

ΗΛΙΑΣ Ε. ΜΠΙΤΣΑΝΗΣ

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

Όταν οι φωτογραφίες
αφηγούνται ιστορίες

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2024

ΗΛΙΑΣ Ε. ΜΠΙΤΣΑΝΗΣ

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

*Όταν οι φωτογραφίες
αφηγούνται ιστορίες*

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2024

Αντί προλόγου...

“Μια φωτογραφία, πολλές ιστορίες για το γενέθλιο τόπο...”. Έτσι τελείωνε το πρώτο κείμενο που έγραψα κάποια στιγμή στο fb με αφορμή φωτογραφία του Νησιού την εποχή του σχετικά καθυστερημένου αστικού μετασχηματισμού της πόλης. Και εκεί γεννήθηκε η ιδέα: Πίσω από κάθε φωτογραφία κρύβονται πολλές ιστορίες και υπάρχουν πολλές φωτογραφίες του τόπου μας που μπορούν να αφηγηθούν αυτές τις ιστορίες. Υπήρχε άφθονο αποθησαυρισμένο υλικό από την ιστορία της πόλης, σε βιβλία, δημοσιεύματα, ειδήσεις και ρεπορτάζ των εφημερίδων. Σκέφτηκα λοιπόν να «παντρέψω» αυτό το υλικό με φωτογραφίες και κατά ενότητες. Έτσι προέκυψε ένας μεγάλος όγκος πληροφοριών που φωτίζουν πλευρές της τοπικής ιστορίας με την «ομαδοποίηση» των θραυσμάτων. Πληροφορίες που έρχονται από την αρχαιότητα μέχρι και να νεότερα χρόνια, με φωτογραφίες που απαθανατίζουν σημεία τα οποία θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν «τοπόσημα» για την πόλη. Παρουσιάζονται όψεις της ζωής στην πόλη μέσα από τις αναφορές σε δραστηριότητες των διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων και σε διαφορετικά πεδία. Πολλές ενότητες μπορεί να αποτελέσουν την «μαγιά» για ευρύτερη έρευνα από κάποιους νεότερους φιλόστορες συμπατριώτες ή άλλους που μπορεί να έχουν ειδικά ενδιαφέροντα.

Τα κείμενα είναι γραμμένα σε διαφορετικές εποχές και υποστηρίζονται με διαφορετικό τρόπο από την άποψη των πηγών, χωρίς να χάνουν τίποτε από την αφηγηματική τους αξία.

Για το εξώφυλλο επέλεξα δύο φωτογραφίες που απαθανατίζουν τη μεταβολή της εικόνας σε διάστημα περίπου 100 χρόνων, από το 1930 μέχρι σήμερα, με εμβληματικά στοιχεία το κτήριο της Εθνικής Τράπεζας και το ρολόι.

Για το οπισθόφυλλο επέλεξα δύο φωτογραφίες που απαθανατίζουν την τεράστια αλλαγή του οικιστικού αποθέματος γύρω από το κέντρο της σε διάστημα περίπου 70 χρόνων, από το 1955 μέχρι σήμερα.

Με την ελπίδα ότι φωτίζονται πλευρές της ιστορίας του τόπου μας, καταθέτω το πόνημα στην κρίση συμπατριωτών και φίλων.

Οψιμος αστικός μετασχηματισμός

Τα Αλώνια στο Νησί (Μεσσήνη) λίγο μετά το 1930 κατά τη διάρκεια του όψιμου αστικού μετασχηματισμού της πόλης, όταν άρχισε να διαμορφώνεται η σημερινή "διάταξη" του κέντρου της. Η θέση Αλώνια στη δική μου έρευνα συναντάται γραπτώς για πρώτη φορά το 1846 κατά τη διάρκεια του μεγάλου σεισμού που κατέστρεψε την πόλη και τα χωριά του κάμπου, όταν ο "έκτακτος ανταποκριτής" της εφημερίδας "Φίλος του Λαού" έγραφε: "Κοπασάσης της ταραχής, οι άνθρωποι συνελθόντες εις εαυτούς κατ' ολίγον, έτρεχον εις τους ημικρημισμένους Ιερούς Ναούς, όθεν λαβόντες επ' ώμων τας αγίας εικόνας, εξήλθον μετά των ιερέων εις την θέσιν Αλώνια, όπου εψάλη μεγάλη παράκλησις και όλη η επί απειλή σεισμού ακολουθία, ήτις επανελήφθη πολλάκις της ημέρας". Η ονομασία (μεσαιωνικής προέλευσης η λέξη) οφείλεται στο γεγονός ότι ίσως και από τα χρόνια της ενετοκρατίας, οι

γεωργοί άπλωναν για ξήρανση τα προϊόντα τους (όπως σταφίδα, σύκα, καλαμπόκι, φασόλια).

Επρόκειτο για χώρο που ήταν ακατάλληλος για οίκηση αφού εκεί κατέληγαν πολλά ρέματα και τον πλημμύριζαν την περίοδο των βροχών. Τέτοια ρέματα ήταν στη διαδρομή των σημερινών δρόμων Ελευθερίας, Αριστομένους, Παπαφλέσσα, κάτι που μπορεί να διακρίνει κάποιος παρατηρώντας το ανάγλυφο του εδάφους και τα γεωμετρικά χαρακτηριστικά της όδευσης. Το χειμώνα η περιοχή πνιγόταν στα νερά και περί τα τέλη του 19ου αιώνα με δύο μεγάλους πετρόχτιστους αγωγούς ομβρίων επιχειρήθηκε η προστασία της. Ο ένας αγωγός ξεκινούσε από την Ελευθερίας και στο ύψος της πλατείας έστριβε στην Οθωνος, από εκεί στη Μερλοπούλου, στην Κολοκοτρώνη και μετά νότια του Αγιάννη. Ο άλλος αγωγός ξεκινούσε πίσω από το κτήριο της Εθνικής Τράπεζας και ακο-

λουθούσε τη διαδρομή Μουλαβασίλη και μετά Τσούση μέχρι τα όρια της πόλης. Τμήματα αυτών των αγωγών αποκαλύφθηκαν κατά τη διάρκεια εργασιών που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια. Με την κατασκευή αυτών των αγωγών έγινε δυνατή και η επέκταση του “ζωτικού χώρου” για την οίκηση.

Η περιοχή Αλώνια περιλάμβανε την σημερινή πλατεία, το πάρκο και το χώρο που κατασκευάστηκαν τα κτήρια της Εθνικής και της (πάλαι ποτέ) Αγροτικής Τράπεζας.

Στη φωτογραφία αυτός ο “αχανής” χώρος έχει αρχίσει και διαμορφώνεται. Το 1925 πληροφορούμαστε από τη “Σημαία” ότι η Κοινότητα πούλησε οικόπεδο στην Εθνική Τράπεζα: “Υπεγράφη ενταύθα μεταξύ του Προέδρου της Κοινότητας Φ. Βακαλόπουλου και του διευθυντού του υποκαταστήματος της Εθνικής Τραπεζής το σχετικό πωλητήριο συμβολαίου εκποιήσεως ενός κοινοτικού οικοπέδου, κειμένου παρά την μεγάλην πλατείαν της πόλεως, εφ’ ού θ’ ανοικοδομηθή μεγαλοπρεπές μέγαρον, χρησιμοποιησόμενον ως υποκατάστημα της Εθνικής Τραπεζής”. Οι εργασίες κατασκευής του κτηρίου ολοκληρώθηκαν το 1928. Στη φωτογραφία δεξιά του κτηρίου της Εθνικής Τράπεζας διακρίνεται ένα ισόγειο το οποίο τότε στέγαζε το 1ο Δημοτικό Σχολείο της πόλης και φιλοξενούσε πλήθος κοινωνικών εκδηλώσεων όπως τους αποκριάτικους χορούς. Το 1939 το κτήριο πουλήθηκε στην Αγροτική και στα τέλη της δεκαετίας του 1960-1970 καταδαφίστηκε για να κατασκευαστεί νέο. Διακρίνεται ακόμη και η πρώτη διαμόρφωση του πάρκου. Η δενδροφύτευση έγινε με χρηματοδότηση από τον βουλευτή Αλέξανδρο Εμπειρικό-Κουμουνδούρο, ο οποίος στις αρχές του 1928 έδωσε 100.000 δραχμές για το σκοπό αυτό. Όπως πληροφορούσε η “Σημαία” τότε “η ευρυτάτη πλατεία των αλωνίων, όπου ανεγείρεται το περικαλές Μέγαρον της Εθνικής Τραπεζής, θέλει μεταβληθή εις άλσος, όπερ συν τω χρόνω θ’ αποβή τρανόν ψυχαγωγικώτατον κέντρον”. Ορισε μάλιστα επιτροπή την οποία αποτελούν ο εκάστοτε πρόεδρος της Κοινότητας και ο εκάστοτε διευ-

θυντής της Εθνικής Τράπεζας μαζί με τους Νικόλαο Ρούτσι, Δημήτριο Γεωργόπουλο και Στέφανο Ζαλμά. Και έθεσε ως όρο να ξεκινήσουν οι εργασίες μέσα στο 1928.

Σειρά παίρνει και το ρολόι... χωρίς το ρολόι, το οποίο κατασκευάστηκε την ίδια περίοδο καθώς τον Οκτώβριο του 1929 δημοσιεύτηκε στις τοπικές εφημερίδες ο “απολογισμός κατασκευής του έργου αναθηματικής στήλης μετ’ ωρολογίου” που έγινε με χρηματοδότηση από τους Νησιώτες των Ηνωμένων Πολιτειών.

Απέναντι από το κτήριο του 1ου Δημοτικού Σχολείου διακρίνονται ορισμένα κτίσματα τα οποία φυσικά δεν υπάρχουν σήμερα. Πρόκειται για “δημοτικά μαγαζιά” τα οποία βρίσκονταν ακριβώς στη νοτιοδυτική γωνία της σημερινής πλατείας και καταδαφίστηκαν γύρω στα 1940.

Δεν διακρίνονται δύο ακόμη στοιχεία στο αστικό μετασχηματισμού της πόλης:

1. Οι στύλοι του δημοτικού φωτισμού καθώς το Δεκέμβριο του 1927 διαβάζουμε στη “Σημαία” ότι “ο ηλεκτροφωτισμός της πόλεως μας εν εκ των σπουδαιότερων ζητημάτων όπερ απσχόλησε την πόλιν μας επί 15ετίαν ελύθη πλέον. Η πόλις μας από διμήνου περίπου φωτίζεται επαρκώς και τακτικώτατα [...] Είναι βέβαιον ότι μέχρι τέλους Ιανουαρίου το πετρέλαιον και λοιπά είδη φωτισμού θα εκλείψουν”.

2. Η ανεμαντλία που είχε τοποθετηθεί στη νότια πλευρά του πάρκου και υπήρχε μέχρι τα νεότερα χρόνια. Όπως διαβάζουμε το καλοκαίρι του 1926 η Φιλοπρόδος Ενωσις Μεσσήνης ανακοίνωσε ότι όλα τα κρήματα του ταμείου της και αυτά που μελλοντικά θα εξοικονομηθούν με διάφορες πρωτοβουλίες θα διατεθούν “δια την εγκατάστασιν μεγάλης ανεμαντλίας τελευταίου τύπου εις την πλατείαν των αλωνίων μέλλουσας να υδρεύση ολόκληρον την πόλιν”.

Ως επιστέγασμα όλων αυτών ήρθε και η θρυλική “Οασίς” μέσα στο πάρκο για την οποία το “Θάρρος” μας πληροφορεί τον Ιανουάριο του 1930 ότι “εις το καλλίτερον μέρος της γείτονος Μεσσήνης, εν τη κεντρική αυτής πλατείας σήμερα το εσπέρας θα γίνουν μεγαλοπρεπέστατα τα εγκαίνια του νέου αριστοκρατικού

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

κέντρου “Οασίς” διευθυνομένου από τους κ. κ. Σταύρον Βασιλάκην και Κ. Λαμπρόπουλον”.

Αστικός μετασχηματισμός αλλά δεν λείπουν και τα φτωχικά κτίσματα της εποχής όπως διακρίνονται πίσω από την Εθνική Τράπεζα και ορισμένα από αυτά έφτασαν μέχρι τις μέρες μας. Βεβαίως ο αστικός μετασχηματισμός δεν

εμπόδισε τη διεξαγωγή του εβδομαδιαίου παζαριού ζώων μέσα στο πάρκο και την πλατεία, το μόνο που κατάφερε ήταν να διώξει προς τα μπεζεστένια το παζάρι των ζώων κατά τη διάρκεια του πανηγυριού.

Μια φωτογραφία, πολλές ιστορίες για το γενέθλιο τόπο...

Ένα εμβληματικό κτήριο

Στην προηγούμενη φωτογραφία από την περιοχή του κέντρου της Μεσσήνης, δεσπόζει το κτήριο της Εθνικής Τράπεζας. Το οποίο υπάρχει και σήμερα ως “αποτύπωμα” μιας εποχής στην αρχιτεκτονική αντίληψη για τη μεγαλοπρέπεια των κτηρίων της τράπεζας. Και ως ένδειξη οικονομικής ισχύος και ευμάρειάς της, σε μια Ελλάδα που άλλαζε ριζικά μετά τη Μικρασιατική καταστροφή.

Το κτήριο είναι ένα από μια ολόκληρη γενιά ανάλογων της τράπεζας τα οποία κατασκευά-

στηκαν στη Θεσσαλονίκη και τα υποκαταστήματα στην Κόρινθο, Ναύπλιο, Μεσσήνη, Ζάκυνθο, Θήβα, Λαμία, Σέρρες, Δράμα, Μυτιλήνη, Σάμο και Ξάνθη. Ολα υπό την επίβλεψη του Νικόλαου Χ. Ζουμπουλίδη που ήταν διευθυντής της Τεχνικής Υπηρεσίας στην Εθνική Τράπεζα από το 1927. Οπως αναφέρουν μελετητές “το αρχιτεκτονικό ιδίωμα του Ζουμπουλίδη, ήταν καλές αναλογίες, κλασικά -ίσως υπερτονισμένα πρότυπα- επιμελημένη κατασκευή, γερμανική αυστηρότητα. Επηρεασμένος από τα ευρήματα των αρχαιολόγων στην Κνωσό και τις Μυκίνες

ο Ζουμπουλίδης εμμένει στα μινωικά και μηχαναϊκά πρότυπα σε πολλά έργα του”.

Ειδικότερα στη Μεσσήνη το κτήριο γίνεται στο κέντρο μιας μεγάλης σταφιδοφόρας περιοχής, κάτι που ενδιέφερε ιδιαιτέρως την Εθνική Τράπεζα λόγω και των προνομιακών σχέσεων με τον ΑΣΟ. Δείχνει να είναι “στη μέση του πουθενά” αλλά όχι μόνον αποτελεί εμβληματικό κτήριο που χαρακτηρίζει την εποχή του αστικού μετασχηματισμού, αλλά η κατασκευή του καθόρισε και τη σημερινή δομή του κέντρου της πόλης. Και θα εξηγήσω το γιατί...

Το Δεκέμβριο του 1927 πληροφορούμαστε ότι “αι εργασίαι του νέου Μεγάρου της Εθνικής Τραπεζής συνεχίζονται μετά σπουδής υπό τον επίβλεψιν του μηχανικού της Τραπεζής κ. Παπαντωνοπούλου. Τούτο θα είναι έτοιμον περί τα μέσα του επομένου έτους θα είναι δε το μεγαλύτερον και καλλίτερον μέγαρον της Μεσσήνης”. Και δύο μήνες αργότερα ότι “αι σχετικά εργασίαι δια τον εξωραϊσμόν της γείτονος Μεσσήνης σύμφωνα με την επιθυμίαν του κ. Κουμουνοδούρου, ήρχισαν ήδη, υπό την διεύθυνσιν του μηχανικού της Εθνικής Τραπεζας κ. Παπαντωνοπούλου”. Από το συνδυασμό των δύο πληροφοριών καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η διαμόρφωση του πάρκου και της πλατείας είναι έργο του Παπαντωνόπουλου, ο οποίος προσπάθησε να δημιουργήσει ένα χώρο σε μια μικρή επαρχιακή πόλη, αντίστοιχο του μεγαλοπρεπούς κτηρίου της Εθνικής Τράπεζας.

Συνδεδεμένο με την πόλη, την οικονομική και κοινωνική ζωή της περιοχής το κτήριο δε-

σπόζει και σήμερα στο κέντρο της. Αλλά την εποχή της ιδιωτικοποίησης των πάντων, πολλά πράγματα αλλάζουν. Το ίδιο και η ιδιοκτησία του κτηρίου. Η οποία από καιρό πέρασε σε ιδιωτική εταιρεία “συμμετοχών και ακινήτων”. Μαζί με άλλα ακίνητα της Εθνικής Τράπεζας σε διάφορα σημεία της χώρας καθώς στο τέλος αντί για τράπεζες θα υπάρχουν μόνο μηχανήματα αυτόματης ανάληψης και ηλεκτρονικές συναλλαγές. Κτήρια που χτίστηκαν και συντηρήθηκαν από τα τεράστια κέρδη της τράπεζας σε βάρος των ανθρώπων του μόχθου, κάποια στιγμή θα γίνουν πολυκαταστήματα και καφετέριες. Ο, τι θέλει η “αγορά” και με ό, τι ικανοποιείται η “επιθυμία” των καταναλωτών. Και σίγουρα τα κέντρα πολιτισμού είναι... εκτός προγράμματος και ενδιαφέροντος

Η φωτογραφία έχει ληφθεί γύρω στα 1930 και είναι του συγγραφέα, ιστορικού, λαογράφου και φωτογράφου Πέτρου Καλονάρου ο οποίος υπηρετούσε ως καθηγητής Γαλλικών στη Μεσσήνη. Μεταξύ των έργων του περιλαμβάνεται και “Το Χρονικόν του Μορέως, Το ελληνικόν κείμενον κατά τον κώδικα της Κοπεγχάγης μετά συμπληρώσεων και παραλλαγών εκ του Παρισινού”. Η εκδοχή αυτή είναι και η μόνη που αναφέρεται στην Ιζαμπώ και το Κάστρο στο Νησί.

[Πολλές πληροφορίες για την αρχιτεκτονική του κτηρίου υπάρχουν σε μελέτη σχετικά με το κτήριο της Εθνικής Τράπεζας στις Σέρρες που δημοσιεύτηκαν στο σύνδεσμο:

http://www.serrelib.gr/pdf/ethniki_trapeza_serron.pdf

Τα «δημοτικά μαγαζιά»

Στα δύο κείμενα που προηγήθηκαν σχετικά με την πλατεία της Μεσσήνης (Νησί), έκανα αναφορά σε "δημοτικά μαγαζιά" τα οποία όμως αχνοφαίνονταν ή ήταν... αόρατα. Σε αυτή τη φωτογραφία, φαίνεται το κτήριο που τα στέγαζε και βρισκόταν ακριβώς βορείως εκείνου στο οποίο βρισκόταν τα νεότερα χρόνια το φαρμακείο Σταυρόπουλου.

Με το δάνειο των 60.000 δραχμών που πήρε ο Δήμος Παμίσου το 1879 επί δημαρχίας Ιωάννη Καρατζά, κατασκευάστηκαν στο νοτιοδυτικό μέρος της σημερινής κεντρικής πλατείας στο Νησί και σε οικόπεδο που αγοράστηκε, τα "δημοτικά μαγαζιά", ένα είδος δημοτικής αγοράς με 18 καταστήματα.

Στην πορεία τα καταστήματα αυτά χρησιμοποιήθηκαν ως γραφεία, παρέμειναν μέχρι το 1940 και τα ενοίκια από αυτά αποτελούσαν σημαντικό έσοδο της μετέπειτα κοινότητας. Από το περιεχόμενο μιας συζήτησης του Πάνου

Λουκάκου με τον πρόεδρο της Κοινότητας Μιχ. Πολυδούρη το 1938, προκύπτει ότι είχε ληφθεί απόφαση από το 1925 να κατεδαφιστούν αλλά τα... ενοίκια έκαναν το συμβούλιο να διστάζει. Εκείνη την περίοδο η κατεδάφιση χαρακτηριζόταν ως το κυριώτερο έργο που προγραμματιζόταν να γίνει στην πόλη: "Το κυριώτερον η κατεδάφισις του εις την κεντρικὴν πλατείαν υπάρχοντος ακινήτου της Κοινότητος, όπου τα καταστήματα Μπαρδόπουλου, Καντινάκη, Κουλέτσου και Ανδριανόπουλου και του οποίου η κατεδάφισις έχει ψηφιστεί από το 1925 από το τότε Κοινοτικό Συμβούλιο αλλά παραμένει ανεκτέλεστος διότι η Κοινότης εισπράττει από ενοίκια 70.000 δραχμάς ετησίως. Η καταδάφισις τούτου όμως επιβάλλεται διότι κλείει το ωραιότερον και πλέον κεντρικόν σημεῖον της πόλεως" ["Σημαία" 2/11/1938]

Και πάλι όμως η κατεδάφιση δεν έγινε, φτάσαμε στα 1940, ο Νομάρχης Αγγελος Παπαδή-

μας επισκέφθηκε το Νησί και ο Πάνος Λουκάκος γράφει πάλι: “Ο κ. Νομάρχης επρότεινε επίσης την άμεσον κατεδάφιση των παρά την κεντρικήν πλατεΐαν κοινοτικών αποθηκών [...] Εκτός όμως των ανωτέρω έργων των οποίων εντός της εβδομάδος γίνεται η έναρξις...” [“Σημεία” 31/7/1940]

Δικτατορία του Μεταξά και τότε η πρόταση του Παπαδήμα ισοδυναμούσε με... διαταγή κομψά διατυπωμένη και η απαξία στην είδηση είναι προφανής καθώς τα περίφημα “δημοτικά μαγαζιά” που στέγαζαν εκείνη την εποχή γραφεία συμβολαιογράφων και δικηγόρων χαρα-

κτηρίζονταν ως “κοινοτικές αποθήκες”.

Άλλη πληροφορία δεν υπάρχει και όπως όλα δείχνουν τότε έγινε και η κατεδάφιση των κτηρίων κάτι που αναφέρεται και από τους παλαιότερους οι οποίοι δεν γνωρίζουν λεπτομέρειες παρά μόνον το γεγονός, ενδεχομένως επειδή το έχουν ακούσει.

Η φωτογραφία έχει ληφθεί από τον Χρήστο Αλειφέρη στα τέλη της δεκαετίας του 1930 κατά την περιφορά της Εικόνας στο πανηγύρι της Μεσσήνης. Υπάρχει στο λεύκωμα των ΓΑΚ Μεσσηνίας για το Νησί..

Το «κονάκι του πασά»

Η ανασύνθεση μιας περιοχής με βάση ιστορικά και άλλα στοιχεία, έχει πάντοτε ξεχωριστό ενδιαφέρον. Πολύ περισσότερο όταν μπορούμε να εντοπίσουμε σημεία στα οποία υπήρχαν σημαντικές δραστηριότητες που έσβησαν στην πορεία του τόπου. Πάμε λοιπόν να βρούμε που ήταν το “κονάκι του πασά” στο Νησί και πως εξελίχθηκε η

περιοχή του. Μια πολύ παλιά μαρτυρία είναι αυτή του Εβλιά Τσελεμπί ο οποίος πέρασε από το γενέθλιο τόπο γύρω στο 1668. Γράφει λοιπόν ότι “φιλοξενεί τους ξένους στο κονάκι του ο Ιαρίς αγάς, τόσο πολύ φιλόξενος που μπορεί να φιλοξενήσει ακόμη και χίλιους καβαλάρηδες”⁽¹⁾. Κατά πως φαίνεται από την μικρή περιγραφή το κονάκι διέθετε μεγάλο χώρο γύρω από αυτό

για να μπορεί να φιλοξενήσει έστω και με την υπερβολή του Τσελεμπί, χίλιους καβαλάρηδες.

Η επόμενη περιγραφή είναι του Δημήτριου Καλαμαριώτη το 1823 ο οποίος ζητάει να δοθεί σε κάποιον το “κονάκι του βοεβόδα” για να μην καταστραφεί: “Εις την πατρίδα μου, το Νησί, ευρίσκεται ένα οσπίτιον εθνικόν, εις το οποίον εκατοικούσαν οι κατά καιρόν βοϊβονδάδες. Και εις το περιούλιον τούτου του οσπίτιου ήτον και εν λιτριβείον, και αυτόν εθνικόν. Και έως τον απερασμένον Φεβρουάριον, όπου εγώ ήμουν εκεί, από το μεν οσπίτιον εσώζοντο μόνον τα τείχη και η σκεπή, από δε το λιτριβείον μόνον οι πέτρες. Με το να το εκειοποιήθη ένας Σπατριάτης και εκάθετο μέσα ως εθνικόν. Εως τώρα όμως δεν ηξεύρω αν σώζονται και αυτά. Εάν όμως και σώζονται έως τώρα, τον παρόντα χειμώνα εξαπαντος αυτά τα τείχη και η σκεπή μέλλει να αφανιστούν, με το να μην είναι άλλο οσπίτιον εκεί εθνικόν, ούτε εργαστήρια και μύλοι, παρά αυτό μόνον. Ητον καλόν να πωληθή. Και με το να το θεωρώ και αυτό κατά το παρόν δύσκολον, δίνω την γνώμην μου, δια να γλυτώσουν αυτά όποιου έμεναν. Αυτό το οσπίτιον να δοθή από το μέρος της Διοικήσεως εις ενός, όποιον εγκρίνει, επί σκέψιν ότι χωρίς τούτο ούτε οσπίτιον θα υπάρξει”⁽²⁾.

Σε άλλη επιστολή του ζητάει να του παραχωρηθεί έναντι ενός ορισμένου ποσού, δεν γνωρίζουμε όμως την κατάληξη της υπόθεσης. Η επόμενη αναφορά είναι του δάσκαλου Π. Μπούα ο οποίος σε έκθεση την οποία υπέβαλε προς την κυβέρνηση το 1830 για την κατασκευή σχολείου στο Νησί γράφει: “επεσκέφθην επομένως δειχθέντα τινά τόπον αφιερωμένον εις δημόσια καταστήματα, όπου εγκριθείς και τόπος για την οικοδομήν του σχολείου εκλέξαμεν την αρμοδιάν θέσιν, τα θεμέλια του Κονακίου λεγομένη”⁽³⁾. Και πολλά χρόνια αργότερα μεταφέροντας τη λαϊκή παράδοση, ο Θεόδωρος Γούνας προσδιορίζει με ακρίβεια τη θέση του αναφερόμενος στο κτήριο που εγκαταστάθηκε ο Ιμπραήμ όταν έφθασε στο Νησί: “Του νέου τούτου Αττίλα εγκαταστάντος εν Μεσσήνη, το

διοικητήριον υψούτο εκεί όπου σήμερον η πρώτη του δημοτικού των αρρένων σχολή, ανεγερθείσα επί των ερειπίων εκείνου”⁽⁴⁾.

Σκόρπια στοιχεία τα οποία όμως “δένουν” με τη σημερινή εικόνα του Νησιού: Το κονάκι βρισκόταν εκεί που υπάρχει σήμερα το κτήριο της Τράπεζας Πειραιώς. Στο σημείο αυτό κτίστηκε το 1ο Δημοτικό Σχολείου που αποτελούσε χώρο μάθησης αλλά και εκδηλώσεων για την πόλη μέχρι πριν τον πόλεμο όταν το αγόρασε η Αγροτική Τράπεζα που στεγάστηκε εκεί τα μεταπολεμικά χρόνια. Κατεδαφίστηκε γύρω στα 1970 και κατασκευάστηκε το σημερινό κτήριο. Η ευρύτερη περιοχή αποτελούσε εθνική γη (καθώς αποτελούσε ιδιοκτησία της τούρκικης διοίκησης) η οποία ευτυχώς δεν καταπατήθηκε, πέρασε στο δήμο (ήδη το Μπούας αναφέρεται σε χώρο που προοριζόταν για καταστήματα), ο οποίος πολύ αργότερα πούλησε το οικόπεδο στην Εθνική Τράπεζα για να κατασκευάσει το κτήριό της (η κοινότητα για την ακρίβεια). Το υπόλοιπο τμήμα εθνικής γης αποτέλεσε την “πλατεία αλωνίων” όπου οι Νησιώτες άπλωναν τα καλαμπόκια και αργότερα τα φασόλια για να ξεραθούν, η οποία και διαμορφώθηκε στη συνέχεια σε πάρκο και πλατεία (γύρω στα 1930). Με μια ορισμένη δόση αυθαιρεσίας, το “κονάκι του Ιαρίς αγά” (γιαυτό και η αναφορά της πόλης στη Γεωγραφία του Μελέτιου ως Νησί του Δρίζαγα) με το μεγάλο χώρο φιλοξενίας καβαλάρηδων, είναι ο ευρύτερος χώρος σημερινής της πλατείας και του πάρκου.

[Στη φωτογραφία το κτήριο του 1ου Δημοτικού Σχολείου τη δεκαετία 1950-1960 όταν εκεί λειτουργούσε η Αγροτική Τράπεζα, χτισμένο στο χώρο που βρισκόταν το κονάκι του πασά]

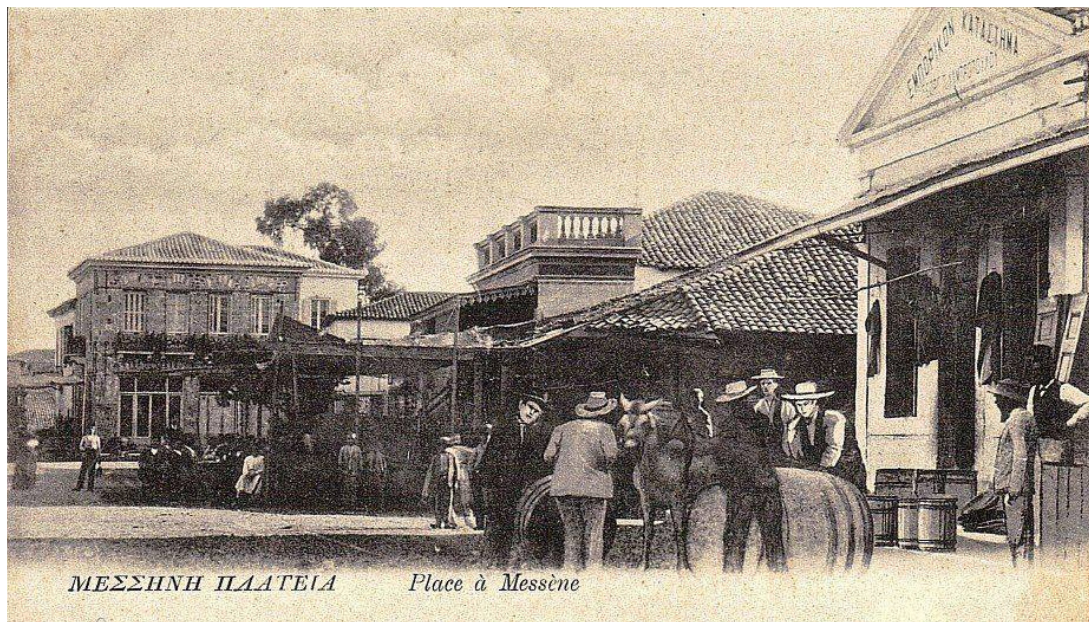
(1) Θανάση Π. Κωστάκη “Ο Elviya Celebi Στην Πελοπόννησο” – Πελοποννησιακά, τόμος ΙΔ

(2) “Αρχαία Ελληνικής Παλιγγενεσίας” τόμος 11ος

(3) Βασίλ. Νικ. Βεργόπουλου “1829... το πρώτο μας σχολείο στο Νησί”

(4) Στράτου Κτεναβέα “Μεσσηνιακή Επετηρίς” 1908

Ένα ιστορικό ξενοδοχείο

Η κάτω πλατεία της Μεσσήνης με τα καταστήματα στις αρχές του 20ου αιώνα. Στο βάθος το κτήριο που σώζεται και σήμερα, το οποίο στέγαζε για 25 χρόνια το ιστορικό ξενοδοχείο “Πάμισος” των αδελφών Χρόνη. Λειτουργήσε για πρώτη φορά το 1903, τις ημέρες που ξεκινούσε το πανηγύρι και διαβάζουμε στο “Θάρρος”: “Απαστράπτουν εκ καθαριότητος ήνοιξε τας πύλας νέον ξενοδοχείον ύπνου και φαγητού ο “Πάμισος” παρά τη κάτω πλατεία και εν τη οικία Παν. Μπουγέα. Πρώτην ήδη φοράν οι Μεσσήνιοι αποκτών εν τη πόλει των τοιούτων ξενοδοχείων αντιπροσωπεύουν επαξίως την πόλιν αυτών.

Εν αυτώ ευρίσκει τις καθαριότητα άμεμπτον και υπηρεσίαν ανελλιπή. Οι ρέκται και φιλοπρόοδοι κ. κ. αδελφοί Κ. Χρόνη το ξενοδοχείον αυτών επιπλώσαντες με όλως καινούργη έπιπλα εκ των εν Αθήναις καταστημάτων των αμιλλωμένων προς τα Ευρωπαϊκά, κατέστησαν τούτο ισάξιον των εν Καλάμαις, Πάτραις κλ. Κατά την πανήγυριν της Μεσσήνης εν τω άνω ξενοδοχείω διατίθενται ιδιαίτερα διαμερίσματα

δ’ οικογενείας”. Το ξενοδοχείο όμως μεταφέρθηκε το 1929 σε παρακείμενη οικοδομή στη (σημερινή) οδό Γαργαλίδη και διαβάζουμε στις αρχές Σεπτεμβρίου στη “Σημαία”: “Το υπό τον τίτλον ο “Πάμισος” λειτουργούν από 25ετίας εν Μεσσήνη και εν τη κεντρική πλατεία ξενοδοχείον και εστιατόριον ανακαινισθέντα τελείως μετεφέρθησαν από 1ης Σεπτεμβρίου εις την παρακείμενην νεόδμητον οικίαν κ. Γαργαλίδου”. Το κτήριο που φαίνεται δεξιά του έχω την αίσθηση πως είναι αυτό το οποίο για δεκαετίες στέγαζε το εστιατόριο Δημόπουλου. Ακριβώς βορειότερα το κτήριο με την ταράτσα και τα “αρχαιοπρεπή” προστατευτικά αν δεν με απατά η μνήμη μου υπήρχε μέχρι τη δεκαετία του 1960 (χωρίς τον “οντά” της φωτογραφία που πρέπει να έβγαινε μέσα στην πλατεία, εκτός και η φωτογραφική τεχνολογία της εποχής παραμόρφωνε τις διαστάσεις στο χώρο.

Δίπλα του βορειότερα επί της πλατείας διακρίνεται καφενείο με τραπεζάκια έξω και σκιάστρο (... διαχρονική αξία η επ’ αμοιβή κατάληψη δημοσίου χώρου) και εμπορικό κατάστημα εποχής με δυσδιάκριτο όνομα.

Από την κάτω πλατεία στο Γυμνάσιο

Συνεχίζοντας την περιήγηση στην πλατεία της Μεσσήνης (Νησί), στεκόμαστε σε μια ακόμη εικόνα την οποία οφείλουμε στον Πέτρο Καλονάρο και έχει ληφθεί γύρω στα 1930 από το νότο προς το βορρά. Στην “κάτω πλατεία” κυριαρχούν τα τραπεζοκαθίσματα, εκεί συγκεντρώνεται το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνικής ζωής της πόλης. Για τα καταστήματα που υπήρχαν εκεί μας πληροφορεί ρεπορτάζ από το πανηγύρι του 1936. Η αξιοπιστία του οφείλεται στο γεγονός ότι γράφεται όπως φαίνεται από το Γιώργο Αποστολόπουλο, σπουδαίο δημοσιογράφο από την Πιλαίστρα, ο οποίος και γνωρίζει την περιοχή: “Τα βραδάκια η ζωή μεταφέρεται εις την κεντρικήν πλατείαν της πόλεως η οποία φωταγωγείται πλουσίως και πλημμυρίζει από κόσμον που σπουδάζει εκεί την περιπατητικήν επαφήν μέχρι βραθείας νυκτός. Τα ευπρόσωπα κέντρα των κ. κ. Αλμπάνη, Μουντζούρη, Αδαμόπουλου, Τερζόπουλου, Βαλσαμάκη και Λαδά, Λέσχης, Δουρούμη, Διονουσοπούλου κλπ. δέχονται επίσης την πλη-

θώραν των ξένων οι οποίοι τέρπονται εκεί με τα μεγάφωνα ή με τις λαϊκές ορχήστρες που αποτελούν το παντοτινόν κουλέρ λοκάλ της γείτονος”. Η σπουδή της... περιπατητικής επαφής φαίνεται και από τη φωτογραφία παρότι έχει ληφθεί πρωί (όπως φαίνεται από τους ίσκιους) και χωρίς το “τοπικό χρώμα” που περιγράφει ο Αποστολόπουλος.

Στο βάθος αριστερά διακρίνεται το κτήριο που στέγασε για πολλά χρόνια το Γυμνάσιο της πόλης. Η διαδικασία μεταφοράς του σε ιδιόκτητο οικόπεδο ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 1938 όταν όπως διαβάζουμε “η Σχολική Εφορεία του εν Μεσσήνη Γυμνασίου προκηρύσσει μειοδοτικήν δι’ ενσφραγίστων προσφορών δημοπρασίαν δια την αγοράν ενός γηπέδου εντός του σχεδίου της πόλεως Μεσσήνης ή εγγύτατα αυτού διαστάσεων 100 X 150 ή 80 X 90 μέτρων προς ίδρυσιν σχολικού γυμναστηρίου και διδαστηρίου”. Την προκήρυξη υπογράφει ο πρόεδρος της Σχολικής Εφορείας Δ. Χρόνης και ο διπλός προορισμός της προς αγορά έκτα-

σης εξηγεί και το μέγεθος του οικοπέδου που αγοράστηκε τελικά. Το οποίο μάλιστα χρησιμοποιήθηκε σε ορισμένες περιόδους και ως ποδοσφαιρικό γήπεδο, πέρα από την καθημερινή χρήση του κατά τις ώρες της γυμναστικής καθώς διέθετε και τις βασικές υποδομές. Ο πόλεμος σταμάτησε τις διαδικασίες για την κατασκευή σχολείου και θεμελίωση έγινε μετά από 15 χρόνια, τον Οκτώβριο του 1953 όπως διαβάζουμε στο “Θάρρος”: “Έργον ιστορικής σημασίας εθεμελιώθη προχθές εις την γείτονα Μεσοήνην: Ετέθη ο θεμέλιος λίθος Γυμνασίου δια το οποίον εκινήθησαν δραστηριότατα ο δήμος και οι φιλοπρόδοι Νησιώται. Και είναι άξιον ιδιαιτέρας υπογραμμίσεως το γεγονός ότι δια πρώτην φοράν εις την Ελλάδα, ανεγείρεται διδακτικόν κτίριον με τον οβολόν των κηδεμόνων των παιδιών που θα στεγασθούν εις αυτό. Θα χρειασθεί βεβαίως και άλλη εξόρμησης της ερανικής επιτροπής δια την ολοκλήρωσιν του έργου και θα απαιτηθούν πολλά ακόμη δια να λειτουργήσῃ ως κυψέλη φωτός

δια τα Νησιοτόπαιδα, και δια τον λόγον τούτον, είναι αναγκαίον να έλθῃ αρωγόν και το κράτος, το οποίον υπεκατέστησαν εις τας έναντι της μαθητιώσης νεολαίας υποχρεώσεις του, άνθρωποι φωτισμένοι και προσδευτικοί”. Κάπως έτσι ξεκίνησε σταδιακά η κατασκευή του Γυμνασίου που ολοκληρώθηκε γύρω στα 1960.

Το μικρό ισόγειο κτήριο ακριβώς ανατολικά ήταν την περίοδο του 1930 ο τόπος στον οποίο είχε εγκατασταθεί το ορυζοεργαστάσιο της οικογένειας Γαλανάκη, πριν μετακομίσουν ο Σπύρος Γαλανάκης στο Συνοικισμό και ο Σταύρος με την Τάκη (Δημήτρη) στο γνωστό κτήριο Πετρούλια με το φουγάρο. Η πληροφορία προέρχεται από το φίλο συμπατριώτη και σπουδαίο ιστορικό Βασίλη Παναγιωτόπουλο, στο πλαίσιο της έρευνας που έχω ξεκινήσει για την ορυζοκαλλιέργεια στο Νησί.

Στη φωτογραφία διακρίνονται ακόμη κτήρια που έχουν ήδη αναφερθεί (Εθνική Τράπεζα, κτήριο Σταυρόπουλου, δημοτικά μαγαζιά) και η εξέδρα της Φιλαρμονικής.

Εκεί που... χτυπούσαν τις «κούκλες»

Πλατεία Αλωνίων ο μεγάλος χώρος στη Μεσσήνη (Νησί) στον οποίο σήμερα αναπτύσσονται η πλατεία και το πάρκο, με την χρήση να αποτυπώνεται σε αυτό το όνομα. Η τέτοια χρήση μάλιστα έδωσε την ιδέα για ένα χρονογράφημα που δημοσιεύτηκε στην αθηναϊκή εφημερίδα “Εμπρός” το Σεπτέμβριο του 1897. Με την υπογραφή “Καμπανίτης” γράφει ο συντάκτης της εφημερίδας που επισκέφθηκε την πόλη και παίζει με τη λέξη “κούκλα”: “Εις το Νησίον υπάρχει ευρυχωρότατη πλατεία, η μόνη της πόλεως, η οποία αναλόγως της λοιπής βρώμας της πόλεως είναι καθαρώτατη.

- Τουλάχιστον αυτή η πλατεία σας ξεντροπιάζει, έλεγαν εις κύριον τινά, όστις είχε την καλωσύνην να με ξεναγήση κατά τας ολίγας ώρας, καθ’ ας παρέμεινα εν τη πόλει.

- Ναι, ωραία είνε, αλλά δυστυχώς είναι άχρηστος.

- Πως άχρηστος;
- Δεν βγαίνει κανείς να περπατήσει.
- Και εις τι χρησιμεύει λοιπόν;
- Εις το να κοπανούν τις κούκλες.
- Τις κούκλες;
- Μάλιστα. Τας φέρουν εδώ και τις κοπανούν.

Προφανώς ευρέθη προ αινίγματος του οποίου η μόνη γνωστή λύσις δι’ εμέ απεδείκνυε τους κατοίκους της Μεσσήνης ως τους πρακτικότερους ανθρώπους του κόσμου. Διότι εγώ εγνώριζον μέχρι τινός ότι αι πλατεΐαι των άλλων πόλεων χρησιμεύουν κυρίως όπως αι διάφοροι κούκλαι εξέρχονται εις περίπατον. Εάν λοιπόν εις την πλατεΐαν του Νησίου εξάρονται αι κούκλαι και κοπανώνται, τούτο μαρτυρεί βεβαίως ότι οι κάτοικοι της πόλεως ταύτης είνε οι σοφώτεροι των ανθρώπων.

Δυστυχώς όμως το συμπέρασμά μου ήτο εν λογικόν, αλλ’ εστηρίζετο επί βάσεως σαθρωτάτης.

Διότι κούκλαι εις την Μεσσηνίαν καλούνται τα παρ' ημίν αραπόσταρα!

Και απήλθον σκυθρωπός και περίλυπος εκ της πόλεως του Παμίσου, με την ακλόνητον πεποίθησιν ότι η γυνή λέγεται κούκλα, μόνον όταν πρόκειται να εξέλθῃ εις την πλατείαν μιάς πόλεως να περπατήσῃ και να χαριεντισθῇ. Όταν όμως πρόκειται να συρθῇ μέχρις εκεί και να κοπανισθῇ με την μαναβέλαν, μεταβάλλεται αμέσως... εις αραπόσταρον”.

Προσαρμοσμένο στο κλίμα της εποχής σχετικά με τὴν... μεταχείριση των γυναικῶν το χρονογράφημα, αποκαλύπτει ὅτι η πλατεία χρησίμευε για να ξεραθούν και να... κοπανηθούν τα καλαμπόκια (με τὴν... μανιβέλα), οἱ κούκλαι ὅπως λέμε σε διάφορες περιοχές της Πελοποννήσου. Διαφορετικά αραποσίτι ἀπὸ το αραβόσιτος ἢ αραπόσταρο σε ἄλλες περιοχές.

Ἡ καλλιέργεια τοῦ καλαμποκιού ἦταν ανεπτυγμένη στην περιοχή ἀπὸ την εποχὴ της πρώτης τουρκοκρατίας. Εἶναι χαρακτηριστικὸ το γεγονός ὅτι αναφέρεται ὡς σημαντικό προϊόν σε ἔγγραφο τοῦ Ενετοῦ Γενικοῦ Προνοπή Θανάσης Ἀλβιζε Μεσενίγκο πρὸς τα τέλη τοῦ 17ου αἰῶνα “ἐν αφθονία για τις ἀνάγκες τοῦ τόπου”.

Λίγες ἡμέρες μετὰ την ἀπόβαση των δυνάμεων τοῦ Μαιζώνα το 1828 στο Πεταλίδι, ἔχουμε μια πρώτη εικόνα για την καλλιέργεια ἀπὸ την αναγνωριστικὴ ἀναφορὰ αξιωματικῶν που ἔψαχναν τροφὴ για τα ἄλογα. Στην πεδιάδα ἀνατολικά τοῦ Παμίσου “ἀρχίζουν σε πλάτος μιάμισης λεύγας και μήκος περίπου μιάς, τα χωράφια ἐνός ξεχωριστοῦ εἴδους αραβοσίτου τα οποία, ἐδῶ και ἐκεῖ, εἶναι ἀνακατεμένα με χορτάρια. Αὐτός ο αραβόσιτος, που σ’ αὐτὴ τὴ χώρα ονομάζεται καλαμπόκι, φέρει τον καρπὸ τοῦ στο ἀνώτατο ἄκρο τοῦ. Οἱ κάτοικοι, ὅταν τον συλλέγουν ἀφήνουν ολόκληρα τα κοτσάνια ἐπὶ τόπου. Εἶναι πολὺ πράσινα και γεμάτα φύλλα και θα μπορούσε κανεὶς να συγκεντρώσει σ’ αὐτὸ τὸ μέρος για να τραφούν δέκα ἕως δεκαπέντε ἡμέρες 700 με 800 ἄλογα”. Ἡ μια λεύγα ἀντιστοιχεῖ σε 4.452 μέτρα ὁπότε ἀντιλαμβάνεται κάποιος για πόσο μεγάλη ἔκταση συζητούμε για ἐκεῖνη την εποχὴ.

Αναφέρεται ἀκόμη στην ἐκθεση τοῦ Γάλλου

αξιωματικοῦ Ζαν Λουί Λακούρ το 1932 (ὅταν τα γαλλικὰ στρατεύματα εἶχαν εγκατασταθεῖ στο Νησί): “Περιτριγυρισμένο ἀπὸ ἀμπέλια, μουριές, και ὠραία χωράφια με καλαμπόκι. Το Νησί ἔχει μια ὄψη ἀνεσπας και ευτυχίας που ἐντυπωσιάζει με την πρώτη ματιὰ”. Την ἴδια πληροφορία δίνει ἀγγλικὴ ταξιδιωτικὴ περιγραφή την ἴδια εποχὴ (σε βιβλίο που ἐκδόθηκε το 1840): “Ἡ πόλη περιβάλλεται ἀπὸ κήπους, ἀμπέλια, μουριές, βοσκοτόπια και χωράφια ἀπὸ καλαμπόκι”.

Μια περιγραφή της πλατείας ἔχουμε σε ἐλληνικὴ ταξιδιωτικὴ ἔκδοση τοῦ 1896 στην ὁποία ἀναφέρεται ὅτι “Ἐχει το Νησί μιαν πλατεῖαν ευρυτάτην, ὁμοίαν της ὁποίας εις ουδεμίαν ἄλλην της Ἑλλάδος πόλιν να ἰδῆς. Ἀν μάλιστα την δενδροφυτεύσουν, την καλλύνουν με κανέναν πῆδακα ἢ και συντριβάνι, η πλατεία αὐτὴ θα εἶναι ἐν ἀπὸ τα καλλίτερα πάρκα που μπορεῖ να φαντασθῇ κανεὶς δι’ ἐλληνικὴν πόλιν”. Και ἀφοῦ δεν ἐγίνε δενδροφύτευση, οἱ Νησιώτες φύτεψαν πρόχειρα δέντρα για τις ἀνάγκες υποδοχῆς των ἐπισκεπτῶν την Καθαροδευτέρα το 1900, προκειμένου η πλατεία να θυμίζει... ἐξοχή: “Μεγίστη εἶχε καταβληθῇ ὑπὸ των κατοίκων Μεσσηνίας φροντίς πρὸς διακόσμησιν των καταστημάτων και των κεντρικῶν της πόλεως μερῶν. Ἡ θέα της ἀγορᾶς ἦτο μαγευτικὴ διὰ της μεταβολῆς της εις δάσος ποικιλόδενδρον ἐκ δένδρων μεταφυτευθέντων ἐκεῖ”. Ἡ ἰδέα δενδροφύτευσης ἔπιασε τόπο ἀρκετὰ χρόνια ἀργότερα ὅταν το Μάρτιο τοῦ 1906 ὅπως μας πληροφορεῖ το “Θάρρος” “παρὰ τοῦ Δημάρχου Παμίσου κ. Καραντζᾶ ἐζητήθη η προμήθεια πεντακοσίων μωροδένδρων ἐκ των τοῦ ἐντάυθα καταργηθέντος Γεωργικοῦ Σταθμοῦ πρὸς δενδροφύτευσιν των οδῶν και πλατειῶν της πόλεως Μεσσηνίας”.

Φαίνεται ὁμως και αὐτὴ η προσπάθεια δεν καρποφόρησε καθὼς χρειάστηκε να φθάσουμε στα τέλη της δεκαετίας τοῦ 1920 για να διαμορφωθεῖ τὸ πάρκο και να γίνε δενδροφύτευση....

[Ἡ φωτογραφία της πλατείας στα τέλη της δεκαετίας τοῦ 1930, ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ φίλου συμπατριώτη Γιάννη Πλατάρου]

Διασκέδαση με... γαλλικές ρίζες

Η διασκέδαση στη Μεσσήνη (Νησί) έχει... γαλλικές ρίζες. Ετσι τουλάχιστον μας πληροφορεί τουριστικός οδηγός που εκδόθηκε το 1840 στο Λονδίνο, ο οποίος γράφει: “Το Νησί είναι ένα μεγάλο και ακμάζον χωριό, που προεξέχει, ένα μίλι από τη δεξιά όχθη του Παμίσου, ο οποίος διασχίζεται με μια άθλια ξύλινη γέφυρα. Το χωριό υπέφερε πολλά τον τελευταίο πόλεμο, αλλά πολλά σπίτια έχουν ξαναχτιστεί από τότε. Μια αγορά (παζάρι) που σχηματίζεται από ξύλινα καταστήματα, ιδρύθηκε από τους Γάλλους, αλλά τα καφενεία του, τα μπιλιάρδα και τα καμπαρέ εξαφανίστηκαν μαζί με τα γαλλικά στρατεύματα. Παρουσιάζει μια εντυπωσιακή αντίθεση με τις υπόλοιπες περιοχές. Η πόλη περιβάλλεται από κήπους, αμπέλια, μουριές, βοσκοτόπια και χωράφια

από καλαμπόκι. Η κατάσταση σαν συνέπεια από τα γειτονικά έλη και την άρδευση των αγρών είναι ανθυγιεινή. Τα γαλλικά στρατεύματα εδώ υπέφεραν από πυρετούς και άλλες αρρώστιες με ρίγη, οι οποίες επιδεινώνονταν από την απερισκεψία της έκθεσής τους στον καυτό ήλιο κατά τη διάρκεια της ημέρας, και την υγρασία της νύχτας. Σε αυτό ερχόταν να προστεθεί και η χωρίς μέτρο παράδοση στο ρακί, το κρασί και στα φρούτα τα οποία αφθονούσαν στην περιοχή. Ένας ξένος δεν θα μπορούσε να επιτρέψει στον εαυτό του να του επιβληθεί να παραμείνει για μεγάλο χρονικό διάστημα στις μεγάλες ζέστες σε αυτό το μέρος”.

Η θέση που λειτουργούσε η αγορά δεν είναι γνωστή, όμως μπορούμε να πιθανολογήσουμε πως ήταν στην περιοχή της κάτω πλατείας καθώς οι Γάλλοι είχαν εγκατασταθεί στο Δη-

μοτικό Σχολείο (έναν αιώνα μετά Αγροτική Τράπεζα όπως έχω γράψει σε προηγούμενη ανάρτηση) ενώ εκεί αναπτύχθηκαν ανάλογες δράσεις τις επόμενες δεκαετίες.

Τα καμπαρέ εκείνη την εποχή ήταν εστιατόρια με ποτό και τραγούδι και ήρθαν να προστεθούν μαζί με τα μπιλιάρδα στα καφενεία, ως μορφή διασκέδασης. Η αρρώστια που περιγράφεται πρέπει να είναι η ελονοσία καθώς σε γαλλική αναφορά του 1832 αναφέρεται πως την προηγούμενη χρονιά είχαν πεθάνει 40 Γάλλοι στρατιώτες κάτι που αποδιδόταν στο γεγονός ότι από το πότισμα στον κάμπο “τα νερά σχηματίζουν έλη, μολύνουν τον αέρα και καθιστούν όλη την πεδιάδα τόπο μολυσματικής διαμονής”. Πρέπει να σημειωθεί ότι η ελονοσία λεγόταν μαλάρια από τις ιταλικές λέξεις mala aria που σημαίνουν “κακός αέρας” πριν διερευνηθεί πλήρως η επιδημιολογία. Στην αναφορά αυτή συσχετίζεται με τον ήλιο και την κατανάλωση φρούτων όπως αναφέρεται και στον οδηγό.

Η ελονοσία “θέριζε” και τον τοπικό πληθυσμό κάτι που δεν καταγράφεται στις πηγές που προαναφέρθηκαν. Έναν αιώνα αργότερα τα λιμνάζοντα νερά της ορυζοκαλλιέργειας προκάλεσαν σοβαρό πρόβλημα και στα μέσα της δεκαετίας του 1930 στο Νησί διαδήλωναν ζητώντας να απαγορευτεί. Αξιοσημείωτη στον τουριστικό οδηγό που προαναφέρθηκε, είναι η αναφορά σε “rakee wine” που σημαίνει ότι

ήδη γινόταν επεξεργασία των σταφυλιών και οι Γάλλοι... του έδιναν και καταλάβαινε.

Μπορεί να καμπαρέ εκείνη την εποχή να μην είχαν γυναίκες, όμως στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα (το χειμώνα του 1878) στο Νησί άνοιξε “γυναικείο ωδικό καφενείο”, που σκανδάλιζε τη συντηρητική κοινωνία όπως μας πληροφορεί η εφημερίδα “Δήμος” η οποία εκδιδόταν στην πόλη: “Συνιστώμεν την προσοχήν των τε κ. κ. Επάρχου και Δημασυνόμου, όπως λάβωσιν τα κατάλληλα μέτρα περί του άρτι ιδρυθέντος ενταύθα γυναικείου ωδικού καφενείου. Διότι εν αυτώ τελούνται πλείστα όσα όργια άτινα παροτρύνουσιν την γενικήν διαφθοράν των ηθών, προ δε και αποτελέσματα δυσάρεστα εν τέλη θέλουσι επισυμβή”.

Και από... γαλλικά ενωρίς βρίσκουμε αναφορές σε ιδιαίτερα μαθήματα, όπως και σε άλλες ξένες γλώσσες. Στα τέλη του 1900 ο Ι. Βοιάτσος “τέως καθηγητής εν Μεσσήνη” ανακοινώνει στο “Θάρρος”: “Διδάσκω Γαλλικά, Αγγλικά και Ιταλικά ευμεθόδως και επί μετρίω διδάκτρω. Προσωρινή διεύθυνσίς μου εν Καλάμαις προς τους κ. αδελφούς Τρουπάκη οινοπνευματοποιούς και εν Μεσσήνη απ’ ευθείας προς εμέ”.

[Στη φωτογραφία από ανάρτηση του φίλου συμπατριώτη Γιάννη Πλατάρου, η κάτω πλατεία την εποχή του μεσοπολέμου γεμάτη κόσμο σε κάποια γιορτή]

«Εβδομαδιαία αγορά»

“**Ε**βδομαδιαία αγορά” γράφει η καρτ ποστάλ που απαθανατίζει το παζάρι στη Μεσσήνη (Νησί) με το παζάρι των ζώων γύρω στα 1930. Το παζάρι έχει τις ρίζες του σε βάθος αιώνων, από την εποχή της πρώτης τουρκοκρατίας καθώς η σταθερή περιοδική τέλεση διευκόλυνε τη λειτουργία της τοπικής οικονομίας. Ήδη από το 1691 σε αναφορά του Ενετού Γενικού Προνοπή αναφέρεται ότι ήταν ένα από τα 15 παζάρια που γίνονταν στην Πελοπόννησο και ειδικά στο Νησί κάθε Τετάρτη (Το Σαββάτο γινόταν στην Καλαμάτα και την Κυριακή σε Κορώνη και Μεθώνη). Όπως αναφέρει για τις “αγορές” αυτές “είναι καθιδρυμένα δια τα συνήθεις χρείας των κατοίκων και ιδίως των απόρων εκ των παρακειμένων χωρίων, οίτινες εκποιούντες τα σιτηρά αυτών και άλλους καρπούς των αγρών πορίζονται κατ’ οίκον τα χρειώδη”. Το παζάρι των ζώων ήταν “ακολούθημα” της αγοράς καθώς ορισμένες φορές ήταν από “τα χρειώδη”. Δεν γνωρίζουμε που γινόταν αλλά είναι πολύ πιθανόν να βρισκόταν έξω από την πόλη αν κρίνουμε από το γεγονός ότι και η

ζωοπανήγυρη γινόταν μακριά από το κέντρο καθώς διαβάζουμε σε ρεπορτάζ της Νησιώτικης εφημερίδας “Δήμος” το 1876 : “Μετά τριήμερον τέλος ασχολίαν των προσελθόντων ίνα εμπορευθώσιν κατ’ την ενταύθα τελουμένην εμποροπανήγυριν, ψύχασεν και η πόλις ημών από τον θόρυβον του προσελθόντος πλήθους και έκαστος καταγίνεται εις το έργον του [...] Εν γένει εφέτος καθ’ όλα τα είδη των εισκομιζομένων εν τη πανηγύρη εγένετο μικρά πώλησις και με τιμάς συγκαταβατικάς, διότι το πλείστον μέρος των Μεσσηνίων δεν επώλησαν τα προϊόντα των. Εάν η πώλησις των ζώων εγένετο εν τοις Αλωνίοις, ως εν τω προηγουμένω φύλλω διελάβομεν, βεβαίως μεγίστη θα επήρχετο ανακούφισις εις τους εν τω συνήθει στενοχώρω τόπω πανηγυριζομένους. Αγνοούμε τους λόγους οίτινες κωλύουν τον κ. δήμαρχον να πραγματοποιήσει την θέλησιν ου μόνον των δημοτών του αλλά και των προσερχομένων ξένων ως προς τούτο. Καλόν ήθελεν είσθαι ίνα ο κ. Δήμαρχος θέσθι υπό εβριθή σκέψιν τούτο, και ωφελήσθι τον δήμον του διττός”. Φαίνεται ότι τελικά κάποια στιγμή υιοθετήθηκε

η πρόταση, η ζωοπανήγυρη μεταφέρθηκε στην πλατεία Αλωνίων και έμεινε εκεί μέχρι το 1927. Εκείνη τη χρονιά στην αναγγελία του πανηγυριού στις τοπικές εφημερίδες μαθαίνουμε ότι Κοινοτάρχης και Ηγούμενος "μετέφεραν την εν τη Κεντρική Πλατεία της πόλεώς μας τελουμένην ζωοπανήγυριν εις τον όπισθεν των μπεζεσενίων χώρον". Δεν μεταφέρθηκε όμως και το εβδομαδιαίο παζάρι που συνέχισε να

λειτουργεί μέσα στο πάρκο μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1950. Τότε ο Δήμαρχος Σταύρος Τσούσης διαμόρφωσε το πάρκο, το φύτεψε και το περιέφραξε με περίτεχνο τρόπο για την εποχή. Απομάκρυνε το παζάρι στις παρυφές της πόλης εκεί που σήμερα χαρακτηρίζουμε ως "γουρνοπάζαρο", δίπλα στο σημείο που αργότερα εγκαταστάθηκαν οι υπηρεσίες της Ενωσης Συνεταιρισμών.

Αθλητισμός και γήπεδα

Ποδόσφαιρο στη Μεσσήνη (Νησί) μάλλον στις αρχές της δεκαετίας του 1950, στο χώρο που σήμερα χρησιμοποιείται ως πάρκινγκ. Η αθλητική ιστορία της πόλης έχει τις ρίζες της στην τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 1896. Τότε νέοι άνθρωποι και τοπικοί παράγοντες συνέστησαν τον Αθλητικό Γυμναστικό Σύλλογο "Ο Αριστομένης". Το καταστατικό του Συλλόγου δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 141 Β' της 28ης Νοεμβρίου 1896. Στα τέλη Ιανουαρίου 1897 το Δ. Σ. του Συλλόγου αποτελείται από τους: Πρόεδρο το Νικ. Κοκκίνη. Αντιπρόεδρο τον Δημ. Χριστόπουλο συμβολαιογράφο. Γεν. Γραμ-

ματέα τον Ιωαν. Κοκκίνη. Ταμιά τον Δ. Δεντόπουλο. Εφόρους τους Εμμ. Μυτιληναίο και Ιωαν. Μπούτο. Συμβούλους τους Ν. Νικητόπουλο, Ιωαν. Ζαλμά, Ν. Ζολώτα, Αλεξ. Μπαρδόπουλο γιατρό Τον Απρίλιο του 1897 έγιναν εκλογές και εξελέγη Πρόεδρος και πάλι ο Νικ. Κοκκίνης.

Ο "Αριστομένης" δεν πήρε μέρος στο ιδρυτικό συνέδριο του ΣΕΓΑΣ, έγινε όμως αργότερα μέλος του.

"ΠΑΜΙΣΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ"

Αθλητική δραστηριότητα δεν καταγράφεται μέχρι το 1906, όταν στην πόλη οργανώνονται

οι “Παμίσιοι Αγώνες” στον απόηχο της Μεσοολυμπιάδας που έγινε στην Αθήνα. Οι αγώνες έγιναν σε γήπεδο που είχε διαμορφωθεί δίπλα στην πλατεία, ίσω στο χώρο που βρίσκεται σήμερα το πάρκο. Η περιγραφή στο “Θάρρος” είναι γλαφυρή και ένα μικρό απόσπασμα δίνει μια ιδέα για τα όσα συνέβησαν: “Η πλατεία, η προ του Σταδίου, ήτο κατάμεστος. Τα γύρω καφενεία και ζαχαροπλαστεία έβριθον κόσμο, τον οποίον αδυνατούσαν να περιποιοθούν τα... γκαρσόν διότι φαίνεται δεν ήξευρον από τοιαύτας... επιθέσεις, διότι μόνον από... πανηγύρια ολίγον εγνώριζον, αλλά εις αυτά επρωτοστάουν τα ζώα τα οποία δεν ήσαν και τόσο πολύ απαιτητικά!!! Οτανδήποτε συνοικίαν και αν διήρχετο τις η κίνησις ήτο πυρετώδης. Οι εξώσαι έστενον από το βάρος των... λεπτών και χονδρών καβαλλαρέων!

Το ως Στάδιον ορισθέν μέρος ήτο αρκετά καλά τακτοποιημένον. Ητο περιφραγμένον διά σανιδώματος το οποίον ημποδίζε τον κόσμον τον έξω αυτού να πλημμυρή αυτό. Και το εσωτερικόν αυτού ήτο επιτηδείως χωρισμένον, το μεν διά τους αθλητάς το δε διά τους διερχομένους. Εντός αυτού πολλά καθίσματα είχαν τοποθετηθή κυκλικώς διηρημένα κατά κερκίδας. Εις την είσοδον του Σταδίου είχαν τοποθετηθή διά την τάξιν και εντός αυτού αστυφύλακες υπό τον αστυνόμον κ. Βαρδουλάκην. Οσαύτως δε φύλακες του Κτηματικού Συλλόγου επετήρουν την τάξιν. Παραπλεύρως της εισόδου ήτο το αποδυτήριον με 2-3 κρεβάτια κ.λπ. αναγκαία. Εις την είσοδον υψηλά υψούτο τριγωνική πυραμίς με τα: “Παμίσιοι αγώνες 21 Μαΐου 1906”.

Η επιτυχία ενθουσιάζει τους δημοτικούς παράγοντες οι οποίοι αποφασίζουν να ενισχύσουν οικονομικά την κατασκευή Γυμναστηρίου όπως διαβάζουμε λίγο αργότερα στο “Θάρρος”: “Το δημοτικόν συμβούλιον του Δήμου Παμίσου, καθά πληροφορούσιν ημάς εκ Μεσσήνης, προτάσει του Δημάρχου κ. Καρατζά εχορήγησε πίστωσιν εκ δρχ. 800, δια την κατασκευήν Γυμναστηρίου εν Μεσσήνη. Το ποσόν τούτο θέλει αποδοθή εις την επιτροπήν του Γυμναστικού Συλλόγου ή εις την των Παμισίων αγώνων, ίνα χρησιμεύσῃ ως πυρηνή των απαιτηθησομένων δαπανών του ανεγερθησομένου Γυμνα-

στηρίου”.

Η ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ “ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗ”

Παρ’ όλα αυτά αθλητική δραστηριότητα δεν εμφανίζεται και το χειμώνα του 1907 γίνεται ανασύστασις του Γυμναστικού Συλλόγου και γράφει το “Θάρρος”: “Την παρελθούσαν εβδομάδαν εν τη πόλει μας εγένοντο αι αρχαιρεσείαι του ανασυσταθέντος Γυμναστικού Συλλόγου, η ενίσχυσις της ανασυστάσεως του οποίου προτάθη και θα υποστηρικθῇ υπό των εν Αμερική συμπολιτών μας.

Κατά ταύτας εξελέγη πρόεδρος ο κ. Ιωάν. Πρωτοπαππάς γυμνασιάρχης, αντιπρόεδρος ο κ. Νικόλ. Νικητόπουλος τέως βουλευτής, ταμίας ο κ. Ηλ. Μαλαματιανός διευθυντής του Υποκαταστήματος της Εθνικής Τραπέζης, γραμματεύς ο κ. Ιωάν. Μπούτος διευθυντής της β’ Δημοτικής Σχολής, διευθυντής του Γυμναστηρίου ο δικηγόρος κ. Χρ. Πάστρας και έφορος ο κ. Τάκης Θωμόπουλος δημοδιδάσκαλος.

Μετά την εκλογή των ανωτέρω επηκολούθησε ψηφοφορία δια την εκλογήν των συμβούλων και τοιούτοι εξελέγησαν οι κ. κ. Δημ. Στασινόπουλος σχολάρχης, Γ. Πουλόπουλος γιατρός, Ευστ. Κουλέτσος διευθυντής της α’ Δημοτικής Σχολής, Αρ. Φωτόπουλος έμπορος και Ηλ. Πουλόπουλος δημοδιδάσκαλος.

Τοιουτοτρόπως, ο Γυμναστικός Σύλλογος θ’ άρξητε εργαζόμενος εις ού τα αποτελέσματα οι πάντες αποβλέπομεν, διότι ακράδαντον έχομεν πεποιθήσιν επί την αξίαν και το κατάλληλον και τον ζήλον των αναλαβόντων”.

Τρία χρόνια αργότερα, την άνοιξη του 1910, πληροφορούμαστε ότι υπάρχει Γυμναστήριον και γίνεται συζήτησις για την ίδρυσιν Φιλαρμονικής Εταιρείας που θα συνεργασθῇ με το Γυμναστικό Σύλλογον:

“Περί την 3ην μ. μ. της χθες και κατόπιν προσκλήσεως συνήλθεν εν τη αιθούσῃ της Α’ Δημοτικής Σχολής των αρρένων περί τους διακόσιους εκ των εγκριτότερων πολιτών μας. Προς τους συγκεντρωθέντας ωμίλησεν ο Πρόεδρος της Κτηματικής Αδελφότητος “Αγ. Νικόλαος” κ. Ηλ. Πουλόπουλος. Ο κ. Πουλόπουλος εξέθηκε δια πολλών ότι επιβάλλεται η σύστασις Φιλαρμονικής Εταιρείας όπως εν συνεργασία

μετά του Γυμναστικού Συλλόγου επιδιωχθή η τελειοποίηση του Γυμναστηρίου και η ίδρυσις Μουσικής. Ο κ. πρόεδρος ανακοίνωσεν ότι ο αιδεσιμώτατος κ. Διονύσιος Κοροβέσης προσήνεγκεν υπέρ του σκοπού δραχμάς χιλίας, εξήρε δε την δωρεάν ταύτην, ήτις δεν είναι η πρώτη καθόσον ο κ. Κοροβέσης έχει αναδειχθεί αληθής της πόλεως ευεργέτης προσενεγκών σημαντικά ποσά εις την Αδελφότητα “Αγ. Νικόλαος” και δι’ ατομικών του εξόδων, συντελέσας εις την οικοδόμησιν του ναού της Αναλήψεως εν Μπούκα, δι’ ον εδαπάνησεν υπέρ τας δέκα χιλιάδας δραχμών.

Την ανακοίνωσιν του κ. Πουλόπουλου επέστρεψαν ραγδαία των παρισταμένων χειροκροτήματα και θερμά συγχαρητήρια προς τον κ. Κοροβέσιν, όστις κατέκτησε τον γενικόν σεβασμόν και την ευγνωμοσύνην του τόπου μας.

Εις το ανοιχθέν ακολούθως βιβλίον εισφορών υπέρ της φιλαρμονικής, ενεγράφησαν πλείστοι συνδρομηταί προς ίδρυσιν της Εταιρείας, απετέλεσθη δ’ ομού με την δωρεάν του κ. Κοροβέση ποσόν υπερδιεσχιλίων δραχμών, κατατεθέν παρά του ταμίου του Γυμναστικού Συλλόγου κ. Πάστρα εις το ενταύθα υποκατάστημα της Εθνικής Τραπέζης.

Μεταξύ των άλλων ο Δήμαρχος κ. Φεσσάς προσέφερον δραχμάς εκατόν”. Ενα μήνα αργότερα ο “Αριστομένης” ζητεί ατελή εισαγωγή μουσικών οργάνων: “Ο αναλαβών την ίδρυσιν Φιλαρμονικής Μουσικής εν Μεσσήνη Γυμναστικός Σύλλογος “Ο Αριστομένης” ητήσατο δια του προέδρου του παρά του υπουργείου Οικονομικών, όπως επιτρέψει την ατελή εισαγωγήν των αγορασθέντων οργάνων της Φιλαρμονικής. Το υπουργείον ανακοίνωσεν χθες εις τον κ. Νομάρχην ότι αδυνατεί να επιτρέψη την ατελή των οργάνων εισαγωγήν, διότι ταύτα ουδαμού των διατάξεων του εν ισχύει Νόμου αναφέρονται.

Ο κ. Νομάρχης παρηγγέλη την απάντησιν ταύτην εις τον πρόεδρον του εν λόγω Γυμναστικού Συλλόγου”.

Ο ΜΟΥΣΙΚΟΓΥΜΝΑΣΤΙΚΟΣ

Ενα χρόνο αργότερα, τον Απρίλιο του 1911, εμφανίζεται ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος

ως μετεξέλιξη του “Αριστομένη” και καρπός των προσπαθειών υποστήριξης της Φιλαρμονικής: “Το διοικητικόν συμβούλιον του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου οργανώνει ευεργετικήν αγοράν υπέρ της εν Μεσσήνη Φιλαρμονικής”.

Ακολούθησε ένα μεγάλο κενό λόγω των πολέμων και το καλοκαίρι του 1925 εμφανίζεται και πάλι ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος όπως διαβάζουμε στη “Σημεία”: “Γενομένων αρχαιρειών του Μουσικογυμναστικού συλλόγου Μεσσήνης εξελέγησαν πρόεδρος ο κ. Σωτήριος Αναγνωστόπουλος, αντιπρόεδρος ο κ. Παναγ. Στυλιανόπουλος, ταμίας ο κ. Δημ. Φωτόπουλος, γραμματεύς ο κ. Δημ. Καλαμαριώτης, έφορος ο κ. Σπύλιος Ποτηρόπουλος, διευθυντής του Γυμναστηρίου ο κ. Ι. Κούτης, σύμβουλοι οι κ. κ. Δημητρ. Χρόνης, Γεώργιος Φωτόπουλος, Δημητρ. Θωμόπουλος, Ανδρέας Καντιάνης και Ανδρέας Παναγόπουλος”

Η πρώτη αθλητική δραστηριότητα μετά τους “Παμίσιους Αγώνες” είναι οι γυμναστικές επιδείξεις το Μάιο του 1928, στις οποίες έγιναν αγώνες στίβου και υπάρχει περιγραφή μαζί με τα αποτελέσματα στις τοπικές εφημερίδες. Δεν προσδιορίζεται όμως ο χώρος που έγιναν αλλά δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η περιοχή γύρω από την πλατεία ήταν ο μόνος χώρος υποδοχής τέτοιων αγώνων.

ΤΟ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ ΚΑΙ ΟΙ ΟΜΑΔΕΣ

Την επόμενη χρονιά ιδρύεται ο “Πάμισος” ως ποδοσφαιρικό σωματείο και το καλοκαίρι του 1929 παίζει στο Πεταλίδι με τον τοπικό “Ολυμπιακό” τον οποίο κερδίζει με 6-1. Από τον αγώνα αυτό έχουμε την πρώτη σύνθεση της ομάδας την οποία σύμφωνα με τη “Σημεία” αποτελούν οι: “Στασ. Σταυρόπουλος (τερματοφύλαξ), Γ. Ζαλμάς και Γ. Κουλέτσος (οπισθοφύλακες), Β. Αθανασόπουλος, Ευστ. Τσάμης και Π. Ψυχογιούπουλος (μέσοι), Β. Πεντζούρης, Χρ. Μπλάνας, Θ. Κωνσταντακόπουλος, Π. Κοντογιαννάκος και Γ. Δρακόπουλος (κυνηγοί)”.

Ενα μήνα αργότερα ιδρύεται ο “Ολυμπιακός” Μεσσήνης στον οποίο εκλέγεται πρόεδρος ο Στ. Καυκάς “αρχηγός αυτού ο άριστος ποδοσφαιριστής Β. Πεντζούρης και υπαρχηγός ο κ.

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

Γ. Δρακόπουλος” όπως γράφει η “Σημαία”.

Η ποδοσφαιρική δραστηριότητα όμως συναντά αντιδράσεις και από δημοσίευμα που επικρίνει το γυμνασιάρχη και το δήμαρχο, πληροφορούμαστε ότι το γήπεδο ήταν δίπλα στο πάρκο, προφανώς στο χώρο που δείχνει η φωτογραφία της ανάρτησης: “Διατί ο κ. Γυμνασιάρχης δεν επιτρέπει εις όσους εκ των παικτών είναι μαθητές να συμπαίξωσι με όσους εξ αυτών δεν είναι τοιούτοι; Διατί ο κ. πρόεδρος της Κοινότητας διατάσσει να αφαιρεθούν εκ του μοναδικού γηπέδου τα ξύλα των τερμάτων και στέλλει κωροφύλακας δια να διαλύσωσι βιαίως τους εν εγνοία της διαταγής του κ. προέδρου παίζοντας εις το γήπεδον; [...] Μήπως εις τον αθλητισμόν πρέπει να εξετάζεται η μόρφωσις και η καταγωγή του αθλητού και όχι η αθλητική του παράστασις και αξία; Και επειδή ο κ. Πρόεδρος της Κοινότητος έχει την ιδέαν ότι καταστρέφεται το πάρκον της πλατείας επειδή το μοναδικόν μας γήπεδον είναι παραπλεύρως του πάρκου, του λέγομεν: Σεις κ. Πρόεδρε εφ’ όσον νομίζετε ότι το γήπεδον δεν είναι κατάλληλον και ότι καταστρέφεται το πάρκον, σεις δεν έπρεπε να υποδείξετε άλλο και να υποστηρίζετε ούτω το ποδόσφαιρον και ως άτομον και ως άρχων;”.

Και άλλη ποδοσφαιρική ομάδα ιδρύεται στη Μεσσήνη στις αρχές του 1930. Πρόκειται για την “Αστραπή” η οποία το Μάρτιο δίνει φιλικό ποδοσφαιρικό αγώνα με τη δεύτερη ομάδα του Ολυμπιακού Καλαμάτας.

Ακολουθεί το καλοκαίρι του 1930 η ίδρυση του “Αχιλλέα” και η “Σημαία” μας πληροφορεί για το διοικητικό συμβούλιο του συλλόγου: “Το διοικητικόν συμβούλιον του προ μηνός ιδρυθέντος εν Μεσσήνη αθλητικού ποδοσφαιρικού συλλόγου “Αχιλλεύς” απηρτίσθη εκ των κ. κ. Παν. Ζέππου ως προέδρου, Χαρ. Κάββητα ως αντιπροέδρου, Δημ. Καραμπατέα γραμματέως, Γ. Αλμπάνη ταμίου και Π. Ζαγκλακά εφόρου. Γενικός αρχηγός Μπάλας Δημ.”.

Άλλη μια ποδοσφαιρική ομάδα ιδρύεται στη Μεσσήνη, μέσα στο 1930 καθώς στον αθλητικό απολογισμό του έτους η “Σημαία” αναφέρει ως “ιδρυθέντα σωματεία στη Μεσσήνη τον “Παμμεσσηνιακό” και τον “Αχιλλέα”.

Το καλοκαίρι του 1931 πληροφορούμαστε

ότι “ερασιτέχνες ανήκοντες εις τον ποδοσφαιρικών σύλλογον “Πάμισος” έπαιξαν Στέλλα Βιολάντη, ενώ πρόεδρος του συλλόγου ήταν ο Σ. Γεωργιάδης.

Ένα μήνα αργότερα εκλέγεται νέα διοίκηση στον “Πάμισο” την οποία αποτελούν οι: Μίμης Φωτόπουλος, πρόεδρος, τραπεζικός υπάλληλος. Γεώργιος Ποτηρόπουλος, αντιπρόεδρος, τραπεζικός υπάλληλος. Ευστάθιος Καλογερόπουλος γραμματεύς τραπεζικός υπάλληλος. Γεώργιος Γαλανόπουλος ταμίας, έμπορος. Σταύρος Γεωργιάδης έφορος, τραπεζικός υπάλληλος. Σπύλιος Ποτηρόπουλος σύμβουλος, κτηματίας. Απόστολος Καρελάς σύμβουλος, έμπορος. Αθανάσιος Τζώρτζης σύμβουλος, έμπορος. Θεόδωρος Κρασσακόπουλος σύμβουλος, έμπορος. Όπως φαίνεται στη διοίκηση συμμετέχουν και ορισμένα από τα στελέχη του παλαιότερου Μουσικογυμναστικού Συλλόγου

Με τη νέα διοίκηση οργανώνεται εκδρομή στην Πύλο με πλοίο που έφευγε από την Καλαμάτα με σκοπό να συμμετέχουν και οι Νησιώτες της Μεσσηνιακής πρωτεύουσας καθώς μάλιστα δηλώσεις συμμετοχής γίνονταν στο Μουσικό Οίκο αδελφών Πλεμμένου, και τους Π. Κρασσακόπουλου, Α. Κισκήρα που είχαν καταστήματα στην Αναγνωσταρά.

Το Μάιο 1932 το γήπεδο της φωτογραφίας αναφέρεται ως “γήπεδον Παμίσου-Αχιλλέως” με αφορμή τη διεξαγωγή των γυμναστικών επιδείξεων. Και μπορεί να είχαν κοινό γήπεδο οι δύο ομάδες, είχαν όμως και σκληρή αντιπαλότητα που αποτυπώνεται στα ρεπορτάζ της εποχής για τις μεταξύ τους συναντήσεις.

ΤΑ ΑΛΛΑ ΓΗΠΕΔΑ

Λίγα χρόνια αργότερα, το Μάιο του 1936 πληροφορούμαστε ότι υπάρχει άλλο γήπεδο στο οποίο έγιναν οι γυμναστικές επιδείξεις, καθώς η ποδοσφαιρική δραστηριότητα σε όλη τη Μεσσηνία είχε σταματήσει από το 1931. Οι γυμναστικές επιδείξεις εκείνη τη χρονιά έγιναν “εις το παρά το Αγροκήπιον μέγα γήπεδον”, δηλαδή δίπλα στο Ινστιτούτο του ΑΣΟ του οποίου η έκταση παραχωρήθηκε στο δήμο τη δεκαετία του 1980 και στεγάζει σήμερα το Δημαρχείο, το Κέντρο Υγείας, σχολεία και το Φι-

λοσοφικό Κέντρο. Ομως δύο χρόνια αργότερα το 1938, το Γυμναστήριο είναι σε νέα θέση, στο πλάτωμα των Αγίων Αποστόλων καθώς διαβάζουμε στη “Σημεία”: “Είναι δικαιολογημένη η επιθυμία των φιλάθλων της Μεσσήνης όπως αποκτήσει και η πόλις των ένα σύγχρονισμένον γυμναστήριον εις το οποίον θα δύναται να

αθλείται η νεότης. Το χρησιμοποιούμενον μέχρι τούδε προς τον σκοπόν αυτόν γυμναστήριον των Αγίων Αποστόλων δεν πληροί κανέναν από τους απαραίτητους όρους του στίβου”.

Κάπως έτσι εξελίχθηκε η ιστορία του αθλητισμού, των γηπέδων και των ομάδων μέχρι τον πόλεμο...

Η ανεμαντλία του πάρκου

Το πάρκο της Μεσσήνης (Νησί) στα τέλη της δεκαετίας του 1930 όπως φαίνεται από το γεγονός ότι τα δέντρα έχουν μεγαλώσει, έχει τοποθετηθεί το ρολόι και η ανεμαντλία δίνει πλέον νερό στους κατοίκους.

Η τοποθέτηση της ανεμαντίας ήταν αποτέ-

λεσμα των προσπαθειών του συλλόγου “Φιλοπρόσδος Ενωσης Νέων Μεσσήνης” που ιδρύθηκε την άνοιξη του 1924 καθώς διαβάζουμε στη “Σημεία”: “Εις την Μεσσήνην ιδρύθη σύλλογος υπό τον τίτλον “Φιλοπρόσδος Ενωσης των Νέων Μεσσήνης” πρόγραμμα δ’ αυτού είναι η επιδίωξις σκοπών καλλιτεχνικών, ψυχαγωγικών,

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

φιλανθρωπικών, βελτιώσεως των κακώς κειμένων. Ο σύλλογος αριθμεί αρκετά μέλη, τον χαρακτηρίζει δε μεγάλη δραστηριότης δια την πραγματοποίησιν των ωραίων σκοπών του”

Το καλοκαίρι του 1926 ανακοινώνεται ότι όλα τα χρήματα που συγκεντρώνει ο σύλλογος θα διατεθούν για την ανεμαντλία: “Φέρομεν εις γνώσιν του κοινού της πόλεως Μεσσήνης ότι άπαντα τα αποθεματικά κεφάλαια εν τω ταμείω του Συλλόγου ως και αι μέλλουσαι εισπράξεις εκ των δοθησομένων παραστάσεων και συνδρομών διατεθήσονται δια την εγκατάστασιν μεγάλης ανεμαντλίας τελευταίου τύπου εις την πλατείαν των αλωνίων μέλλουσαν να υδρεύσῃ ολόκληρον την πόλιν. Παρακαλούνται όθεν άπαντες όπως υποβοηθήσωσι το έργον του Συλλόγου, της όλης δαπάνης προϋπολογισθείσας εις δραχμάς 25.000”.

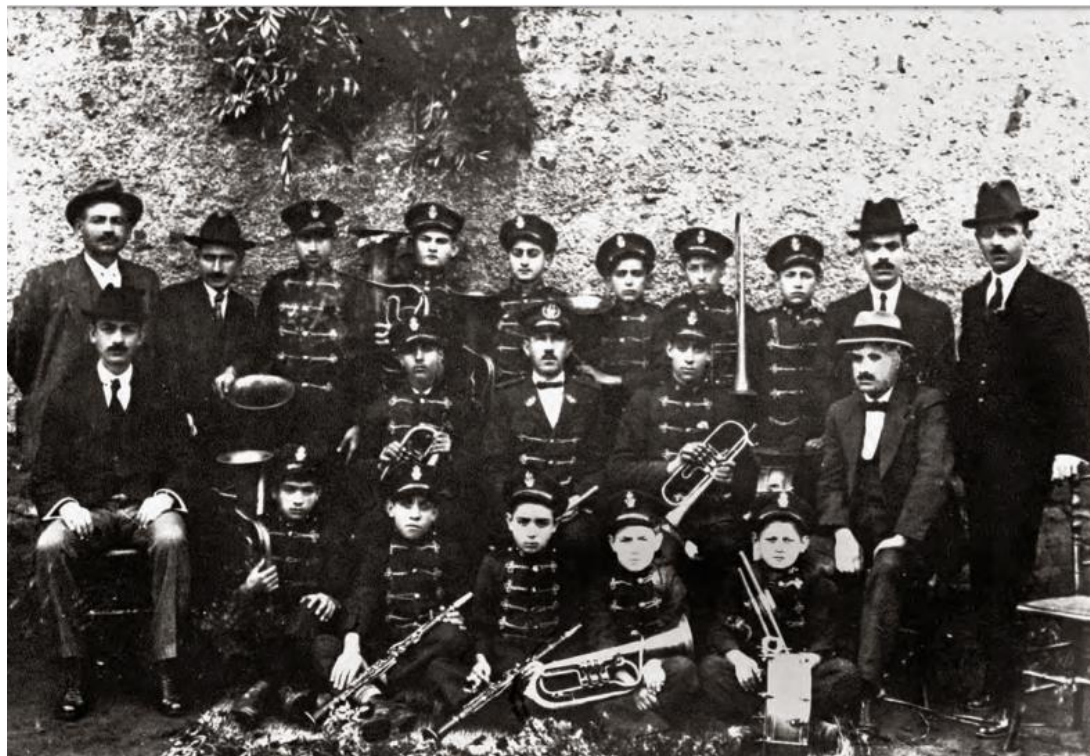
Μεταξύ των εκδηλώσεων ήταν και μια χοροεσπερίδα, από τους πρώτους “αστικούς” χορούς στην πόλη, στις αρχές του 1927, στην ανταπόκριση για την οποία μαθαίνουμε και το όνομα κάποιων μελών του συμβουλίου του συλλόγου: “Την παρελθούσαν Κυριακήν εδόθη εν τη αιθούσῃ της Α΄ Δημοτικής Σχολής, η υπό της “Φιλοπροόδου Ενώσεως” αναγγελθείσα χοροεσπερίς υπέρ της ανεμαντλίας της Κοινοτήτός μας. Κατά την εορτήν διεκρίθησαν εις

μεν τους Ευρωπαϊκούς χορούς οι δεσποινίδες Μικ. Τσερπέ, Νικ. Τζώρτζη, Γεωργ. Βαλαμαάκη, αδελφαί Στυλιανοπούλου ιατρού και οι κ. κ. Ιω. Ζέρβας, Πάνος Τσερπές, Γεώργιος Τσερπές, Κρασσακόπουλος, Στυλιανόπουλος, Ποτηρόπουλος, Μιχαλόπουλος και άλλοι. Εις δε τους εγχωρίους οι κ. κ. Δ. Φωτόπουλος, Γ. Βαλαμαάκης, Δ. Ανδριανόπουλος, Ιωαν. Μιχαλόπουλος, Γ. Φραγκάκης, Αθ. Τζώρτζης, Ι. Σοφινός και άλλοι. Αι εκ της χοροεσπερίδος εισπράξεις ανήλθον εις σεβαστόν ποσόν. Τους σκόντας την πρωτοβουλίαν της οργανώσεως της χοροεσπερίδος κ. Σπήλιον Ποτηρόπουλον Πρόεδρον της “Φιλοπροόδου” και Δ. Φωτόπουλον ταμίαν αυτής καθώς και τα λοιπά μέλη της Φιλοπροόδου συχαίρομεν εγκαρδίως”.

Ο Σπήλιος Ποτηρόπουλος εξελέγη την άνοιξη του 1928 Πρόεδρος της Κοινοτήτας μετά το θάνατο του μέχρι τότε προέδρου Ι. Σκουμάχερ, και είχα μακρά θητεία στα κοινοτικά πράγματα του τόπου. Ο Δημ. Φωτόπουλος ήταν ένας από τους παράγοντες του “Παμίσου” στα πρώτα χρόνια δραστηριοποίησῃς. Η ανεμαντλία υπήρχε στο πάρκο μέχρι τα νεότερα χρόνια, κοντά στο κλουβί με τα παγώνια.

[Η φωτογραφία είναι από το λεύκωμα των ΓΑΚ Μεσσηνίας για το Νησί]

Φιλαρμονική, θέατρο και μανδολινάτα

Η Φιλαρμονική Μεσσίνης σε φωτογραφία του 1923, ένας από τους “πυλώνες” στην πολιτιστική ζωή της Μεσσίνης (Νησί) που είχε μια πορεία δύσκολη και ασυνεχή. Οι μανδολινάτες και οι θεατρικές παραστάσεις συμπληρώνουν την εικόνα των καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων μέχρι τον πόλεμο. Η πρώτη πληροφορία για μουσική δραστηριότητα έρχεται το 1880 όταν η εφημερίδα “Δήμος” ανήγγειλε ότι «εν Μεσσίνη, η αξιοπαίω επιμονή του δημάρχου και τη συνεργασία του αξιότιμου Σχολάρχου κ. Ιωάννου Βασιλειάδου, κατηρτίσθη υπό του Γιάννου Περάκου σχολείον προς διδασκαλίαν της εκκλησιαστικής μουσικής, εν ω φοιτώσι μέχρι τούδε περί τους 25 μαθηταί του Ελληνικού Σχολείου και πολίται διδασκόμενοι δωρεάν».

Η οργάνωση Φιλαρμονικής είναι ένα ζήτημα

που απασχολεί την πόλη, κάτι που φαίνεται στη σάτιρα που γίνεται στο καρναβάλι του 1903 όταν παρελαύνει άρμα “Φιλαρμονεικοί Μουσικέ Μεσσείοις” που περιγράφεται ως “αλατισμένη μασκαράτα παροδούσα την έλλειψιν φιλαρμονικής εν Μεσσίνη, με νεροκολοκύθα και σκουριασμένα χωνιά και ντενεκέδες ως όργανα”. Με καταγωγή από τη Μεσσίνη είναι ένας σπουδαίος μανδολινίστας, ο Νίκος Πετρόπουλος, ο οποίος δίνει συναυλία την άνοιξη του 1903: “Κατ’ ειδήσεις εκ Μεσσίνης οι κάτοικοι της γείτονος πόλεως εις ωραίαν εκλήθησαν συναυλίαν δια την εσπέραν της προσεχούς Κυριακής καθ’ ήν θα δώση δείγματα της εκτάκτου ικανότητος αυτού εις μανδόλαν ο καλλιτέχνης κ. Πετρόπουλος.

Την καλλιτεχνικήν εσπερίδα της γείτονος πόλεως θα απολαύσωσι και πολλά οικογένειαι εκ Καλαμών, μεταβησόμεναι επίτηδες εις Μεσ-

σύνην. Οι εκ της εσπερίδος εισπράξεις θέλουσι διατεθή υπέρ αγαθοεργών σκοπών”.

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΓΙΑ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ

Οι φοιτητές πρωταγωνιστούν στην ίδρυση Φιλαρμονικής και δίνουν παράσταση για να χρηματοδοτηθεί, την άνοιξη του 1906: “Σήμερα ως προπναγγέλαμεν θα δοθή ενταύθα η υπό των φοιτητών της πόλεώς μας υπέρ της Φιλαρμονικής διοργανωθείσα παράστασις με το έξοχον έργον “Ο γέρω-Μαρτέν” και την κωμωδίαν “Ακόμη δεν τον είδαμε.

Η επιτυχία προμηνύεται έκτακτος αφ’ ενός μεν ένεκεν της δεδοκιμασμένης ικανότητος ως προ ολίγων ημερών είπομεν, των νυν πρωταγωνιστούντων εν τω δράματι προσώπων, αφ’ ετέρου δε ένεκεν της καλής σκηνογραφίας και σκηνοθεσίας, ήτις οφείλεται εις τους ατύτους μόχθους των λοιπών φοιτητών, των μη λαβόντων μέρος εν τω έργω.

Η ώρα ενάρξεως ωρίσθη η 10 μ. μ. ακριβώς. Την κοσμητείαν έχουσι αναλάβει αρκετοί φοιτηταί, επιτροπή δε απαρτιθείσα εκ των εγκρίτων μελών της κοινωνίας και εκ τεσσάρων φοιτητών ανέλαβε από προχθές την διάδοσιν των εισιτηρίων. Μέχρι σήμερα έχουν εξοδευθή άνω των 300, ελπίζομεν δε, ότι μέχρι της εσπέρας θα εξοδευθώσιν και τ’ άλλα 200”.

Η ΠΡΩΤΗ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ

Η πρώτη Φιλαρμονική και το όνομα του πρώτου μαέστρου εμφανίζονται στη γιορτή της 25ης Μαρτίου 1909: “Η εθνική επέτειος εορτάσθη εν τη πόλει μας μετ’ ενθουσιασμού και λαμπρότητος ουδέποτε παρατηρηθέντων. Εις τούτο συνετέλεσεν η παράστασις της Φιλαρμονικής υπό τον άριστον μουσικοδιδάσκαλον κ. Κατσούλαν, κυρίως όμως ο θαυμάσιος πανηγυρικός εκφωνηθείς υπό του ποιητού κ. Γούνα”.

ΝΕΑ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ

Ενα χρόνο αργότερα, το 1910, εκδηλώνεται νέα προσπάθεια με έρανο μεταξύ των εκόντων Νησιωτών: “Περί την 3ην μ. μ. της χθες και κατόπιν προσκλήσεως συνήλθεν εν τη αιθούση της Α’ Δημοτικής Σχολής των αρρένων περι

τους διακόσιους εκ των εγκριτότερων πολιτών μας. Προς τους συγκεντρωθέντας ωμίλησεν ο Πρόεδρος της Κτηματικής Αδελφότητος “Αγ. Νικόλαος” κ. Ηλ. Πουλόπουλος. Ο κ. Πουλόπουλος εξέθηκε δια πολλών ότι επιβάλλεται η σύστασις Φιλαρμονικής Εταιρείας όπως εν συνεργασία μετά του Γυμναστικού Συλλόγου επιδιωχθή η τελειοποίησις του Γυμναστηρίου και η ίδρυσις Μουσικής.

Ο κ. πρόεδρος ανεκοίνωσεν ότι ο αιδεσιμώτατος κ. Διονύσιος Κοροβέσης προσήνεγκεν υπέρ του σκοπού δραχμάς χιλίας, εξήρε δε την δωρεάν ταύτην, ήτις δεν είναι η πρώτη καθόσον ο κ. Κοροβέσης έχει αναδειχθεί αληθής της πόλεως ευεργέτης προσενεγκών σημαντικά ποσά εις την Αδελφότητα “Αγ. Νικόλαος” και δι’ ατομικών του εξόδων, συντελέσας εις την οικοδόμησιν του ναού της Αναλήψεως εν Μπούκα, δι’ ον εδαπάνησεν υπέρ τας δέκα χιλιάδας δραχμών.

Την ανακοίνωσιν του κ. Πουλόπουλου επέστρεψαν ραγδαία των παρισταμένων χειροκροτήματα και θερμά συχαρητήρια προς τον κ. Κοροβέσιν, όστις κατέκτψε τον γενικόν σεβασμόν και την ευγνωμοσύνην του τόπου μας.

Εις το ανοιχθέν ακολούθως βιβλίον εισφορών υπέρ της φιλαρμονικής, ενεγράφησαν πλείστοι συνδρομηταί προς ίδρυσιν της Εταιρείας, απετέλεσθη δ’ ομού με την δωρεάν του κ. Κοροβέση ποσόν υπερδισχιλίων δραχμών, κατατεθέν παρά του ταμίου του Γυμναστικού Συλλόγου κ. Πάστρα εις το ενταύθα υποκατάστημα της Εθνικής Τραπέζης.

Μεταξύ των άλλων ο Δήμαρχος κ. Φεσσάς προσέφερεν δραχμάς εκατόν”.

Ενώ λίγες ημέρες αργότερα ζητείται ατέλεια για την εισαγωγή των οργάνων: “Ο αναλαβών την ίδρυσιν Φιλαρμονικής Μουσικής εν Μεσσήνη Γυμναστικός Σύλλογος “Ο Αριστομένης” ητήσατο δια του προέδρου του παρά του υπουργείου Οικονομικών, όπως επιτρέψει την ατελή εισαγωγήν των αγορασθέντων οργάνων της Φιλαρμονικής. Το υπουργείον ανεκοίνωσε χθες εις τον κ. Νομάρχην ότι αδυνατεί να επιτρέψη την ατελή των οργάνων εισαγωγήν, διότι ταύτα ουδαμού των διατάξεων του εν ισχύει Νόμου αναφέρονται. Ο κ. Νομάρχης παρηγγέλη την

απάντησιν ταύτην εις τον πρόεδρον του εν λόγω Γυμναστικού Συλλόγου”.

ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΥΝ

Στην αρχή του 1911 υπάρχει πλέον Φιλαρμονική: “Ενθουσιασμένοι είναι οι γείτονες Μεσσήνιοι με την Φιλαρμονικήν των. Ο μουσικοδιδάσκαλος κ. Κατσούλας μετά μεγίστου ζήλου εργαζόμενος επέτυχε θαύματα εις τον καταρτισμόν των μαθητών του, ελπίζεται δε εντός ολίγου χρόνου η αρτία παράστασις αυτής. Εκ των τελευταίων [...] εισπράχθησαν υπέρ της Φιλαρμονικής υπερδισχίλια δραχμαί αι οποία θα διατεθώσι προς βελτίωσιν αυτής των μαθητών δωρησάντων τα εις αυτούς αναλογούτα”.

Η Φιλαρμονική εμφανίζεται στο καρναβάλι του 1911: “Η πόλις ολόκληρος θα διακοσμηθή καλλιτεχνικώς, ιδίως δε η αγορά και αι πλατεΐαι, εις τα οποίας θα παιανίζει η αρτισύστατος Φιλαρμονική και όπου θα γίνουν παρελάσεις των διαφόρων ομάδων εξ ανδρών και γυναικών ενδεδυμένων την εθνικήν ενδυμασίαν, καθώς και άλλων μετμημφισμένων”.

Λίγες ημέρες αργότερα οργανώνεται αγορά χειροτεχνημάτων για την ενίσχυση της Φιλαρμονικής: “Το διοικητικόν συμβούλιον του Μουσικογυμναστικού συλλόγου οργανώνει ευεργετικήν αγοράν υπέρ της εν Μεσσήνη Φιλαρμονικής, ήτις προ ολίγων μηνών συσταθείσα απέδωκε λαμπρούς αληθώς καρπούς και επραγματοποίησεν εκπληκτικὰς προόδους. Εις την αγοράν απέστειλαν πλείστα είδη κυρίαί και δεσποινίδες της πόλεως Μεσσήνης [...] Τόση είναι η προθυμία των Μεσσηνίων κυριών και δεσποινίδων, αι οποίαί και θα παραστῶσιν ως πωλήτριαι των διαφόρων ειδών”.

Η δραστηριότητα της Φιλαρμονικής προκαλεί ειρωνικά σχόλια επιστολογράφου στο “Θάρρος” ο οποίος μεταξύ των άλλων γράφει: “Που να ήξευρε ο μακαρίτης Βελίνης, ο γλυκύτερος των μελοδραματικών συνθετών ότι θα επικοινωνή μίαν ημέραν με τον κάτοικον της συνοικίας Αρκουδόρεμα. Που να εφαντάζετο ο δυστυχής Βέρδης ότι θα συνήπτε τόσον στενάς σχέσεις με τους Τσελεπιάνους. Που να έβανε με τον νουν του ο ανακαινιστής της Γερμανικής

Μουσικής Βάγκνερ ότι θα έφθανον αι απaráμιλλοι εις έμπνευσιν και κάλλος συνθέσεις του εις τα καντούνια του εις βούρκον πελαγωμένου και εις σκότος... άπλετον καταδικασμένου αλλά πάντοτε χαρωπού την φυσιογνωμίαν Νησίου. Μια παροιμία λέγει “τα βουνά μόνον δεν σμίγουν”. Ο Μπετόβεν με τον Λιμοχωρήτη εύκολα συναντώνται. Αλλ’ άραγε όλοι αυτοί οι εμπνευσμένοι μουσουργοί δύνανται να ελπίζουν κάποιον οίκτον από τους μαθητές της Φιλαρμονικής ώστε να μην τους κρεουργούν τους κακόμοιρους. Ο κ. Μουσικοδιδάσκαλος ας λάβη τα μέτρα του!”.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ο πρώτος επαγγελματικός θίασος στην πόλη παίζει “Φάουστ” το Μάιο του 1912: “Ο υπό την διεύθυνσιν του κ. Θωμά Οικονόμου θίασος αναχωρών αύριον εις Αθήνας δίδει την τελευταίαν του παράστασιν με τον “Φάουστ” του Γκαίτε. Το έργον εδόθη εν Ελλάδι το πρώτον εν τω Βασιλικώ Θεάτρω διδάξαντος και σκηνοθετήσαντος του κ. Θ. Οικονόμου, αποτέλεσε δε σταθμόν αληθή νεοελληνικού θεάτρου”.

Η αναχώρησις διαψεύδεται και μαθαίνουμε ότι ο θίασος παίζει στο καφενείο Μπλάνα: “Ο θίασος Οικονόμου εξακολουθεί τας ενταύθα παραστάσεις του με έργα εκλεκτά και ικανοποιητικὰς εισπράξεις. Το καφενείον του κ. Μπλάνα όπου παίζει ο θίασος γίνεται καθ’ εσπέραν κέντρον της ζωηροτέρας συρροής κόσμου πολλού και εκλεκτού. Η πληροφορία του “Θάρρους” ότι θ’ αναχωρήσῃ ο θίασος δεν είναι ακριβής διότι τουναντίον πρόκειται να συνεχίσῃ τας εργασίας του επί τινας ακόμη ημέρας”.

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΓΙΑ ΜΑΝΔΟΛΙΝΑΤΑ

Λίγους μήνες αργότερα το 1912 πληροφορούμαστε ότι υπάρχει ή είναι στα σκαριά μανδολινάτα: “Αφίκετο εξ Αμερικής ο γλυκομίλπος ψάλτης των ελληνικών τραγουδιών και θαυμάσιος οπαδός της θείας τέχνης του Ορφέως κ. Νικ. Πετρόπουλος.

Τη ευγενεί φροντίδι του Μεσσηνίου καλλιτέχνου μανδολινίστα κ. Πετροπούλου εισεπράχθησαν υπέρ της μανδολινάτας της γείτονος

τα εξής ποσά (υπάρχει κατάλογος με τις δωρεές)”.
ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ

Η κήρυξη του πολέμου και τα όσα ακολούθησαν περιορίζουν στο ελάχιστο τις δραστηριότητες και πολύ περισσότερο τις πληροφορίες. Έτσι φθάνουμε στις αρχές του 1921 όταν πληροφορούμαστε ότι θα δώσει συναυλία ο Νίκος Πετρόπουλος με τη συμμετοχή και ξένων καλλιτεχνών, υπέρ της Φιλαρμονικής: “Το προσεχές Σάββατον θα δοθῆ περί ώραν 9 μ. μ. καλλιτεχνική εσπερίς εν Μεσσήνῃ υπέρ της Φιλαρμονικής. Ετέρα απογευματινή προεσπερίς θα δοθῆ την Κυριακὴν. Αμφότεραι αὐ καλλιτεχνικαὶ συναυλιαὶ θα δοθοῦν εν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ του Α΄ Δημοτικῆς Σχολείου. Τας συναυλιας θα διευθύνῃ ο παγκοσμίου φήμης καλλιτέχνης μανδολινίστας και μελωδός των δημοτικῶν ασμάτων μας ο κ. Νίκος Πετρόπουλος τῇ ευγενῇ συμπράξει των Γερμανῶν μουσικῶν κ. κ. Καρόλου Χλαϊνριχ πιανίστα, Ηλία Καπαγιαννίδη βιολοντσέλιστα, Αλφέρδου Βιλδ βιολίστα και τῆς πιανίστριας Ελισσάβητ Καπαγιαννίδη. Θα παιχθούν πιάνο, τετράχορδον, βιολοντσέλον, μανδόλα, μανδολίνον και μπάντζιο (Ινδικόν ὄργανον) [...] Οἱ Νησιῶται κατορθώσαντες να πείσωσι τον ιδιότροπον καλλιτέχνην να διευθύνῃ τας συναυλιας θα διέλθωσι αληθεῖς ὡρας ψυχαγωγίας ενωτιζόμενοι τῆς μεγάλης αὐτοῦ τέχνης. Ο κ. Πετρόπουλος ἐξελέγη παμπηφεὶ και πρόεδρος τῆς εν Μεσσήνῃ Φιλαρμονικής”.

Σε ρεπορτάζ τῆς εποχῆς παρουσιάζοντακι τα ὅσα ἐγέναν σπῆ συναυλία: “Ἰδιαίτεραν εντύπωσιν προεκάλεσεν ἡ ρωμάντζα “εις τας ὄχθας του Παμίσου”, τὸ “Σαμπάκ ταξίν” ἔρωτος στεναγμοί, οἱ πνωμένοι συρτοὶ χοροί, τὸ Συμυρνάικο ταξίμ, ὕμνος προς τον Απόλλωνα και ὁ Ολυμπος, εμπνευσμένοι μουσικῆς συνθέσεις του κ. Πετροπούλου.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς εσπερίδας, ἡ δνις Σ. Κυριακοῦ ἀπήγγειλε μετὰ πολλῆς τέχνης και χάριτος τον Γκιόννην και τὴν Γκιόνναν, ἡ δνις Βούλη Χίνου ἐπίσης μετὰ τέχνης και χάριτος τὸ Θαύμα, ἀμφότερα ποιήματα του κ. Πετροπούλου. Εν τέλει ὑπὸ τας ενθουσιώδεις ἐπευφημίας των παρισταμένων ἐπαίχθη ὁ “Γυιός

του Απτού” και οὕτω ἔληξεν ἡ ἀλησμόνητος εσπερίς”.

Ὁ Πετρόπουλος ἕνα μῆνα ἀργότερα ἀποφασίζει να διαμορφώσει σε ἄλσος τὸ λοφίσκο τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, με τὴ διαμόρφωση που ἔχει μέχρι τα νεότερα χρόνια και ὁργανώνει συναυλιας για τὴ συγκέντρωση του απαιτούμενου ποσοῦ: “Ὀλίγον ἔξω τῆς πόλεως παρά τὴν κρήνην, ἐγγύς του ναῖσκου τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ὑπάρχει λοφίσκος κείμενος εις περίοπτον θέσιν και δυνάμενος δι’ ἐπιτυχούς καλλωπισμοῦ να μεταβληθῆ εις ψυχαγωγικῶτατον ἄλσος [...] Ο κ. Πετρόπουλος ἀποβλέπων εις τὴν ἀνάγκην τῆς λαϊκῆς ψυχαγωγίας ἐσκέφθη να καλωπίσῃ τον ὠραῖον λοφίσκον, ἐξωραίζων και ἐξυγαίωνων συγχρόνως τούτον κατὰ τον ἐξῆς τρόπον: Ἐπειδὴ οἱ βάσεις του λόφου διαβιβρώσκονται ὑπὸ των παρραρεόντων ὑδάτων προτίθεται να ἐξασφαλίσῃ τούτων ἀπὸ των βάσεων δια κλιμακωτῆς μαρμαρίνης ἢ λίθινης κερκίδος. Τὸ ὑπόλοιπον του λόφου θέλει δενδροφυτευθῆ και ἐξωραισθῆ κατὰ τρόπον ὥστε να γείνη ἕνα περιφανές ἄλσος”

Στις αρχές του 1922 ἐμφανίζεται ἡ ομάδα “φιλόμουσων μαθητῶν” που δίνει συναυλία: “Τὴν προσεχῆ Κυριακὴν 30 τ. μ. εορτὴν των Τριῶν Ἱεραρχῶν θα γίνῃ εν Μεσσήνῃ μεγάλη καλλιτεχνικὴ εορτὴ ὑπὸ μεγάλης ομάδος φιλομούσων μαθητῶν του ἐκεῖ Γυμνασίου. Οἱ μαθηταὶ οὗτοι διηρημένοι καθ’ ομάδας θα ἐκτελέσωσι κατὰ πρῶτον διαφόρων μουσικῶν ὁργάνων διάφορα ἐκλεκτὰ μουσικὰ τεμάχια. Μετὰ ταῦτα θα ψάλλωσι ὁμοίως ἐκλεκτὰ μουσικὰ τεμάχια. Ἐπειτα δε θ’ ἀπαγγείλωσι ἐκ κλασσικῶν ποιητῶν μονολόγους και διαλόγους. Εἰς τὴν εορτὴν ταύτην θα συμμετάσχει και ὁ καλλιτέχνης μουσικός κ. Λεωνίδας Μπότσάκος φιλοτίμως μάλιστα προπονήσας προς τούτο τὴν ὁμάδαν ταύτην των μαθητῶν. Ἡ εἴσοδος θα ὁρισθῆ με μικρὰ ἀμοιβὴν ὑπέρ των τραυματιῶν του πολέμου. Ἡ εορτὴ αὐτὴ θα γίνῃ εν τῷ Α΄ Δημοτικῶν Σχολείον περί ὡραν 3 1/2 μ.μ. Κατὰ τὸ τέλος τῆς γιορτῆς θα γίνῃ κλήρωσις ἔργου ζωγραφικῆς”.

Ἡ ΦΙΛΟΠΡΟΟΔΟΣ ΕΝΩΣΙΣ

Τὸ 1924 ἰδρύεται ἡ Φιλοπρόδος Ἐνωσις

Νέων Μεσσήνης που τον Ιούνιο δίνει θεατρική παράσταση: “Το σωματείο Φιλοπρόδος Ενωσης Νέων την προσεχή Κυριακή δίδει ερασιτεχνική παράσταση με το ωραίο έργο του Ιταλού ποιητού και συγγραφέως Ντανούτσιο “Τζοκόντα” το οποίο θα παιχθή επιτυχεστάτα και με εξαιρετικών σκηνικών πλούτον”

Το Σεπτέμβριο του 1925 η Φιλοπρόδος Ενωσης επανέρχεται με θεατρικές παραστάσεις υπέρ της Φιλαρμονικής: “Αύριον Κυριακή θα δοθή εν Μεσσήνη υπό της Φιλοπρόδου Ενώσεως υπέρ της Φιλαρμονικής, τη ευγενή συμπράξει της πανελληνίου φήμης καλλιτέχνης Αρτέμιδος Ζάμπου, καλλιτεχνική παράσταση με τα υπέροχα έργα: “Το έγκλημα της ταβέρνας”. Δράμα εις πράξεις τρεις, της Βασιλίσσης Ρουμανίας Κάρμεν Σύλβα, ξακαρδιστική κωμωδία “Η γυναίκα του μπαρμπέρη”, “Επιθεωρήσεις διάφοροι” και μονόλογοι της αυτής καλλιτέχνης”.

Προς το τέλος του 1925 πάλι η Φιλοπρόδος Ενωσης οργανώνει θεατρική παράσταση: “Ο γνωστός θιασάρχης και πρωταγωνιστής κ. Νικόλαος Κυριακίδης δίδει σήμερον την 4ην απογευματινήν φιλολογικήν προεσπερίδα εις την γείτονα πόλιν Νησίον υπό την προστασίαν του Συλλόγου “Φιλοπρόδος Ενωσης”, ήτις προμηνύεται πανηγυρική. Θα συμπράξη και η μανδολινάτα του συλλόγου”.

Τον Αύγουστο του 1926 η Φιλοπρόδος Ενωσης δίνει μια ακόμη παράσταση: “Την παρελθούσαν Κυριακή η Φιλοπρόδος Ενωσης Μεσσήνης εν τη ευγενεί αυτής μερίμνη υπέρ των τοπικών συμφερόντων, έδωσε παράστασιν κατά την οποίαν επαίχθη το διδακτικόν δράμα “Ξανθές-μελαχροινές” του κ. Γ. Τσακοπούλου”.

ΔΥΟ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΕΣ

Και εκεί που δεν γνωρίζουμε τι κάνει η Φιλαρμονική, πληροφορούμαστε ότι στη Μεσσήνη υπάρχουν... δύο τέτοιες που αποφασίζουν να ενωθούν: “Η αυριανή εν Νησίω εκλογή του διοικητικού συμβουλίου της Φιλαρμονικής Μεσσήνης αφού μάλιστα επετεύχθη και η ένωση των 2 Φιλαρμονικών πρέπει να είναι ένωση πάντων των διϊσταμένων στοιχείων προς καταρτισμόν μιας Φιλαρμονικής αρτίας από πάσης

απόψεως. Εις το νέον συμβούλιον δέον να υποταχθούν πάντες. Η Μεσσήνη πρέπει να έχη μιαν μόνον Φιλαρμονικήν αρτίαν και πλήρη”.

ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ

Λίγο αργότερα οι μαθητές του Γυμνασίου παρουσιάζουν θεατρική παράσταση για την ενίσχυση της βιβλιοθήκης του σχολείου: “Οι μαθηταί του ενταύθα Γυμνασίου μας έδωσαν προχθές το βράδυ εις το Α΄ Δημοτικόν Σχολείον το πρώτον δράμα “Ερωσ αδελφών” για την βιβλιοθήκη του Γυμνασίου [...] Πολύ συμπαθεστέρα ήτο η δις Κούλα Μπούτου στο ρόλο της αδελφής, που η φωνή της επνίγετο διαρκώς από τον πόνο, από τον έρωτα. Ο ρόλος της δεν είχε τίποτε δυνατό είχε όμως πόνο και αυτό το απέδωσε αρκετά καλά. Πολύ καλή η δεσποινίς Τοτό Παπαδάκου στο ρόλο της συζύγου του ερωτευμένου αδελφού. Οσω αξίζει να μιλήσουμε και για τη Φιφή Μπούτου που παρουσιάστηκε ως μητέρα τους έπαιξε πολύ χαριτωμένα. Ο κ. Αλευράς σαν ένας καλός ηθοποιός. Καταλάβαμε πως έννοιωσε καλά το ρόλο του. Η πρώτη ερασιτεχνική παράστασις δόθηκε με μεγάλη επιτυχία, τόσο που μας δίνει μ’ αρκετή πεποίθησιν την ελπίδα να περιμένουμε πίο πολλά από τους νεαρούς καλλιτέχνας. Με συγκωρούν οι άλλοι καλλιτέχνη που δεν τους αναφέρω επειδή δεν έχω υπόψιν μου τώρα τα ονόματά των. Μπορώ να πω πως κανένας δεν φάνηκε ψεύτικος στο ρόλο του”.

ΣΥΝΑΥΛΙΕΣ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗΣ

Το Μάιο του 1927 έχουμε διαδοχικές συναυλίες στην κεντρική πλατεία και στην εξέδρα που έχει κατασκευαστεί εκεί:

- “Σήμερον περί την 6ην απογευματινήν ο Μουσικός Σύλλογος Μεσσήνης θα παιανίση εις την επί της πλατείας εξέδραν τα κάτωθι τεμάχια: 1) Marehe Sonla 2) Fanfan Iarulipe (vames) 3) Ricordo di gaviua valse 4) La Posta ue la Foresta Sgiuphonie 5) La traviata (veidi)”

- “Σήμερον περί την 7ην μ. μ. ώραν η Φιλαρμονική Μεσσήνης θα εκτελέση εις την επί της πλατείας εξέδραν τα κάτωθι τεμάχια: 1)

Marche ota 2) Souvereune (ouverture) A. Fierman 3) Mefistofele (Eantaisie) Bioto 4) Citta in festa (Sigphouie) 5) Sa posta nel la foresta Sehoffa”

- “Σήμεραρον περί την 7ην μ. μ. η Φιλαρμονική Μεσσήνης θέλει εκτελέσει εις την επί της πλατείας εξέδραν τα κάτωθι τεμάχια: 1) Olga Marche, 2) Souvereune (Ouverture) Herman 3) Mefistofele opera de Bioto 4) Leichte Cavallerie Suppe 5) Souvenir de “Herckulew furdo” Celebre Valse de Payeller”

Το Μάιο επίσης μαθαίνουμε ότι έχει ανακαινιστεί η Φιλαρμονική και μάεστρος είναι ο Κάρολος Παπαδόπουλος: “Η Μεσσήνη χάρις εις τα αόκνους εργασίας των εν ενεργεία κ. κ. συμβούλων αυτής, της μεγάλης φιλεργασίας του ανακαινιστού αυτής κ. Καρόλου Παπαδοπούλου και της προθυμίας των μουσικών μας, έδωσαν μια εικόνα ζωηρή όσο και σύντομη ολιγοχρόνου εργασίας, μια εικόνα που μόνον η φιλεργασία και η γνώσις των λεπτών μουσικών γνώσεων των οποίων γνώστης τυγχάνει ο νέος μας αρχιμουσικός σπουδάσας εις το ωδείο της Λυών, μας έδωσαν μιαν ζωή στην πόλιν μας ασυνήθηστη μέχρι σήμερον. Και ελπίζομεν πως όχι αργά θα φθάση εις το τέρμα του υψηλού της προορισμού και σύντομα θ’ αποκτήσωμεν Φιλαρμονική ηηλευτή”

Οι συναυλίες συνεχίζονται και το καλοκαίρι του 1927: “Εις την επί της πλατείας εξέδραν θα εκτελεσθή σήμερον περί την 7ην μ. μ. το κάτωθι πρόγραμμα υπό της Φιλαρμονικής Μεσσήνης: 1) Σαβοΐα εμβατήριον Φρεσνέ 2) “Φαντασία” πόλκα δια κορνέταν 3) Γουλιέλμος Τέλος Φοσσίνι και το αριστούργημα του Γάλλου Μουσουργού Masseuet “Γραφικαί σκηναί”

Και το Σεπτέμβριο ανακοινώνεται η έναρξη των μαθημάτων: “Το διοικητικόν συμβούλιον της Φιλαρμονικής Μεσσήνης δηλοί ότι από της προσεχούς Δευτέρας 3ης Οκτωβρίου άρχονται τα μαθήματα θεωρίας μουσικής και σολφέζ. Οι βουλόμενοι αποταθήσονται εις τον αρχιμουσικόν κ. Κ. Παπαδόπουλον. Εγγραφαί καθ’ εκάστην εις την σχολήν”

Ενώ μερικές ημέρες αργότερα γίνεται η κλήρωση λαχείου για ενίσχυση της Φιλαρμονικής: “Την προσεχή Κυριακήν εν τη αιθούση του κι-

νηματογράφου γεννήσεται μετά πάσης μεγαλοπρεπείας η κλήρωσις του Λαχείου του συλλόγου υπέρ της ενισχύσεως του ταμείου του συλλόγου δι’ αγοράν οργάνων, κατασκευήν στολών κλπ. Κατά ταύτην θέλουσιν ομιλήσει περί του σκοπού και του προορισμού της μουσικής. Κατά τα διαλλείματα θα παιανίζει η Φιλαρμονική. Τα εκθέματα ευρίσκονται εν τη αιθούση του κινηματογράφου. Κέρδη μη ζητηθέντα εντός δύο μηνών από της κληρώσεως περιέρχονται εις τον σύλλογον”

Παράλληλα γίνεται γνωστό ότι δραστηριοποιείται ερασιτεχνικός θεατρικός όμιλος, για τον οποίο δεν γνωρίζομε όμως αν είναι ο ίδιος της Φιλοπροόδου Ενώσεως: “Ο ερασιτεχνικός θεατρικός όμιλος της πόλεώς μας, εις τον οποίον η Μεσσήνη οφείλει πολλά, εργάζεται με ένα τέτοιο σύστημα για την πρόοδο, γενικά της πόλεως, που καταπλήσσει όλους μας. Τούτο, οφείλεται βεβαίως κατά πρώτον εις το ακούραστον και δραστήριον διοικητικόν του συμβούλιον. Δεν μπορεί όμως κανείς να παραβλέψη και τας φιλοτίμους προσπάθειας των αποτελούντων τον όμιλον νέων, οι οποίοι δια της επιμονής και καρτερικότητάς των, κατώρθωσαν ν’ αποκτήσουν την αμέριστον αγάπην των συμπολιτών μας”.

Σχολιάζοντας τις προσπάθειες ενίσχυσης της Φιλαρμονικής, αρθρογράφος από το Νησί ζητεί και άλλα πράγματα πέρα από γιορτές και εσπερίδες: “Από τινος κυκλοφορεί εις την πόλιν μας η φήμη ότι η Φιλαρμονική Μεσσήνης προς ενίσχυσιν των πόρων της πρόκειται να διοργανώσει μερικές εορτάς και χοροεσπερίδας. Θα ήτο ευχής έργον αν η φήμη αυτή πραγματοποιείτο και διότι θα έδιδε ζωήν εις την πόλιν μας ήτις κυριολεκτικώς στερείται διασκεδάσεων και διότι οι πόροι της μουσικής μας θα πυξάνοντο οπωσδήποτε.

Εαν αι πληροφορίαί μου είναι ασφαλείς φαίνεται ότι το εκ των εορτών συναθροισθόσμενον κέρδος θα χρησιμεύση προς κατασκευήν στολών των μαθητών και αντικατάστασιν των υπάρχόντων οργάνων άτινα και λόγω της κακής των ποιότητος και της ανέκαθεν κακής των συντηρήσεως έχουσι απόλυτον ανάγκην αντικαταστάσεως [...] Η κατασκευή στολών και η

αντικατάστασις των οργάνων δεν είναι δυνατόν να συντελεσθούν δια της διοργανώσεως εορτών και χοροεπερίδων, διότι εάν παραδεχθώμεν ακόμη ότι οι εορταί αύται θα προσκωμίσωσι κέρδος τι, τούτο θα είναι ασήμαντον απέναντι του ποσού το οποίον χρειάζεται δια στολάς και όργανα [...] Είναι αίσχος δια την πόλιν μας να ευρίσκειται η Φιλαρμονική μας εις αυτήν την κατάστασιν. Το διοικητικόν συμβούλιον ας λύση το ζήτημα κατ' άλλον τρόπον. Ας εξεύρη το απαιτούμενον ποσόν δι' άλλων μέσων διότι και πάλιν επαναλαμβάνομεν ούτε μετά δεκαετίαν θα κατορθώσωμεν ν' αποκτήσωμεν ορχήστραν με όργανα κατάλληλα και με στολάς”

Η Φιλαρμονική πάντως το φθινόπωρο του 1927 εκποιεί παλαιά όργανα: “Το διοικητικόν συμβούλιον της Φιλαρμονικής απεφάσισε την εκποίηση διαφόρων μουσικών οργάνων ήτοι κορνέτας, τρομπόνα, άλτα, κλαρίνα, φλάουτα, βαρυτόνους, μπάσα κλπ. Ταύτα ευρίσκονται εις το σχολείον της Φιλαρμονικής όπου δύναται οι βουλόμενοι να προσέρχωνται”.

ΙΔΡΥΣΗ ΜΑΝΔΟΛΙΝΑΤΑΣ

Τον Ιανουάριο του 1928 γίνεται γνωστό ότι ιδρύεται μανδολινάτα: “Μετ' ευχαριστήσεως πληροφορούμεθα ότι αι προσπέθειαι μερικών φιλοπροόδων νέων της πόλεως μας αόκνως και σιωπηρώς εργαζομένων, πρόκειται να αποκρυσταλωθούν εις πραγματικότητα. Δύναται πλέον να θεωρηθή ως γεγονός τετελεσμένον η σύστασις μανδολινάτας εν τη πόλει μας και τοιουτοτρόπως συμπληρούται μια έλλειψις ήτις το μέγιστον θα συντελέση εις την πνευματικήν ανάπτυξιν των Μεσσηνίων. Καθ' ας δε έχομεν πληροφορίας πρόκειται να ιδρυθή και τμήμα δεσποινίδων. Συγχαίρομεν ολοψύχως τους σκόντας την πρωτοβουλίαν και ευχόμευθα όπω στο έργον των στεφθή υπό πλήρους επιτυχίας. Ελπίζομεν δε ότι η κοινωνία της πόλεως μας θα παράσχη αμέριστον την υποστήριξιν της εις την ευγενή ταύτην προσπάθειαν”

Λίγες ημέρες αργότερα ανακοινώνεται και επίσημα η λειτουργία της: “Το προσωρινόν διοικητικόν συμβούλιον της Μανδολινάτας Μεσσηνίας έχει την τιμήν να γνωρίση εις το αξιότιμον κοινόν της πόλεως μας ότι τα μαθήματα άρχο-

νται από 1ης Φεβρουαρίου, δύναται δε να λάβωσι μέρος νέοι συμπληρώσαντες τον 12ον έτος της ηλικίας των. Θα διδάσκωνται δε εκτός της θεωρίας της μουσικής και σολφέζ, μανδολίνον, μανδόλα, κιθάρα, μαγδολοτσέλο κλπ. Ιδιαίτερον τμήμα δεσποινίδων έχει ιδρυθή εις ο δύναται να προσέρχονται οι βουλόμενοι να εκμάθωσιν εν εκ των ανωτέρω οργάνων. Δια πλείονας πληροφορίας απευθυντέον εις το κατάστημα αδελφών Κ. Κουτέλα”.

Ενώ αμέσως μετά, το Φεβρουάριο του 1928 οργανώνεται συναυλία, ενώ από το ρεπορτάζ μαθαίνουμε ότι ο κινηματογράφος που λειτουργεί είναι των Δουβογιανναίων: “Η προ ολίγων ημερών συσταθείσα εν τη πόλει μας μανδολινάτα προσεχώς πρόκειται να δώσει την πρώτην συναυλίαν της. Η επεξεργασία των διαφόρων μουσικών τεμαχίων γίνεται μετ' αμεγάλης ακριβείας και ελπίζομεν ότι η εκτέλεσις αυτών θα ευχαριστήση και τους πλέον απαιτητικούς [...] Η συναυλία θα δοθή εις την αίθουσαν κινηματογράφου, ευγενώς παραχωρηθείσα υπό των ιδιοκτητών κ. κ. Δουβόγιαννη”. Και η μανδολινάτα συμπράττει με τη Φιλαρμονική: “Εξαιρετικήν ασφαλώς επιτυχίαν θα σημειώσει ο αυριανός χορός υπέρ της Φιλαρμονικής μας εν τη αιθούση της Α' Δημοτικής Σχολής [...] Εκπλήξεις θα παρουσιάση και η ορχήστρα, τη ευγενεί συμπράξει της μανδολινάτας μας ήτις ειργάσθη δραστηρίως δια την εκμάθησιν νέων μουσικών τεμαχίων”.

ΠΑΛΙ Η ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ

Το Μάρτιο του 1928 μαθαίνουμε ότι η Φιλαρμονική προχωρεί στην απόκτηση στολών: “Η Φιλαρμονική Μεσσηνίας δέχεται προσφοράς εν τοις γραφείοις αυτής και μέχρι της 30ης τρέχοντος μηνός το βραδύτερον, μέχρι 200 πήχεων κακί δια την κατασκευήν στολών και ηλικίων των μαθητών Φιλαρμονικής”

Μια συναυλία της Φιλαρμονικής προκαλεί ενθουσιασμό στα τέλη Μαρτίου του 1928: “Ουδέποτε εφαντάσθημεν ότι η Φιλαρμονική Μεσσηνίας θα έφθανεν εις τοιούτον σημείον προόδου ώστε να είνε εις θέσιν να εκτελή έργα όπως εκείνα τα οποία ηκούσαμεν κατά την χθεσινήν εκτέλεσίν της. Ουδέποτε εφαντάσθημεν ότι

έργα του Μπετόβεν, του Βάγγνερ και του Βέμπερ θα επαυσιάζοντο επί της εξέδρας μας. Και εν τούτοις. Οσον εκπληκτικόν και αν φανή είναι αληθέστατον. Η Φιλαρμονική Μεσσήνης εξετέλεσε χθες το “Ταλκάουζερ” του Βάγγνερ και την θαυμασίαν Ουβερτούραν του Freischutz του Βέμπερ, έργα δυσκολώτατα και εις την εκτέλεσιν και εις την ερμηνείαν”.

Παράλληλα πληροφορούμαστε ότι υπάρχει “θίασος Μεσσήνης”: “Σήμερον θα παιχθή η μονόπρακτος οπερέτα “Το υποβρύχιον” και επιθεώρησις με καινούργια νούμερα. Αύριον “Επιδημία τρέλλας” και επιθεώρησις με νέα νούμερα”.

ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗΣ

Το Μάιο του 1929 η Φιλαρμονική ανεβαίνει και πάλι στην εξέδρα: “Η Φιλαρμονική θα παιανίση σήμερον εν τη επί της πλατείας εξέδρα περι ώραν 6 1/2 μ. τα κάτωθι: 1) Marcia ota 2) Ramona (Malel waune) 3) Fantasia Megistofile (Bioto) 4) Ο Μαγεμένος Βασιλιάς (Δ. Αρώνη) 5) Marcai ota Ετοι μαθαίνουμε μετά από λίγες ημέρες ότι η Φιλαρμονική είχε σταματήσει να λειτουργεί επτά μήνες και ότι νέος αρχιμουσικός είναι ο Κίμωνας Μακρής: “Μετά επτά μηνών περίπου ανάπαυαν ή μάλλον διακοπὴν η Φιλαρμονική μας επενέλαβε τας εργασίας της υπό την διεύθυνσιν του νέου αρχιμουσικού κ. Κιμ. Μακρή, όστις κατά το ολιγοήμερον διάστημα της αναλήψεως των καθηκόντων του επετέλεσε μεγάλην εργασίαν και επέδειξε φιλοπονίαν τοιαύτην ώστε να δίδη ελπίδας αρκετάς ότι και μελλοντικώς θα εργασθῆ με την αυτήν προθυμίαν και θα αναγάγη ταύτην εις περιοπὴν και καταστήση ταύτην εφάμιλλον των άλλων επαρχιακών μουσικών”. Το καλοκαίρι του 1929 λειτουργεί στη Μεσσήνη το θέατρον “Πάμισος”: “Εν Μεσσήνη απόψε δίδεται η τιμητική βραδιά των ηθοποιών Μαρίκας Χαϊλάζη, Τάκη Βουδούρη ή Σεντεκλαίρ και Ε. Λειβαδίτη με την εξωφρενικήν κωμωδίαν “Θέλω να ιδώ τον Πάπα”.

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ

Το Σεπτέμβριο του 1929 η Φιλοπρόδος Νεολαία δίνει θεατρική παράσταση, στην οποία

παίρνει μέρος και ο Γιάννης Αλευράς: “Υπό της Φιλοπρόδου Νεολαίας της πόλεώς μας εδόθη προχθές την εσπέραν με μεγάλην επιτυχίαν “Ο Γυιός του Ισκιου” του Μελά. Απαντες οι νεαροί ερασιτέχνην εφάνηκαν πραγματικοί ηθοποιοί. Τον ρόλον του γυιού του Ισκιου ηρμήνευσεν υπέροχα ο Ιω. Αλευράς καταγοπεύσας το κοινόν. Τον ρόλον της πρωταγωνιστρίας (Αυγούλας) ο Γεώργιος Πολυχρονόπουλος έπαιξε με πολύ χάρι. Ο (κυρ Μάνθος) Δημήτριος Καραπατάς πραγματικός γέρων ψαράς, έχον το ύφος εργάτου που ολημερίς γυρμένος στα δίκτυα του αποκάμνει, κατεχειροκροτήθη. Στο ρόλο της κυράς Καλής ο Χαράλαμπος Μάντζαρης άφθαστος. Η κωμική του εμφάνισις και η χωριάτικη προφορά του προεκάλεσεν εις όλους ακράτητα γέλια. Στο ρόλο του καπετάν Λεφτέρη πατέρα της Αυγούλας ο Γεώργιος Τσαγκλής έδωσε την εντύπωσιν ενός πραγματικού γέρο καπετάνιου που έχει φάει τα νειάτα του στη θάλασσα. Στο ρόλο του Πέτρου ο Χαράλαμπος Δουβόγιαννης έπαιξε με πολύ κέφι προκαλέσας την προσοχήν και χειροκροτηθείς. Και τέλος ο Παν. Ψυχογιόπουλος στο ρόλο της κυράς Πηνελόπης μητρός του γυιού του Ισκιου αρκετά φιλόστοργος, έπαιξε με μεγάλην επιτυχίαν μόνο που η ευλογημένη ήταν κάπως μοντέρνα. Υστερα από αυτά δεν δυνάμεθα παρά να εκφράσωμεν τα θερμά μας συγχαρητήρια προς τους άνω ερασιτέχνην ηθοποιούς και εν γένει εις το συμβούλιον του συλλόγου της Φιλοπρόδου Νεολαίας ιδία δε εις τον πρόεδρον του συλλόγου Γ. Τσαγκλήν”.

ΕΘΝΙΚΟ ΩΔΕΙΟ

Πολύ αργότερα, το Σεπτέμβριο του 1934 μαθαίνουμε ότι υπάρχει παράρτημα Μεσσήνης του Εθνικού Ωδείου Καλαμών (με διευθυντή κεντρικά το Μανώλη Καλομοίρη) και εγγραφές κάνει ο Χρήστος. Αλειφέρης.

ΠΑΛΙ ΘΕΑΤΡΟ

Το Σεπτέμβριο του 1937 ανεβαίνει και πάλι η “Στέλλα Βιολάντη”: “Την περασμένη Κυριακή το βράδυ εδόθη στην πόλιν μας και εντός του θερινού κινηματογράφου “Τιτάνια” υπό του Μουσικοερασιτεχνικού Ομίλου Μεσσήνης μια

θεατρική παράσταση με το δραματικόν αριστούργημα του Ξενοπούλου “Στέλλα Βιολάντη”, το οποίο παρηκολούθησεν η καλλιτεχνική μερίς της κοινωνίας μας και το οποίον επαίχθη με ανέλιπτον επιτυχίαν δεδομένου ότι τα πρόσωπα που υπεδύθησαν τους ρόλους του έργου δια πρώτων φορά ανέρχονται επί της σκηνής. Εις την επιτυχίαν της θεατρικής αυτής παραστάσεως της οποίας αι εισπράξεις θα διατεθούν εξ ολοκλήρου προς την ενίσχυσιν του Μουσικού Τμήματος, το πλείστον συνέτεινε η χαριτωμένη μικρούλα κόρη του τηλεγραφητού κ. Μυσπνέζη Αρσενία, η οποία προ της ενάρξεως της παραστάσεως, εκ των παρασκηνίων απήγγειλε τον πρόλογον του έργου εις στίχους τους οποίους έχει αφιερώσει εις αυτό ο μεγάλος μας ποιητής Κωστής Παλαμάς καταχειροκροτηθείσα [...] Επαιξαν όλοι τους καλά με ζωή και διάθεσι. Ο Πέτρος Μανθιόπουλος στο ρόλο του “Παναγή Βιολάντη” υπήρξε κάτι παραπάνω από καλός, επανηλλειμένα δε εχειροκροτήθη. Επίσης ο Μπάμπης Μάντζαρης στο ρόλο της “Στέλλας” υπήρξε άφθαστος. Με μεγάλην δε δεξιοτεχνίαν υπεδύθη τον ρόλον της “θείας Ντόνιας” ο Παναγής Τσάμης. Στο ρόλο του “Χριστάκη” ο Ηλίας Τσάμης υπήρξε καλός με μερικές υπερβολάς εις τας κινήσεις του. Συνεσταλμένοι επίσης και όψι φυσικά ήσαν οι κινήσεις του Βασίλη Ρούτσου στο ρόλο της “Μαρίας Βιολάντη”. Πάντως και αυτός δεν έπαιξεν άσχημα. Ο Πάνος Ρούτσος στο ρόλο της “υπρέτριας” έπαιξε καλά, μολοντί έκαμεν κατάχρησιν γέλωτος. Υπέροχα υπεδύθη τον ρόλον του “Νταντή” ο Μίμης Παρασκευόπουλος ο οποίος έπαιξε σαν επαγγελματίας ηθοποιός. Όλοι οι παρακολουθήσαντες θεαταί έμειναν ευχαριστημένοι. Εις την επιτυχίαν συνετέλεσε τα μέγιστα και η άριστα συγκροτημένη μανδολινάτα του ομίλου η οποία το βράδυ εκείνο παρουσίασε εκπλήξεις”.

Το Φεβρουάριο του 1938 δίνεται και πάλι ερασιτεχνική θεατρική παράσταση: “Πραγματικώς πρωτοφανή θρίαμβον εσημείωσεν η θεατρική παράσταση που εδόθη το βράδυ της προχθεσινής Κυριακής υπό του ερασιτεχνικού θεατρικού ομίλου της πόλεως μας, εις την μεγάλην αίθουσαν του Α΄ Δημοτικού Σχολείου

με το αριστούργημα του μεγάλου Ιταλού συγγραφέως Νικοντέμι “το Κουρέλι” και αι εκ της οποίας εισπράξεις διετέθησαν υπέρ του ταμείου της Φιλαρμονικής Εταιρείας Μεσσήνης [...] Ιδιαίτερα ο κ. Ν. Σύλβιος στο ρόλο του Τίτου υπήρξεν άφθαστος. Επίσης εξαιρετικοί ήσαν και οι κ. κ. Μπάμπης Μάντζαρης, Π. Μανθιόπουλος, Μεν. Χαρμπίλας, Βασ. Ρούτσος, Μ. Παρασκευόπουλος, Παν. Τσάμης, Πάνος Ρούτσος [...] Εις την θεατρικήν αυτήν παράστασιν συμμετέσχεν και η εκλεκτή λογία δις Μάννα Κουτσογιαννοπούλου η οποία προ της παραστάσεως απήγγειλε με μοναδική δεξιοτεχνία μερικά δημοτικά τραγούδια τα οποία και ανέπτυξε προς το κοινόν”.

ΝΕΑ ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ

Την άνοιξη του 1939 είναι και πάλι σε αναδιοργάνωση η Φιλαρμονική και δίνεται θεατρική παράσταση για την ενίσχυσή της: “Το διοικητικόν συμβούλιον της Φιλαρμονικής Μεσσήνης συνεχίζων την ωραίαν προσπάθειάν του δια την αναδιοργάνωσιν της μπάντας. Έδωκε την περασμέ νην Κυριακήν το βράδυ εις την μεγάλην αίθουσαν του Α΄ Δημοτικού Σχολείου μίαν θαυμάσιαν ερασιτεχνικήν θεατρικήν παράστασιν με το Πλακιώτικο ηθογραφικόν αριστούργημα του Παντελή Χορν “Το φυντανάκι” και με εκτελεστάς τα παιδιά μέλη του Μουσικοερασιτεχνικού Ομίλου Μεσσήνης [...] Εις την παράστασιν έλαβον μέρος οι εξής: Μπάμπης Μάντζαρης εις τον ρόλον της κυρίας Κατίνας, Πέτρος Μανθιόπουλος μπάρμπα Αντώνης, Μίμης Παρασκευόπουλος ως Γιάγκος, Παναγ. Τσάμης ως Φρόσω, Βασίλης Ρούτσος ως Τούλα “Φυντανάκι”, Παναγ. Μπαμπάκος ως “Εύα”, Κώστας Μπαρκαρής “Γιαργούσης”, Βασίλειος Χρονόπουλος “Θείος”, Ευαγ. Σαραντόπουλος δημόσιος υπάλληλος και Τάκης Κρεμμυδάς “κάπελας”. Στα φιλότιμα αυτά παιδιά και τους διοικούντας την Φιλαρμονικήν Μεσσήνης εξαιρετικώς δε εις τον φιλοπρόδοτον συμπολίτην μας αντιπρόεδρον αυτής Βασίλ. Δημητρόπουλον και τους διοργανωτάς της κ. κ. Πέτρον Ψυχογιόπουλον, Πάνον Κατσούρον, Παναγ. Πλεμμένον και Περικλήν Αργυρόπουλον αξίζει κάθε έπαινος”.

Τα όσα καταγράφηκαν είναι ψηφίδες από

την πολιτιστική ιστορία του τόπου. Σίγουρα υπάρχουν πολλές περισσότερες αλλά δεν έχουν καταγραφεί και ως εκ τούτου είναι δύσκολο να υπάρξει πλήρης εικόνα. Ομως από τα στοιχεία που αναφέρθηκαν μπορούμε να σχηματί-

σουμε μια εικόνα για την πολιτιστική ζωή στο γενέθλιο τόπο...

[Η φωτογραφία είναι από το λεύκωμα των ΓΑΚ Μεσσηνίας για το Νησί]

Η εξέδρα της Φιλαρμονικής

Για δυο δεκαετίες περίπου στην πλατεία της Μεσσήνης (Νησί) “δέσποζε” κατά έναν τρόπο η οβάλ εξέδρα από την οποία έπαιζε η Φιλαρμονική της πόλης. Βρισκόταν στην πάνω πλευρά της πλατείας και στη φωτογραφία από τη θέση των άλλων κτηρίων μπορούμε να υπολογίσουμε την ακριβή της θέση. Η φωτογραφία είναι του 1930, πίσω από την εξέδρα διακρίνεται η νότια πλευρά των “δημοτικών μαγαζιών” (ήταν ακριβώς στη νοτιοδυτική πλευρά της σημερινής πλατείας) και πιο πίσω το κτήριο που στέγαζε αργότερα το φαρμακείο Σταυρόπουλου. Στο βάθος το κτήριο που υπάρχει και σήμερα, το οποίο για

25 χρόνια στέγαζε το ξενοδοχείο “Πάμισος” και αργότερα γνώρισε διάφορες χρήσεις.

Η εξέδρα κατασκευάστηκε το 1912 με χρηματοδότηση του παπά Κοροβέση όπως διαβάζουμε στο “Θάρρος” τον Μάρτιο αυτού του χρόνου: “Η πόλις μας, το μικρόν και άσπμον Νησίον αν δεν είχε την ιδιωτικήν πρωτοβουλίαν και τας δωρεάς των ευγενών της τέκνων, θα ήτο ερριμένον εις την αφάνειαν και το έρεβος. Αι εφημερίδες θα διεξήρχοντο τα καθέκαστα της πόλεως εν... αφασία. Μετά την απόκτησιν μουσικής, δια την οποίαν σεμνυνόμεθα, και η οποία τιμήν προσδίδει εις το πανταχόθεν εγκαταλειμένον Νησί, έρχεται να επισφραγίσω

την τελειοποίησιν αυτής ευγενής και αξία επαίνου πράξης του λαμπρού υφ' όλης τας απόψεις αιδεσιμωτάτου οικονόμου μας κ. Κοροβέση, όστις εδώρπσεν ολόκληρον το ποσόν δια την κατασκευήν λιθίνης εξέδρας, εφ' ής θα παιανίζει η μουσική μας. Αδολα και ειλικρινή συχαρητήρια προς τον λειτουργόν τούτον του Υψίστου όστις βαθέως αντιλαμβάνεται τον προορισμόν του". Η εξέδρα γκρεμίστηκε μετά από 19 και πλέον χρόνια, όπως πληροφορούμασε από επιστολή διαμαρτυρίας (υπογράφεται ως "ένας Νησιώτης") στη «Σημαία» που αναφέρει: "Ο αέρας του γκρεμίσματος κάθε ιερού στο δύσμοιρο αυτό τόπο, φαίνεται πως φύσπε και στο Νησί. Αλλοιώτικα δεν εξηγείται το γεγονός πως το Κοινοτικό Συμβούλιο Μεσσήνης, χωρίς

να υπάρχει κανένας λόγος σοβαρός, αποφάσισε να γκρεμίση την εξέδρα πούπαιζε πρώτα η Φιλαρμονική μας και που είναι ζήτημα αν υπάρχουν άλλες δύο-τρεις σ' όλη την Πελοπόννησο. Ο Πρόεδρος της Κοινότητας, φυσικά, μπορεί να μην πολυκαταλαβαίνει απ' αυτά τα πράγματα, και γιαυτό την γκρέμισε. Αλ' οι άλλοι σύμβουλοι; Ο λαός του Νησιού τι κάνει; Γιατί δεν διαμαρτύρεται, ώστε λοιπόν, δεν υπάρχει κανείς που να ενδιαφέρεται για τη Μεσσήνη;". Για την ιστορία, πρόεδρος της Κοινότητας εκείνη την εποχή ήταν ο Σπήλιος Ποτηρόπουλος που είχε σημαντική παρουσία στα πολιτιστικά δρώμενα τα προηγούμενα χρόνια ως εκ των ιδρυτών και πρόεδρος για ένα διάστημα της Φιλοπροόδου Ενώσεως Νέων Μεσσήνης.

Η Μπούκα, επιβατική και εμπορική «πύλη»

Μπούκα, μάλλον δεκαετία του 1930, άνθρωποι στην πρόχειρη αποβάθρα και άλλοι στη βάρκα, έτοιμοι να επιβιβαστούν σε μεγαλύτερο πλοίο ή να ταξιδέψουν με βάρκες. Πρόκειται για μια εικόνα

που έφθασε μέχρι και τη δεκαετία του 1950, όταν ακόμη οι χερσαίες συγκοινωνίες ήταν υποτυπώδεις και οι θαλάσσιοι δρόμοι εξυπηρετούσαν τη σύνδεση των παραλιακών περιοχών. Ιδιαίτερη άνθηση γνώρισαν οι ακτοπλοϊκές

συγκοινωνίες πριν την κατασκευή του σιδηροδρομικού δικτύου (1891), καθώς δεν υπήρχε άλλος τρόπος μετακίνησης σε μεγάλες αποστάσεις. Τα ατμόπλοια με αφετηρία τον Πειραιά πολλές φορές έκαναν το γύρο της Πελοποννήσου ή έφθναν μέχρι ένα “λιμάνι” της εποχής και ξαναγύριζαν. Στο Νησί τα ατμόπλοια έδεναν στα ανοιχτά και οι επιβάτες μετακινούν με βάρκες.

Αλλά ακόμη και πολλά χρόνια μετά τη λειτουργία σιδηροδρόμου, συνεχιζόταν η ακτοπλοϊκή συγκοινωνία. Χαρακτηριστική είναι η διαφήμιση το Μάιο του 1909 στην εφημερίδα “Εμπρός” που αναφέρει: “Δρομολόγιον ελληνικής ατμοπλοΐας Γουδή – Αναχωρήσει εκ Πειραιώς” Πέμπτην 8 μ. μ. δια Καψάλιον, Ελπάς, Γύθειον, Γερολιμένα, Μέζαπον, Λιμένιον, Σελίβιτσαν, Καρδαμύλην, Καλάμας, Νησίον”.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΥΣΑΝΙΑ ΣΤΟ... ΜΟΡΟΖΙΝΙ

Η μετακίνηση με το θαλάσσιο δρόμο στην περιοχή ήταν γνωστή από την αρχαιότητα. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι στα “Μεσσηνιακά” ο Πausanias αναφέρει ότι ο Πάμισος “ἀναπλεΐται ναυσίν ἐκ θαλάσσης ἐπὶ δέκα πονταδίουσ”. Δηλαδή ο Πάμισος ήταν πλωτός σε βάθος 10 σταδίων, δηλαδή περίπου 2 χιλιομέτρων, κάπου στη σημερινή γέφυρα (1 στάδιο αντιστοιχούσε σε 195,15 μέτρα).

Το Νησί και ο Πάμισος αποτέλεσαν ασφαλές λιμάνι, γεγονός που αποτυπώθηκε στους πρώτους χάρτες που συντάχθηκαν και χρησιμοποιούσαν ναυτικοί και έμποροι ήδη από το 1560 (αρχικά από τον Τζιάκομο Γκαστάντι και στη συνέχεια πό όλους τους γνωστούς ευρωπαϊούς χαρτογράφους). Εκεί η πόλη εμφανίζεται ως Calonisi, πιθανόν εξ αιτίας του γεγονότος ότι τα πλοία για να προφυλαχθούν από τη θαλασσοταραχή μπορούσαν να μπαίνουν στον Πάμισο.

Οι Ενετοί του Μοροζίνι έχοντας χαρτογραφήσει την περιοχή, κατέλαβαν το Νησί το 1686 όπως γράφει ο Κωνσταντίνος Σάθας: “Απριλ. 2 την μεγάλη παρασκευή ήρθε αφέντης ο καπετάν γενεράλης από τη Μάνη με νίκη μεγάλη και εκάλασε και το νησί του Τρίζαλα με κάτεργα είκοσι τρία λιγνά”.

Σε λίγες λέξεις αποκαλύπτεται μπορούμε να πιθανολογήσουμε τον τρόπο με τον οποίο κατέλαβαν οι Ενετοί το Νησί που δέσποζε στον κάμπο. Με 23 μικρές γαλέρες με λεπτό σκαρί (έτσι ακριβώς περιγράφει ο Κριαράς στο Μεσαιωνικό Λεξικό τη φράση “κάτεργο λιγνό”) μπήκαν στον Πάμισο, έφθασαν κοντά στην πόλη και την κατέστρεψαν. Μπήκαν στον Πάμισο χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα καράβια για να αποβιβάσουν το στρατό πριν οι Τούρκοι προλάβουν να συνταχθούν στρατιωτικά. Ενδεχομένως η λέξη “κάλασε” το Νησί του Τρίζαλα να σημαίνει και εξόντωση του μουσουλμανικού πληθυσμού, ο οποίος ασφαλώς δεν εξαφανίστηκε ως διά μαγείας και ειδικά σε μια περιοχή στην οποία δεν είχε δυνατότητα μετακίνησης σε τουρκοκρατούμενες περιοχές. Η πόλη αποκαλείται Νησί του Τρίζαλα, σε άλλη εκδοχή Δρίζαγα, από το όνομα του Ιαρίς Αγα που διοικούσε την περιοχή σύμφωνα με πολλές πηγές εκείνης της εποχής. Έχει σημασία ότι το ονόμαζαν “Νησί” του Δρίζαγα και όχι “Δρίζαγα” όπως διατείνονται κάποιοι ανιστόρητα.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Στη δεύτερη τουρκοκρατία, όπως αναφέρεται σε εργασία του Β. Κρεμμυδά, μετά το 1730 αρχίζει η γαλλική κυριαρχία στο εμπόριο καθώς οι Γάλλοι εγκαθίστανται ελεύθερα “σε όλες τις σκάλες της τουρκοκρατούμενης περιοχής”. “Σκάλα” δηλαδή μικρό λιμάνι διέθετε και το Νησί, από το οποίο πλέον είχαν αρχίσει να γίνονται εξαγωγές νέων προϊόντων της περιοχής, όπως τα σύκα.

Μια ακόμη αναφορά στο πλωτό του Παμίσου έχουμε από το Γάλλο πολιτικό και συγγραφέα Σατωμπριάν ο οποίος έφθασε στο Νησί το 1805 αλλά ατύχησε γιατί το ποτάμι είχε λίγο νερό και η βάρκα “κάθησε” στην άμμο: “Επιβάς μετά του νέου μου Γιαννιτσάρου, επί του ακατίου, όπερ έμελλε να μετακομίει εις τας προς το βάθος του Μεσσηνιακού Κόλπου εκβολάς του Παμίσου, αφίχθην μετά τινος ώρας τερπνοτάτου διάπλου εις την κοίτην ενός μεγίστου ποταμού, όστις τόσον λίγος έρρεεν ώστε κάθησε το μικρό ημών σκάφος. Ο Γιαννίτσαρος επορεύθη αναζητών ίππους εις Νησίον, μέγα

χωρίον τρία ή τέσσερα από των εκβολών του Παμίσου μίλια απέχον”.

Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΣΤΗ ΜΠΟΥΚΑ

Στη Μπούκα αποβιβάζεται ο Καποδίστριας το 1828, πριν ακόμη φύγει ο Ιμπραήμ από την Πελοπόννησο και παραδοθούν τα Μεσσηνιακά φρούρια. Ο Κυβερνήτης επέβαινε στο ιστορικό πολεμικό πλοίο “Αζοφ” που ήταν η ρωσική ναυαρχίδα στη ναυμαχία του Ναβαρίνου, στο οποίο βρισκόταν και ο Χέυδεν. Η “Γενική Εφημερίς” γράφει: “Το παρελθόν Σάββατον 7 Ιουλίου, περί το δειλινόν έφθασεν ο Εξοχώτατος Κυβερνήτης επί του ρωσικού δικρότου Αζόφ εις τας εκροάς του Παμίσου (Μπούκα του Νησιού). Την επαύριον ο Εκτακτός Επίτροπος Κάτω Μεσσηνίας κύριος Γ. Ψύλλας μετά του στρατηγού Νικίτα υπήγαν να προσφέρουν τους σεβασμούς των. Ευρόντες δε την Αυτού Εξοχώτητα επί ποδός δια να επισκεφθή την παράλιον κωμόπολιν της Δυτικής Σπάρτης, Αρμυρόν, τον ηκολούθησαν κατά διαταγήν του”. Την 9 Ιουλίου ο Καποδίστριας επέστρεψε από το Αρμυρό και απεβιβάσθη στην Μπούκα, αφού απεχαιρέτησε τον Ρώσον ναύαρχον Χέυδεν. Συνοδευόμενος από τον Ψύλλα, τον Νικητρά και την μικρή ακολουθία του “διέβη δια των ερειπίων του Νησιού και της Μικρομάνης και υπήγε να περάση την νύκτα εις Φρουτζάλαν (Θουρία), έδραν του Εκτάκτου Επιτρόπου Ο Καποδίστριας έφθασε πάλι στο Νησί στις 26 Μαρτίου 1929 όπου ασχολήθηκε με την επίλυση τοπικών προβλημάτων, αυτή τη φορά από το κερσαίο δρόμο. Τρία χρόνια αργότερα, ο Γάλλος αξιωματικός Ζαν Λουί Λακούρ σε έκθεση που συντάσσει αποκαλύπτει ότι οι Γάλλοι είχαν κατασκευάσει λιμάνι στον Πάμισο πολύ κοντά στο Νησί, αλλά είχε παραμεινθεί: “Σήμερα το πιο μικρό καΐκι θα εξώκειλε στι εκβολές του Παμίσου. Εχει γεμίσει αμμόδεις υφάλους. Θα ήταν εύκολο να τον κάνουν πλωτό μέχρι το λιμάνι των πλοίων που φτιάξαμε σε πολύ κοντινή απόσταση από το Νησί. Αυτό το μεγάλο χωριό θα γινόταν σε λίγα χρόνια μια πλούσια πόλη, και, ως αποθήκη, θα είλκυε στην αγορά της τα προϊόντα αυτής της ωραίας πεδιάδας”.

Στη συνέχεια, όπως αναφέρει ο Μίμης Φε-

ρέτος στα “Μεσσηνιακά Νέα”, το 1834 συνεστήθη στο Νησί Τελωνείο, η διεύθυνση του οποίου ανατέθηκε στον παλαιό αξιωματικό του Αγώνα και μετέπειτα δήμαρχο Εμμ. Δαρειώτη. Η ανάπτυξη του Λιμανιού του Νησιού μαρτυρείται και με στοιχεία που δείχνουν ότι είχαν δημιουργηθεί και οι ανάλογες υπηρεσίες. Ετσι είχε δημιουργηθεί θέση “υγιεινολιμενάρχη” το 1832 στην οποία είχε τοποθετηθεί ο παλαιός αγωνιστής Ηλ. Μυλωνόπουλος.

ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΣΥΜΒΟΛΑΙΑ

Ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την εμπορική κίνηση στη Μπούκα δίνουν συμβολαιογραφικές πράξεις του 1835 (έκδοση ΓΑΚ Μεσσηνίας:

- “Ο Τομάζος Μ. Ματζουκάτος, πλοίαρχος από Βενετία, εξουσιαστής τραβάκολου ονομαζόμενου “Beliggioso”, ο Θρησκευτικός, με σημαία Αυστριακή, 78 τόνων, ευρισκόμενος ήδη αγκυρωμένου στο λιμένα της Πύλου, δίδει “εις ναύλον” αυτό στο Γεώργιο Βρετό, έμπορο, κάτοικο Νησιού, για ταξίδι κατευθείαν από Μπούκα Νησιού για “Τριέστιον”, με τη συμφωνία να φορτώσει ο ναυλωτής σ’ αυτό σύκα των επαρχιών Μεσσηνίας και Καλαμών αυτού του έτους, “τζαπέλες” 80.000, και να του πληρώσει, μετά την εκφόρτωση σύκων “εις Τριέστιον”, “φοιρίνια της Αυγούστης πέντε και τρία τέταρτα την κάθε χιλιάδα”.

- “Ο Γεώργιος Αποστολόπουλος Λεκαδίτης και ο Χριστόδουλος Τυρηνός, έμποροι κάτοικοι Νησιού, συμφωνούν να πωλήσει ο πρώτος στο δεύτερο “ως έγγιστα εξ χιλιάδας λίτρας κοντράς βενετικής βαλανίδιον” να παραδώσει και να μετακομίσει ο πωλητής τη μισή ποσότητα, που ήδη έχει στο Νησί, στον αιγιαλό Μπούκας ή στο Πεταλίδι για να φορτωθεί σε πλοίο”.

ΟΙ ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΜΠΟΥΚΑ

Μετά από δεκαετίες, στα τέλη του 1878 η εφημερίδα “Αριστόδημος” σε σχετικό πίνακα δίνει μια εικόνα της εμπορικής κίνησης των λιμανιών της Καλαμάτας και του Νησιού: “Σημείωσις των απ’ αρχής ενεστώτος έτους μέχρι 20 Δεκεμβρίου εξαχθέντων και μεταφερθέντων εκ των λιμένων Καλαμών και Νησιού σύκων και σταφιδοκάρπου”.

Από την Καλαμάτα έγινε εξαγωγή 127.847 στατήρων και 6 οκάδων σύκων, και 11.663.314 εκατομμυρίων ενετικών λιτρών σταφίδας. Ενώ μεταφέρθηκαν 2.111 στατήρες και 30 οκάδες σύκα, και 681.018 ενετικές λίτρες σταφίδας.

Από το Νησί έγινε εξαγωγή 30.323 στατήρων και 14 οκάδων σύκων, και 1.647.806 ενετικών λιτρών σταφίδας. Ενώ μεταφέρθηκαν 3.831 στατήρες και 36 οκάδες σύκα, και 2.430.684 ενετικές λίτρες σταφίδας”.

[1 στατήρας αντιστοιχούσε σε 44 οκάδες και 1 οκά σε 1.282 γραμμάρια - 1 ενετική λίτρα αντιστοιχούσε σε 477,5 γραμμάρια]

Από τα στοιχεία είναι προφανές ότι η Καλαμάτα είχε εξελιχθεί σε εξαγωγικό κέντρο πολύ πριν κατασκευαστεί το λιμάνι της (1901), ως συνέχεια της εμπορικής δραστηριότητας την εποχή τη δεύτερης τουρκοκρατίας αλλά και ως εκ της ανάδειξης της σε διοικητικό κέντρο.

ΣΤΗ ΜΠΟΥΚΑ Ο ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΣ

Τον Απρίλιο του 1879 έφθασε με ατμόπλοιο στη Μπούκα ο Αλέξανδρος Κουμουνδούρος: “Την 5ην ώραν μ. μ. της παρελθούσης Παρασκευής άπασαι αι αρχαί των Καλαμών και Μεσσήνης, ως και ικανόν πλήθος λαού κατείχον την παραλίαν Μεσσήνης και ανέμενον τον κ. πρωθυπουργόν. Προ της 6ης εφάνη το ατμόπλοιον. Την 6ην δε μ. μ. ακριβώς απέβη εις την παραλίαν ο κ. πρωθυπουργός μετά του υπουργού των Εκκλησιαστικών κ. Αυγερινού και της συνοδείας του. Ενθουσιώδης εγένετο υποδοχή κατά την απόβασιν και πολλοί προσηγόρευσαν αυτώ, ο δε κ. Γεωργ. Μπουρατίνος δικηγόρος εν Καλάμαις, δημότης Παμίσου απήγγειλε σύντομον προσλαλίαν, δι’ ής ανωμολόγησε την ορθότητα των πολιτικών αρχών του κ. Κουμουνδούρου και εξεδήλωσε θερμάς επιδοκίμασίας δια την μέχρι τούδε φιλοπάτριδα και ενάρτερον πολιτείαν αυτού”.

ΤΟ ΚΟΥΑΝΤΟΥΚΙ... ΛΙΜΑΝΙ

Την άνοιξη του 1882 έχει μεταβληθεί η εκβολή του Παμίσου στη θάλασσα και η εφημερίδα “Πάμιος” ρίχνει την ιδέα να κατασκευαστεί λιμάνι στο κουλντούκι: “Παρά την παραλίαν Μεσσήνης, όσον δώδεκα μέτρων μα-

κράν αυτής, κείται εκτεταμένη λίμνη, κουλτούκι καλουμένη, έχουσα βάθος από δύο μέχρις οκτώ μέτρων. Η λίμνη αύτη χωρίζεται από τη ρθαλάσσης δι’ άμμου. Εις ταύτην μέχρι του παρελθόντος έτους εισέβαλεν ο ποταμός Πάμιος και εκείθεν εκύνετο προς την θάλασσαν. Ηδη ο ποταμός μεταβαλών διεύθυνσιν εκβάλλει προς την θάλασσαν κατ’ ευθείαν, και μόνον μέρος αυτού εισβάλλει εις αυτήν. Η λίμνη αύτη ευκόλως δύναται να μετασχηματισθή εις λιμένα κατά την γνώμην ειδημόνων ανδρών και πολλών πλοιάρχων. Εν αυτή ήδη δύναται να παραμείνωσι αφόβως μικρά πλοίαρια. Η μόνη υπάρχουσα δυσκολία είναι το στόμιον αυτής, δι’ ού συγκοινωνεί μετά της θαλάσσης, όπερ, όταν πνέωσι νότιοι δυνατοί άνεμοι, συγκρύνεται ή κλείεται υπό της άμμου. Αν λοιπόν κατορθωθή δια της τέχνης να εξασφαλισθή το στόμιον τούτο, η λίμνη αύτη έσεται τα μάλα χρήσιμος εις την εμπορικήν ανάπτυξιν του τόπου, διότι τότε η τε φόρτωσις και εκφόρτωσις διευκολύνεται τα μέγιστα. Η δυσκολία αμφοτέρων τούτων είναι η αιτία της καταστροφής του τοπικού εμπορίου. Το Λιμενικόν Ταμείον διατήθησιν περί τας 500.000 δραχ. προς κατασκευήν λιμένος. Τας πληροφορίας ταύτας δίδομεν προς εκείνους, οίτινες ως εκ των γνώσεων αυτών δύναται δι’ επιτοπίου μελέτης να συντρέξωσι τα προς τον ανωτέρω σκοπόν σχεδιαγράμματα και προϋπολογισμούς και τους δυναμένους να πραγματοποιήσωσι ταύτα. Η Λιμενική Επιτροπή θέλει υποστηρίξη ευθύμως την εκτέλεσιν των έργων τούτων”.

ΕΝΑ ΛΙΜΑΝΙ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ

Μια ισχυρή μερίδα Νησιωτών ήδη πίεζε για την κατασκευή του λιμανιού και κατάφερε τελικά να γίνει η δημοπρασία και να αναδειχθεί μειοδότης στα τέλη του 1904: “Ενεργηθείσης μειοδοτικής δημοπρασίας εν Αθήναις δια την κατασκευήν νέου λιμένος εν Μεσσήνη παρά τας εκβολάς του Παμίσου ενεκηρύχθη μειοδότης ο κ. Μάτσας μειοδοτήσας 29% της προϋπολογισθείσης δαπάνης εφ’ ενός εκατομμυρίου 275 χιλιάδων δραχ. δια την κατασκευήν του λιμένος. Τα πρακτικά της δημοπρασίας ταύτης εγκριθέντα υπό του υπουργείου παραδόξως δεν εκοινο-

ποιήθησαν εις τον ανάδοχον κ. Μάτσαν, διαταγή του κ. πρωθυπουργού ανασταλείσας της κοινοποιήσεως της εγκρίσεως”.

Δεν γνωρίζουμε γιατί ο τότε πρωθυπουργός (Θεοτόκης ή Δηλιγιάννης δεν γνωρίζουμε γιατί το δημοσίευμα γίνεται περίπου τις ημέρες τις κυβερνητικής μεταβολής) “μπλοκάρισε” τη ανάδειξη μειοδότη. Εκείνο που γνωρίζουμε όμως είναι ότι ο Μάτσας ήταν ο ανάδοχος του λιμανιού της Καλαμάτας αλλά δεν μπόρεσε να το ολοκληρώσει και χρειάστηκε να κληθεί γαλλική εταιρεία για να γίνει κατορθωτό.

Ο θεμέλιος λίθος πάντως ποντίζεται το Μάιο του 1906: “Χθες εν τη Παραλία της Μεσσήνης εις τας εκβολάς ακριβώς του Παμίσου εγένετο η κατάδυσσις του θεμελίου λίθου του ανεγειρομένου λιμένος [...] Από πρωίας ενωρίς ο κόσμος παντός είδους και ποιότητος ήρχισεν να συρρέει. Η κίνησις της από της πόλεως εις την παραλίαν οδού ήτο ασυνήθης. Ολα τα πέριξ μέρης της εκβολής είχαν καταπλημμυρισθή από τα πλήθη του κόσμου. Ολη σχεδόν η πόλις είχε καταέλθει εις την παραλίαν”. Στην ομιλία του ο γιατρός Γεώργιος Αναστασιάδης μέλος της Λιμενικής Επιτροπής ανέφερε μεταξύ άλλων ότι “η πραγματώσις του έργου οφείλεται εις τον βουλευτήν της επαρχίας κ. Σπυρ. Κουμουνδούρον, ο τόπος εκάραξε χρυσοίς γράμμασι το όνομα του κ. Κουμουνδούρου εις το βιβλίον των ευεργετών του, Και εν τέλει με μίαν αποστροφήν προς τους μηχανικούς κ. κ. Μάτσαν και Μοσχίδην εις την υπέρ της προόδου του τόπου μέριμναν των ευελπιστεί εις άκρον, επεράτωσε τον λόγον του”. Στη συνέχεια ο Μάτσας όπως και στην Καλαμάτα εγκατέλειψε το έργο, το ανέλαβε ο Χρ. Μασουρίδης που δεν το τελείωσε ποτέ, βρισκόταν σε διαρκή διαμάχη με τη λιμενική επιτροπή, αναπτύχθηκαν ζωηρές αντιθέσεις στο Νησί και ο Μοσχίδης καταγγέλλθηκε ότι κάλυπτε τις πρακτικές του Μασουρίδη. Ο οποίος ζήτησε και πήρε εκβιαστικά δάνειο από το... Λιμενικό Ταμείο Μεσσήνης και φθάσαμε μέχρι το Φεβρουάριο του 1912 όταν βυθίστηκε η μπίγα: “Η εκτέλεσις των εν Μπούκα λιμενικών έργων προχωρούσα σχεδόν κανονικώς από πενταμήνου περίπου, αφ’ ής δηλαδή η Λιμενική Επιτροπή εχορήγησε δάνειον εις τον εργολάβον,

προκαλεί και πάλιν την προσοχήν της δημόσιας γνώμης εν τη γείτονι. Και τούτο διότι η βύθισις των ογκολίθων, η αποτελούσα το κυριότερον μέρος της εργασίας, έχει διακοπή από δεκαπενθημέρου, ένεκα της καταστροφής του μεγάλου μηχανήματος (μπίγας), συμβάσης ένεκεν θαλασσοταραχής. Μετά την βλάβην αυτήν, ήτις κατέστησεν άχρηστον το κυριότερον μηχανήμα του εργολάβου, ούτος διέκοψε την εργασίαν και ήλθε εις συνεννοήσεις μετά ιδιοκτητών τοιούτων μηχανημάτων εν Πειραιεί, Βόλω και αλλαχού δια την υπ’ ενοικίω προμήθειαν ετέρου. Δυστυχώς η ζητηθείσα τιμή δηλαδή 200 δραχμές ημερησίως, είναι τόσον υπερόγκος ώστε να μη αποβάνει δυνατή η προμήθεια μπίγας και εντεύθεν η διακοπή των εργασιών παρατείνεται αορίστως επί ζημία προφανεί του όλου έργου. Οι Νησιώται έχοντες πάντοτε την γνώμην ότι ο εργολάβος κ. Μασουρίδης δεν εμπνέεται από την καλλιτέραν θέλπισιν δια την περάτωσιν των εργασιών, υποθέτουν και εν τη περιπτώσει ταύτη μολονότι πρόκειται περί ατυχήματος, εις θεομηνίαν οφειλόμενον, ότι ούτος πδύνατο να προβλέψη ενδεχομένην τοιαύτην δυσχέρειαν εν πάση δε περιπτώσει νομίζουν ότι εφ’ όσον υπέπεσαν εις παράβασιν της δευτέρας εκ του δανείου συμβάσεως, πρέπει να κηρυχθεί έκπτωτος ο εργολάβος [...] Οι εν τη Λιμενική Επιτροπή φρονούν ότι είναι αναγκαία πάσα νόμιμος κατά του εργολάβου πίεσις όχι όμως και η έκπτωσις διότι αυτή θα εσήμαιεν ανυπολόγιστον ζημίαν των λιμενοδραυλικών έργων ένεκα της αορίστως παραταθσομένης διακοπής των εργασιών”.

Προκλήθηκε νέα αναστάτωση στο Νησί που δικάστηκε σχετικά με το τι πρέπει να γίνει, ο Μασουρίδης πρότεινε να εκτελέσει άλλα... υδραυλικά έργα στον Πάμισο για να... ισοφαρίσει, ήρθαν η πόλεμοι και το από το “λιμάνι” έμειναν μέχρι πριν 40 περίπου χρόνια οι ογκολίθοι στην ακτή και η τοποθεσία “Λιμενικά” ως δημοτική έκταση.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΑΠΟΒΑΘΡΑΣ

Και για να επιστρέψουμε στην αφετηρία, το 1933 η Λιμενική Επιτροπή αποφάσισε να κατασκευάσει αποβάθρα για την εξυπηρέτηση

επιβατών και εμπορευομένων: “Κατόπιν ενεργειών της Λιμενικής Επιτροπής Μεσσήνης υπεγράφη η σύμβαση της κατασκευής αποβάθρας εις την παραλίαν της Μεσσήνης (Μπούκα) με ανάδοχον του έργου τον κ. Αχιλ. Κωστόπουλον και επί τη βάσει μελέτης του μηχανικού

κ. Κωνσταντίνου. Το έργο τούτο είναι εξαιρετικής σημασίας, θα εξυπηρετήση δε κατά πολύ την περιφέρειαν Μεσσήνης”.

[Η φωτογραφία από το λεύκωμα των ΓΑΚ Μεσσηνίας για το Νησί]

Ο Πάμισος πηγή ζωής από την αρχαιότητα

Εκβολές του Παμίσου γύρω στα 1970. Ένα ποτάμι δεμένο με τη ζωή στην περιοχή της Μεσσήνης, αλλά και ολόκληρο το Μεσσηνιακό κάμφο, από τα βάθη της αρχαιότητας. Σημαντικές πληροφορίες για τον τρόπο που διαμορφώθηκε ο Πάμισος δίνει η έρευνα της αμερικάνικης αρχαιολογικής αποστολής του Πανεπιστημίου Μινεσότα στα τέλη της δεκαετίας του 1960, τις οποίες συμπυκνώνει ο Παναγ. Κ. Γεωργούντζος ως εξής: “Από τις εγκύριες επιστημονικές πληροφορίες δια τις φάσεις της παλαιογεωγραφίας της Μεσσηνίας,

η κάτω πεδιάς κατά το έτος 3.000 π. χ. ότε έχομεν τα δείγματα των πρώτων οικισμών εις τον τόπον παρουσιάζει την ακόλουθον μορφήν.

Η κεντρική πεδιάς του Παμίσου απετέλει ένα τεράστιον Δέλτα εις μορφήν γλώσσης. Εις τας γωνίας της βάσεων έχομεν δυτικώς μεν την Μπούκα, ανατολικώς δε τα Ακοβίτικα, αμφότεραι τοποθεσίαι παλαιοελλαδικών οικισμών. Το Δέλτα προχωρεί προς βορράν με θαλάσσιον μεν ύδωρ μέχρι της σημερινής πόλεως Μεσσήνης, με μεικτόν δε λιμνοθαλάσσης μέχρι Μι-

κρομάνης. Συνέχεια της λιμνοθαλάσσης προς βορράν απετέλουν ανατολικά μεν του Ασλάναγα τα έλη Αιθαίας-Ανθείας, υπολείμματα των οποίων ήτο ο παλιότερος Βειζαγέικος βάλτος και ακόμη βορειότερων τα έλη των πηγών του ποταμού Αριος εις το Πήδημα που εξετεινοντο μέχρι Αριοχωρίου και Μπισμπάρδι. Εξ άλλου το Δέλτα δυτικά του Ασλάναγα επροχωρεί προς βορράν ως διάδρομος έλους προς τα χωρία Μπάστα, Γλιάτα και Γκορτζόγλι, των οποίων ο χώρος εκαρακτηρίζετο ως έλος ακόμη και το 1869 εις τους χάρτες της Βενετίας. Περιαιτέρω συνέχεια αυτού του έλους απετέλει βορειότερον του Μπάστα η μεγάλη ελώδης λεκάνη των πηγών του Παμίσου εις τον Αγ. Φλώρον μεταξύ των χωρίων Αγ. Φλώρος, Σκάλα, Βαλύρα, Μπάστα, Αρφαρά, Αγ. Φλώρος.

Ενα είδος μαρτυρίας δια την μορφήν αυτήν του τοπίου είναι η παρεχόμενη υπό του Πausανίου, ότι ο Πάμισος ήτο ο μεγαλύτερος ποταμός της Πελοποννήσου, ότι ήτο πλωτός εις βάθος 2 χιλιομέτρων της τότε θαλάσσιας ακτής και ότι ο ποταμός είχε θαλάσσιους ιχθύς [...] Με την εκδοχήν της υπάρξεως των λιμνοθαλασσών λύεται και η αινιγματική φράσις του Στράβωνος ότι οι Φηραί είχαν “ύφορμον θερινόν” αφού το ύφορμον είναι μεμαρτυρημένον δια το Νησί από τον Πausανίαν ότι ο Πάμισος ως πλωτός εις βάθος 2 χιλιομέτρων απετέλει ασφαλή ποτάμιον λιμέναν, ως συμβαίνει σήμερον με τους απειραρίθμους ποτάμιους λιμένας της Ευρώπης και της Αμερικής. Δεν αποκλείεται όμως να υπήρχε και άλλο στόμιον του Παμίσου πλησιέστερον προς την Καλαμάταν, εντός του Δέλτα με παράκτιον προφύλαγμα, κατάλληλος ως λιμήν θερινός. Η εκδοχή ενός λιμένος εις το Δέλτα του Νέδοντος πρέπει μάλλον να αποκλεισθεί, διότι το Δέλτα ήτο μικρόν και οι όγκοι των χαλίκων και των λίθων που συνεσσωρεύοντο κατ’ έτος θα είχαν καταστήσει αβαθή τα παράκτια ύδατα [...] Όλοι οι προϊστορικοί οικισμοί της Μεσσηνίας είναι κτισμένοι εις τα επικλινή των λόφων εις τα χείλη των κάμπων που προήλθον από λίμνας και έλη. Μερικαί από τας τοποθεσίας αυτάς κείνται εις επικαίρους διαβάσεις και δύο, η Μπούκα

και τα Ακοβίτικα, εις το χείλος της θαλάσσης και πλησίον ποτάμιων λιμένων”.

Ο Γεωργούντζος θεωρεί ότι υπήρχε οικισμός στη Μπούκα, στο χείλος του Παμίσου, με βάση τα ευρήματα των αμερικάνων αρχαιολόγων στο λόφο στην τοποθεσία “Μέξα” και σε απόσταση 400 μέτρων βορειοανατολικά του Τελωνείου. Εκεί σε μεγάλη ακτίνα βρέθηκαν διάσπαρτα θραύσματα αγγείων της πρωτοελλαδικής εποχής (2600-2000 π. χ.).

ΨΑΡΕΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΠΑΥΣΑΝΙΑ

Σύμφωνα με τον Πausανία “ο Πάμισος ρέει μέσα από καλλιεργούμενη περιοχή. Καθαρός και πλωτός ως δέκα περίπου στάδια από τη θάλασσα ανεβαίνουν τα νερά και ψάρια θαλασσινά, ιδιαίτερα γύρω στην εποχή της άνοιξης”. Αντιδιαστέλλοντας με άλλα ποτάμια που είχαν ψάρια εκείνη την εποχή σημειώνει ότι “τα ψάρια που ανεβαίνουν από τη θάλασσα στο ρεύμα του Παμίσου είναι πολύ διαφορετικά στο είδος τους, γιατί τα νερά του είναι καθαρά και όχι λασπώδη [...] οι κέφαλοι όμως επειδή είναι ψάρια που ζουν σε θολά νερά, είναι φίλοι των ποταμών που κατεβάζουν την πιο πολύ θολούρα”. Πολλούς αιώνες αργότερα, το 1691 ο Ενετός Καταστικωτής Μικιέλ μας πληροφορεί ότι “ο κάμπος του Νησίου βρέχεται από δύο ποτάμια. Το ένα λέγεται Πήδημα και το άλλο Ρούντα ή Αγίος Φλώρος. Παλιότερα τον έλεγαν Πάμισος και είναι από τα μεγαλύτερα ποτάμια του Μωριά. Στις όχθες του έχει πολύ ψάρεμα και νοικιάζεται εκεί ιχθυοτροφείο. Το ποτάμι αυτό κάνει μεγάλες πλημμύρες τον χειμώνα και φέρνει καταστροφές στην Περιφέρεια”.

Ο Πουκεβίλ που επισκέφθηκε την περιοχή το 1805, γράφει ότι οι ψαράδες άπλωναν τα δίχτυα τους την άνοιξη στις εκβολές για να πιάσουν τα ψάρια που έμπαιναν στο ποτάμι για να αφήσουν τα αυγά τους.

Σύμφωνα με τον Κ. Π. Δάρμο “μετά την απελευθέρωση η ιχθυοτροφία και αλίευση στους Πάμισο και Αρι έμπαινε σε δημοπρασία που γινόταν δημόσια στου Φρούτζαλα (Θουρία). Το 1828 πλειοδότησε ο Ι. Ν. Φλεσσόπουλος, ανηψιός του Παπαφλέσσα και αργότερα ισχυρός

πολιτευτής, ο οποίος προκάλεσε τις διαμαρτυρίες των κατοίκων Ασλάναγα και Μπάστα γιατί επεκτάθηκε στα χέλια που ζούσαν στα έλη τους, όπως προκύπτει από έγγραφο της δημογεροντίας επαρχίας Καλαμάτας προς τον Εκτακτο Επίτροπο Κάτω Μεσσηνίας”.

Σε συμβολαιογραφικό έγγραφο του 1835 αναφέρεται ότι “ο Παναγιώτης Παναγιωτόπουλος, έμπορος, κάτοικος Καλαμών, παρακατέθεσε στα αρχεία του Συμβολαιογραφείου Διαμαρτύρηση (14-8-1835) εναντίον του Ευγένιου Καλαμαριώτη, επειδή ο τελευταίος “ενοικιαστής των και πληρωτής επί της μετενοικιάσεως της άγρας των κατά του Παμίσου ποταμού υδάτων” αρνείται να του πληρώσει το ποσόν των 350 δραχμών, όπως όφειλε να πληρώνει κάθε πρώτη Αυγούστου σύμφωνα με το ενοικιαστικό έγγραφο”.

Το ψάρεμα στον Πάμισο συνεχίστηκε μέχρι τα νεότερα χρόνια όταν ακόμη τα νερά ήταν σχετικά καθαρά. Μενίδες και χαμοσούρες, χέλια αλλά και μεγαλύτερα ψάρια όπως οι Ιταλοί αποτελούσαν αντικείμενο αλίευσης με διάφορους τρόπους. Οι Ιταλοί σύμφωνα με το σχετικό κατάλογο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Αλιείας ήταν είδος κυπρίνου (*cyprinus carpio*) και το όνομα υποδηλώνει προέλευση αγνώστου αιτιολογίας. Δεν είναι γνωστό δηλαδή αν λέγεται έτσι επειδή είναι πολύ γνωστό είδος στην Ιταλία (σε ποτάμια και λίμνες), επειδή το έφεραν Ιταλοί ή επειδή το έφεραν παλαιότερα Ενετοί.

ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΨΑΡΑΔΩΝ;

Από το 1560 μέχρι το 1725 σε όλους τους χάρτες εμφανίζεται ένας οικισμός ανάμεσα στην ακτή και το “Καλονήσι” με το όνομα “Siembica” (σε διάφορες παραλλαγές). Η πόλη Siambico συναντάται και σε βιβλίο του 1588, στο οποίο αναφέρεται ότι “η πόλη της Μεσσηνίας στην Πελοπόννησο είναι ίσως το Siambico” σε μια προσπάθεια ταύτισης παλιών και νέων τόπων.

Αναζητώντας την ερμηνεία τη ρέξης εντοπίστηκε η ιταλική λέξη “sciabika” που σημαίνει το ψάρεμα με τα δίχτυα από την ακτή. Η ίδια λέξη (ψάρεμα) συναντιέται σε παλαιά λεξικά

και με τον τύπο “siabica”. Με δεδομένα αυτά τα στοιχεία μπορούμε να υποθέσουμε ότι πιο κοντά στην ακτή υπήρχε ένας οικισμός στον οποίο ναυτικοί και χαρτογράφοι έδωσαν το όνομα ενδεχομένως λόγω της φυσιολογικής ενασχόλησης των κατοίκων με το ψάρεμα από την ακτή.

Την σκέψη για την ύπαρξη ενός τέτοιου οικισμού ενισχύει ο Θεόδωρος Τσερπές που αναφέρει ότι “ίχνη οικισμού παλιά, κοντά στη Μεσσήνη βρέθηκαν προς το σημερινό δρόμο της Μπούκας, στο λοφίσκο που είναι απέναντι από το περιβόλι του Χίνου, στην αγροτική θέση “Λινοί του Δεσπότη”. Η μαρτυρία αυτή αποτελεί την άκρη του νήματος για να ξετυλιχτεί μια άγνωστη πτυχή της τοπικής ιστορίας. Κατ’ αρχήν έχουμε ίχνη οικισμού κοντά στην παραλία που επιβεβαιώνουν κατά έναν τρόπο την αναφορά στους χάρτες. Το τοπωνυμικό δεν είναι καθόλου τυχαίο γιατί υπήρξε δεσπότης με μεγάλη περιουσία και μάλιστα πριν τα τέλη του 17ου αιώνα. Πρόκειται για τον Επίσκοπο Σοφρώνιο Νταριώτη (Δαριώτη), ο οποίος κατά την απογραφή της εκκλησιαστικής περιουσίας το 1699 φέρεται ότι “επροσέλοσε αμπέλι αξινάριον 7 στη Μονή Βουλκάνου. Η λέξη “λινός” έχει ταυτιστεί με το πάτημα των σταφυλιών αλλά με βάση διάφορες έρευνες το όνομα αυτό έφεραν μονώροφα ή διώροφα κτίσματα τα οποία φυλάσσονταν τα προϊόντα της εποχής. Η χρήση του πληθυντικού σημαίνει ότι στην ιδιοκτησία του Επισκόπου Σωφρονίου ήταν περισσότερο από ένας ληνοί, γεγονός που υποδηλώνει και τη μεγάλη περιουσία.

ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΒΔΕΛΛΩΝ

Μπορεί οι βδέλλες να ήταν το βάσανο των εργατών στην ορυζοκαλλιέργεια, κάποτε όμως ήταν εμπορεύσιμο είδος. Ορισμένες χαρακτηριστικές αναφορές υπάρχουν σε συμβολαιογραφικά έγγραφα του 1835:

- Ο Γεώργιος Κατσαρός και Μπενιζέλος Παπαγιαννόπουλος έμποροι, αμφότεροι κάτοικοι Καλαμών, συμφωνούν να αγοράσουν από τους Αναστάσιο Τσίτσα, σανδαλοποιό, Γεώργιο Φίλιππα, μάγειρο και Νικόλαο Κορδονούρη, κηπουρό κατοίκους Νησίου, ποσότητα 150.000

βδελλών μέχρι την 1η Δεκεμβρίου (σ. σ. Το συμφωνητικό είχε υπογραφεί στις 26 Σεπτεμβρίου) του τρέχοντος έτους, με την προϋπόθεση ότι τα ύδατα εξακολουθούν να είναι “βοηθητικά δι’απην τοιαύτην άγρην. Η πληρωμή επτά δραχμές οι χίλιες βδέλλες, να γίνεται ταυτόχρονα με την παράδοση, κάθε δύο ημέρες στην Καλαμάτα, μέχρις ότου συμπληρωθεί όλη η ποσότητα.

- Ο Μπενιζέλος Παπαγιαννόπουλος, κάτοικος Καλαμών, Λορέντσος Καρίνος από Πεμόντε, έμποροι, και οι Ιάκωβος Πεύκος, Τομάζος Μπουέρος από Γένοβα, έμποροι, επειδή έχουν ανάγκη να προμηθευτούν βδέλλες για εμπορική χρήση και ήδη επιφόρτισαν διαφόρους γιαυτή την αγορά προς επτά δραχμές τη χιλιάδα, συμφωνούν όση ποσότητα “έκαστον των δύο μερών” αγοράζει, να τη διαμοιράζουν εξ ημισείας και να πληρώνει το ένα προς το άλλο Μέρος την τιμή της ημισείας αυτής ποσότητας.

- Ο Δημήτριος Αντωνόπουλος, κτηματίας και ενοικιαστής του Παμίσου ποταμού και των λιμναζόντων υδάτων όλων των επαρχιών Μεσσηνίας και Καλαμών, κάτοικος Νησίου, και οι Μπενιζέλος Παπαγιαννόπουλος, Πανάγος Κατσαρός, αμφοτέροι έμποροι και κάτοικοι Καλαμών και ο Ιάκωβος Πεύκος, έμπορος από Γένοβα, συμφωνούν να πληρώνουν στο Δημήτριο Αντωνόπουλο ως δικαίωμα του ενοικίου του επί των υδάτων για άγρην βδελλών στα ενοικιασμένα ύδατα των δύο επαρχιών, μισή δραχμή για κάθε χιλιάδα.

Όπως φαίνεται, οι συγκεκριμένοι έμποροι υποχρεώθηκαν να πληρώσουν τον ενοικιαστή του Παμίσου και του βάλτου, προκειμένου να μπορούν να μαζεύουν βδέλλες αυτοί που είχαν αναλάβει να τους προμηθεύουν.

Η ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗ

Τα έργα διευθέτησης του Παμίσου είχαν αρχίσει από την εποχή της πρώτης Τουρκοκρατίας όταν κατασκευάστηκαν δύο φράγματα ενώ ο Πετρίδης (1866) αναφέρει ότι κατά την παράδοση “οι Τούρκοι του Νησίου ίνα προφυλάξωσι την πόλιν από τας συνήθεις πλημμύρας του ποταμού, και ίνα ποτίζηται ευκολώτερον το πέραν αυτού πεδίον της Μακαρίας λεγομένης,

συνήγαγον τους περίξ χωρικούς βία και ώρουσαν τάφρον από του χωρίου Πιπερίτσα μέχρι της παραλίας του Μεσσηνιακού Κόλπου, και έρριψαν κατά την κοινήν φράσιν, τον Πάμισον μέσα εις αυτήν, και ούτως εοχηματίσθη η σημερινή κοίτη του ποταμού τούτου”. Εγγειοβελτιωτικά έργα έκαναν και οι Ενετοί όπως προκύπτει από σχετικές αναφορές της εποχής, καθώς άρχισαν να οργανώνουν την καλλιέργεια σε “επιχειρηματική” βάση προσδοκώντας κέρδος από το εμπόριο των προϊόντων και τη φορολογία.

Ο Πάμισος ενωνόταν με τον Αρι στη θέση Διπόταμο και ήδη από το 1888 με νόμο αποφασίστηκε η εκτέλεση των έργων: “Προσχώσεως και διευθετήσεως του Παμίσου από των εις Αγιον Φλώρον πηγών μέχρι των εκβολών αυτού εις την θάλασσαν. Προσχώσεως και διευθετήσεως του εις Πάμισον συμβάλλοντος ποταμού Αριος. Κανονισμού του χειμάρρου Θουρίας Ξηρίλα, αρχομένου του κανονισμού από της επ’ αυτού γέφυρας Θουρίας. Κανονισμού πάντων των ρυάκων των εμπιπτόντων εις την κοιλάδα του Παμίσου από των σημείων εις αυτού διασταυρούσι το από Ασπροχώματος εις Αγιον Φλώρον τμήμα της εθνικής οδού της αγωγούσας από Καλαμών εις Τρίπολιν. Κανονισμού του χειμάρρου Λιγίδι από της ομωνύμου γέφυρας μέχρι Παμίσου. Διευθετήσεως του ποταμού Πύρνακος εις θέσιν Διπόταμον. Αποξηράνσεως των ελών Αγίου Φλώρου, Ασλάναγα, Μακαρίας και Ασπροχώματος. Κατασκευή φραγμάτων επί του ποταμού Παμίσου προς άρδευσιν γαιών και λήψιν ύδατος εις γέφυραν Παμίσου, εις Πόρον, Πλιάσα, Μπαρμπακούτη και Λίβα και οιανδήποτε άλλην θέσιν ήθελε κριθή χρήσιμον. Κατασκευής φράγματος και λήψεως ύδατος επί του ποταμού Αριος εις θέσιν Ξεγλίστραν. Παντός άλλου σχετικού προς τα ανωτέρω έργου, ορισθησόμενον για Βασιλικού Διατάγματος”. Τα έργα έγιναν σταδιακά, μετά από πολλές κινητοποιήσεις Νησιωτών, μέσα από δυσκολίες και προβλήματα πολύ αργότερα και ορισμένα... ποτέ.

[Η φωτογραφία από το λεύκωμα των ΓΑΚ Μεσσηνίας για το Νησί]

Δρόμος, διόδια, τρένο και συγκοινωνίες

Ο σιδηροδρομικός σταθμός στο “Νησίον” κατά την πινακίδα στο ιστορικό κτήριο, γύρω στα 1900, ενδεχομένως με αφορμή κάποια επίσημη εκδήλωση. Η δρομολόγηση του τρένου το 1891 έφερε ριζικές αλλαγές στην συγκοινωνία της πόλης με την Καλαμάτα και αργότερα με την πελοποννησιακή ενδοχώρα και την Αθήνα.

Είχε προηγηθεί η κατασκευή του δρόμου μέσα από το βάλτο, έργο δύσκολο για τα μέσα της εποχής και πολύ προβληματικό στη λειτουργία του. Όπως μας πληροφορεί ο Μίμης Φερέτος, η κατασκευή του δρόμου Καλαμάτας-Μεσσήνης άρχισε το 1846-47 και ολοκληρώθηκε το 1861. Στοίχισε συνολικά 300.000 δραχμές και όπως έγραφε το Νοέμβριο του 1861 η “Πελοπόννησος”, η συγκοινωνία γινόταν με... δύο άμαξες όλες και όλες: “Αναγγέλομεν μετ’ ευχαριστήσεως ότι η μέχρι Νησίου οδός κατεσκευάσθη ταξιδεύσιμος δια των άμαξών,

και αι δύο υπάρχουσαι ενταύθα ήρξαντο, προ ημερών να ταξιδεύσι την οδόν ταύτην, δι’ ής η μεταξύ των δύο πόλεων συγκοινωνία θ’ αναπτυχθή έτι μάλλον και η μεταφορά εμπορευμάτων εις Νησί, όπερ ως επί το πολύ προμηθεύεται ταύτα από την πόλιν ταύτην (Καλάμας) θα γίνται ευκολωτέρα και ευθυνοτέρα. Εν τούτοις και είκοσι άμαξαι θέλουν εργάζεσθαι εις την οδόν ταύτην, μ’ αρκετόν όφελος και ας σπεύσουν οι προτιθέμενοι να φέρουν τοιαύτας, διότι θα έχουν κέρδος”.

ΔΡΟΜΟΣ ΜΕ... ΔΙΟΔΙΑ

Το 1870 επιβλήθηκαν διόδια για όσους χρησιμοποιούσαν το δρόμο αυτό και σύμφωνα με το σχετική απόφαση στο Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης καθορίστηκαν “επί των ιππασίμων φορτηγών και υποζυγίων ζώων των διαβαινόντων την από Καλαμών εις Νησί ή τανάπαλιν άγουσαν εθνικήν οδόν και έχουσα

μήκος δέκα στάδια, 8 λεπτά δι' έκαστον ίππον, ημίονον μετά ή άνευ φορτίου ή αναβάτου, και δι' έκαστον όνον 5 λεπτά. Δι' έκαστον βουν μεταφερόμενον προς εμπορίαν ή κρεουργίαν 10 λεπτά, πρόβατον, αίγαν, χοίρον προς εμπορίαν ή κρεουργίαν 2 λεπτά. Δι' έκαστον δίτροχον ή τετράτροχον συρόμενον υπό ενός μόνον ίππου 10 λεπτά, υπό δύο ίππων 15 λεπτά. Δια φορτηγόν άμαξα συρομένην υπό βοών ή ίππων κενήν 8 λεπτά και έμφορτον 15 λεπτά. Δι' έκαστον τετράτροχον άμαξαν συρομένην υπό 2 ίππων ή 4 βοών κενή λεπτά 10 έμφορτος 20".

Το 1871 όμως ξεσηκώθηκαν οι κτηματίες του Νησιού γιατί πλήρωναν διόδια ακόμη και όταν πήγαιναν στα χωράφια τους. Οπως αναφέρεται στα Πρακτικά της Βουλής κατατέθηκε "αναφορά διαφόρων κτηματιών της Μεσσήνης, παραπονουμένων δια την επιβολήν διοδίων και όταν μεταβαίνωσι εις τα κτήματά των δια της άγουσας από Καλαμών εις Μεσσήνην, ήτις παρεπέμφθη εις το επί των Εσωτερικών Υπουργείον". Εν προκειμένω είναι εντυπωσιακή η ομοιότητα ανάλογων διαμαρτυριών τα τελευταία χρόνια σε διάφορα σημεία από τα οποία διέρχονται αυτοκινητόδρομοι.

Λίγους μήνες αργότερα το θέμα φθάνει στη Βουλή όπως πληροφορούμαστε από τα πρακτικά της 6ης Μαρτίου 1871 σύμφωνα με τα οποία: "Αναφορά διαφόρων κτηματιών Μεσσήνης, παραπονουμένων δια την επιβολήν διοδίων και όταν μεταβαίνωσιν εις τα κτήματά των δια της αγωγής από Καλαμών εις Μεσσήνην, ήτις παρεπέμφθη εις το επί των Εσωτερικών υπουργείον". Αργότερα μπαίνουν διόδια τα οποία νοικιάζονται κατά τη φορολογική πολιτική της εποχής και η σχετική απόφαση δημοσιεύεται στο ΦΕΚ 32 της 21ης Σεπτεμβρίου 1870.

ΠΑΡΑΚΑΜΨΗ ΤΩΝ ΔΙΟΔΙΩΝ

Όταν όμως μπαίνουν... διόδια και φόροι δεν βγαίνουν ποτέ και τελικά πληροφορούμαστε ότι 11 χρόνια αργότερα βρέθηκε τρόπος από το δήμαρχο Ιωάννη Καρατζά να παρακαμφθεί ο εθνικός δρόμος, να γλυτώσουν τα διόδια οι καλλιεργητές και να παίρνουν νερό από τον Πάμισο οι Νησιώτες χωρίς να πληρώνουν διό-

δια. Σχετικά μας πληροφορεί η εφημερίδα "Πάμισος" (εκδιδόταν στο Νησί στο τυπογραφείο Καρατζά) στις 24 Ιουλίου 1882: "Οι έχοντες κτήματα παρά τας όχθας του ποταμού Παμίσου και κατά τον χρόνον της καλλιέργειας και επί της μεταφοράς των παραγομένου από τούτων καρπού νναγκάζοντο να πληρώνωσι διόδια, διότι διήρχοντο επί της εθνικής οδού. Η φορολογία αύτη υπό των κτηματιών ανήρχετο εις το ετήσιον ποσόν των δραχμών δύο χιλιάδων πεντακοσίων περίπου. Δια κατασκευής στερεάς ξυλίνης γεφύρας επί του χάνδακος Μάρτας και ευρείας αμαξιτής οδού ο αξιότιμος δήμαρχος ου μόνον απήλλαξε τους ανωτέρω κτηματίας της ειρημένης φορολογίας, αλλά διευκόλυνε και το πλείστον μέρος της πόλεως του να προμηθεύηται εν καιρώ θέρους ύδωρ από του ποταμού. Προς δε προσέθετε τη πόλει και έναν πλέον εξοχικόν περίπατον".

ΑΔΙΑΒΑΤΟΣ ΔΡΟΜΟΣ

Ο δρόμος είχε κατασκευαστεί αλλά ήταν εξαιρετικά προβληματικός ειδικά το χειμώνα καθώς πλημμύριζε ο βάλτος. Το 1871 από τα Πρακτικά της Βουλής πληροφορούμαστε το χειμώνα του 1871 ότι "η οδός η άγουσα από Μεσσήνης εις Καλάμας κατέστη αδιάβατος εκ πολυομβρίας". Και οι βουλευτές από τη Μεσσηνία ζητούσαν μεταξύ άλλων από την κυβέρνηση "να εγγράψη εις τον προϋπολογισμόν ποσόν τι προς αποξήρανσιν του έλους, όπερ κατακλύζει την ανωτέρω οδόν, επιφέρων κατ' έτος ζημίας". Μια προσπάθεια σύνδεσης του Νησιού με την ενδοχώρα της Πελοποννήσου και την Αθήνα έγινε το 1869 όταν ο βουλευτής Περικλής Μπούτος κατέθεσε πρόταση η οποία έπεσε στο κενό: "Η από της πόλεως Μεσσήνης μέχρι της θέσεως Τζακώνας του Δήμου Οικαλίας της επαρχίας Μεσσήνης οδός, χαρακτηριζομένη ως εθνική θέλει κατασκευασθή κατά προτίμησιν τα δε ανήκοντα εις την αυτήν επαρχίαν χρηματικά κεφάλαια εκ του ταμείου της οδοποιίας θέλουσι διατεθή προς τούτο". Λίγο αργότερα κατατέθηκαν προτάσεις από τον Κ. Δαγρέ και άλλους βουλευτές της επαρχίας Καλαμάτας, οι οποίοι ζητούσαν τον ίδιο χαρακτηρισμό και ανάλογη χρηματοδότηση για την κατασκευή

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

του δρόμου Θουρίας-Μεγαλόπολης. Κάτι που υιοθετήθηκε αργότερα και καθόρισε το δίκτυο συγκοινωνίας με το κέντρο.

ΤΟ ΤΡΕΝΟ ΣΤΙΣ ΡΑΓΕΣ

Ο Κορύλλος και Θεοχάρης περνώντας από το Νησί το 1891 μεταξύ των άλλων αναφέρονται στο δρόμο Καλαμάτα-Νησί και προσδιορίζουν το χρόνο που ξεκίνησε το πρώτο δρομολόγιο του τρένου: “Η οδός η συνδέουσα τας δύο πόλεις, είναι τύπος ελληνικής αμαξιτού, διατηρούσης άθικτα τα ίχνη του πρώτου στρώσαντος αυτήν εργατού. Ευτυχώς, οι τελευταίοι ταξιδεύσαντες δια της οδοῦ αυτής είμεθα εμείς, διότι από της επιούσης, 22ας Ιουλίου, ετέθη εις κοινήν χρήσιν η αντικαταστήσασα αυτήν σιδηροδρομική γραμμή”.

Το πλήρες πρόγραμμα δρομολογίων ανακοινώνεται στις 11 Οκτωβρίου 1891 και είχε ως εξής:

Καλάμαι (λιμίν) 7 43', Καλάμαι (πόλις) 7 48', Ασπρόκωμα 7 59', Νησίον 8 10'.

Καλάμαι (λιμίν) 10 05', Καλάμαι (πόλις) 10 10', Ασπρόκωμα 10 21', Νησίον 10 30'.

Καλάμαι (λιμίν) 12 13, Καλάμαι (πόλις) 12 18', Ασπρόκωμα 12 29', Νησίον 12 40'.

Καλάμαι (λιμίν) 3 58', Καλάμαι (πόλις) 4 03', Ασπρόκωμα 4 14', Νησίον 4 25'.

Με αντίστοιχους χρόνους μετακίνησης τα δρομολόγια επιστροφής από Νησί ξεκινούσαν στις 9, στις 11, στη 1 30' και στις 5 15'.

Στη σχετική ανακοίνωση τονιζόταν “το από της πόλεως μέχρι του λιμένος Καλαμών τμήμα παραδοθήσεται εις χρήσιν του κοινού όταν τούτο επιτραπεί υπό του Σ. Υπουργείου”.

Οι μετακινήσεις με τρένο γνώριζαν δόξες τις ημέρες του καρναβαλιού και του πανηγυριού, όταν δρομολογούνταν και έκτακτες αμαξοστοιχίες με περισσότερα βαγόνια. Για παράδειγμα στις 19 Αυγούστου 1896 ανακοινώθηκε το πρόγραμμα για το διήμερο του πανηγυριού (22 και 23 Αυγούστου) με αναχωρήσεις αμαξοστοιχιών:

Από Καλαμάτα 6 05', 7 28', 8, 9 30', 12 και μετά το μεσημέρι 1 30', 3, 3 35', 5 15', 6 10', 7 30', 8 30', 9 30', 10 30'.

Από Νησί 6 45', 8 30', 9 30', 10 20' και

μετά το μεσημέρι 2 05', 2 20, 4 30', 5 15', 6 10', 6 50', 8 30', 9 30', 10 30', 11 20'.

Τα εισιτήρια είχαν έκπτωση 50% και οι τιμές από Καλαμάτα διαμορφώνονταν για τα απλά εισιτήρια 1,60 δρχ. η πρώτη θέση, 1,25 δρχ. η δεύτερη θέση, 0,80 δρχ. η τρίτη θέση.

Σύμφωνα με την ανακοίνωση “εις την γραμμήν Καλάμαι-Διαβολίτσι εκτός των τακτικών αμαξοστοιχιών διασταυρουμένων απασών εις Ασπρόκωμα με αμαξοστοιχίας δια Νησίον θελουσι κυκλοφορήσει και αι εξής: Εκ Μελιγαλά αναχωρήση έκτακτος αμαξοστοιχία ως 7 διασταυρουμένη εις Ασπρόκωμα με την έκτακτον αμαξοστοιχίαν δια Νησίον την αναχωρούσαν εκ Καλαμών ώραν 8 π. μ. ετέρα δε έκτακτος θα κυκλοφορήση μέχρι Διαβολιτισίου αναχωρούσα εκ Καλαμών ώραν 6 50' μ. μ. διασταυρουμένη και αύτη εις Ασπρόκωμα με αμαξοστοιχίαν εκ Νησίου ερχομένην, αφιχθήσετε δε εις Διαβολίσιον ώραν 8 40' μ. μ.”.

Το τρένο κυριάρχησε για δεκαετίες αλλά και με αυτό δεν έλειπαν τα προβλήματα καθώς οι πλημμύρες δημιουργούσαν δύσκολες καταστάσεις όπως τότε που το τρένο σταματούσε πριν τη γέφυρα γιατί η διέλευση ήταν επίφοβη όπως έγινε τον Ιανουάριο του 1922: “Επειδή η παρά την Μεσσήνην μεγάλη σιδηροδρομική γέφυρα ως εκ των συνεχών βροχών δεν φαίνεται αρκετά ασφαλής, τα εκ Καλαμών τραίνα σταθμεύουν προ ταύτης και οι επιβάται αναγκάζονται να μεταβαίνουν πεζή εις Μεσσήνην”.

Αργότερα συζητήθηκε πολύ, σχεδιάστηκε αλλά δεν υλοποιήθηκε η γραμμή Μεσσήνη-Πύλος. Με αφορμή την άφιξη μηχανικών για μελέτη του τμήματος Κυπαρισσία-Πύλος το Νοέμβριο του 1925 διαβάζουμε ότι “κατά τας αυτάς πληροφορίας μας, καταβάλλονται μεγάλοι ενέργειαι όπως κατασκευασθή και η ετέρα γραμμή Μεσσήνης-Πύλου. Η Εταιρεία των Σιδηροδρόμων με την κατασκευήν της γραμμής αυτής έχει τεράστια ωφελήματα να προσπορισθή και δια τούτο δεν φαίνεται αποκρούουσα την ιδέαν”.

ΤΟ ΛΕΩΦΟΡΕΙΟ

Στο μεταξύ είχαν γίνει βελτιώσεις στο δρόμο

αλλά και ορισμένα αντιπλημμυρικά που επέτρεπαν την κυκλοφορία αυτοκινήτων. Έτσι τον Ιούνιο του 1931 δρομολογείται το πρώτο λεωφορείο με το όνομα “Πάμισος” με καθημερινά δρομολόγια. Όπως φαίνεται το λεωφορείο είχε “βάση” το Νησί: “Φέρεται εις γνώσιν του κοινού ότι το λεωφορείον ο “Πάμισος” θα εκτελή καθ’ εκάστην συγκοινωνίαν από Καλάμας εις Νησίον και τανάπαλιν με τιμήν εισιτηρίου 5 δραχμές. Δρομολόγια λεωφορείου: Από Νησίον εις Καλάμας 7 1/2 π. μ. Από Καλάμας εις Νησίον 8 1/2 π. μ. Από Νησίον εις Καλάμας 11 1/2 π. μ. Από Καλάμας εις Νησίον 12 3/4 μ. μ.. Από Νησίον εις Καλάμας 4 1/2 μ. μ. Από Καλάμας εις Νησίον 6 1/2 μ. μ. Μετ’ επιστροφής δραχμές 9”.

Επτά χρόνια αργότερα, τον Ιούλιο του 1938 η “33 Υπεραστική Κοινή Διεύθυνσις Λεωφορείων Γραμμής Μεσσήνης” ανακοινώνει πυκνά δρομολόγια ανάμεσα σε Καλαμάτα και Μεσσήνη: “Από της προσεχούς Δευτέρας 11 τρέχοντος η Κοινή Διεύθυνσις, θέτει τα εξής δρομολόγια από Καλάμας-Μεσσήνη (Νησίον) δια καινουργών λεωφορείων τύπου Κ. Διάρκεια ταξιδίου δεκάλεπτος.

Καλαμάτα-Νησίον: 7 30, 9, 11, 30, 13, 15, 30, 17, 30’, 19,30, 1 μ. μ.

Νησίον Καλαμάτα: 8, 9 30’, 12, 14, 16 30’, 18 30’, 21, 1 30’ μ. μ.

Το εισιτήριο καθωρίσθη δραχμάς 6. Μετά την δύσιν του ηλίου η τιμή του εισιτηρίου διπλασιάζεται”.

Λίγες ημέρες αργότερα με ανώνυμη επιστολή Νησιώτης εκφράζει την ικανοποίηση για την εξέλιξη καθώς τα δρομολόγια του τρένου είχαν αραιώσει και γίνονταν κάθε 3 ή 4 ώρες και τα ταξί δεν ξεκινούσαν παρά μόνον όταν γέμιζαν: “Σας παρακαλώ φιλοξενήσατε τας ολίγας αυτάς γραμμάς που εκφράζουν την ικανοποίησιν εμού και πολλών κατοίκων της Μεσσήνης δια το σωτήριο μέτρον που έλαβε η 33η Κοινή Διεύθυνσις αυτοκινήτων, καθιερώσασα τακτικήν συγκοινωνίαν μεταξύ Καλαμών-Μεσσήνης. Ητο ανεκδιήγητον το μαρτύριον που υφιστάμεθα ημείς οι ταξιδεύοντες εις Καλάμας. Τα δρομολόγια της ΣΠΑΠ καθωρισμένα εις χρονικά σημεία απέχοντα απ’ αλλήλων επί τρεις και τέσ-

σaras πολλές φορές ώρας, δεν ήτο δυνατόν να μας εξυπηρετούν. Και ενώ είχαμεν ανάγκην να επανέλθωμεν ταχέως εις τας εστίας μας, ευρισκόμεθα εις δύσκολον θέσιν να χάνωμεν πολλάκις ολόκληρον την ημέραν μας, διότι το πράγμα καθίστατο ανέφικτον. Αυτοκίνητα δεν υπήρχαν. Τα εκτελούντα την συγκοινωνίαν ταξί επερίμεναν να πληρωθούν επιβατών δια να εκκινήσουν. Φυσικό λοιπόν είνε να δοκιμάζωμεν σήμερον με τον νέον μέτρον ζωηράν ανακούφισιν”.

Η ΓΕΦΥΡΑ

Αποχωρώντας οι Γερμανοί τις πρώτες ημέρες του Σεπτέμβρη το 1944 ανατίναξαν την αμαξιτή γέφυρα στον Πάμισο διακόπτοντας την επικοινωνία και δυσκολεύοντας την πρόσβαση αγροτών και εργατών στους ορυζώνες. Με πρωτοβουλία της Λαϊκής Επιτροπής που είχε δημιουργήσει το ΕΑΜ, φτιάχτηκε μια πρόχειρη ξύλινη γέφυρα βορειότερα με υλικά από εκείνη που ανατινάχτηκε. Και διατηρήθηκε για πολλά χρόνια καθώς το Φεβρουάριο του 1954 διαβάζουμε ότι “αρμοδίως πληροφορούμεθα ότι προς το παρόν τουλάχιστον δεν υπάρχει ουδεμία πρόβλεψις δια την κατασκευήν της γεφύρας του ποταμού Παμίσου εις Μεσσηνίαν. Αρμόδιοι του υπουργείου Δημοσίων Έργων μας ετόνισαν σχετικώς ότι εις περίπτωσιν που θα αποφασισθή η κατασκευή γέφυρας τα όλον έργο θα στοιχίσει μεγάλα ποσά τα οποία δεν είναι δυνατόν να διετεθούν κατά το τρέχον έτος τουλάχιστον”. Η κατάσταση ήταν απελπιστική, μέχρι τουλάχιστον το 1956 τα λεωφορεία σταματούσαν στη γέφυρα, κατέβαζαν τους επισκέπτες και περνούσαν χωριστά με... φόβο ψυχής για να συνεχίσουν το ταξίδι.

ΠΡΟΩΡΟ ΑΕΡΟΠΛΑΝΟ

Το αεροπλάνο εμφανίστηκε ως μέσον συγκοινωνίας και μάλιστα για τη γραμμή... Καλαμάτας-Μεσσήνης το 1912 καθώς διαβάζουμε τον Απρίλιο: “Μανθάνομεν ότι Καλάμιοι επιχειρηματίαι ήλθον εις συμφωνίαν μετά του αεροπόρου Αργυροπούλου όπως εκτελέσει ούτος πτήσεις από Καλαμών εις Νησίον δια του διπλάνου του συστήματος Φαρμάν. Διαξά-

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

γονται συνεννοήσεις διότι ο κ. Αργυρόπουλος εξήτησε προς τούτο 3.000 φράγκα".

Μετά από 35 χρόνια, την άνοιξη του 1947 η Παμμεσσηνιακή Ένωση Αθηνών ζήτησε τη δρομολόγηση αεροπλάνου και ο τότε υπουργός Αεροπορίας Π. Κανελλόπουλος έδινε υποσχέσεις σε απάντηση: "Το υπουργείον ημών συμπεριέλαβεν εις τα υπό λειτουργίαν αεροδρόμια κατά το τρέχον έτος και το εν Μεσσήνη αεροδρόμιον. Προϋπόθεσις όμως απαραίτητος προς έναρξιν, δια του αεροδρομίου τούτου, αεροπορικής συγκοινωνίας μετά του Νομού Μεσσηνίας, τυγχάνει ο εφοδιασμός της Εταιρείας ΤΑΕ, ήτις έχει την προσωρινήν εκμετάλλευσιν των εσωτερικών εναέριων γραμμών δι' αριθμού τινός νέων και καταλλήλων αεροσκαφών, δοθέντος ότι τα εν χρήσει μόλις επαρκούν δια την κάλυψιν των εις μεταφοράν αναγκών των εν λειτουργία γραμμών. Ελπίζομεν ότι εις χρόνον ουχί μακρόν θα καταστή δυνατή η ικανοποίησις της υμετέρας αιτήσεως".

ΤΟ ΚΤΕΛ

Μεταπολεμικά δημιουργήθηκαν τα ΚΤΕΛ (Κοινό Ταμείο Εισπράξεως Λεωφορείων) και

σε μια ανακοίνωση το Μάιο του 1950 πληροφορούμαστε ότι τα γραφεία του στη Μεσσήνη ήταν περίπου στη διασταύρωση των σημερινών οδών Τσούση και Καπετάν Κρόμπα, στο στενό προς τον Αγιάννη: "Το Κοινόν Ταμείον Εισπράξεως Λεωφορείων Αθηνών – Μεσσήνης – Καλαμών φέρει εις γνώσιν του κοινού ότι μετέφερε το εν Μεσσήνη γραφείον του επί της διασταύρωσεως των οδών Καλαμών – Πύλου – Τριπόλεως, κάτωθι της οικίας κ. Κ. Καλαμαριώτου και έναντι του αρτοποιείου Μπουτιέρου και υπό την διεύθυνσιν του κ. Δημ. Απ. Στασινοπούλου, εις όν από της 15ης Μαΐου δέον οι βουλόμενοι να απευθύνωνται δια την έκδοσιν εισιτηρίων και δια πάσαν άλλην πληροφορίαν".

Την εποχή εκείνη ο δρόμος για την Πύλο περνούσε μέσα από τη Μεσσήνη και έβγαινε από το Νέο Κόσμο και δρόμος για την Τρίπολη εθεωρείτο η Καπετάν Κρόμπα που ενωνόταν με τον επαρχιακό δρόμο προς την Ανω Μεσσηνία.

[Η φωτογραφία από την ιστοσελίδα των ΓΑΚ Μεσσηνίας]

Η περιπέτεια του φωτισμού

Η πλατεία της Μεσσήνης τη δεκαετία του 1960, με τα παλαιά περίτεχνα μαντεμένα φωτιστικά του δημοτικού δικτύου που αντικαταστάθηκαν από τοιμεντοκολώνες.

Οι προσπάθειες αστικού εκσυγχρονισμού της πόλης περιλαμβάναν και τον ηλεκτροφωτισμό πλατειών και δρόμων. Οι ενέργειες είχαν ξεκινήσει λίγα χρόνια ενωρίτερα αλλά δεν είχαν καρποφορήσει και διαβάζουμε τον Απρίλιο του 1910 για τις συζητήσεις του δημάρχου Δ. Φεσσά με τους αδελφούς Τουφεξή: “Ευρισκόμεθα εις την ευχάριστον θέσιν, να αναγγείλωμεν από τον σπηλών του “Θάβρος”, το οποίον πάντοτε υπερμάχησε των τοπικών μας ζητημάτων, ότι οριστικώς λύεται το ζήτημα του ηλεκτροφωτισμού της ημετέρας πόλεως.

Προχθές Τρίτην συνήλθεν κατά πρόσκλησιν του Δημάρχου κ. Φεσσά το δημοτικόν μας συμβούλιον. Ο κ. Δήμαρχος υπέβαλε προς το

συμβούλιον τας προτάσεις των αδελφών κ. κ. Τουφεξή, οίτινες αναλαμβάνουν τον ηλεκτροφωτισμόν της πόλεώς μας υπό τους εξής όρους εν γενικωτάταις γραμμής:

Να προβούν τις την εγκατάστασιν εργοστασίου παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος και να εγκαταστήσουν προς φωτισμόν των οδών και πλατειών της πόλεως 120 φανούς εντάσεως φωτιστικής 16 κηρίων, πέντε δε λαμπτήρας τάσεως 500 κηρίων.

Ο Δήμος θα είναι υποχρεωμένος να καταβάλη εις την εταιρείαν επτωσίως δραχ. 12 1/2 χιλιάδας. Διάρκεια του προνομίου ωρίσθη πεντηκονταετία.

Ο κ. Φεσσάς ανέπτυξεν προς το δημοτικόν σώμα ότι κατ’ αρχήν ευρίσκει συμφέροντας τους όρους των αναδόχων του ηλεκτροφωτισμού και παρεκάλεσεν όπως επιτρέψωσι σε αυτόν να προέλθη εις λεπτομερεστέρας συμφωνίας προς καταρτισμόν της συμβάσεως.

Το δημοτικόν συμβούλιον συνεφώνησε μετά

του κ. Δημάρχου και εξουσιοδότησε αυτόν να καταρτίσει την σχετική σύμβαση υποβάλλων αυτήν ταχέως". Ο Δήμαρχος έφερε τη σύμβαση για συζήτηση και μεταξύ των άλλων αναφέρεται σε αυτή ότι για την εγκατάσταση του εργοστασίου θα παραχωρηθεί έκταση ενός στρέμματος, στη σημερινή νοτιοανατολική γωνία του πάρκου: "Προσκλήσει του Προέδρου συνήλθε το Δημοτικό συμβούλιον εις συνεδρίασιν. Κατ' αυτήν ο Δήμαρχος κ. Φεσσάς υπέβαλε την καταρτισθείσαν σύμβαση περί ηλεκτροφωτισμού της πόλεως μετά των αδελφών αναδόχων Ντουφεξή.

Κατά την σύμβαση ταύτην οι αδελφοί Ντουφεξή αναλαμβάνον τον ηλεκτροφωτισμόν της πόλεως αντί 12.500 δραχμών ετησίως, υποχρεωμένου του δήμου να παράσχη γήπεδον εξ 1000 τουλάχιστον τετραγωνικών μέτρων προς ανέγερσιν του εργοστασίου της παραγωγής του ηλεκτρικού ρεύματος.

Το παραχωρηθησόμενον γήπεδον πρέπει να εκλεγεί μεταξύ των όπισθεν των δημοτικών εργαστηρίων παρά τη άνω πλατεία χώρω και εν αποτυχία εις οιονδήποτε άλλο μέρος υποδεικθησόμενον υπό της εταιρείας υπό χιλιοδράχμω μόνον αποζημιώσεως του δήμου.

Το συμβούλιον ενέκρινε μετά συζήτησιν την σύμβαση και εξουσιοδότησε τον Δήμαρχον να προβή εις τας περαιτέρω ενεργείας προς έγκρισιν αυτής".

Η απόφαση όμως προσβλήθηκε από άλλο Νησιώτη που θεωρεί πως είναι ασύμφορη για το δήμο: "Καθ' ας ελάβομεν πληροφορίας, εκ μέρους του εκ Μεσσήνης κ. Γρηγοριάδου υπεβλήθη μακρόν υπόμνημα προς τον κ. Νομάρχην εν σχέσει προς την σύμβαση του ηλεκτροφωτισμού της πόλεως Νησίου.

Ο κ. Γρηγοριάδης δια του υπομνήματός του υποδεικνύει προς την Διοικητική Αρχήν ότι η σύμβασις του ηλεκτροφωτισμού της πόλεως, ως εψηφίσθη υπό του Δημοτικού Συμβουλίου είναι ασύμφορος δια τον δήμον, διότι εκτός του ότι η προς τον εργολάβον η ετήσια αμοιβή εν συγκρίσει προς την προηγουμένην αυτού σύμβαση μετά του δημάρχου Καρατζά είναι υπέρογκος, εξ άλλου και ο φωτισμός εν συγκρίσει προς την απειρίαν του αριθμού των

οδών της πόλεως θα είναι ανεπαρκέστατος, πολύ δε ταχέως ο δήμος θ' αναγκασθή να αυξήση τους αριθμούς των λαμπτήρων και να υποβληθή εις δαπάνας δυσαναλόγους προς τας προσόδους του δήμου".

Και ενώ αναμένεται η εξέλιξη (που αργεί να έρθει), η πόλη ζει στο σκοτάδι τις νύκτες καθώς το δημοτικό συμβούλιο έκοψε τη σχετική πίστωση για το φωτισμό που γινόταν μάλλον με λάμπες πετρελαίου το άναμμα των οποίων αναλάμβαναν με αμοιβή εργολάβοι, όπως διαβάζουμε τον Ιούνιο του 1910: "Εν τω προϋπολογισμώ του τρέχοντος έτους του Δήμου μας κατά την συζήτησιν αυτού η αναγραφείσα πίστωση υπό του Δημάρχου δια φωτισμόν της πόλεως απηλείφθη υπό του συμβουλίου, ούτω δε η πόλις πλέει εις το σκότος. Εκτός 15 φανών οι οποίοι ευρίσκονται εντός της αγοράς, ουδείς άλλος ανάπτεται, ο κ. Δήμαρχος μάλιστα δια να εξασφαλίση από ενδεχομένης φθοράς τους εις τας συνοικίας τοποθετημένους φανούς τους αφήρεσε.

Μα είναι κατάστασις αύτη! Μια πόλις ολόκληρος η οποία απεφασίσθη να ηλεκτροφωτισθή, να εγκαταλειφθή τόσον αστόργως και να παριστά όψιν φρικαλέαν κατά τας ασελήνους νύκτας;

Φανταζόμεθα τι θα γίνεται τον χειμώνα οπότε και η κατάστασις των οδών εις χείρονα της σημερινής θα ευρίσκονται και πως θα κατορθωθή να μεταβαίνωμεν στα σπήτια μας.

Ας ληφθή λοιπόν μέτρον παρά των αρμοδίων αν όχι για την εποχήν ταύτην, τουλάχιστον δια τας μεγάλας και σκοτεινάς εκείνας νύκτας του χειμώνος, διότι είνε άδικον, επαναλαμβάνομεν, μια πόλις ως η Μεσσήνη να καταδικάζεται τόσον αστόργως και άνευ αποχρώντος λόγου.

Ημείς δια τούτο διερμηνεύοντες κοινήν της πόλεως διαμαρτυρίαν επικαλούμεθα την πρόνοιαν των αρμοδίων προς διόρθωσιν του άτόπου, αν δεν θέλωσι βεβαίως ούτι να ίδωσιν την πόλιν εξανισταμένην κατά παντός υπαιτίου της ελλείψεως του φωτισμού".

ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΦΩΤΙΣΜΟ

Η προσπάθεια δεν καρποφόρησε και το Μάιο του 1911 πληροφορούμαστε πως υπάρχουν

αντιθέσεις ανάμεσα στους Νησιώτες: “Η εν τη Βουλή συζητήσεις δια την δημοτικήν σύμβασιν προς ηλεκτροφωτισμόν της πόλεώς μας επαναφέρει το ενδιαφέρον της δημόσιας γνώμης επί της σπουδαίας αυτής υποθέσεως. Το Νησί με τον αρκετά ογκώδη δημοτικόν προϋπολογισμόν του και την πλουτοπαραγωγικήν δύναμιν του τόπου διατρέχει τα τελευταία έτη περίοδον διαρκούς και προϊούσης παρακμής. Κυριωτάτη αφορμή της καταστάσεως αυτής είναι η αθλιότης της πόλεώς μας ως τοιαύτης.

Δρόμοι ρυπαροί και κακόμορφοι, πλατεία άδενδροι και απειρόκαλοι, φωτισμός με το προϊστορικόν σύστημα των φανών του πετρελαίου, το οποίον εκρέει διαρκώς εις τα θυλάκια των εργολάβων. Η τελευταία αύτη έλλειψις είναι η σοβαρωτέρα και δια τούτο γενικώς επεκροτήθη η πρωτοβουλία του Δημάρχου κ. Φεσσά προς σύναψιν συμβάσεως δια τον ηλεκτροφωτισμόν της πόλεως. Η Μεσσήνη δεν έχει λόγους να είναι ενθουσιασμένη από την δράσιν του ήδη δημάρχου της, εν τούτοις είναι σύμφωνος μετ’ αυτού εις την ανάγκην του ταχύτερου φωτισμού της πόλεως και επικροτεί τας προσπάθειάς του, δια την αντικατάστασιν των απαίσιων φαναριών του πετρελαίου.

Ατυχώς η προσπάθεια προς ηλεκτροφωτισμόν της πόλεώς μας εύρε τους αντιδρώντας. Άλλοι παρετήρησαν ότι ο Δήμος παρέχει αντισταθμίσματα ανώτερα των προσφερομένων υπό της Εταιρείας, έτεροι ότι τα οικονομικά του είναι ανεπαρκή όπως βαστάσωσι την νέαν δαπάνην, τρίτοι ότι ο ηλεκτροφωτισμός έπρεπε να γίνη αργότερον δι’ ευνοήτους λόγους, και ουδείς όπως ανομολογήση, ότι δια πάσης θυσίας είναι ανάγκη να φωτισθή με ηλεκτρικόν το Νησί, τιθεμένου τέρματος εις την σημερινήν βάρβαρον κατάστασιν.

Η υπόθεσις επήρε τον δρόμον των προσωπικών αντεγκλήσεων και ανταγωνισμών, από τους οποίους βεβαίως ο τόπος δεν έχει να ωφεληθή τίποτε.

Η θέλπισις των Νησιωτών εις το ζήτημα του ηλεκτροφωτισμού είνε μια και σταθερά: Να φωτισθή η πόλις με θυσίαν έστω υλικήν, είναι προτιμότερον, παρά να διατηρήται η βάρβαρωτάτη κατάστασις των πετρελαιοφανάρων.

Με την γνώμην ταύτην θα συμφωνήσουν επί τέλους οι ένεκα διαφόρων λόγων διαφωνούντες και θα αναγνωρίσωσιν ότι ουχί προς το καλόν του τόπου αντενεργούν. Το ευχόμεθα και το ελπίζομεν”.

Ο ΤΟΥΦΕΞΗΣ ΕΠΑΝΕΡΧΕΤΑΙ

Τον Ιούνιο του 1912 ο Τουφεξής επανέρχεται και διαθέτοντας εγκατάστασιν ασετυλίνης, ζητεί άδεια για εργοστάσιο ηλεκτροφωτισμού: “Ο επιχειρηματίας κ. Τουφεξής έχων εν τη γειτόνι Μεσσήνη εγκατάστασιν ασετυλίνης εζήτησε παρά του υπουργείου άδειαν ιδρύσεως εργοστασίου ηλεκτροφωτισμού. Ο κ. Τουφεξής θα παρέχει φωτισμόν εις τος ιδιώτας και τον δήμον επί διακανονιζομένη τιμή. Το υπουργείον διέταξε τον νομομηχανικόν κ. Παπασωτηρίου να επιθεωρήση τον χώρον εν ω θα ανεγερθή εργοστάσιον και να υποβάλη έκθεσιν περί της εν γένει καταλληλότητος αυτού”.

Ένα μήνα αργότερα μαθαίνουμε ότι σταμάτησε και ο φωτισμός με τα... πρωτόγονα μέσα γιατί... είχε φεγγάρι: “Ο Δήμαρχος Παμίσου απαντών εις διαταγήν της Νομαρχίας επί της διακοπής του φωτισμού πληροφορεί αυτήν, ότι όντως διεκόπη ούτος αφ’ ενός μεν λόγω της σελήνης εξ άλλου δε ένεκεν της κακής καταστάσεως των φανών, των οποίων οι πλείστοι εισί κατεστραμμένοι”.

Το Μάρτιο του 1913 ο Τουφεξής με τον Αλμπάνη ζητούν άδεια να περάσουν γραμμές ηλεκτρικού ρεύματος από τους δρόμους αλλά το δημοτικό συμβούλιο απορρίπτει το αίτημα και ακολουθεί σύσκεψη από την οποία εκλέγεται... 60μελής επιτροπή παρακολούθησις του θέματος: “Το ζήτημα του ηλεκτροφωτισμού κρατεί την πόλιν εν αδιαπτώτω ενδιαφέροντι. Προχθές συνελθόν το δημοτικόν συμβούλιον δεν απεδέχθη την αίτησιν των κ. κ. Τουφεξή και Αλμπάνη περί χορηγήσεως αδειάς διελεύσεως του ηλεκτρικού ρεύματος δια των δημοτικών οδών.

Το πράγμα όμως έλαβε ήδη γενικώτερον χαρακτήρα, σήμερα δε περί την 4ην μ. μ. ώραν συνήλθον εν τη αιθούση του Α’ Δημοτικού Σχολείου Αρρένων όπως συσκεφθούν επί του ζητήματος τούτου πλείστοι δημόται. Κατά την

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

ούσκεψιν ταύτην μίλησαν εκ περιτροπής οι κ. κ. Π. Στυλιανόπουλος, Π. Κορκονικήτας, Φ. Βακαλόπουλος, Δ. Αλπιάνης, Ν. Νικητόπουλος και Κ. Τουφεξής αναπτύξαντες τας γνώμας των.

Μετ' ανταλλαγὴν διαφόρων γνώμων απεφασίσθη εν τέλει ο καταρισμός εξηκονταμελούς επιτροπής ὅπως παρακολουθῆ το ζήτημα και πράξῃ ὅ, τι δυνατόν προς περιφρούρησιν των συμφερόντων του δήμου”.

ΜΕ ΤΟΝ ΑΠΕΡΓΗ

Σε μια προσπάθεια ἀκόμη, τον Απρίλιο του 1914 γίνονται συζητήσεις ἀνάμεσα στο δήμο και το μηχανικό Απέρη, ο οποίος ἔχει την εκμετάλλευσιν της γραμμῆς του τραμ στην Καλαμάτα, που διαθέτει δική του μονάδα παραγωγῆς ρεύματος: “Ἡ γείτων Μεσσήνη ἔρχεται εἰς συνεννοήσεις με τον κ. Απέργην δια να ηλεκτροφωτισθῆ. Πρόσδος αὐτή ἀπὸ τας μεγαλύτερας διότι το φως εἶναι ο πολιτισμός, και διότι θα δοθῆ ἡ πρώτη ὠθησις δι’ εκπολιτιστικώτερα ἔργα. Δια τους γείτονας Μεσσηνίους ευχόμεθα την ταχείαν πραγματοποίησιν του πόθου των τούτου”.

ΗΛΕΚΤΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Μετά ἀπὸ 11 χρόνια και ἀφοῦ εἶχε μεσολαμβάνει μακρὰ πολεμική περίοδος, το ἔργο του ηλεκτροφωτισμοῦ κερδίζει ἡ μετέπειτα Ηλεκτρική Εταιρεία ὅπως διαβάζουμε τον Αύγουστο του 1925: “Γενομένης την παρελθούσαν Κυριακῆν της προαναγγελθείσης δημοπρασίας του ηλεκτροφωτισμοῦ συνηγωνίσθησαν κατ’ αὐτὴν δύο των σοβαρωτέρων εταιρειῶν, ἡ του οἴκου Drotthes μετὰ των κ. κ. Δημ. Μπιζίμη και Κ. Πετροπούλου ἀφ’ ἐνός και ἡ του οἴκου Πετσά.

Αἱ προσφοραὶ ἦσαν συμφερώταται δια την Μεσσήνην, εν συγκρίσει προς ἄλλας προηγουμένης προτάσεις, αἵτινες ἦσαν υπεδιπλάσιοι των δοθεισῶν ἤδη. Κατ’ αὐτὰς ἡ μὲν Κοινότης Μεσσηνίας θα δίδῃ ἐτησίως δια 200 λαμπτήρας των 32 κηρίων και 6 νλίους δρ. 60.000, ο ιδιωτικὸς φωτισμὸς ἐκανονίσθη προς 7,80 το χιλιόβατον και το δια την κίνησιν ρεύμα δρ. 3,85. Ἡ σύμβασις αὐτὴ εἶναι κατὰ πολὺ συμ-

φερωτέρα της συμβάσεως Καλαμῶν, ἰδία ὡς προς την τιμὴν του ρεύματος δια την κίνησιν και τον ιδιωτικὸν φωτισμὸν”.

Μετά ἀπὸ λίγες ἡμέρες το δημοτικὸ συμβούλιον εγκρίνει τὴ σύμβασις: “Το Κοινοτικὸν Συμβούλιον Μεσσηνίας δια πράξεώς του ἐνέκρινε το πρακτικὸν της δημοπρασίας δια τον ηλεκτροφωτισμὸν της πόλεως ἄτινα κατεκυρώθησαν ἐπ’ ὀνόματι των κ. κ. Πετροπούλου και Δ. Μπιζίμη, αντιπροσώπων της εν Αθήναις ἐδρευούσης εταιρείας Δάριο-Ισραὴλ και Σια”.

Τα πρώτα φῶτα ἀνάψαν τον Απρίλιο του 1927: “Ἀπὸ προχθὲς ἤρχισεν ἡ λειτουργία του ηλεκτροφωτισμοῦ της πόλεως μας συνεχιζομένης της εξαπλώσεως του δικτύου και τὴ συμπληρώσεως τούτου. Ἡ πλατεία θέλει φωτισθῆ δι’ πλίων μεγάλης ἐντάσεως”. Σύντομα ὅμως σταματὰ ἡ παροχὴ ρεύματος καθὼς ἔχουν προκύψει ἀσυμφωνίες ἀνάμεσα στην Κοινότητα και τους ἀναδόχους: “Ἀπὸ του Δεκεμβρίου 1925 υπεγράφη εν Μεσσήνῃ σύμβασις ηλεκτροφωτισμοῦ της γείτονος μετὰ Κοινότητος και του ἀναδόχου κ. Αἰ. Μπιζίμη. Πλην μέχρι της σήμερον καίτοι διέρρευσε διάστημα χρόνου πλέον των 16 μηνῶν, καίτοι ἀπὸ μηνὸς περίπου παρεσχέθη τοιοῦτος φωτισμὸς, εν τούτοις ἡ παράδοσις του ἔργου δεν συνετελέσθη, ἀπὸ τινων δε ἡμερῶν ἔπαυσε ἡ παροχὴ τοιοῦτου ἡ δε κοινὴ γνώμη εν τὴ γειτόνῃ δυσανασχετῆ και ἀδημονεῖ”.

Τελικὰ το Δεκέμβριο του 1927 ἡ πόλις ηλεκτροφωτίζεται: “Ο ηλεκτροφωτισμὸς της πόλεως μας εκ των σπουδαιωτέρων ζητημάτων ὅπερ ἀπασχόλησε την πόλιν μας ἐπὶ 15ετίαν, ἐλύθη πλέον. Ἡ πόλις μας ἀπὸ διμήνου περίπου φωτίζεται ἐπαρκῶς και τακτικώτατα. Οἱ ἀνάδοχοι, ἐντόπιοι ὄντες, κατέβαλον και καταβάλλουν υπερανθρώπους προσπάθειάς, ὅπως ἀνταποκριθῶσιν εἰς τὰς ἀνάγκας και ἀπαιτήσεις της πόλεως. Εκ παραλλήλου ὅμως και οἱ κάτοικοι σπεύδουσιν ὅπως τοποθετήσουν εἰς τὰ οικίας των και τὰ καταστήματα. Εἶναι βέβαιον ὅτι μέχρι τέλους Ἰανουαρίου το πετρέλαιον και τὰ λοιπὰ εἶδη φωτισμοῦ θα ἐκλείψουν”.

ΑΡΧΙΖΟΥΝ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Δεν θα ἀργήσουν να ἐμφανιστοῦν τὰ πρώτα

προβλήματα καθώς η Εταιρεία από το Μάρτιο του 1928 μέχρι τον Αύγουστο του 1929 ανεβάζει την τιμή του ρεύματος για το δήμο από 7 σε 9 δραχμές, αλλά ο Π. Κορκοδικίας που αναλαμβάνει Πρόεδρος της Κοινότητας το Σεπτέμβριο του 1929 αρνείται να πληρώσει την αύξηση γιατί τη θεωρεί παράνομη, κάτι το οποίο αποδέχεται και το Κοινοτικό Συμβούλιο. Σε απαντητική επιστολή στην Ηλεκτρική Εταιρεία αναφέρει μεταξύ άλλων τον Αύγουστο του 1831 καθώς η αντιδικία συνεχίζεται για καιρό: “Εάν το Κοινοτικό Συμβούλιον μηδενός συμβούλου διαφωνήσαντος, ηρνήθη την πληρωμήν με τιμήν ρεύματος 9 και όχι 7 το κιλοβάτ, θα ειπή ότι εστηρίζετο εις την σύμβασιν, ήτις λέγει ότι δια να αυξηθή η τιμή του ρεύματος θα εκδοθή μια απόφασις είτε του Κοινοτικού Συμβουλίου, είτε διαιτητικού δικαστηρίου. Υπάρχει τοιαύτη απόφασις; Προσαγάγετε αυτήν εάν την έχετε.

Και λέγει η σύμβασις ότι η τιμή του ρεύματος αυξάνεται, εάν η τιμή του ακαθάρτου πετρελαίου αυξηθή ή εάν η μεταλλική δραχμή υπερτιμηθή ή ένα αυξηθή η μέση τιμή των ημερομισθίων, τότε η Εταιρεία υποβάλλει τα δικαιολογητικά της προς το Κοινοτικό Συμβούλιον και εάν τούτο εύρη τα δικαιολογητικά της εταιρείας εν τάξει, αυξάνει, εάν όχι διαφωνεί και τότε το ζήτημα τούτο λύεται δια διαιτησίας. Εγένετο τοιούτον; Φυσικά όχι”.

ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Τα προβλήματα των Νησιωτών με την Ηλεκτρική Εταιρεία μεγαλώνουν μετά τον πόλεμο λόγω των συνεχών αυξήσεων που επιβάλλει και τον Ιανουάριο του 1950 διαβάζουμε ότι: “Επιτροπή αποτελούμενη εκ του Προέδρου της Ομοσπονδίας Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Μεσσήνης κ. Β. Π. Λουκάκου, του αντιπροέδρου αυτής κ. Δ. Πλεμμένου και του Προέδρου του Εργατικού Κέντρου κ. Σιμ. Μπόσινη επισκέφθη χτες τον Νομάρχη κ. Αρώνη και τον Διευθυντή της Νομαρχίας και διεμαρτυρήθη δια τον εκ νέου αιφνιδιασμόν της Ηλεκτρικής Εταιρείας, η οποία κατά τον διαρρεύσαντα μήνα ανεβίβασε την τιμήν του ηλεκτρικού ρεύματος εις τας 6.000 δραχ. κατά ωριαίον κιλοβάτ.

Επίσης η Επιτροπή ανέπτυξεν εις τον Νομάρχη και διευθυντήν ότι, κατά την γνώμη της παρανόμως η Εταιρεία εξακολουθεί να εισπράττει επί σειράν ετών τον ανύπαρκτον φόρον δανείου 15% επί της καταναλώσεως”.

Τα πράγματα όμως γίνονται πολύ χειρότερα στη συνέχεια και μια νέα αύξηση το Μάιο του 1954 προκαλεί μεγάλη κινητοποίηση και οι καταναλωτές απειλούν με διακοπή του ηλεκτρικού: “Η Μεσσήνη ετοιμάζεται να αποδουθή εις αγώνα σκληρόν κατά της τοπικής ηλεκτρικής εταιρείας, η οποία περί τα 37 έτη, απομυζά τους κατοίκους, παρέχουσα ηλεκτρικόν ρεύμα εις τιμήν αφαντάστως υψηλήν. Και ο αγών αυτός δεν φαίνεται να είναι από τους συνθήεις εις παρομοίας περιπτώσεις. Δεν θα περιορισθή εις τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας και υπομνήματα, εις παραστάσεις και άλλας παρεμφερείς εκδηλώσεις αι οποία δεν αποφέρουν τίποτε το θετικόν.

Η προχθεσινή σύσκεψις των κοινωνικών και παραγωγικών τάξεων, η οποία επραγματοποιήθη εις την αίθουσαν της Δημαρχίας υπό την προεδρίαν του προέδρου της Ομοσπονδίας Επαγγελματιών και Βιοτεχνών κ. Διαμαντάκου, απέδειξεν ότι οι Νησιώτες γνωρίζουν να προασπίζουν τα δίκαιά των και να τα διεκδικούν οσάκις καταπατούνται, με πρακτικά μέτρα που ούτε τους νόμους καταστρατηγούν, αλλά και που αποδεικνύονται αποτελεσματικά.

Από πολλών ημερών, ότε οι Νησιώτες εκλήθησαν να καταβάλουν δια τον παρελθόντα Απρίλιον τιμολόγιον ρεύματος – άκουσον, άκουσον – 12.000 δραχμές κατά κιλοβάτ, όλα αι διοικήσεις των τοπικών οργανώσεων αντελήφθησαν ότι πρόκειται περί μιας εκμεταλλευτικής επιθέσεως άνευ προηγουμένου. Και δεν αδράνησαν. Αμέσως συνέταξαν πρωτόκολλο τιμής, το περιέφεραν σε πολλά καταστήματα δια να υπογραφή και υπό των καταναλωτών ρεύματος. Και με το πρωτόκολλον τούτο αναλαμβάνουν όλοι οι καταναλωταί ρεύματος, την υποχρέωσιν ευθύς ως δοθή σύνθημα, να διακόψουν το φως επ’ αόριστον”.

Στη σύσκεψη μίλησαν ο πρόεδρος της Ομοσπονδίας Διαμαντάκος και ο αντιπρόεδρος Σταύρος Γεωργούλιας, ο πρόεδρος του συνε-

ταιρισμού πατατοκαλλιεργητών Γ. Τσακανίκος και ο Παν. Ζαγκλακάς αντιπρόσωπος των υποδηματοποιών στην Ομοσπονδία Παν. Ζαγκλακάς.

Σε ψήφισμα που εκδόθηκε ζητείται μεταξύ των άλλων η μείωση των μισθών των εργαζόμενων στην Ηλεκτρική Εταιρεία: “Σύμψας καταναλωτικός κόσμος Μεσσήνης ηλεκτρικού ρεύματος, εν απογνώσει ευρισκόμενος λόγω της υπερβολικής τιμής ανελθούσης εις δραχμάς 11.500 περίπου κατά κιλοβάτ είναι αναγκασμένος να διακόψη τον ηλεκτροφωτισμόν των καταστημάτων και των οικιών εις ένδειξιν διαμαρτυρίας και αμύνης. Πρός μείωσιν αυτού, συν τοις άλλοις παρακαλεί διατάξτε μείωσιν πολυτελούς και αδρώς αμειβομένου αλλά μη εργαζομένου προσωπικού Εταιρείας. Τη συνεχή λειτουργίαν εργοστασίου προς αύξησιν καταναλώσεως ρεύματος Δήμου και ιδιωτών και παροχήν ηλεκτρικού ρεύματος εις νέους αιτούντας. Κατάργησιν παρατάσεως εκμεταλλεύσεως ηλεκτρικών εταιριών επί 17ετίαν. Ταχύτεραν παροχήν ρεύματος εκ του Λάδωνος με ενιαίαν τιμήν.

Εμπορικός Σύλλογος, Ομοσπονδία Επαγγελματιών-Βιοτεχνών, Εργατικό Κέντρο, Συνεταιρισμός πατατοκαλλιεργητών”

Τον Ιούνιο του 1954 η απειλή πραγματοποιείται: “Οι κάτοικοι της Μεσσήνης επραγματοποίησαν από προχθές βράδυ την απόφασίν των όπως διακόψουν το ηλεκτρικόν ρεύμα, εις ένδειξιν διαμαρτυρίας κατά της τοπικής

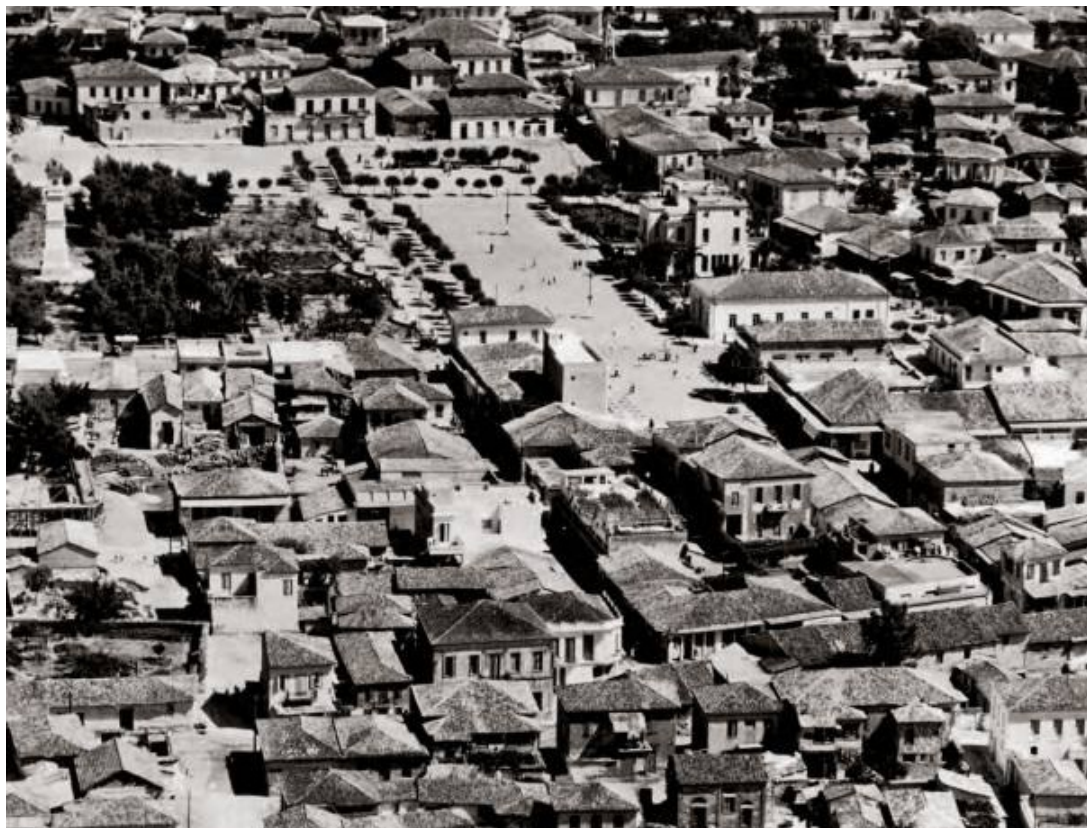
ηλεκτρικής εταιρείας. Η γείτων πλέει ήδη εις το σκότος. Και είναι χαρακτηριστική η επιδειχθείσα κατανόσις και πειθαρχία του καταναλωτικού κοινού, το οποίον ήδη φωτίζει τας οικίας και τα καταστήματά του με κλασικές λυχνίες και λάμπες”

Μετά από αυτό ο Νομάρχης στέλνει ηλεκτρολόγο μηχανικό για να ελέγξει τα πράγματα, συγκροτείται επιτροπή που αποφαινεται ότι η αύξησις του ρεύματος είναι αδικαιολόγητη: “Η υπό την προεδρίαν του Δημάρχου Μεσσήνης κ. Τσούση συγκροτηθείσα υπό του Νομάρχου επιτροπή εξ ειδικών, δια την μελέτην του όλου ζητήματος της τιμής του ηλεκτρικού ρεύματος επεράτωσε τας εργασίας της. Η επιτροπή διεπίστωσεν ότι η αύξησις της τιμής του ρεύματος υπό της τοπικής Εταιρείας είναι αδικαιολόγητος.

Ούτω, κατόπιν και του ληφθέντος εγγράφου του υπουργείου Βιομηχανίας, εις το οποίον εις έντονον ύφος επικρίνεται η Εταιρεία και κρίνονται αδικαιολόγητοι αι αυξήσεις των αποδοχών του προσωπικού της και αι προς πραγματοποιήσιν τούτων αυξήσεις της τιμής του ηλεκτρικού”.

Λίγες ημέρες αργότερα επέρχεται συμφωνία Δήμου και Ηλεκτρικής και σταματά το μπούκοτάζ των καταναλωτών. Είναι και το τελευταίο σημαντικό γεγονός στην υπόθεση ηλεκτροφωτισμού από ιδιώτες καθώς στις αρχές της δεκαετίας του 1960 έγινε η ηλεκτροδότησις από τη ΔΕΗ.

Από τη «χώρα Νησίων» στο Νησί

Η κεντρική περιοχή της Μεσσίνης σε αεροφωτογραφία τα μέσα της δεκαετίας του 1950, όταν ακόμη διατηρούσε τα παλιά της χαρακτηριστικά. Η νεότερη πόλη προέκυψε μέσα από επί μέρους οικιστικούς πυρήνες που αναπτύχθηκαν πάνω σε χαμηλά υψώματα, μια διαδικασία που άφησε τα πολεοδομικά της αποτυπώματα.

«ΝΗΣΙΑ» ΚΑΙ «ΧΩΡΑ ΝΗΣΙ»

Μια πρώτη ιστορικογεωγραφική εικόνα μας δίνει ο Άγγλος Μπέρναντ Ράντολφ που βρέθηκε στην περιοχή στα τέλη της πρώτης τουρκοκρατίας κάπου ανάμεσα στο 1671 και το 1679. Γράφει λοιπόν ότι “Προς τα δυτικά (της Καλαμάτας) απλώνεται μεγάλη και εύφορη πεδιάδα

στην οποία υπάρχουν πολλά ελληνικά χωριά, και δύο μικρές πόλεις, που η μια λέγεται Κουτσούκ Μάνη (σ. σ. Μικρομάνη) και η άλλη Νησιά. Η τελευταία αποτελείται επί το πλείστον από μικρές νησίδες, που δημιουργούνται από μικρά ποτάμια, κι’ οι νησίδες στη λαϊκή ελληνική λέγονται Νησιά”. Είναι προφανές ότι η κατοίκηση στην περιοχή του Νησιού παρουσιάζει ασυνέχεια, καθώς δεν μπορούσαν να κατοικηθούν τα σημεία που περνούσαν ρέματα και χώριζαν την περιοχή σε “νησίδες” που δημιουργούσαν τα χαμηλά υψώματα.

Μια άλλη πληροφορία του Σταύρου Χ. Σκοπετέα για την εκκλησία της Αγίας Σοφίας στην Καρδαμύλη, παρέχει ανάλογη πληροφορία για την ίδια περίπου εποχή: “Εκ του κτητορικού (ανεκδότου) της επάνω Αγίας Σοφίας διδα-

οκόμεια ότις εις τους αχλ (1630) εκτίσθη ο Ναός ούτος και στους αφ΄ (1700) απογραφίσθη. Η εικονογράφησις εγένετο δια χειρός Γεωργίου Μακρυμάλλη από χώραν Νησί”. Ο συγγραφέας τονίζει πως “ο ιστορικογεωγραφικός όρος “χώρα” εχρησίμευεν ίνα δηλώση ότι το χωρίον ήτο διεσπασμένον εις συνοικίας, με μεγάλην έκτασιν γης, παρέχον την όψιν εκτεταμένης πόλεως ή περιοχής κατωκημένης”.

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΓΚΡΙΜΑΝΙ

Αυτή η οικιστική πολυμορφία αποτυπώνεται στην απογραφή του 1700 από τον Ενετό Γενικό Προβλέπτη Γκριμάνι που έχει δημοσιεύσει ο συμπατριώτης μας σπουδαίος ιστορικός Βασ. Παναγιωτόπουλος. Το Νησί δεν χωρίζεται σε ενορίες όπως για παράδειγμα η Καλαμάτα, αλλά σε οικισμούς ως εξής:

Οικισμός Οικογένειες Πληθυσμός

Nixi 90 274

Parochia del Sachelario 39 141

Nixi Limocori 65 265

Nixi [Nissi] 194 680

Ο Β. Παναγιωτόπουλος αναφερόμενος στις περιοχές που απογράφονται αναφέρει:

Nixi – Νησί [Ενορία Αγίων Αποστόλων]

Parochia del Sachelario – Ενορία του Σακελλάριου [Αγ. Ιωάννου;]

Nixi Limocori – Νησί, Λιμοχώρι [Ενορία Αγ. Δημητρίου]

Ο πληθυσμός που αναφέρεται είναι ενδεικτικός του μεγέθους της πόλης, καθώς αυξάνεται τους χειμερινούς μήνες όταν φθάνουν (και) εδώ οι πανωκατεβάτες από την Αρκαδία που μεταφέρουν τα κοπάδια τους στα πεδινά. Ο αριθμός τους φαίνεται πως είναι συγκριτικά μεγάλος καθώς ο Ενετός Καταστικωτής Δομνίκος Γρίττης σε έκθεση που συνέταξε το 1691 αναφέρει ότι στην περιοχή του Νησιού θα πρέπει να κατασκευαστούν μαντριά, έτσι ώστε το χειμώνα που κατεβαίνουν από τα ορεινά να συγκεντρώνονται σε συγκεκριμένους χώρους όπου θα πληρώνουν ενοίκιο και θα μαζεύεται η κοπρία για λίπασμα.

Παράλληλα σημειώθηκε μεταγκατάσταση οικογενειών καθώς με την έκθεση που προαναφέρθηκε προτεινόταν η παραχώρηση εκτάσεων

για καλλιέργεια με σκοπό την αύξηση της παραγωγής για την ενίσχυση του εμπορίου και των φορολογικών εσόδων.

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

Κάπως έτσι είναι διαρθρωμένη η πόλη και μετά την απελευθέρωση αλλά τότε ο πληθυσμός αυξάνεται θεαματικά. Σε αυτή καταφθάνουν μεγάλες οικογένειες από τα αρκαδικά χωριά και κυρώς το Αρκουδόρεμα, το Γαρζενίκο και δευτερευόντως το Ζυγοβίσι και άλλα.

Η πληθυσμιακή εξέλιξη αποτυπώνεται στις απογραφές ως εξής: 1865 – 3.692 κάτοικοι. 1861 – 4.790 κάτοικοι. 1870 – 5.397 κάτοικοι. 1879 – 5.853 κάτοικοι. 1889 – 6.325 κάτοικοι. 1896 – 6.175 κάτοικοι. 1907 – 6.039 κάτοικοι.

ΤΑ «-ΕΪΚΑ» ΚΑΙ ΤΟ «ΛΑΪ»

Το Νησί αρχίζει να οργανώνεται οικιστικά με πολεοδομικό πυρήνα την οικογενειακή εγκατάσταση. Ακόμη και σήμερα στην τοπική παράδοση μένουν τα διάφορα “-είκα”, περιοχές δηλαδή με πρόθεμα το όνομα της οικογένειας (για παράδειγμα Ρουτσείκα, Τσαμείκα, Γκουζουνείκα, Πλαταρείκα, Φακωνείκα).

Ο τρόπος διασποράς στην πόλη έχει ως αφετηρία την καταγωγή πολλές φορές και γίνεται σε σημεία ασφαλή από τις βροχοπτώσεις. Αυτή η πολεοδομική οργάνωση δημιουργεί ένα μοντέλο το οποίο εκ του ασφαλούς και από πολύ παλαιά, επικρίθηκε με διάφορους χαρακτηρισμούς. Αποτελεί όμως ένα σπάνιο ιστορικό μοντέλο, δηλωτικό των χαρακτηριστικών οικησης στην πόλη, που αξίζει να καταγραφεί.

Τα σπίτια της οικογένειας αναπτύσσονται γύρω από έναν μικρό με τα σημερινά δεδομένα κοινόχρηστο χώρο, συνήθως ελλειπτικής μορφής, το γνωστό “λάι” που στην τοπική διάλεκτο σημαίνει “αλώνι”. Πιθανολογώ ότι πρόκειται για λέξη δωρικής καταγωγής που μεταφράζεται στη νεότερη ελληνική ως “δρεπάνι”. Ολα αυτά τα στοιχεία δένουν μεταξύ τους και πράγματι εκεί άπλωναν εκείνα τα χρόνια τη σοδειά των μελών της οικογένειας προκειμένου να υπάρχει άμεσος κίνδυνος και να είναι προφυλαγμένη από κλοπές. Στην πορεία η διαδικασία αυτή ατόνησε και το λάι έμεινε μόνον ως παραδοσιακό

πολεοδομικό στοιχείο τη αγροτικής οργάνωσης του χώρου. Ένας κοινόχρηστος χώρος για το παιχνλίδι των παιδιών και τη ρούγα των γυναικών. Ο τρόπος με τον οποίο αυτοί οι οικισμοί τοποθετούνται στο χώρο, έχει να κάνει με την γεωμορφολογία της περιοχής και τις κλιματολογικές συνθήκες. Οι βροχές από μόνες τους έχουν δημιουργήσει μικρά και μεγάλα ρέματα τα οποία τον χειμώνα πλημμυρίζουν. Οι άνθρωποι το γνωρίζουν και κτίζουν τα σπίτια τους με τρόπο που να μην κινδυνεύουν από τα νερά. Έτσι εξηγείται η εικόνα που μας δίνουν ο Κορύλλος και Θεοχάρης για το 1891 όταν γράφουν “αι οικία, πλην ολίγων εξαιρέσεων, είναι χθαμαλαί και ακανονίστως ωκοδομημένοι, οι δε οδοί, τα πλείστα και σκολιαί”. Τα νερά της βροχής σχημάτιζαν μεγάλα ρέματα σχεδόν ποτάμια, τα οποία χώριζαν την πόλη σε μεγάλους τομείς-συνοικίες που επικοινωνούσαν ακόμη και με γέφυρες όπως σημειώνει ο Θεοδ. Τσερπές. Στους επιμέρους τομείς οι βροχές σχημάτιζαν μικρά ρέματα με “στροφές”. Ο ελεύθερος χώρος που άφηναν όλα αυτά τα ρέματα έγινε σταδιακά κοινόχρηστος: Δημιούργησε τους δρόμους ανάμεσα στα σπίτια, οι οποίοι εκ των πραγμάτων πλέον ήταν “σκολιοί”, ενώ ταυτοχρόνως εξασφάλισε μια μεγάλη έκταση για κοινόχρηστο χώρο στην πόλη, που ήταν τα αλώνια, η σημερινή πλατεία με το πάρκο.

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΧΕΔΙΟ

Η πληθυσμιακή έκρηξη φέρνει όλο και περισσότερο κοντά τους μικρούς οικογενειακούς οικισμούς και γεννάει την ανάγκη σύνδεσης των διαφορετικών περιοχών, αλλά και της πόλης με την υπόλοιπη Μεσσηνία.

Έτσι φθάνουμε στο 1875 όταν εγκρίνεται το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο πόλης. Πρόκειται για το σχέδιο το οποίο σε γενικές γραμμές προσδιόρισε τη σημερινή ρυμοτομία στη Μεσσηνία καθώς βασικά του χαρακτηριστικά παραμένουν αναλλοίωτα και οι περισσότεροι από τους δρόμους ταυτίζονται περίπου με τους σημερινούς. Σύμφωνα με αυτό, η πόλη συνδέεται με την υπόλοιπη περιοχή μέσα από 4 δρόμους από κάθε πλευρά της: Ανατολικά υπάρχει η οδός Καλαμών (σήμερα Στ. Τσούση). Βόρεια η

οδός Τριπόλεως (σήμερα Καπετάν Κρόμπα). Δυτικά η οδός Φιλιατρών (σήμερα Ελευθερίας). Και νότια η οδός Παραλίας (το νότιο τμήμα της σημερινής Δ. Κούτσικα, καθώς στη βόρεια πλευρά της υπήρχαν δύο μεγάλα οικοδομικά τετράγωνα μέχρι το πάρκο). Από τους δευτερεύοντες δρόμους όνομα δίνεται μόνον σε αυτόν που είναι στη νοτιοανατολική πλευρά του σχεδίου, που χαρακτηρίζεται “οδός εις κτήματα” και είναι ο δρόμος που οδηγεί στον Αγ. Νικόλαο.

ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΣΤΗ ΜΠΟΥΚΑ

Την ίδια χρονική περίοδο έγιναν δύο αποτυχημένες προσπάθειες δημιουργία οικισμών στη Μπούκα, η μια το 1871 (ανατολικά του δρόμου) και το 1882 (δυτικά του δρόμου). Οι προσπάθειες επιχειρήθηκαν να υλοποιηθούν με βάση νόμο που θεσπίστηκε το 1866. Σύμφωνα με το νόμο αυτό, οι συνοικισμοί δημιουργήθηκαν σε περιοχές όπου το κράτος κατείχε εθνική γη, με βάση τον εξής μηχανισμό: Το κράτος παραχωρούσε δωρεάν ή πωλούσε οικόπεδα με χαμηλό τίμημα στους μελλοντικούς οικιστές, με την προϋπόθεση ότι εκείνοι θα οικοδομούσαν και θα εγκαθίσταντο μέσα σε προσδιορισμένο χρονικό διάστημα.

Ειδικότερα ο νόμος ΡΜΘ/1866 “περί συνοικισμών” όριζε ότι : «Άρθρον 1. Επιτρέπεται η σύστασις συνοικισμού εις τόπους οι οποίοι ήθελαν κριθεί κατάλληλοι προς τούτο, μετά προηγουμένην γνωμοδότησιν επιτροπής ... Άρθρον 2. Εις έκαστον ενήλικα και αυτεξούσιον, όστις ήθελε ζητήσει να αποκατασταθή εις συνοικισμόν, παραχωρείται δωρεάν οικόπεδον εκτάσεως 300 – 600 β. τετραγωνικών μέτρων. Τα παραχωρούμενα οικόπεδα εκλέγονται υπό των αιτούντων κατά την σειράν των αιτήσεών των ... Άρθρον 4. Εάν επί των παραχωρηθέντων οικοπέδων δεν ανεγερθώσιν οικοδομαί συμφώνως με τα κανονισθέντα και δεν αποπερατωθώσιν εντός ρητής προθεσμίας, τα παραχωρηθέντα οικόπεδα επανέρχονται αυτοδικαίως εις την κυριότητα του Δημοσίου άνευ τινός αποζημιώσεως δι’ υπάρχοντα τυχόν επ’ αυτών ημιτελή κτίρια. Τα οικόπεδα ταύτα ή εκποιούνται επί δημοπρασίας ή παραχωρούνται εις άλλους

συνοικιστάς, οφείλοντας να καταθέσωσι την αξίαν των ημιτελών κτιρίων, οριζομένων επί εκτιμήσει. Το τίμημα των οικοπέδων και των κτιρίων διατίθεται υπέρ του συνοικισμού ... Άρθρον 8. Η σύστασις των συνοικισμών γίνεται διά Βασιλικού Διατάγματος, εκδιδόμενου επί τη προτάσει του υπουργικού συμβουλίου. Εις το διάταγμα προσαρτάται το τοπογραφικόν σχέδιον του συνοικισμού και ορίζεται η έκτασις των παραχωρηθέντων οικοπέδων, η ημέρα της ενάρξεως της προς παρουσίαν των αιτήσεων προθεσμίας, το τυχόν παρακείμενον χωρίον ή πόλις, οι κάτοικοι του οποίου θέλουσι προτιμηθή, η προθεσμία εντός της οποίας οφείλωσιν να παρουσιάσωσιν ούτοι τας αιτήσεις των, η αξία των ανεγερθησομένων οικοδομών, η προθεσμία της αποπερατώσεώς αυτών, και ο χρόνος μέχρις του οποίου θέλει εξακολουθήσει η προς τους συνοικιζομένους δωρέαν παραχώρησις των οικοπέδων. Άρθρον 9. Εάν εντός του διαγραφόμενου σχεδίου συνοικισμού τινός ευρεθώσι ιδιόκτητα κτήματα λαμβάνονται παρά του δημοσίου και διατίθενται υπέρ του συνοικισμού, αφιεμένων εις έκαστον ιδιοκτήτην δύο οικοπέδων. Διά το υπόλοιπον της εκτάσεως αποζημιούνται οι ιδιοκτήται εις χρήματα ...".

ΠΡΩΤΗ ΑΠΟΠΕΙΡΑ

Με βάση αυτό το νόμο εκδόθηκε το Βασιλικό Διάταγμα της 4/10/1871 "περί συστάσεως συνοικισμού κατά την θέσιν Μπούκα του δήμου Παμίσου της Επαρχίας Μεσσήνης", σύμφωνα με το οποίο:

"Άρθρον 1. Συνιστάται συνοικισμός εις την θέσιν Μπούκα του δήμου Παμίσου της Επαρχίας Μεσσήνης. Άρθρον 2. Η έκτασις εκάστου των παραχωρηθησομένων οικοπέδων, κατά το άρθρο 2 του νόμου, ορίζεται εις 500 β. τετραγωνικά μέτρα. Άρθρον 3. Ημέρα ενάρξεως της παρουσιάσεως των αιτήσεων των συνοικισθησομένων προσδιορίζεται η τριακοστή από της δημοσιεύσεως του παρόντος, οι δε αιτήσεις απευθύνονται προς τον Νομάρχην Μεσσηνίας και εντός έτους από της αυτής προθεσμίας. Άρθρο 4. Η αξία εκάστης των ανεγερθησομένων οικοδομών ορίζεται εις δραχμάς πεντακοσίας και ελάχιστον όριον, ο δε χρόνος αποπερατώ-

σεως αυτού εις εν έτος από της παραχωρήσεως του οικοπέδου ...".

ΔΕΥΤΕΡΗ ΑΠΟΠΕΙΡΑ

Συνοικισμός όμως δεν δημιουργήθηκε και μετά από 9 χρόνια εκδόθηκε το Βασιλικό Διάταγμα της 24/8/1882 "περί συστάσεως συνοικισμού εν τη παραλία Μεσσήνης του δήμου Παμίσου", το οποίο, έχοντας υπόψη πρωτόκολλο της Επιτροπής του άρθρ. 1 του ΡΜΘ/1866, που γνωμοδοτεί για τη μετακίνηση του κέντρου του εγκριθέντος με το προηγούμενο διάταγμα συνοικισμού, όριζε ότι: "Άρθρον 1. Εγκρίνεται η σύστασις συνοικισμού κατά το δυτικόν μέρος της παραλίας Μεσσήνης του δήμου Παμίσου της Επαρχίας Μεσσήνης κατά το προσητημένον τω παρόντι και υπό σημερινήν ημερομηνίαν εγκριθέν διάγραμμα ρυμοτομίας. Άρθρον 2. Η έκτασις εκάστου των παραχωρηθησομένων οικοπέδων ορίζεται εις πεντακόσια β. τετραγωνικά μέτρα. Άρθρον 3. Ημέρα ενάρξεως της παρουσιάσεως των αιτήσεων των συνοικισθησομένων προσδιορίζεται η τριακοστή από της δημοσιεύσεως του παρόντος Διατάγματος ... Άρθρον 4. Ορίζεται προθεσμία ενός έτους από της εν τη Εφημερίδι της Κυβερνήσεως καταχωρίσεως του παρόντος Διατάγματος εντός της οποίας αιτήσεις προς παραχώρησιν οικοπέδων θέλουσι είσθαι δεκταί. Άρθρον 5. Η αξία εκάστης των ανεγερθησομένων οικοπέδων ορίζεται εις δραχμάς πεντακοσίας κατ' ελάχιστον όριον, ο δε χρόνος αποπερατώσεως αυτών εις εν έτος από της παραχωρήσεως του οικοπέδου ...". Οι κινήσεις παρουσιάζουν αναλογία με την αντίστοιχη κίνηση για οικισμό στην Παραλία Καλαμάτας (1868) αλλά απέτυχαν τόσο γιατί το έδαφος ήταν βαλτώδες, όσο και γιατί η κίνηση του λιμανιού και η φύση του εδάφους δεν επέτρεπαν χρήσεις οι οποίες θα διασφάλιζαν την εργασία και το εισόδημα των ανθρώπων που θα κατοικούσαν σε αυτούς. Ενώ η πρόσβαση στην πόλη ήταν πολύ περισσότερο δύσκολη. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι σε όλες τις απογραφές που αναφέρεται η Μπούκα δεν εμφανίζει πληθυσμό (μόνο 4 άτομα το 1907) και χαρακτηρίζεται ως "επίγειο" της πόλης και παλιότερα ως τοπωνύμιο και "λιμνήν παρά τας εκβολάς του Παμίσου".

«Λειμοχώρι» και Αγιοδημήτρης

Η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου στη Μεσσήνη (Νησί) μάλλον τη δεκαετία του 1960. Σημείο αναφοράς της περιοχής που απογράφεται την εποχή των Ενετών το 1700 ως "Λιμοχώρι", ονομασία που έφθασε μέχρι τα νεότερα χρόνια. Οι πόλεις και οι σημαντικοί οικισμοί δεν δημιουργούνται σε μια νύχτα. Είναι αποτέλεσμα μιας εξελικτικής διαδικασίας όταν συντρέχουν πολιτικοί, οικονομικοί και κοινωνικοί λόγοι.

Ετσι το Νησί μπορεί να παίρνει τη θέση του στην ιστορία το 1293 μέσω της γαλλικής εκδοχής του "Χρονικού του Μορέως" που περιγράφει την κατάκτηση της Πελοποννήσου από τους Φράγκους, η διαπίστωση όμως αυτή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στην περιοχή προϋπήρχε οικισμός (ενδεχομένως και οικισμοί) από τη βυζαντινή εποχή.

Σύμφωνα με τις ιστορικές πηγές, η κατάσταση στην Πελοπόννησο φαίνεται να σταθεροποιείται μετά τα μέσα του 10ου αιώνα, όταν σταματούν οι επιδρομές των Σαρακηνών πειρατών. Την ίδια περίοδο οι βυζαντινοί με βάσεις τη Μεσσήνη-Βουλκάνο και το κάστρο Φαρών-Καλαμάτα, απώθησαν τους Σλάβους στα βουνά. Ετσι εδραιώνεται η βυζαντινή κυριαρχία στην περιοχή του μεσσηνιακού κάμπου. Το 1082 με χρυσόβουλο του αυτοκράτορα Αλέξιου Κομνηνού εγκαθίσταται στην Πελοπόννησο η οικογένεια των Μελισσπνών στους οποίους παραχωρείται και η περιοχή του κάμπου. Είναι η περίοδος κατά την οποία σχεδόν εξαφανίζεται η μικρή ιδιοκτησία και οι μικροϊδιοκτήτες πληθαίνουν τις τάξεις των δουλοπάροικων. Εξαιρετικά εύφορη η περιοχή, συγκέντρωσε το ενδιαφέρον για καλλιέργεια, αλλά ο βάλτος και οι αρρώστιες αποτελούσαν ανασταλτικούς παράγοντες για την ανάπτυξη οικισμών.

Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ

Οι καλλιεργητές της γης κατοικούσαν μέσα στα κτήματα, σε καλύβες αρχικά απομονωμένες μεταξύ τους. Η εντατικοποίηση της καλλιέργειας

από τους φεουδάρχες ιδιοκτήτες πολλαπλασίασε τις καλύβες. Όταν οι καλύβες πλήθαιναν συγκροτούσαν οικισμό, και κάπως έτσι αρχίζει η ιστορία του Νησιού.

Στην περιοχή άρχισε να πυκνώνει η κατοίκηση και να εντατικοποιείται η εκμετάλλευση. Η σπανιότητα τοπωνυμίων με γενική πτώση ονομάτων ιδιοκτητών είναι ενδεικτική του ιδιοκτησιακού καθεστώτος στην περιοχή και της φεουδαρχικού τρόπου εκμετάλλευσής της. Ετσι μπορούμε να υποθέσουμε ότι την περίοδο αυτή εμφανίζονται τοπωνύμια που γεφυρώνουν τις ιστορικές εποχές, προσδιορίζουν τα χαρακτηριστικά της περιοχής και αποκαλύπτουν πτυχές της ιστορίας της.

Στους λειμώνες (λιβάδια), μακριά από τα έλη του βάλτου, συγκεντρώνονται οι καλλιεργητές και συγκροτούν το "Λιμοχώρι". Σύμφωνα με παλαιότερες μαρτυρίες, κατά τη διάρκεια εκκαφών σε αυτή τη συνοικία έχουν βρεθεί μικρά πηγάδια που παραπέμπουν σε εγκαταστάσεις της βυζαντινής εποχής. Την περιοχή δίπλα στο ποτάμι οι κάτοικοι την αποκαλούν "Νησί" και έμελλε να είναι το όνομα της μεσαιωνικής πόλης. Στη νότια πλευρά και προς την παραλία δεσπόζουν οι "Φυλακές", που υποδηλώνουν τα μέτρα προστασίας των κατοίκων από τους θαλάσσιους επιδρομείς. Περιοχή σε λοφοσειρά, δεσπόζει του Μεσσηνιακού Κόλπου και κατά την αρχαία ελληνική το όνομα υποδηλώνει την παρουσία πύργων (ή οχυρών εν γένει θέσεων) από τους οποίους γινόταν η φρούρηση της περιοχής. Ο αιγιματικός "Κομός" παραπέμπει ενδεχομένως σε λιμενική εγκατάσταση, καθώς μάλιστα μέχρι την περιοχή αυτή ήταν πλωτός ο Πάμισος σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις.

Το Λιμοχώρι στην περιοχή του Αγίου Δημητρίου παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον γιατί ενδεχομένως αποτελεί τον πρώτο οικισμό στην περιοχή. Σε γραπτές πηγές, το Λιμοχώρι μαρτυρείται ιστορικά για πρώτη φορά στα τέλη του 17ου αιώνα στην απογραφή των Ενετών.

Στις αρχές του 20ού αιώνα στην τοπική ιστοριογραφία εμφανίζεται ένα κείμενο του Θεόδ. Γούνα όπου για πρώτη φορά υποστηρίζεται ότι το όνομα Λιμοχώρι προέρχεται εκ παραφθοράς από το "Λιμνοχώρι" το οποίο είχε ονομασθεί έτσι λόγω «των τότε πολλών τελμάτων». Από τότε επαναλαμβάνεται διαρκώς χωρίς να υπάρχει η ελάχιστη τεκμηρίωση. Θεωρούμε απίθανη την παραφθορά, καθώς δεν υπάρχει κανένας λόγος, ενώ σε όλη τη χώρα συναντούμε ένα πλήθος από Λιμνοχώρια, συνήθως δίπλα σε λίμνες. Αντίθετα, βάσιμα μπορούμε να υποθέσουμε ότι το όνομα προέρχεται από παραφθορά του "λειμων-χώρι", το οποίο πράγματι δύσκολα προφέρεται. Και σημαίνει περιοχή με λιβάδια, κάτι το οποίο πρωτίστως την χαρακτηρίζει σε όλη την ιστορική διαδρομή μέχρι τους νεότερους χρόνους.

Η εκδοχή αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι η περιοχή γύρω από το Λιμοχώρι μέσα και έξω από το σχέδιο πόλης (δεξιά και αριστερά του εθνικού δρόμου) ονομάζεται Παλιολίβαδα όπως προκύπτει από ένα πλήθος συμβολαίων. Από την αναζήτηση τοπωνυμίων σε όλη την Ελλάδα, συναντήσαμε άλλο ένα που είναι ταυτόσημο. Είναι το τοπωνύμιο "Λειμούρια" που εντοπίσαμε σε τοπικό λεξικό της Αγιάσου Λέσβου.

Πρόκειται για λιόφυτη περιοχή της περιφέρειας αυτής σε μια καταφορική πλαγιά. Σύμφωνα με την ερμηνεία «από τα πολλά νερά η πλαγιά λασπώνεται και μετατρέπεται σε ένα χλοερό λιβάδι (λειμώνας) εξ ου και η ονομασία της περιοχής [λειμών > λειμ + ουρί (κατάληξη όπως στήθος > στηθύρι) > λειμούρια]».

ΑΠΟ ΤΟ 12ο ΑΙΩΝΑ

Μια τέτοια παραδοχή οδηγεί και σε χρονολόγηση της ηλικίας του οικισμού. Γιατί η λέξη "λειμών" μπορεί να προέρχεται από την αρχαία και να εμφανίζεται ως λόγια σήμερα, ως "λειμώνας" όμως ήταν στοιχείο της δημοτικής μεσαιωνικής γλώσσας. Μπορούμε συνεπώς να συμπεράνουμε ότι το Λιμοχώρι ήταν μεσαιωνικό χωριό και έχει μεγάλο ενδιαφέρον η προσπάθεια να τοποθετηθεί ακριβέστερα στο χρόνο. Τη λύση ενδεχομένως θα μπορούσε να δώσει η

εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, που φαίνεται ότι είναι ο πυρήνας γύρω από τον οποίο αναπτύχθηκε το χωριό. Σε ανύποπτο χρόνο έχουμε καταγραφές οι οποίες χρονολογούν την εκκλησία από το 12ο αιώνα. Υπάρχει μια αναφορά του σπουδαίου αρχιτέκτονα Αμπελ Μπλουέ που ήταν ο διευθυντής Αρχαιολογίας και Αρχιτεκτονικής της Γαλλικής Επιστημονικής Αποστολής, στην οποία σημειώνονται τα εξής: «Παρατηρούμε στην πόλη μια μεσαιωνική εκκλησία, αρκετά αξιόλογη αλλά και άλλες εκκλησίες μικρότερης σημασίας». Όπως φαίνεται η εκκλησία κάνει εντύπωση σε ειδικούς αλλά και στρατιωτικούς που επισκέπτονται την περιοχή συμμετέχοντας στην επιστημονική αποστολή.

"ΔΙΠΛΗ" ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Θα περάσουν κάποια χρόνια για να συναντήσουμε την επόμενη και πολύ συγκεκριμένη αναφορά για την εκκλησία. Ο σπουδαίος Γάλλος συγγραφέας και ιστορικός Ιωάννης-Αλέξανδρος Μπισόν που ερεύνησε τα μνημεία της περιοχής την περίοδο 1840-1841 γράφει: Επισκεφθήκαμε την εκκλησία του Νησιού, η οποία είναι βυζαντινής κατασκευής, του 12ου αιώνα, αλλά δεν παρουσιάζει κανένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον». Μετά από πολλά χρόνια ο Αθαν. Πετρίδης συνεχίζει να παρατηρεί ότι το μοναδικό μνημείο της πόλης είναι «ο ναός του Αγίου Δημητρίου φέρων τύπον βυζαντινόν». Ο βυζαντινολόγος Μπον που πέρασε από την περιοχή τη δεκαετία του 1950, αναφέρεται στην εκτίμηση του Μπισόν και τονίζει ότι δεν είδε «καμία αρχαία εκκλησία». Το παράδοξο έχει τη δική του ερμηνεία: Ο Μπον δεν γνωρίζει ότι η εκκλησία που αντικρίζει είναι κτισμένη σε δύο φάσεις. Η ανατολική πλευρά είναι αυτή στην οποία αναφέρονται όλοι οι ερευνητές του 19ου αιώνα, ενώ η δυτική που είναι και υψηλότερη, αποτελεί επέκταση της εκκλησίας μάλλον τη δεκαετία του 1920.

Σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, η εκκλησία που κινεί το ενδιαφέρον όλων είναι αυτή του Αγίου Δημητρίου. Οι μαρτυρίες συγκλίνουν σε αυτό και αποτυπώνονται ευκρινώς στο σχέδιο πόλης του 1875, στο οποίο φαίνεται ο Αγ. Δημήτριος ως η μοναδική εκκλησία που υπήρχε

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

στην πόλη και μάλιστα στις διαστάσεις της βυζαντινής της μορφής.

Η ΕΚΔΟΧΗ ΓΟΥΝΑ

Με διαφορετική συλλογιστική τοποθετεί στην ίδια περίοδο την εκκλησία του Αγ. Δημητρίου ο Θεοδ. Γούνας, στην εργασία που προαναφέρθηκε: “Η αρτισύστατος πόλις, ούσα τότε το τρίτον της νυν, περιωρίζετο συσταθειών βραδύτερον των δύο συνοικιών μόνον εις την συνοικίαν την εκ των τότε πολλών τελμάτων Λιμνοχώρι ονομασθείσα (Λιμοχώρι σήμερον εκ κακής παραφθοράς). Τοσούτον δ’ ανεπαρκείς ήσαν αι αγροτικάί μάλλον καλύβαι ομοιάζουσαι οικίαι της πόλεως, ώστε αν αιταίς κατά την γερωντοτέρων μαρτυρίαν ώκουν μετά των ανθρώπων αναμίξ τα κατοικίδια ζώα. Τας 300 περίπου ποιμενικάς της οικογενείας, καθώς και σήμερον, εις προσευχήν εκάλη τότε ο κώδων του αγίου Δημητρίου, εκκλησίας βυζαντινής τέχνης προ της αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως κτισθείσης. Δεν βεβαιούμεν απολύτως τούτο. Αλλά και όμως ότι αύτη υπό των οικιστών της Μεσσήνης εκτίσθη δυσκόλως παραδεχόμεθα. Δια τον σπουδαιόν λόγον πρώτον ότι μετά την της Κωνσταντινουπόλεως άλωσιν ου μόνον η ανέγερσος χριστιανικών εκκλησιών ουδαμού επετράπη, αλλά και αι υπάρχουσαι ακόμη μετεβλήθησαν εις τζαμιά και δεύτερον δια την γνησιότητα της καθαρώς βυζαντινής τέχνης του ναού. Εξωκκλήσι λοιπόν ήτο πριν η πόλις κατωκηθή, αλλ’ υπό τινος όμως, πότε, και όπερ πάντων σπουδαιότερον διότι εκτίσθη εις τον ακατοίκητον τόπον, ιδού ζητήματα εις τα οποία ουδέν δυνάμεθα θετικόν ν’ απαντήσωμεν αποκλειομένης εντελώς μάλιστα και της απλής προϋποθέσεως ακόμη ότι κατά το Μεσαίωνα η πόλις υπήρχεν.

Το μέρος τούτο προετιμήθη δ’ υπέρ παν άλλου υπό των αποίκων, καίτοι βαλτώδες, ου μόνον δια την άφθονόν του βοσκήν, αλλά και διότι εις αυτό υπήρχεν ναός έτοιμος, ο νυν, και μάλιστα ελεύθερος αβεβήλωτος. Δεν αποκλείεται, φρονούμεν, η γνώμη ότι αφορμή της συστάσεως της πόλεως εγένετο ο ναός, αν τις εσκέφθη ότι από Ξωμώνια και πολλάί άλλαι κώμαι της Πελοποννήσου εγένοντο. Οφείλομεν να ομολο-

γήσωμεν, ότι η πλειονότης των εν Μεσσήνη γερόντων (διότι έχουσι διαιρεθεί προκειμένου περί της ιστορίας του ναού της πόλεως) δεν συμφωνεί μεθ’ ημών. Υποστηρίζει ότι ιδρύθη τω 1705 υπό Δημητρίου τινός Βρισιώτου καταθέσαντος το πλείστον εξ ιδίων”.

Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου υπάρχει στην απογραφή της εκκλησιαστικής περιουσίας που έγινε από τους Ενετούς το 1699 και μια ακόμη το 1700, αυτές είναι και οι πρώτες καταγραφές σε γραπτή πηγή για την εκκλησία.

Η χρονολόγησι της εκκλησίας το 12ο αιώνα (με όση ακρίβεια θα μπορούσε να γίνει αυτή), υποδηλώνει ότι στην περιοχή υπήρχε έντονη ανθρώπινη δραστηριότητα εκείνη την εποχή. Με δεδομένο το γεγονός ότι ήδη η κατάληξη “-χώρι” χρησιμοποιείται ευρέως το 13ο-14ο αιώνα μπορούμε να υποθέσουμε πως το Λιμοχώρι εμφανίζεται σχεδόν παράλληλα με το Νησί και τελικά ενώνεται με αυτό.

Η ΠΕΡΙΦΟΡΑ

Σύμφωνα με παλιά παράδοσι στη γιορτή του Αγ. Δημητρίου γίνεται λιτάνευσι στους δρόμους της πόλης, της εικόνας που υπάρχει στο φερώνυμο ναό. Ο μύθος θέλει να γίνεται αυτό επειδή όταν το 1912 ανακοινώθηκε η απελευθέρωσι της Θεσσαλονίκης στις 26 Οκτωβρίου την ώρα της λειτουργίας, ο παπάς του Αγ. Δημητρίου (Γεώργιος Ζαφειρόπουλος) μαζί με τους επίσημους και το εκκλησίασμα πήραν την εικόνα και την περιέφεραν στους δρόμους. Το χαρακτήρισα μύθο επειδή δεν έγινε κάτι τέτοιο και έχει ενδιαφέρον να διερευνήσωμε αυτή την ιστορία και τα πραγματικά περιστατικά. Συμπτωματικά τι ακριβώς έγινε στο Νησί (Μεσσήνη) εκείνη την ημέρα, το περιγράφει ο ανταποκριτής της εφημερίδας “Θάρρος” στις 31 Οκτωβρίου: “Αμα τη αναγγελία προχθές Παρασκευήν περί ώραν 9 μ. μ. της καταλήψεως της Θεσσαλονίκης ολόκληρο η πόλις εδονείτο από τους πυροβολισμούς οίτινες καθ’ άπασαν την νύκτα ερρίπτοντο, σχηματισθείσης δε πολυπληθούς διαδηλώσεως, ής προηγείτο η Φιλαρμονική, ο κλήρος και άπασαι αι αρχαί, περί ώραν 10 μ. μ. ετελέσθη εν τη πλατεία των Αλωνίων δέσις υπέρ των Ελληνικών όπλων.

Χθες δε πάλιν περί ώραν 10 πρωινήν εν τω Μητροπολιτικώ Ναώ του Αγ. Ιωάννου ετελέσθη δοξολογία επί τη καταλήψει της Θεσσαλονίκης μετά το πέρας της οποίας ο συνεργάτης μας δικηγόρος κ. Ι. Καλαμαριώτης εξεφώνησε ενθουσιώδη λόγον από του άμβωνος, προξενήσαντα εντύπωσιν άρίστην.

Το Δημοτικόν Συμβούλιον του Δήμου μας συνελθόν εις έκτακτον συνεδρίασιν το απόγευμα του Σαββάτου εψήφισε την μετωνομασίαν της πλατείας Αλωνίων εις πλατείαν “Κωνσταντίνου του Διαδόχου”. Το γεγονός αυτό ετηλεγραφήθη άμέσως προς την Αυτού Υψηλότητα τον Διάδοχον εις Θεσσαλονίκην”.

Όπως φαίνεται λοιπόν δεν έγινε γνωστή η κατάληψη της Θεσσαλονίκης την ώρα της λειτουργίας, αλλά αντιθέτως αργά το βράδυ, για να γίνει ακόμη αργότερα δέσησιν στην πλατεία και γιορτή την επομένη στον Αγιάννη όπως ήταν φυσικό.

Μένει να διερευνήσουμε την υπόθεση της λιτανείας και φαίνεται ότι υπάρχει λογική εξήγηση. Εκείνο που ελάχιστοι γνωρίζουν είναι πως το 1935 καθιερώθηκε για πρώτη φορά η 26η Οκτωβρίου ως εθνική γιορτή. Γράφει η “Ακρόπολις” στις 27/10/1935: “Με εξαιρετικήν επισημότητα επανηγυρίσθη χθες, η δια πρώτην φοράν καθιερωθείσα ως εθνική εορτή επέτειος της καταλήψεως της Θεσσαλονίκης. Την πρωίαν εις τον Μητροπολιτικόν Ναόν ετελέσθη πανηγυρική δοξολογία”. Ανάλογος γιορτασμός έγινε σε όλη την Ελλάδα και στο Νησί προφανώς αυτός ο γιορτασμός έγινε στον εορτάζοντα Αγ. Δημήτριο για να ακολουθήσει προφανώς η λιτανεύση καθώς παντού έγιναν εκδηλώσεις ανάλογες με αυτές των εθνικών επετείων, με παρελάσεις στρατιωτικών τμημάτων και συναθροίσεις μαθητών, σωματείων κλπ. Παρέλαση μαθητών ως συμπληρωματική ή αντί της στρατιωτικής έγινε για πρώτη φορά την επόμενη

χρονιά. Ξεκίνησε την 25η Μαρτίου όταν ο Μεταξάς ήταν υπουργός Στρατιωτικών και ουσιαστικά πρωθυπουργός, θέση την οποία πήρε με... ανάθεση από το Βασιλιά Γεώργιο Β΄ μετά από 20 ημέρες. Και έγινε με πολύ μεγαλύτερη αστηρότητα την επόμενη εθνική γιορτή στις 26 Οκτωβρίου 1936 όταν ήδη είχε επιβληθεί η δικτατορία Μεταξά και από τα δημοσιεύματα φαίνεται ότι επιχειρείτο απ’ ευθείας σύνδεση της γιορτής με την 4η Αυγούστου. Με την εκμετάλλευση του γεγονότος ότι ο Μεταξάς ως υψηλόβαθμος επιτελικός αξιωματικός είχε διαπραγματευτεί μαζί με τον Βίκτωρα Δουσιάνη την παράδοση της Θεσσαλονίκης από τον Τούρκο στρατηγό Ταξίν Χασάν Πασά. Ετσι ο Μεταξάς πηγαίνει στη Θεσσαλονίκη για τους πανηγυρισμούς και επιθεωρεί παρέλαση των μαθητών που... δεν του άρεσε. Πάλι στην “Ακρόπολις” και το φύλλο της 17/10/1936: “Το παράστημα των μαθητών δεν ικανοποίησεν απολύτως τον πρωθυπουργόν, ο οποίος εδήλωσεν ότι θα καλέσει δια την Τετάρτην το απόγευμα τους καθηγητάς και θα τους δώσει διαταγάς δια την αρτιωτέραν εμφάνισιν των μαθητών και μαθητριών”. Ετσι το μαθητικό... τσούρμιο που εμφανιζόταν καμιά φορά σε διάφορες γιορτές σαν σε... διαδήλωση, μπήκε στα στρατιωτικά καλούπια συμφώνως “προς τας διαταγάς” που έδωσε ο Μεταξάς στους καθηγητές. (Καμία πρόθεση ανακίνησης του θέματος των παρελάσεων, απλώς... προέκυψε στη ροή και έχει ένα ενδιαφέρον).

Με δεδομένα όλα αυτά, φαίνεται πως είναι πολύ πιθανόν η λιτανεία της 26ης Οκτωβρίου να αποτελεί τη συνέχεια των εκδηλώσεων της ημέρας ως “εθνικής γιορτής”, που γιορταζόταν όπως ήταν λογικό στον Αγ. Δημήτριο.

[Η φωτογραφία από το λεύκωμα των ΓΑΚ Μεσσηνίας για το Νησί]

Αρχαία στο Μετόχι

Η εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής στην “Πανηγυρίστρα” περί τα τέλη της δεκαετίας του 1930. Η κατασκευή της εκκλησίας το 1903 αποκάλυψε ίχνη αρχαιοτήτων τα οποία δυστυχώς εξαφανίστηκαν. Αυτή η ανακάλυψη υποδηλώνει οίκηση του υψώματος από εποχή η οποία δεν μπορεί να προσδιοριστεί και αφορά τον “πυρήνα” του Νησιού ως παραποτάμιου οικισμού. Ονομαστικά με το τοπικό αρκαδικό ιδίωμα στο οποίο “νησί” χαρακτηρίζεται παραποτάμια περιοχή με πυκνή βλάστηση.

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Στα τέλη Ιουνίου 1903 τέθηκε ο θεμέλιος λίθος της εικονιζόμενης εκκλησίας αλλά όταν άρχισαν οι εκσκαφές διαπιστώθηκε ότι στο χώρο υπήρχαν διάσπαρτες αρχαιότητες όπως μας πληροφορεί ρεπορτάζ της εφημερίδας

“Θάρρος”: “Εν τη γείτονη πόλει της Μεσσήνης, καθά πληροφορούσιν ημάς εκείθεν, και εν τω χώρῳ ακριβῶς ἔνθα τελείται η κατά την 23 Αυγούστου ετήσια πανήγυρις, ενεργουμένων ανασκαφῶν προς ἀνόρουξιν θεμελίων δια την ανέγερσιν ναοῦ ἀνευρέθησαν ἰχνη ἀρχαιοτήτων.

Οὕτω κατ’ ἀρχάς ἀνεκαλύφθη πλήθος ἀπειρον πλίνθων, οστών και κεράμων δεικνυόντων την εν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ την ὑπαρξιν ἀρχαίου τινός συνοικισμοῦ και ἰχνη υδραγωγείου ἀνεκαλύφθησαν μετὰ κεραμίνου υδραγωγού τάφοι δε πολλοί, ὧν το περιεχόμενον ἔκπαλα ἔχει συλληθή, μετὰ σκελετῶν ἀνθρωπίνων. Επίσης ἀπεκαλύφθησαν ἰχνη οἰκοδομῶν ὧν τα θεμέλια ευρύτατα ὄντα ἀποτελοῦνται ἐξ ἀσβέστου μετὰ κεράμων και λίθων ὅμοια των ἐνιαχοῦ σωζομένων λειψάνων Ἐνετικῶν φρουρίων.

Ἐκτός των ἀνωτέρω εὐρέθησαν και κίονες τρεις ὧν οἱ δύο ἐξ ἐγχωρίου μαρμάρου την ἐπιφάνειαν λείαν ἔχοντες, ὧν οἱ εἰς δύο μέτρων

μήκους του τρίτου τούτων φέροντος ραβδώσεις ψευδείς. Ευρέθη δε και μαρμαρίνη πλαξ μετά εγλύφων ανθεμίων ως κόσμημα ίσως χρησιμεύσας οικήματος ή τάφου τινός, τα ανθείματα εισίν κάλυκες συμπεπλεγμένοι περί τα θολωτά οικοδομήματα το δε γείσον της πλάκας ταύτης κοσμεείται εκ ραγάδων. Ο χώρος εφ' ού τα αποκαλυφθέντα, παρουσιάζει τριπλά ίχνη αρχαιοόπητος Ελληνικής, Ρωμαϊκής και Βυζαντινής, της τελευταίας δε τούτης λείψανα εισί ο ών συζυγικός ναΐσκος της Ζωοδόχου Πηγής όστις έχει εντός του εκκλησιαστικού εδάφους τον δικέφαλον αετόν, ου τα ίχνη του χρόνου εισίν εξηλημμένα. Μέχρι τούδε δε σώζεται εν τω χώρω της καλουμένης πανηγυρίστρας και φρέαρ στρογγυλόν όμοιον με τα των της αρχαιοόπητος, και πολύ παλαιότερον του επί της εποχής του Ιμβραήμ ανεγερθέντος εν τω αυτώ χώρω και σωζομένου ναού της Ζωοδόχου Πηγής. Εκ πάντων των ανωτέρω και εκ των οσημέραι παρουσιαζομένων νέων ευρημάτων ευλόγως πιστεύεται ότι εν τω ως είρηται χώρω συνοικισμός παλαιάς τινός πόλεως ευρίσκεται αρχαίος και σπουδαιόπητος αρχαιοόπητες ίσως να κρύπτονται. Ο δήμαρχος Παμίσου δια λεπτομερούς εκθέσεώς του ανέφερε τ' ανωτέρω προς τον κ. Νομάρχην όπως ληφθή πρόνοια παρά του υπουργείου της Παιδείας δια λεπτομερεστέραν εξέταση του μέρους εκείνου, διότι δεν θεωρείται απίθανος η εν τω μέρει εκείνω ανεύρεσις σπουδαίων ίσως αρχαιολογικών ευρημάτων". Πέντε ημέρες αργότερα δημοσιεύεται η είδηση διακοπής των εργασιών λόγω των αρχαίων που βρέθησαν: "Πληροφορούσιν ημάς εκ Μεσσήνης ότι κατόπιν των κατά τας ενεργουμένων αυτοθι ανασκαφάς προς ανόρουξιν θεμελίων δια τον ανεγερθησόμενον εν τω χώρω της τελουμένης κατ' έτος πανηγύρεως ναού ανευρεθέντων αρχαιολογικών ευρημάτων, περί ών εν προηγουμένω ημών φύλλον εν εκτάσει διελάβομεν, ο αυτοθι οικονομικός έφορος ειδοποιήσας το υπουργείον διέταξε την διακοπήν των εργασιών μέχρις ου ληφθή η επί τούτω απάντησις του υπουργείου. Κατόπιν της διαταγής ταύτης του εφόρου οι εργασίαι διεκόπησαν από της προχθές". Από εκεί και ύστερα δεν δημοσιεύεται καμία σχετική πλη-

ροφορία, η εκκλησία χτίστηκε και τα αρχαία εξαφανίστηκαν, καθόλου... πρωτότυπο άλλωστε. Μέχρι πριν λίγα χρόνια, υπήρχαν τμήματα κίωνων στον αύλειο χώρο του Μετοχίου. Από την σχετική είδηση προκύπτουν στοιχεία που προβληματίζουν. Πριν από χρόνια ο φίλος συμπατριώτης Γιάννης Πλατάρος κατά τη διάρκεια εργασιών καθαρισμού της τοιχοποιίας στην εκκλησία των Τριών Ιεραρχών (που είναι κατά πολύ παλαιότερη των εκσκαφών που αποκαλύψαν αρχαία), εντόπησε στην τοιχοποιία κομμάτια κίωνων και παραστάσεις. Με δεδομένη την περιγραφή των ευρημάτων θα μπορούσε να υποθέσει κάποιος ότι τα υλικά της τοιχοποιίας των Τριών Ιεραρχών ενδεχομένως προέρχονται από αυτή την περιοχή;

Στο Βασιλικό Μουσείο του Μάριεμοντ στο Βέλγιο υπάρχει Παλλάδιο της Αθηνάς που χρονολογείται στο δεύτερο μισό του 6ου π. χ. αιώνα και θεωρείται ότι έχει βρεθεί στο Νησί (is reputed to have been found at Nisi near Kalamata). Ως εκ τούτου το ερώτημα έρχεται φυσιολογικά: μπορεί να προέρχεται από αυτή την περιοχή; Κατά τα άλλα έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η πληροφορία ότι υπήρχε και δεύτερη εκκλησία που χαρακτηρίζεται "συζυγικός ναΐσκος" κοντά σε αυτή που χτίστηκε μετά την καταστροφή της Ζωοδόχου Πηγής από τον Ιμπραήμ. Αλλά και η ύπαρξη πηγαδιού ανάλογου με εκείνα που βρίσκονταν στο Λιμοχώρι, κοντά στον Αγ. Δημήτριο.

ΟΙ ΦΡΑΓΚΟΙ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

Κατά τα άλλα επιβεβαιώνει την παρουσία κάστρου στο χώρο και παραπέμπει στην παρουσία των Φράγκων στο Νησί. Το οποίο παίρνει τη θέση του στην ιστορία το 1293 μέσα από τη γαλλική εκδοχή του "Χρονικού του Μορέως". Εδώ "εν των κάστρω μεθ' ηδονής διέτριβε η πριγκήπισσα Ισαβέλα και ο σύζυγός της Φλωρέντιος ο Αναγαυϊκός" σημειώνει ο Αδ. Αδαμαντίου, ο οποίος διευκρινίζει ότι "ήτο δε η Ανδρούσα και το Νησί και άλλα τινές πόλεις του Μορέως ηβηπτήρια, διατριβαί ψυχαγωγίας των Φράγκων ηγεμόνων". Όταν το κάστρο της Καλαμάτας καταλήφθηκε από τους Σλάβους, το Κάστρο του Νησιού έγινε τόπος

συνάντησης των στρατιωτικών δυνάμεων των Φράγκων που έφθασαν από την Ανδρούσα, το Ριόλο και το Ποντικόκαστρο. Αργότερα όταν η Ισαβέλα έμεινε χήρα αποσύρθηκε στο ίδιο κάστρο “που της άρεσε πιά πολύ από όλα τα άλλα” σύμφωνα με τον Μπυσόν. Που μας πληροφορεί ότι κατά τη διάρκεια της παραμονής της απονέμει αξιώματα και από την αφήγηση της αγγλικής παραλλαγής του Χρονικού πληροφορούμαστε το όνομα Έλληνα της περιοχής, του “κυρ-Βασιλόπουλου”, ο οποίος τιμήθηκε με το αξίωμα που αντιστοιχούσε στον πρωτοβεσιτάριο του Βυζαντίου.

Το Κάστρο του Νησιού εμφανίζεται στις γραπτές πηγές ταυτοχρόνως με την Ισαβέλα. Το γεγονός ότι ενωρίτερα δεν υπάρχουν γραπτές πηγές δεν επιτρέπει να εκτιμήσουμε με ασφάλεια την εποχή κατά την οποία κτίσθηκε. Ορισμένες ενδείξεις όμως συγκλίνουν στην άποψη ότι το κάστρο θα πρέπει να κτίσθηκε την εποχή της Φραγκοκρατίας, τόσο ως τόπος αναψυχής όσο και ως ένα οχυρό κοντά στην Καλαμάτα, η οποία αντιμετώπιζε συνεχώς την απειλή των Σλάβων του Ταϊγέτου. Η πληροφορία ότι απ’ αυτό ο Φλωρέντιος διύθυνε την ανακατάληψη του κάστρου της Καλαμάτας, είναι ενισχυτικό αυτής της άποψης. Κάστρο στη μέση του κάμπου – και μάλιστα χωρίς αξιομνημόνευτη πόλη – είναι ασύμβατο με την πρακτική των βυζαντινών. Και επιπλέον – εφόσον υπήρχε – θα ήταν λογικά αντικείμενο “κατάκτησης” και καταγραφής στα Χρονικά, πριν την κατάληψη του Κάστρου της Καλαμάτας. Ο συμπατριώτης μας σπουδαίος ιστορικός Βασ. Παναγιωτόπουλος αναφερόμενος στην οχυρωματική οργάνωση σε διάφορες φάσεις σημειώνει: “Στην επικράτεια της βυζαντινής αυτοκρατορίας, ενός κράτους ενιαίου, κυρίαρχου και με ισχυρή κεντρική εξουσία, σχεδίαζαν και εκτελούσαν τα οχυρωματικά έργα με βάση τις ανάγκες των παραμεθωρίων περιοχών που ήταν εκτεθειμένες στις μαζικές επιθέσεις των στρατιωτικά οργανωμένων εχθρικών πληθυσμών, και όχι με βάση τις τοπικές αμυντικές ανάγκες, όπως συμβαίνει με τις οχυρώσεις “φεουδαλικού τύπου” [...] Η κατάσταση στην Πελοπόννησο από το 13ο ως το 15ο αιώνα είναι εντελώς διαφορετική.

Εχθρός εδώ είναι ο γείτονας, ο Φράγκος, ο Βυζαντινός, ο Βενετός, ένας γείτονας που μέσα στο παιχνίδι της εδαφικής αλληλοδιείσδυσης των κρατιδίων βρίσκεται παντού. Πολιτικός κατακερματισμός σημαίνει πολλαπλασιασμό των αμυντικών σημείων και, επομένως, οργάνωση του χώρου και του επικοισμού αισθητά διαφορετική από εκείνη που απαντάται σε μια περιφέρεια ενταγμένη σ’ ένα σύστημα ισχυρής και συγκεντρωτικής εξουσίας”. Αιώνες αργότερα το κάστρο υπάρχει ακόμη. Όταν το 1825 ο Ιμπραήμ λεπλατούσε τη Μεσσηνία “το 17ο Σύνταγμα Ιππικού στις 4 Ιουνίου [...] συλλαμβάνοντας εκατοντάδες αιχμαλώτους και αρπάζοντας από τον εχθρό δεκάδες χιλιάδες ζώα, επέστρεψε στο Νησί, στο Κάστρο της πεδιάδας” αφηγείται έμπειρος Ιταλός αξιωματικός από το επιτελείο του σε ημερολόγιο που δημοσίευσε ο Κ. Κοτσώνης.. Τέσσερα χρόνια αργότερα όμως, η Γαλλική Επιστημονική Αποστολή διαπιστώνει ότι “ένα κάστρο με όψη φεουδαρχική υπήρξε στο Νησί, αλλά δεν έμειναν πια παρά μόνον χαλάσματα ακόμη αρκετά ψηλά και κομμάτια από πυργίσκους μέσα στις τρύπες των οποίων φώλιαζαν μικρά αρπακτικά πουλιά”. Σχεδόν έναν αιώνα μετά, το 1932 στην “Πανηγυρίστρα” σύμφωνα με τον καθηγητή Ευστάθιο Σταθόπουλο “εντός του ύψους του εδάφους και των κάτω αυτού λιμναζόντων ακόμη υδάτων διακρίνει κανείς τα ερείπια παλαιού Ενετικού φρουρίου”. Τέτοιες εμφανίσεις υπήρχαν ακόμη τη δεκαετία του 1960 νοτίως του χώρου που καταλάμβαναν τα μπεζεστένια, ενώ σύμφωνα με πληροφορίες τέτοια ερείπια βρέθηκαν πριν λίγα χρόνια όταν γίνονταν εκσκαφές για αγωγή στη σημερινή Πατατζή.

Η ΝΕΟΤΕΡΗ ΟΙΚΗΣΗ

Η παρουσία Φράγκων και αργότερα Ενετών στην περιοχή αυτή επιβεβαιώνεται από το τοπωνύμιο “Γαρδελιά” που εμφανίζεται ακριβώς νοτιότερα από αυτή τη θέση. Γαρδέλια είναι οι καρδερίνες στα ιταλικά, οι οποίες προφανώς αφθονούσαν στους κήπους και τα δέντρα που περιέβαλλαν τον τόπο αναψυχής των Φράγκων ηγεμόνων. Την περιοχή αυτή επέλεξαν για οικία και οι Τούρκοι όπως μαρτυρούν τα σχετικά

τοπωνύμια. Ο χαρακτηρισμός της περιοχής της σημερινής ενορίας Τριών Ιεραρχών ως “Τσελεπίνα” κατά πάσα πιθανότητα είναι τούρκικης προέλευσης. Τσελεπής ήταν τίτλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, χρησιμοποιήθηκε για την προσαγόρευση ευγενών. Χρησιμοποιήθηκε – ενίοτε ειρωνικά – για τον λεβέντη ή τον καλοντυμένο. Μακρύτερα υπάρχει και το “χαβούζι”, τα τούρκικα λουτρά καθώς η λέξη προέρχεται από το “χαβούζ” που σημαίνει “δεξαμενή”. Την ελληνική οίκηση στην περιοχή υποδηλώνει η παρουσία της εκκλησίας των Αγίων Αποστόλων πριν την Ενετοκρατία. Στις απογραφές της εκκλησιαστικής περιουσίας που έγιναν το 1699 και το 1700 αναφέρεται πως “εις το χωρίον Νησί είναι και ο ναός των Αγίων Αποστόλων [...] είναι και άλλος ναός των Αγίων Αποστόλων και είναι χαλασμένη” και “είναι και ο ναός των Αγίων Αποστόλων και έχει ολίγον κύπον”.

Οι Άγιοι Απόστολοι ήταν η κεντρική εκκλησία της περιοχής και από τις σημαντικότερες στο Νησί καθώς εκεί το Μάιο του 1823 κάλεσε ο απεσταλμένος της κυβέρνησης τους κατοίκους για να τους... εξομολογήσει στο ιερό αν είναι με το Δ. Καλαμαριώτη ή το Γ. Δαρειώτη προκειμένου να αποσαφηνιστεί ποιός εκλέγεται για την... Εθνοσυνέλευση καθώς το Νησί και η περιφέρειά του είχε διχαστεί ανάμεσα στις δύο προουχοντικές οικογένειες. Η εκκλησία των Τριών Ιεραρχών είναι νεότερη καθώς ενορία Αγίων Αποστόλων αναφέρεται πολλά χρόνια μετά την απελευθέρωση, υπάρχει σε πλήθος συμβολαιογραφικών εγγράφων το 1835 και πλειστηριασμών το 1854

Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ

Επιστροφή στη φωτογραφία και σύμφωνα με θρησκευτικές πηγές η σημερινή εκκλησία είναι κτίσμα του 1900 όπως φαινόταν σε επιγραφή σε σανίδα που είχε αναρτηθεί στο Ιερό Βήμα και έγραφε “Η ανέγερσις του Ιερού τούτου Ναού εγένετο τη επιμελεία του αιδεσιμωτάτου Οικονόμου Διονυσίου Κοροβέση δαπάνη, δε των ευσεβών χριστιανών και αυτού. Ο καθηγούμενος Δαβίδ-Εγένετο εν έτει 1900 Αυγούστου 23”. Τη χρονολόγηση όμως ανα-

τρέπει η δημοσίευση που προαναφέρθηκε και αναφέρει την θεμελίωση της εκκλησίας το 1903. Αρχικά είχε ξύλινο τρούλο που αντικαταστάθηκε το 1937 από το σημερινό. Οι φορητές εικόνες είναι έργο Αγιοριτών μοναχών το 1908, του Γερόντιου Μοναχού και του Λεόντιου Ιερομόναχου της Σκήτης της Αγίας Αννης. Η εκκλησία είναι τρισυπόστατη τιμάται κυρίως η Παναγία (με το “επίθετο” Ζωοδόχος Πηγή), αλλά και η Αγία Βαρβάρα και ο Άγιος Ελευθέριος. Στο μετόχι υπήρχε πολύ παλαιά εκκλησία, τα Εισόδια της Θεοτόκου που καταγράφεται στην απογραφή της εκκλησιαστικής περιουσίας την οποία έκαναν οι Ενετοί το 1699 όπου στην περιουσία της Μονής Βουλκάνου περιλαμβάνεται “εις το Νησί μετώχι με εκκλησία ήτανε παλαιά και την ανακένησε το μοναστήρι. Και ήνε η εκκλησία τα Ισόδια της Θεοτόκου, και σπίτια 5 με την περιοχή τους, και απόξω από το μετώχι χωράφια στρέμματα 6”. Η αναφορά ότι ήταν παλιά και ανακαινίστηκε από το μοναστήρι δείχνει ότι η εκκλησία ήταν παλαιότερη της Ενετικής κατάκτησης το 1686. Σύμφωνα με περιγραφές σε εκκλησιαστικά συγγράμματα ήταν ημιύπογεια και μικρών διαστάσεων. Κατά την επιδρομή του Ιμπραήμ (του οποίου τα στρατεύματα όπως προαναφέρθηκε είχαν στρατοπεδεύσει δίπλα, στο παλιό κάστρο που υπήρχε ερειπωμένο) έπαθε σοβαρές ζημιές καθώς από τον Κώδικα της Μονής Βουλκάνου διαπιστώνεται ότι το 1829 σκεπάστηκαν η εκκλησία και ένα σπίτι, ενώ φτιάχτηκε ένα εργαστήριο που είχε καταστραφεί από τον Ιμπραήμ.

Η εκκλησία επλήγη από τους σεισμούς του 1846 που ισοπέδωσαν (και) το Νησί, και μάλιστα μαρτυρείται ότι μετά τον πρώτο σεισμό το πρωί της 29ης Μαΐου, τη νύχτα της ίδιας ημέρας είχαν συγκεντρωθεί οι άνθρωποι για δέηση “εντός του Ναού Παναγίας Βουλκάνου” όταν “βοή τρομερά ηκούσθη και κατόπιν αυτής σεισμός τινακτικώτερος αν όχι και διαρκέστερος του πρωινού”.

Οι άνθρωποι “ έξω εαυτών γενόμενοι εξεπήδησαν του Ναού δια των παραθύρων και εις τα αγυιάς και πλατείας διεσπάρησαν, ολολύζοντες καθ’ όλην την νύκτα, καθ’ ήν επανελήφθησαν οι σεισμοί εκ διαλειμμάτων..”.

Ένας αιώνας, τρεις σεισμοί στον Αγιάννη

Η εκκλησία του Αγ. Ιωάννη στο Νησί στις αρχές του 20ου αιώνα με λήψη από την περιοχή του σιδηροδρομικού σταθμού. Σημείο αναφοράς κατά πάσα πιθανότητα για τον τρίτο οικισμό που καταγράφεται στην απογραφή Γκριμάνι το 1700 ως *Parochia del Sachelario*, δηλαδή “ενορία του Σακελλάριου”. “Σακελλάριος” ήταν παλαιό εκκλησιαστικό αξίωμα, που παρείχε στον κάτοχο του εποπτικά, ελεγκτικά και δικαστικά καθήκοντα και αρμοδιότητες. Πρόκειται για τη μικρότερη την εποχή εκείνη και κατά πάσα πιθανότητα για το νεότερο οικισμό της πόλης. Την περιοχή διάσχιζαν δύο μεγάλα ρέματα που κατέληγαν στον “Κομό” σύμφωνα με την περιγραφή του Θεοδ. Τσερπέ, πράγμα που σημαίνει ότι οι οίκοι γινόνταν σε χαμηλά υψώματα της περιοχής. Η αναφορά σε “Σακελλάριο” μπορεί να σημαίνει ότι εκεί έμενε ή είχε έδρα ο εκκλησιαστικός παράγοντας που επόπτευε τους άλλους. Και έτσι εξηγεί και το γεγονός ότι ο Αγ. Ιωάννης εμφανίζεται ως η πρώτος μητροπολιτικός ναός. Στις απογραφές της εκκλησιαστικής περιουσίας του 1699 και 1700 αναφέρεται πρώτος στη σειρά: “Εις το

χωρίον Νησί είναι ναός του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου”. Στην περιοχή έχουν εντοπισθεί Ενετική παρουσία καθώς στο αρχείο Φερέτου υπάρχει φωτοτυπία... φωτογραφίας νομισμάτων με την σημείωση “Ενετικά νομίσματα ευρεθέντα προ διετίας παρά συμπολίτη μας άγνωστης ποσότητας, όταν έσκαπεν τα θεμέλια της οικίας του εις την ενορίαν του Αγίου Ιωάννου”. Πρόκειται προφανώς για πληροφορία που έχει δώσει Νησιώτης, εκείνο που γνωρίζουμε είναι ότι σε άλλα σημεία του σχετικού φακέλου υπάρχουν κείμενα για το Νησί που υπογράφονται από τον Κ. Φωτόπουλο.

ΕΝΘΡΟΝΙΣΗ ΙΩΣΗΦ ΑΝΔΡΟΥΣΗΣ

Ο Αγ. Ιωάννης εμφανίζεται και πάλι το 1802 καθώς σε έγγραφο του Κώδικα της Μονεμβασίας υπάρχει “διαβεβαίωσις του Πανάγου ιερέως και εφημερίου του εν Νησί Καλαμάτας ναού του Αγ. Ιωάννου του Προδρόμου, ότι εσεφάνωσε των 1802 μηνί Σεπτεμβρίω τον Κεφαλληνναίον δοτών Σπύρον Σολωμόν μετά της κυρίας Παναγιώτας (κόρης Ιωάννου Βρετού), συντέκνου όντως του Γεωργίου Καραμπατά”.

Σύμφωνα με τον Μητροπολίτη Ιεζεκιήλ Βελανιδιώτη στις 19 Μαρτίου 1806 ο Ιωσήφ Ανδρούσης “εγκατέστη μετά πομπής εν Νησίω πρωτεύουση Επισκοπής και εν τω ναώ του Αγ. Ιωάννου εξεφώνησε τον ενθρονιστήριον λόγον”.

ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΤΟ 1838

Το 1838-39 ο Αγ. Ιωάννης ανοικοδομείται εκ βάρθρων σύμφωνα με σχετική εργασία του Φώτη Παπαχατζή. Όπως σημειώνει στον “Πάμισο”: Από τα υπάρχοντα έγγραφα στον φάκελο για την παροχή της άδειας ανέγερσης, μαθαίνουμε ότι οι διαδικασίες έχουν ξεκινήσει περί τη άνοιξη του 1838 και η δημοτική αρχή Παμίσου προτίθεται να εκποιήσει κάποια κτίματα του ναού του Προδρόμου, ώστε να συμπληρωθεί το απαραίτητο χρηματικό ποσό για την ανέγερση. Το σχετικό συμφωνητικό κατασκευής υπεγράφη “μεταξύ της εκκλησιαστικής επιτροπής του Τιμίου Προδρόμου και των τριών οικοδόμων από το χωριό Λαγκάδια της Γορτυνίας, που ανέλαβαν το κτίσιμο του ναού”.

Στο συμφωνητικό προβλέπεται ότι η εκκλησία θα είναι “κατά μεν το μάκρος πήχεις τεκτονικάς τριάκοντα δύο, κατά δε το πλάτος δέκα οκτώ ή και περισσότερον ή και ολιγώτερον όσον η Επιτροπή θελήση” δηλαδή 24 επί 13,5 μέτρα.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΑΦΗ ΙΩΣΗΦ ΑΝΔΡΟΥΣΗΣ

Στις 13 Μαρτίου του 1844 ο Ιωσήφ Ανδρούσης πέθανε, η σορός του έμεινε στο Νησί “επί τριήμερον, κατήρχοντο δε πολυπληθείς οι κάτοικοι της Μεσσηνίας και Αρκαδίας προς προσκυνησμόν της Σεβάσμιας αυτού δεξιάς, εις τον Ιερόν Ναόν του Προδρόμου [...] Ετάφη δε εν τη δεξιά γωνία του Ιερού Βήματος του Ναού του Προδρόμου”.

ΕΝΑΣ ΑΙΩΝΑΣ, ΤΡΕΙΣ ΣΕΙΣΜΟΙ

Ιστορική η εκκλησία του Αγιάννη, είναι από αυτές που έχουν υποστεί τις μεγαλύτερες καταστροφές από σεισμούς. Από το 1886 μέχρι το 1986 τρεις σεισμοί κατέστρεψαν την εκκλησία που κατασκευαζόταν και πάλι στην ίδια θέση. Ενδεχομένως είχε πληγεί και από το σεισμό του 1846 που προκάλεσε τεράστιες καταστροφές

που κατέστρεψε ολόκληρα χωριά

στην περιοχή και πλήγωσε βαριά το Νησί, ενώ άφησε 8 νεκρούς και πολλούς τραυματίες. Σε ρεπορτάζ της εποχής αναφέρονται οι ναοί της πόλης ως “ημικρημνισμένοι” χωρίς άλλες λεπτομέρειες.

Ο ΣΕΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 1886

Ακολούθησε όμως ένας ακόμη πιο καταστροφικός σεισμός τον Αύγουστο του 1886 ο οποίος σύμφωνα με τον Α. Γαλανόπουλο κατέστρεψε τρεις πόλεις (Φιλιατρά, Λιγούδιστα, Κορώνη) και κάπου 123 χωριά. Άλλες τρεις (Κυπαρισσία, Γαργαλιάνοι, Μεσσήνη) και σχεδόν 37 χωριά επλήγησαν σοβαρά. Άλλες επτά πόλεις (Πύλος, Μεθώνη, Καλαμάτα, Ανδρίτσεινα, Μεγαλόπολη, Πύργος, Ζάκυνθος) και περίπου 65 χωριά επλήγησαν ελαφρά. Ο αριθμός των νεκρών έφθασε τους 326 και των τραυματιών τους 800. Οι καταστροφές στη Μεσσήνη περιγράφονται σε τηλεγράφημα του Δημάρχου Δ. Μερλόπουλου και του δημοτικού αστυνόμου Κορκονικήτα, στο οποίο τονίζεται ότι γκρεμίστηκε ο Αγιάννης: “Χθες το μεσονύκτιον σεισμός ισχυρότατος διαρκέσας δύο περίπου λεπτά κατέρριπεν εκ θεμελίων πολλάς οικίας ενταύθα και την Μητρόπολιν Αγίος Ιωάννης, διέρρηξε πάσας σχεδόν τας άλλας οικίας καταστάσας σχεδόν ακατοικήτους. Ζημΐαι εισίν ανυπολόγισται. Πάσαι αι οικογένεια κείνται εν υπαίθρω. Αν απάση δε τη επαρχία μέγισται συμφοραί εγένοντο, εισέτι όμως δεν εγνώσθησαν λεπτομέρειαι. Ενταύθα εφονεύθη υπό κατολισθησάσης οικίας εις, επληγώθησαν δε και δύο έτεροι. Ενχωρίω Μαυροματίαι εφονευθησαν δύο. Αγνώστα τα γενόμενα εν τοις λοιποΐς χωρίοις δυστυχήματα. Δημόσια καταστήματα ακατοίκητα. Μεριμνήσατε παρακαλώ περί ταχείας αποστολής σκηνών και λοιπών μέσων προς περιθάψην οικογενειών”. Σε σύντομο χρόνο (και σίγουρα πριν το 1891) όπως φαίνεται κατασκευάστηκε νέα εκκλησία με πρωτοβουλία του Δημάρχου Γεωργίου Καρατζά που ήταν και Αγιαννιώτης καθώς διαβάζουμε σε ταξιδιωτικό οδηγό: “Το Νησί απέκτησε επί δημάρχου Γεωργίου Καρατζά νεόδμητον, μεγαλοπρεπή ναόν βυζαντινού ρυθμού”.

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

Παρότι δεν γίνεται σαφής αναφορά στον Αγ. Ιωάννη, αυτό προκύπτει εμμέσως καθώς δεν είχε πληγεί άλλη εκκλησία αλλά και το χαρακτηρισμό ως “μεγαλοπρεπούς”. Ο μικρός χρόνος στον οποίο κατασκευάστηκε η εκκλησία προδίδει και μια προχειρότητα η οποία όπως αποδείχθηκε στη συνέχεια, είχε σοβαρές συνέπειες.

Ο ΣΕΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 1927

Τον Ιούλιο του 1927 σημειώνεται νέος καταστροφικός σεισμός με επίκεντρο το Οίτυλο που προκάλεσε σοβαρές ζημιές στη Μάνη και μετακίνηση πληθυσμών προς την Καλαμάτα. Στο Νησί οι ζημιές δεν ήταν μεγάλες αλλά ρηγματώθηκε ο Αγιάννης: “Αι εν τη γείτονι Μεσσήνη ζημιαί εκ του σεισμού δεν φαίνονται να είναι σοβαραί. Κατά τας πληροφορίας μας ερράγη λίαν σοβαρώς ο τρούλλος του Μητροπολιτικού Ναού του Αγίου Ιωάννου”. Η ζημιά επιβεβαιώνεται και επισήμως σε τηλεγράφημα της χωροφυλακής: “Εκ Νησίου ελήφθη χθες τηλεγράφημα της υποδιοικήσεως δια του οποίου αγγέλεται ότι εκ του σεισμού κατέρρευσαν 5 οικίαι εν μέρει, εισάριθμοι δε κατέστησαν ετοιμόρροποι. Πολλά δε υπέστησαν ρήγματα, καθώς ως εγράφομεν και ο Ναός του Αγίου Ιωάννου”. Για την ανακατασκευή της εκκλησίας συγκροτήθηκε από τη Νομαρχία 12μελής επιτροπή αποτελούμενη από τους Π. Κορκονικήτα, Ν. Κόλλια Μιχ. Τσερπέ, Σταύρο Γεωργιάδη, Παν. Αθανασόπουλο, Γεωργ. Τσερπέ, Θεοδ. Σακελλαρόπουλο, Βασ. Σουμάχερ, Πολ. Κρασακόπουλο, Ιωαν. Κωνσταντόπουλο, Παν. Αβαρλή και Θεοδ. Πανόπουλο. Την ίδια περίοδο το εκκλησιαστικό συμβούλιο αποτελούσαν οι Σταύρος Ζαλμάς, Εμμανουήλ Μυτιληναίος, Μιχ. Τσερπές και Μιχ. Σιδερέας. Στις εκκλήσεις για βοήθεια ανταποκρίθηκαν πολλοί ομογενείς από την Αμερική και έχουν ενδεικτικά καταγραφεί ορισμένα ονόματα από το Σικάγο: Αδελφοί Γεωργ. και Δημ. Ν. Καραμπέτσου 20 δολάρια, Φίλιππος Μολοκτής 250 δολάρια, Νίκος Μιχαλόπουλος 50 δολάρια, Αλέξανδρος Παναγιωτόπουλος 50 δολάρια.

ΝΕΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ Ή ΕΠΙΣΚΕΥΗ;

Το δίλημμα “νέα εκκλησία ή επισκευή” τα-

λαιώρησε από την πρώτη στιγμή εκκλησιαστικό συμβούλιο και ερανική επιτροπή και σε ευρεία σύσκεψη στις αρχές του 1929 αποφασίστηκε η κατεδάφιση και κατασκευή νέας εκκλησίας αλλά το ποσό που χρειαζόταν ήταν μεγάλο. Σύμφωνα με την ενημέρωση που γίνεται στους Νησιώτες, ο αρχιμηχανικού κ. Σαδούκας υποστήριζε ότι “ο εν λόγω ναός διατρέχει άμεσον κίνδυνον πτώσεως έστω και μέχρι του μέσου παραμένων νυν λόγω των σαθρών και άνισων του όγκου του ναού θεμελίων και ότι ουδεμίαν υπεύθυνον αναλαμβάνει ευθύνην και γνώμην περί τούτου, αλλά γνωμοδοτεί απεριφράστως ότι ο ναός να κατεδαφιστή και συν το χρόνω να ανοικοδομηθεί τοιούτος νέος επί βάσεων και θεμελίων στερεών και επί βάσει κυρίως σχεδίου. Εις τούτο ως λέγεται συμφωνούν άπαντες σχεδόν οι μηχανικοί κληθέντες προ καιρού δια τον αυτόν σκοπόν. Κατόπιν τούτου απεφασίσθη η κατεδάφις ολοκλήρου του ναού και η ανέγερσις προσωρινού εκκλησιδίου (παραπήγματος) εν τω μέσω του σημερινού ναού δια την στέγασιν της ενορίας και η συν τω χρόνω ανέγερσις νέου τοιούτου με θεμέλια ισχυρά και εις βάθος και εις πλάτος”. Παρά την αρχική συμφωνία για κατεδάφιση, η διαμάχη στους κόλπους του εκκλησιαστικού συμβουλίου συνεχίζεται με τον παπά Μιχάλη Κατσουλίδη που είχε τοποθετηθεί το 1928 στην εκκλησία να υπερασπίζεται την άποψη της κατασκευής νέας και άλλα μέλη του εκκλησιαστικού συμβουλίου να υπερασπίζονται την επισκευή παρά τις κατηγορηματικές τοποθετήσεις των μηχανικών του αρμόδιου υπουργείου για την επικινδυνότητα λόγω και της σεισμικότητας της περιοχής.

Πέρασαν χρόνια μέχρι να ληφθεί η τελική απόφαση για κατεδάφιση και κατασκευή νέας εκκλησίας, παρότι η σχετική μελέτη είχε εγκριθεί από το Συμβούλιο Δημοσίων Εργων το 1931. Το γεγονός αυτό αναγγέλει με ανταπόκριση από το Νησί το 1937 ο Πότης Λουκάκος, όταν ήδη είχε ξεκινήσει η κατασκευή. Όπως πληροφορούμαστε στις 13 Δεκεμβρίου του 1936 έγινε έρανος στην πόλη από τον οποίο συγκεντρώθηκε το ποσό των 9.250 δραχμών. Στη σχετική ανακοίνωση των αποτελεσμάτων εμ-

φανίζεται ο κατάλογος των Νησιωτών που προσέφεραν στον έρανο και τα αντίστοιχα ποσά. Λίγο αργότερα εκδίδονται 2000 “τοκοφόρες ομολογίες” των 100 δραχμών η κάθε μια και το βάρος δίνεται στην Αθήνα όπου υπάρχουν εύποροι Νησιώτες και επιχειρηματίες. Στην πρώτη εξόρμηση συγκροτείται επιτροπή για τη διάθεση των ομολογιών και σε μια ημέρα συγκεντρώνεται το ποσό των 65.500 δραχμών (655 ομολογίες) από πρόσωπα τα οποία γίνονται γνωστά με ανακοίνωση του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου.

Ηδη είχε συγκεντρωθεί ένα σημαντικό ποσό που υπολειπόταν κατά πολύ του προϋπολογισμού, αλλά οι εργασίες κατασκευής προχωρούσαν ακολουθώντας τη συλλογή χρημάτων που γινόταν με διάφορα μέσα. Σύμφωνα με μαρτυρίες, όταν έφθασαν οι Γερμανοί η κατασκευή είχε φθάσει στο ύψος των 2 μέτρων περιπου και στον περιβάλλοντα χώρο είχαν συγκεντρωθεί ικανές ποσότητες σιδήρου και οικοδομικών υλικών. Οι κατακτητές όμως τα κατέσχεσαν και τα χρησιμοποίησαν για τους δικούς τους σκοπούς, με αποτέλεσμα να σταματήσει η κατασκευή της εκκλησίας.

ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Το 1946 ο Μητροπολίτης Μεσσηνίας Χρυσόστομος Δασκαλάκης ξεκίνησε τις ενέργειες για την κατασκευή, άρχισαν σταδιακά οι εργασίες και στις 11 Οκτωβρίου έγινε επισήμως η τελετή έναρξης και με χρονικό ορίζοντα ολοκλήρωσης της κατασκευής 70 ημέρες. Όπως γίνεται αντιληπτό επρόκειτο για μια εκκλησία η οποία κτίστηκε πάνω στην ήδη θεμελιωμένη και κτισμένη μέχρι ενός ύψους, αλλά με τρόπο πρόχειρο και πέρα από τις προβλέψεις της μελέτης: “Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης μας μετά πολλού ενδιαφέροντος εμερίμνησεν δια την ανέγερσιν του εν Μεσσήνη ιερού Μητροπολιτικού Ναού Άγιος Ιωάννης όστις από εικοσαετίας κετεδαφίσθη λόγω ισχυρού σεισμού. Προς τον σκοπόν τούτον κατήρτισεν πολυμελή επιτροπήν υπό την προεδρείαν του και εις γενομένην ενοριακήν συνέλευσιν ανέπτυξεν ότι επιβάλλεται ως ιερόν καθήκον εις πάντας όπως συνδράμωσιν εις την ανέγερσιν του ιερού Ναού και εξήτησεν

την άμεσον ενίσχυσιν δια την έναρξιν των εργασιών”. Τα εγκαίνια έγιναν στον προγραμματισμένο χρόνο με μεγάλη πομπή από τον Άγιο Αθανάσιο όπου φυλασσόταν η εικόνα του Αγίου Ιωάννη από την εποχή που κατεδαφίστηκε η παλιά εκκλησία, προς την νεόκτιστη: “Τη 22α Δεκεμβρίου μετά πάσης εκκλησιαστικής λαμπρότητος εγένοντο τα εγκαίνια του Ιερού Ναού Αγίου Ιωάννης εν Μεσσήνη. Αφ’εσπέρας ο Σεβασμιώτατος, ον υπεδέξαντο μετά πρωτοφανούς συγκινήσεως ολόκληρος η πόλις, με τα λάβαρα των Σωματείων, τα Σχολεία, αι αρχαί άπασαι, το πλήθος των Χριστιανών, μετέβη εις τον Ιερόν Ναόν του Αγίου Αθανασίου, όπου παρέλαβε την εκεί φυλασσομένην, από της κατεδαφίσεως του πρώην Μητροπολιτικού Ναού, Ιεράν Εικόναν του Αγίου Ιωάννου. Η συγκίνησις υπήρξε πρωτοφανής. Ο Σεβασμιώτατος έκαμε δέψισιν και ακολούθως, προηγουμένης της Ιεράς Λιτανείας, δια των οδών της πόλεως έφθασεν εις τον νεόδμητον Ιερόν Ναόν ένθα εναπέθεσε την Ιεράν εικόνα και ετέλεσε τον πρώτον εσπερινόν και την κατάθεσιν των Ιερών Λειψάνων. Την επομένην δε ημέρα εγένοντο τα εγκαίνια και ετελέσθη η πρώτη Θεία Λειτουργία εν πρωτοφανή συνελεύσει χιλιάδων χριστιανών

ΟΙ ΣΕΙΣΜΟΙ ΤΟΥ 1986

Οι καταστρεπτικοί σεισμοί του 1986 πλήγωσαν και πάλι τον Αγιάνη καθώς έγιναν ρηγματώσεις σε πολλά σημεία και σε επικίνδυνο βαθμό στους τοίχους πάνω από τις δοκούς στις οποίες στηριζόταν η κεραμοσκεπής οροφή. Χρειάστηκαν 6 χρόνια και αλλεπάλληλες διαβουλεύσεις έτσι ώστε να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα από τους σεισμούς. Σύμφωνα με την τεχνική έκθεση των μηχανικών Παν. Τσούση και Γιάννη Δουλάμη, η μελέτη του 1931 είχε υλοποιηθεί μέχρι του ύψους 1,70 μ. στα περιμετρικά στοιχεία και μέχρι του ύψους 0,40 μ. στα φέροντα στοιχεία εσωτερικά. Η ποιότητα και ποσότητα του σιδηρού οπλισμού και του σκυροδέματος και η επιβεβαίωση της μελέτης μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή με τα όσα ισχύουν από τους νέους κανονισμούς, κρίθηκε ότι υπάρχει στατική επάρκεια των φερόντων στοιχείων

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

και ακριβής υλοποίηση της μελέτης επί εδάφους μέχρι του ύψους που προαναφέρθηκε. Ενώ υπήρχε πλήρης ταύτιση του οπλισμού που ήταν αναγκαίος με τα νέα αντισεισμικά δεδομένα και αυτού που είχε ήδη τοποθετηθεί. Τη στατική μελέτη έκανε ο πολιτικός μηχανικός Παναγιώτης Τσούσης και την αρχιτεκτονική ο Γιάννης Πανταζόπουλος. Η νέα εκκλησία κατασκευάστηκε με τη μορφή που είχε η προηγούμενη και με ορισμένες αλλαγές όπως ο τρούλος, το δεύτερο καμπαναριό και η κατάργηση του πρόναου. Η άδεια εκδόθηκε στις 5 Ιουνίου 1992 και τα θυρανοίξια έγιναν από τον Μητροπολίτη Μεσσηνίας Χρυσόστομο Μέμελη στις 17 Οκτωβρίου 1993. Στο διάστημα αυτό εικόνες είχαν μεταφερθεί στο εκκλησάκι της Αγίας Αικατερίνης όπου γίνονταν οι Λειτουργίες.

Η ΠΡΟΤΟΜΗ ΤΟΥ ΙΩΣΗΦ

Εμβληματικό πρόσωπο για το Νησί ο Ιωσήφ Ανδρούσης και με πρωτοβουλία του τότε Μητροπολίτη Μεσσηνίας Μελέτιου, ξεκίνησε έρανος

για την κατασκευή προτομής του. Όπως πληροφορούμαστε τον Οκτώβριο του 1912 η θέση στην οποία επρόκειτο να τοποθετηθεί αποτέλεσε αντικείμενο διαμάχης: “Από δύο περίπου ετών, τη πρωτοβουλία του Σου Επισκόπου Μεσσηνίας, διενεργείτο έρανος προς ανέγερση ανδριάντος του Ιωσήφ του γεννηθέντος εν έτει 1770 και διατελέσαντος Επισκόπου Επισκοπικής έδρας Ανδρούσης και ήδη Νησίου [...] Μετά μακράς έριδας και διχονοίας περί την τοποθεσίαν ήτις έπρεπ ενα προτιμηθή, όπως επ’ αυτής στηθή η προτομή αύτη, εγένετο τέλος η εκλογή αυτής και ήδη η πλατεία Αλωνίων κοσμεείται δι’ ενός αριστουργήματος αληθώς της μαρμαρογλυπτικής τέχνης [...] Εντός του ερχομένου μηνός Νοεμβρίου θέλει γείνει πανηγυρικώς και εν πάση τη δυνατή μεγαλοπρεπεία η τελετή των αποκαλυπτηρίων”. Σύμφωνα με το Θεοδ. Τσερπέ η προτομή τοποθετήθηκε δίπλα στην εξέδρα της Φιλαρμονικής, αλλά αργότερα μεταφέρθηκε στον αύλειο χώρο του Αγ. Ιωάννη όπου βρίσκεται και σήμερα.

Εκκλησία χτισμένη με αρχαία

Η εκκλησία των Τριών Ιεραρχών στη σημερινή της μορφή που παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον (σε παλαιότερη θα... προσπερνούσαμε αδιάφορα) καθώς μετά την αφαίρεση των εξωτερικών επιχρισμάτων

πριν μερικά χρόνια, αποκαλύφθηκαν σημαντικά στοιχεία. Τα οποία παραπέμπουν στην αναφορά του επικεφαλής της Γαλλικής Επιστημονικής Αποστολής Μπορύ ντε Σαιν Βενσάν το 1829, καθώς γράφει ότι “Η εκκλησία (σ. σ. του Νησίου),

πο σημαντική από όσες είχαμε ακόμη δει στο Μοριά, ήταν ολόκληρη χτισμένη από πέτρες κλεμμένες από κάποιες αρχαίες πόλεις των περιχώρων, πιθανόν τη Θουρία ακόμη και τη Μεσσήνη”. Πράγματι, δομικά και διακοσμητικά στοιχεία της εκκλησίας είναι φανερό ότι έχουν προέλευση από την αρχαιότητα αλλά δεν μπορεί να υπάρχει βεβαιότητα για τον τόπο προέλευσης. Η αφαίρεση των επιχρισμάτων έδωσε και τη χρονολογία κατά την οποία έγιναν τα θυρανοίξια της εκκλησίας καθώς στην εξωτερική πλευρά του ιερού υπάρχει μαρμάρινη πινακίδα που έχει ανάγλυφη την ημερομηνία 21 Μαΐου 1811. Καθώς δεν υπάρχουν άλλα στοιχεία, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η κατασκευή έγινε από εξειδικευμένους εργάτες της πέτρας (ίσως από Λαγκαδιανούς) με υλικά που μεταφέρθηκαν από περιοχή μακριά από την πόλη που περιβάλλεται από χωματόλοφους και από αρχαιολογικούς χώρους.

Πράγμα που σημαίνει ότι η κατασκευή είχε σημαντικό κόστος, το οποίο καλύφθηκε από προουχοντική οικογένεια της εποχής ή από κοινού με άλλες. Ιδιοκτησίες στην περιοχή είχε βεβαιωμένα η οικογένεια Δαρειώτη.

ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ

Σε συμβόλαιο καταγράφεται ως “ενορία Αγίων Αποστόλων” καθώς η μικρή εκκλησία που βρίσκεται λίγα μέτρα ανατολικότερα, ήταν το θρησκευτικό επίκεντρο του κατοικημένου λόγου. Και με βάση το γεγονός ότι οι εκκλησίες χτίζονταν είτε έξω από τον οικιστικό ιστό ή στην περιφέρειά του, μπορούμε να υποθέσουμε ότι αυτή αρχικά βρισκόταν στην άκρη του οικισμού. Από τότε βρισκόταν σε αυτό το σημείο δεν γνωρίζουμε, εκείνο το οποίο όμως έχει σημασία είναι η αναφορά που γίνεται στην απογραφή της εκκλησιαστικής περιουσίας το 1699: “είναι και ο ναός των Αγίων Αποστόλων [...] είναι και άλλος ναός των Αγίων Αποστόλων και είναι χαλασμένη”.

Και από τη μορφολογία της εκκλησίας μπορούμε να συμπεράνουμε ότι αυτή υπήρχε ήδη από τον 17ο αιώνα χτισμένη σε άγνωστη ημερομηνία. Ενώ η αναφορά σε “χαλασμένη” εκ-

κλησία μας υποψιάζει για την ύπαρξη μεσαιωνικής εκκλησίας που βρισκόταν κάπου κοντά και η οποία για κάποιους λόγους είχε εγκαταλειφθεί και είχε κτιστεί η καινούργια.

ΚΑΙ... ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

Με τους Αγίους Αποστόλους συνδέεται μια σημαντική πλευρά της μετεπαναστατικής κατάστασης στο Νησί, όταν το χωριό είχε μοιραστεί στα δύο ανάμεσα σε υποστηρικτές του Δ. Καλαμαριώτη και υποστηρικτές του Γ. Δαρειώτη το 1923, σχετικά με την εκλογή αντιπροσώπου στην εθνοσυνέλευση του Αστρους. Ο απεσταλμένος του υπουργείου Εσωτερικών με τις καμπάνες και με τους τελάληδες κάλεσε τους Νησιώτες στους Αγίους Αποστόλους για να ερευνησει τα όσα καταμαρτυρούσαν οι δύο πλευρές και συνυπέγραφαν πολλοί Νησιώτες την κάθε μια σε σχετικές επιστολές. Όσες μεθόδους και αν προσπάθησε να εφαρμόσει για να... βγάλει άκρη δεν τα κατάφερε και στο τέλος έπεσε... κλωτσοπατινάδα μεταξύ των αντιπάλων οπαδών. Τότε ο αντιπρόσωπος κλείστηκε στο νάρθηκα της εκκλησίας και άρχισε να καλεί έναν – έναν για να καταγράψει... με ποιόν είναι, αφού προηγουμένως ο ίδιος ορκιζόταν σε εικόνα του Χριστού ότι θα γράψει αυτό που του είπαν.

Τέσσερις ημέρες κράτησε η διαδικασία και στο τέλος κάλεσε τους παπάδες των ενοριών για να του πουν πόσες είναι οι οικογένειες για να μην υπάρχει... νοθεία. Βρήκε ότι το Νησί είχε 300 οικογένειες και στο αποτέλεσμα βρέθηκε... ισόρροπο αλλά οι προκριτώτεροι και πλέον ευκατάστατοι ήταν “κατά το του Δαρειώτου”. Για την ιστορία τελικά πήγε ο Καλαμαριώτης.

ΕΝΟΡΙΑ

Αξιοπερίεργο είναι το γεγονός πως παρότι οι Τρεις Ιεράρχες ήταν πολύ μεγαλύτερη εκκλησία, όχι μόνον η εκλογή πραγματοποιήθηκε στους “στενάχωρους” Αγίους Αποστόλους αλλά και για πολλά χρόνια στη συνέχεια υπήρχε διαρκής αναφορά σε ενορία Αγίων Αποστόλων. Μια υπόθεση εργασίας που δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί, ενδεχομένως αυτό σχετίζεται με το

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

γεγονός ότι υπήρχε σχέση των Τριών Ιεραρχών με την οικογένεια Δαρειώτη. Εντελώς συμπτωματικά, έχω εντοπίζει την αναζήτηση για πρώτη αναφορά σε λειτουργία την εκκλησίας Τριών Ιεραρχών, στην κηδεία του Δημάρχου Δημήτριου Μερλόπουλου το 1897, ο οποίος είχε παντρευτεί την κόρη του Γεώργιου Δαρειώτη.

Μεγάλο τμήμα της περιοχής που καλύπτουν σήμερα οι δύο εκκλησίες ανήκε στους Αγίους Αποστόλους, στη βόρεια πλευρά υπήρχε σίγουρα νεκροταφείο όμως μαρτυρείται από κατοίκους της περιοχής που έβρισκαν οστά όταν έσκαβαν. Ενώ τη δεκαετία 1930-1940 είχε χρησιμοποιηθεί ως γήπεδο.

Το σπίτι της «Κρεμάλας»

Το σπίτι του γιατρού Ιωάννη Μουρίκη στην “Κρεμάλα” κάπου τη δεκαετία του 1950, κτήριο που κατεδαφίστηκε μετά τους σεισμούς του 1986. Ο γιατρός ήταν

γιός του Αριστομένη Μουρίκη και πέθανε στις 26 Νοεμβρίου 1918 από την επιδημία ισπανικής γρίπης που είχε χτυπήσει (και) την περιοχή. Από την ίδια αιτία πέθανε 4 ημέρες αργότερα

η αδελφή του Μαρία, αλλά και πολλοί Νησιώτες. Με διαθήκη άφησε στην εκκλησία του Αγίου Δημητρίου το ακίνητο της φωτογραφίας. Επρόκειτο για το σπίτι που έμενε και ένα εργαστήριο συνεχόμενο με αυτό όπως αναφερόταν στη διαθήκη του. Η οποία βρίσκεται στα ΓΑΚ Μεσοπνίας είναι χειρόγραφη και συντάχθηκε στις 22 Νοεμβρίου όταν ο ίδιος ήταν “ασθενής και εξαπλωμένος επί της κλίνης”. Μαζί με το ακίνητο άφησε στην εκκλησία και όλα όσα βρίσκονταν σε αυτό. Από την διαθήκη προκύπτει ότι διέθετε μεγάλη ακίνητη περιουσία (αναφέρονται κτήματα σε Παλιολίβαδα, Σύρματα, Αγιο Νικήτα, Κυδωνίτσα και αλλού), την οποία κληροδότησε σε διάφορα πρόσωπα, κυρίως νέες κοπέλες που δεν φαίνεται ότι ανήκαν στο στενό οικογενειακό περιβάλλον. Ξεχωριστή αναφορά έκανε για «μίαν ραπτομηχανήν πολυτελείας Σίγγερ» την οποία επίσης δώρισε. Ενώ χάρισε τα ενοίκια στον άνθρωπο που χρησιμοποιούσε το εργαστήριο. Φρόντισε όμως και για τα μνημεία (του ιδίου και της αδελφής του) στο νεκροταφείο καθώς όριζε ότι τα έσοδα από την εκποίηση λεμονοπερίβολου στου Χότζα, και από μια ποσότητα πετάλων και τυριού να διατεθούν για τον σκοπό αυτό. Αναφερόταν σε δύο θανάτους που δεν είχαν συμβεί, γνωρίζοντας από τα συμπτώματα και τις συνέπειες ότι ο ίδιος δεν πρόκειται να επιζήσει. Κρατούσε μια ελπίδα για ζωή της αδερφής του, καθώς στη διαθήκη αφού έκανε τη διανομή δήλωνε “όλα ταύτα θα είναι άκυρα καθ’ νη περίπτωσιν επιζήσῃ η αδελφή μου”.

Ο Ιωάννης Μουρίκης είχε εκλεγεί κοινοτικός σύμβουλος το 1914, θέση στην οποία παρέμενε μέχρι τον θάνατό του. Το 1915 συμμετείχε μαζί με τον Ν. Ρούτσι στην επιτροπή που είχε την εποπτεία για τον φωτισμό της πόλης.

Η ΙΣΠΑΝΙΚΗ ΓΡΙΠΠΗ

Η ισπανική γρίπη αποτέλεσε την μεγαλύτερη πανδημία του 20ού αιώνα και άφησε πίσω της περισσότερα από 20 εκ. νεκρούς. Σύμφωνα με μια εκδοχή, ονομάστηκε ισπανική επειδή οι πρώτες αναφορές προήλθαν από τον Τύπο της Ισπανίας που δεν συμμετείχε στον Πρώτο

Παγκόσμιο Πόλεμο και ως εκ τούτου δεν υφίστατο λογοκρισία. Το πρώτο κρούσμα καταγράφηκε στις 4 Μαρτίου 1918 στο Καμπ Φάνστον του Κάνσας.

Ως τον Απρίλιο είχε φθάσει στην Ευρώπη ακολουθώντας τον δρόμο των χιλιάδων Αμερικανών στρατιωτών που πέρασαν τον Ατλαντικό για πολεμικές επιχειρήσεις. Στη συνέχεια εμφανίστηκε ύφεση μέχρι να εκδηλωθεί το δεύτερο κύμα με πρώτο κρούσμα στις 22 Αυγούστου στη Βρέστη, ένα από τα κύρια λιμάνια αποβίβασης Αμερικανών στρατιωτών. Ο ιός διέσχισε την Ευρώπη μέσα σε λίγες εβδομάδες αφήνοντας πίσω του αμέτρητους νεκρούς. Η πανδημία κόπασε ξαφνικά όπως και εμφανίστηκε, στις αρχές του 1919. Οι επιστήμονες εκτιμούν ότι ο ιός προήλθε τουλάχιστον κατά ένα μέρος από αγριόπαπια και πέρασε στους ανθρώπους μέσω των γουρουνιών.

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ

Τιμώντας του μνήμη του το εκκλησιαστικό συμβούλιο του Αγίου Δημητρίου μετά το τέλος των πολέμων, το Σεπτέμβριο του 1923 τέλεσε μνημόσυνο στην αναγγελία του οποίου τον χαρακτήριζε “μεγάλο ευεργέτη του Ναού”. Είναι και η μοναδική δημόσια αναφορά που εντοπίζεται στον τοπικό Τύπο. Αργότερα ο Δήμος Μεσσήνης έδωσε το όνομά του στο δρόμο που βρίσκεται βορειώς του ακινήτου.

ΚΛΙΝΙΚΗ “ΑΓΙΟΙ ΑΝΑΡΓΥΡΟΙ”

Στο σπίτι του Μουρίκη στεγάστηκε μετά από 12 χρόνια η κλινική “Αγιοι Ανάργυροι” του γιατρού Σταύρου Γιαννόπουλου. Διαφημίζεται στο Σεπτέμβριο του 1930 ως “μιαευτική, γυναικολογική, παιδιατρική, παθολογική” με “πλήρεις εγκαταστάσεις μικροβιολογικού και χημικού εργαστηρίου, εξετάσεις αίματος, πτυέλων, ούρων κλπ.”.

Ο Γιαννόπουλος ήταν μαιευτήρας και αναφέρεται ως “επί τετραετίαν εν Παρισίοις εκπαιδευθέντος εν τοις νοσοκομίοις Tarnier, Broca, Cochin, Saint Antonie, Hopital Desenfates Maladew, Clinique Baudeloque”. Και ανακοίνωνε ότι “δέχεται εν τη κλινική του κειμένη παρά τον Άγιον Δημήτριον (εν τη τώω

οικία Ιωάννου Μουρίκη) 9-12 π. μ. και 4-7 μ. μ.". Και όπως γινόταν γνωστό "εν τη ανωτέρω κλινική χειρουργεί ο ιατρός κ. Σ. Σταματοπούλος".

Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ο Σταύρος Γιαννόπουλος έπαιξε ρόλο στα τοπικά πολιτικά πράγματα ως διορισμένος κοινοτικός σύμβουλος από το φθινόπωρο του 1938 όταν διορίστηκε νέο συμβούλιο στη θέση αυτού που διαλύθηκε από το καθεστώς Μεταξά: "Εις αντικατάστασιν του διαλυθέντος κοινοτικού συμβουλίου της πόλεώς μας διορίσθησαν πρόεδρος ο κ. Μιχ. Πολυδούρης και μέλη οι κ. κ. Π. Σκιαδάς δικηγόρος, Σταύρος Γιαννόπουλος ιατρός, Ιωάννης Μιχαλόπουλος οδοντίατρος, Δημ. Χρόνης πρόεδρος του Επαγγελματικού και Βιοτεχνικού Συλλόγου Μεσσήνης".

Ο ίδιος διετέλεσε πρώτος δήμαρχος όταν το 1947 έγινε πάλι δήμος η Μεσσήνη, διορισμένος από την κυβέρνηση καθώς διαβάζουμε το Μάρτιο αυτού του χρόνου: "Δια Βασιλικού Διατάγματος διορίσθη Δήμαρχος Μεσσήνης ο κ. Σταύρος Ηλ. Γιαννόπουλος ιατρός και δημοτικοί

σύμβουλοι οι κ. κ. Ιωάν. Μιχαλόπουλος, Ιωάν. Καρακώστας, Στυλ. Παναγόπουλος, Γεώργ. Ρήγας, Ιωάν. Πατέντας, Νικολ. Δουβόγιαννης, Θωμάς Ρούτσος, Σταύρος Γεωργούλιας, Νικόλ. Τσώνης, Αθαν. Βαλασαμάκης, Παν. Κατσούρος και Ιωάν. Πανόπουλος".

Ο Σταύρος Γιαννόπουλος έθεσε υποψηφιότητα στις δημοτικές εκλογές του 1951 με αντίπαλο το Σταύρο Τσούση και τον Ανδρέα Κουλέτση. Τις εκλογές κέρδισε ο Σταύρος Τσούσης με 639 ψήφους, έναντι 406 ψήφων του Σταύρου Γιαννόπουλου και 294 του Ανδρέα Κουλέτση.

ΣΧΟΛΕΙΟ-ΑΠΟΘΗΚΗ

Το κτήριο Μουρίκη κάποια στιγμή δεκαετία του 1950 και για αρκετά χρόνια χρησιμοποιήθηκε σαν σχολείο (4ο Δημοτικό), ενώ το εργαστήριο δίπλα σε αυτό είχε διατηρηθεί με επαγγελματική χρήση. Την ίδια περίοδο χρησιμοποιήθηκε προσωρινά τα καλοκαίρια ως αποθήκη συγκέντρωσης σιταριού από την Ένωση Συνεταιρισμών. Ένα κτήριο που "παρακολούθησε" για δεκαετίες την ιστορία του τόπου χάθηκε μετά τους σεισμούς...

Οι μεγάλες πυρκαγιές

Δεκαετία του 1950, βορειοανατολική γωνία Φεσά και πλατεία ημέρα καρναβαλιού, το σημείο από το οποίο ξεκίνησε μια από τις πολλές μεγάλες φωτιές που εκδηλώθηκαν τη δεκαετία του 1930 στη Μεσσήνη (Νησί) αλλά και αργότερα. Όλες σημειώθηκαν στο κέντρο της πόλης όπου και η δόμηση ήταν πυκνή και εύφλεκτα υλικά υπήρχαν ως εμπορεύματα στα διάφορα καταστήματα. Ήταν τόσο συχνές και μεγάλες οι πυρκαγιές που ο... αστικός μύθος έλεγε τα νεότερα χρόνια ότι οι εταιρείες δεν ασφαλίζουν στο Νησί καταστήματα. Κάτι τέτοιο όμως συνέβαινε και στην Καλαμάτα, με την αστυνομία να ακολουθεί την απλή πρακτική: Όταν ξεσπούσε πυρκαγιά οι πρώτοι που συλλαμβάνονταν ως ύποπτοι ήταν εκείνοι οι οποίοι είχαν ασφαλισμένα καταστήματα με εμπορεύματα αξίας μικρότερης της ασφάλειας. Γι αυτό και αναφέρεται συχνά στις ειδήσεις αν ήταν ασφαλισμένα ή όχι κτήρια και εμπορεύματα. Η περιγραφή των μεγάλων

πυρκαγιών που έχουν καταγραφεί δεν αποτυπώνει απλώς το γεγονός αλλά και την “ανθρωπογεωγραφία” της πλατείας και της γύρω περιοχής, την κατανομή των καταστημάτων και πληροφορίες που βοηθούν στον εντοπισμό άλλων λειτουργιών.

ΤΟ 1930

Η πρώτη μεγάλη πυρκαγιά που καταγράφηκε σε ρεπορτάζ εκδηλώθηκε τον Ιούλιο του 1930 για την οποία διαβάζουμε: “Χθες περί την 1ην μεταμεσονύκτιον ώραν εις την γείτονα Μεσσήνην εξερράγη τρομερά πυρκαϊά αποτεφρώσασα τρία καταστήματα. Η είδησις μετεδόθη εις την πόλιν μας δια τηλεγραφήματος του προέδρου της Κοινότητος Μεσσήνης κ. Κορκονικήτα προς τον κ. νομάρχην και τον κ. δήμαρχον δια του οποίου εξητείτο η αποστολή στρατιωτικής ενισχύσεως και των αντιλιών του Δήμου Καλαμών. Το τηλεγράφημα αστραπιαίως διεδόθη εις την πόλιν μας κατά τρόπον μάλιστα υπερβολικόν, παριστάνων ως όλην την

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

Μεσσήνην καιομένην. Ευθύς αμέσως πολλά αυτοκίνητα ανεχώρησαν εντεύθεν με Νησιώτες και πολλούς ενδιαφερόμενους.

Πρώτοι ανεχώρησαν και μετέβησαν εις Μεσσήνην οι νυκτερινοί μας συντάκται οίτινες ευρέθησαν προ τρομακτικού αλλά και μεγαλοπρεπούς εν τη αγριότητι του θεάματος. Το πυρ με τεραστίας φλόγας εξηκολούθη το καταστρεπτικόν του έργον.

Η πυρκαϊά ανεφάνη το πρώτον εις τα καταστήματα υφασμάτων κ. Ν. Λιάππα και Σια και πιλοποιίας του κ. Φούτρου τα οποία αποτεφρώθησαν εν ακαρεί, χωρίς να κατορθωθή η διάσωσης τίποτε εκτός ολίγων τινών του πιλοποιίου. Το πυρ εγένετο αντιληπτόν υπό του σκοπού χωροφύλακος όστις δια πυροβολισμών ειδοποίησε περί του κινδύνου. Ευθύς αμέσως οι κώδωνες των εκκλησιών ήρχισαν κρουόμενοι δαιμονιωδώς. Ολόκληρος η Μεσσήνη ανεστατώθη. Όλος ο κόσμος έτρεξεν εις τον τόπον της πυρκαϊάς πολλοί δε επελήφθησαν του έργου της κατασβέσεως. Δυστυχώς όμως τα μέσα τα οποία εκρησιμοποιήθησαν ήσαν ελλιπή ή δια να μη τα χαρακτηρίσωμεν πρωτόγονα. Η Κοινότης Μεσσήνης στερείται πυροσβεστικών μέσων, τα δύο δε δίτροχα εις ουδέν ήτο δυνατόν να συντελέσουν.

Λόγω του μεγάλου συνωστισμού ουδεμία τάξις εκρατήθη. Τα ολίγα αστυνομικά όργανα, άτινα άλλωστε είχαν επιδοθή εις την κατάσβεσιν του πυρός, δεν ήτο δυνατόν να συγκρατήσουν την τάξιν και να προφυλάξουν τα εμπορεύματα των εκκενουμένων καταστημάτων.

Περί την 2 και 30 'μεταμεσονύκτιον επετεύχθη μετ' αγωνιώδους προσπάθειάς η εντόπισις του πυρός. Εν τω μεταξύ είχε καταφθάσει και εις των καταβρεκτήρων του Δήμου Καλαμών όστις κυρίως συνέτεινεν εις την εντόπισιν του πυρός επί των δύο πρώτων καταστημάτων, προλαβόν την εξαίπλωσιν τούτου εις τα συνεχόμενα.

Εκ της αλλοφροσύνης και του φόβου όστις επεκράτησεν όλα τα περίξ των καιομένων καταστήματα και οικία εκκενώθησαν. Τα εμπορεύματα και έπιπλα άλλα κατεστράφησαν και άλλα διηρπάγησαν. Τας μεγαλειτέρας ζημίας υπέστησαν τα καταστήματα: φανοποιείον του κ. Θεοδωρόπουλου, χρυσοχοείον του κ. Αλε-

ξανδρόπουλου, φανοποιείον του κ. Πλεμμένου, κατάστημα υφασμάτων κ. Τζώρτζη, ξενοδοχείον ύπνου του κ. Δουβόγιαννη και αι οικία των κ. κ. Θεοδωρόπουλου, Χρυσούλη και Γιαννουκάκη. Αι ζημία υπολογίζονται κατά τους μετριότερους υπολογισμούς εις αξίαν μόνον εμπορευμάτων άνω του ενός εκατομμυρίου μη συνυπολογιζομένης της αξίας των κτιρίων. Κατά τας πληροφορίας μας οίτινες όμως δεν είναι απολύτως εξακριβωμένοι λόγω του προκεχωρημένου της ώρας, όλα σχεδόν τα καταστήματα τόσον τα αποτεφρωθέντα των κ. κ. Λιάππα και Φούτρου όσον και τα εκκενωθέντα των προαναφερθέντων, ήσαν ασφαλισμένα. Μόνον αι οικία και τα κτήρια ήσαν ανασφάλιστα.

Δέον να σημειωθή ότι από πόλλων ετών δεν είχαν εκραγή εις την Μεσσήνην πυρκαϊά, δια τον λόγον τούτον εκφράζονται υπόνια εμπρησμού. Πλην όμως ο διοικητής χωροφυλακής Μεσσήνης δεν πθέλπεσε να επιβεβαιώση εις τους συντάκτας μας τας υπονοίας ταύτας, επιφυλαχθείς να προβή εις οιανδήποτε ανακρίνωσιν.

Ο Νομάρχης κ. Μαρκέλλος ευθύς ως έλαβε το τηλεγράφημα του προέδρου της Κοινότητος Μεσσήνης, έσπευσε δι' αυτοκινήτου να μεταβή επί τόπου και να παρακολουθήση εκ του σύνεγγυς τας καταβαλλόμενας προσπάθειάς δια την κατάσβεσιν του πυρός".

ΤΟ 1931

Μικρότερη ήταν η πυρκαϊά που εκδηλώθηκε το Μάρτιο του 1931 καθώς έγοινε γρήγορα αντιληπτή: "Προχθές και περί ώραν 11ην νυκτερινήν εσημειώθη έναρξις πυρκαϊάς επί της στέγης του υποδηματοποιείου Αβαρλή εν Μεσσήνη. Το πυρ εγένετο αμέσως αντιληπτόν υπό των πολιτών και των αστυνομικών όργάνων, κατεσβέσθη δε εν τη γεννέσει του και πριν ή προσλάβει εισέτι διαστάσεις. Υπέστησαν όμως μικροζημίας, τα καταστήματα των κ. κ. Γιαννουλάκη υποδηματοποιείον ήσφαλισμένον έναντι 100.000 δραχμών και Σ. Κεραμίδα κουρείον ήσφαλισμένον αντί 50.000 δραχμών. Το οίκημα ένθα το κατάστημα των Αφών Αβαρλή ανήκει εις τον Ν. Νικητόπουλον ήτο δε ανασφάλιστον. Η αστυνομία ενεργήσασα χθες έρευ-

ναν επί της στέγης του υποδηματοποιείου Αφών Αβαρλή, ανεύρον ασκόν πλήρη βενζίνης και πετρελαίου. Κατόπιν τούτου αι υπόνοιαι της αστυνομίας περί εμπρησμού ενισχύονται”.

ΤΟ 1934

Ο εφιάλτης της καταστροφής επέστρεψε το 1934 όταν τον Απρίλιο του 1934 πήρε φωτιά η αποθήκη της Αγροτικής Τράπεζας με το θειάφι: “Μια είδησις μεταδοθείσα εις την πόλιν μας, επροξένησε πραγματική κατάπληξιν και ανεστάτωσε τους κατοίκους των Καλαμών. Ολόκληρον την χθεσινήν ημέραν δεν άκουε τις παρά την φράσιν “το Νησί καίγεται”. Επίσημος ανακοίνωσις του Νομάρχου δια της οποίας επεβεβαιώθη η πληροφορία μας πνάγκασε να μεταβώμεν επί τόπου δι ανα αντιληφθώμεν ιδίοις όμμασιν, το μέγεθος και την έκτασιν της πυρκαϊάς.

Η έναρξις της πυρκαϊάς εγένετο την 10ην περιπου π. μ. εγένετο δε αντιληπτή υπό του αρμοδίου αποθηκαρίου της Αγροτικής Τραπέζης την 10 και 30’. Η πυρκαϊά ήρχισεν εκ των αποθηκών τη Αγροτικής Τραπέζης αι οποίαι είναι ο κάτω όροφος του άλλοτε υποκαταστήματος της Εθνικής Τραπέζης και όπου είχαν αποθηκευθή αι μεγάλοι ποσότητες θείου.

Ευθύς ως ο αποθηκάριος αντελήφθη την πυρκαϊάν έσπευσε να ειδοποιήση την αστυνομίαν η οποία και διέθεσε ολόκληρον την δύναμίν της προς κατάσβεσιν του πυρός αλλά τούτο κατέστη αδύνατον. Τουναντίον δε η πυρκαϊά εγιγαντούτο εις σημείον ώστε να διατρέχουν άμεσον κίνδυνον αι παρακείμεναι οικίαι και καταστήματα, εντεύθεν δε και εδημιουργήθη ο πρωτοφανής πανικός.

Ο διοικητής της υποδιοικήσεως χωροφυλακής Μεσσήνης κ. Τρεμπέλας πεισθείς ότι ουδέν ήτο δυνατόν να πράξη προς κατάσβεσιν του πυρός η διαθέσιμος αστυνομική δύναμις επληγράφησε εις τον ενταύθα Νομάρχην ζητών στρατιωτικήν ενίσχυσιν και την μετάβασιν των πυροσβεστικών αντλιών προς κατάσβεσιν του πυρός.

Εν τω μεταξύ το καιόμενον θείον εξερχόμενον των αποτεφρωθισών θυρών των αποθηκών κατήρχετο προς τας οδούς, αληθής ποταμός

λάβας έτοιμος να καύση το παν. Αι αναθυμιάσεις του θείου έχουν υπερπληρώση την ατμόσφαιραν και ουδείς τόλμα να πλησιάση το σημείον της πυρκαϊάς. Δύο από τους τολμηρωτέρους χωροφύλακας οι οποίοι απειπειράθησαν ν’ ανέλθουν εις τον άνω όροφον της οικίας όπου διέμενεν ο καθηγητής Νινιός παρ’ ολίγον να αποθάνουν εξ ασφυξίας, μόλις δε και μετά βίας κατορθώθη να διασωθούν. Την 1ην απογευματινήν κατέφθασεν εις Μεσσήνην τμήμα στρατού υπό τον υπολοχαγόν Μπάμπαλην ως και μια εκ των δημοτικών καταβρεκτήρων και επελήφθησαν αμέσως του έργου των. Εν πρώτοις οι πυροσβέσται διέσωσαν τα έπιπλα της οικίας του κ. Νινιού και ήρχισαν ακολούθως να καταβάλουν απεγνωσμένας προσπαθείας δια τον εντοπισμόν του πυρός.

Το πυρ όμως μεταδοθέν εις τας παρακείμενας οικίας, απειλεί να αποτεφρώση ολόκληρον το τμήμα εκείνον της πόλεως. Εκ του γεγονότος τούτου αι προσπάθειαι των πυροσβεστών περιωρίσθησαν εις τον περιορισμόν του πυρός εντός φλεγόμενης ζώνης.

Αι ζημιαί εκ της τεραστίας πυρκαϊάς ανέρχονται εις 1 εκ. 200 χιλ. δραχ. Απετεφρώθη τελείως το οίκημα Φωτόπουλου ένθα αι αποθήκαι της Αγροτικής Τραπέζης. Η συνεχόμενη οικία του Δ. Παπαδοπούλου το κατάστημα του οποίου ήτο ψφαλισμένον αντί 200 χιλιάδων δραχμών και το υποδηματοποιείον Μαυροειδή. Επίσης υπέστησαν φθοράν το κατάστημα Τζώρτζη, το πρατήριο αλεύρων των κυλινδρομύλων “Ευαγγελίστρια”, το κατάστημα Μ. Τσερπέ, το πρακτορείον της Τραπέζης Αθηνών, η οικία Αθανασοπούλου και πολλά άλλα οικίαι και καταστήματα.

Σχετικώς με τα αίτια τα οποία προκάλεσαν την πυρκαϊάν επελήφθη των ανακρίσεων η υποδιοίκησις χωροφυλακής Μεσσήνης επί των οποίων τρεΐται άκρα μυστικότης. Ως ηδυνήθημεν να εξακριβώσωμεν προέκυψαν υπόνοιαι εμπρησμού συνελήφθησαν δε και 18 άτομα εναντίον των οποίων προέκυψαν στοιχεία ενοχής.

Λόγω του δημιουργηθέντος πανικού και της εσπευσμένης εξαγωγής εκ των καταστημάτων των διαφόρων εμπορευμάτων, επωφελήθησαν

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

διάφοροι επιτήδευοι οι οποίοι έκλεψαν διάφορα είδη. Ο καθηγητής κ. Νινιός κατήγγειλε ότι κατά την εξαγωγή των επίπλων του του εκλάπησαν τιμαλφή αξίας 40.000 δραχ.

Το πυρ εντοπισθέν εντός του περι τας αποθήκας χώρου, εξηκολούθησε να καίει και μέχρις αργά τη νύκτα”.

ΤΟ 1937

Ακόμη μεγαλύτερη ήταν η πυρκαγιά που εκδηλώθηκε τον Οκτώβριο του 1937 στο σημείο που απαθανατίζει η φωτογραφία κάπου 20 χρόνια αργότερα. Ενα ολόκληρο τετράγωνο κάπκε ενώ λόγω ανάφλεξης εκρηκτικών υλών έπαθαν ζημιές και τα καταστήματα στη δυτική πλευρά της πλατείας: “Τρομακτικής εκτάσεως πυρκαϊά εξερράγη εις κεντρικόν σημείον της πόλεως μας την νύκτα της χθες, αποτέλεσμα της οποίας ήτο να αποτεφρωθή ολοσχερώς εν ολόκληρον τετράγωνον και να προκληθούν ζημιαί αρκετών εκατομμυρίων δραχμών. Η πυρκαϊά η οποία συνεκίνησε βαθύτατα την κοινωνίαν της πόλεως μας, έλαβε χώρας υπό τας ακολούθους συνθήκας:

Περί την 1. 30’ μετά μεσονύκτιον ο σκοπός χωροφύλαξ της πλατείας αντελήφθη καπνόν και φλόγας εξερχόμενα από την στέγην του βιβλιοχαρτοπωλείου του Σ. Καυκά, όστις είναι και πράκτωρ εφημερίδων εν Μεσσήνη. Ειδοποίησεν αμέσως την υποδιοίκεισιν και έσπευσεν επί τόπου όλη η διαθέσιμος δύναμις των ανδρών. Μετ’ ολίγον δαιμονιώδεις κρότοι ηκούσθησαν, ολόκληρος δε η δυτική πλευρά του καταστήματος εξεσφενδονίσθη εις αρκετών μέτρων απόστασιν. Το πυρ εκάλυψεν αστραπιαίως όλο το κατάστημα και ήρχισε μεταδιδόμενον και εις τα παραπλεύρως οικήματα ελλείψει αποτελεσματικών προσπαθειών προς εντοπισμόν. Ολόκληρον τετράγωνον εντός ολίγου ήτο παρανάλωμα του πυρός.

Περί την 3ην πρωινήν κατέφθασαν εκ Καλαμών αι αντλίας του δήμου, αι οποία είχαν ειδοποιηθή εν τω μεταξύ και ο Διοικητής Χωροφυλακής Μεσσηνίας. Μετά πολλού κόπου αι αντλίας κατώρθωσαν να εντοπίσουν το πυρ, το οποίον μόλις την 7ην πρωινήν έπαυσε το καταστρεπτικόν του έργον. Ο απολογισμός της

πυρκαϊάς υπήρξε τραγικός. Το βιβλιοχαρτοπωλείον του Σ. Καυκά, το ποτοπωλείον Αδαμοπούλου, το γαλακτοπωλείον του Π. Δουρούμη, το κουρείον Θ. Κρεμμυδά, το κουρείον Ν. Γεωργιάδη, το στιλβωτήριον Σαντρουμά, αι αποθήκαι ορύζης Α. Πετροπούλου, αι αποθήκαι βάμβακος Γαλανοπούλου και το παντοπωλείον Ψυχογιουπούλου απετεφρώθησαν ολοσχερώς. Σημαντικάς ζημίας υπέστησαν το βιβλιοχαρτοπωλείον Παπούλια, το κουρείον Ρούτσι, το οινοπωλείον Τσεφαλά, το δερματοπωλείον Δέδε, το παντοπωλεόν Αθ. Παπαδοπούλου κ. α.

Συνεπεία των τρομακτικών εκρήξεων της δυναμίτιδος, των κυτίων πυρίτιδος, των φυσιγγίων και άλλων εκρηκτικών υλών αι οποία ευρίσκοντο εις το κατάστημα του Σ. Καυκά εξετοξεύθησαν βλήματα εις μεγάλην ακτίνα, υπέστησαν δε εκ τούτου ζημίας το καφενεϊόν Αλαμπάνη, το ιατρείον της δίδος Μουλά, το κουρείον Μυτηλιναίου, το ζαχαροπλαστεϊόν Βαλοσαμάκη και Λαδά κ.α.

Αι εκ της πυρκαϊάς συνολικαί ζημιαί υπολογίζεται ότι υπερβαίνουσι τα 3 εκατομμύρια. Επί τόπου μετέβη χθες και ο εισαγγελέυς Καλαμών κ. Καδδίτης”.

Ενα μήνα αργότερα δημοσιεύτηκε σχόλιο το οποίο αναφέρει ότι τα καταστήματα που κάπκαν ήταν... παράγκες και αυτά που ετοιμάζονταν να κατασκευαστούν θα ήταν πάλι παράγκες. Η αλήθεια είναι ότι κατασκευάστηκαν κυρίως μικρά κτίσματα για εμπορική χρήση όπως αυτά της φωτογραφίας, αλλά και μεγαλύτερα με κατάστημα στο ισόγειο και κατοικία στον όροφο: “Είναι γνωστόν ότι εις την Μεσσήνην έγινε προ καιρού μια πυρκαϊά. Μια πυρκαϊά η οποία απετέφρωσε σημαντικόν τμήμα εις την καρδίαν ακριβώς της πόλεως. Επειδή δε ακριβώς πρόκειται περί της καρδίας της πόλεως, γράφομεν τας γραμμάς αυτάς δια να προκαλέσωμεν την προσοχήν των αρμοδίων επί των μελλουσών να ανεγερθούν εις τα σημεία εκείνα οικοδομών. Φυσικά αι οικοδομαί αυταί δεν θα πρόκειται να είναι πολυκατοικιαί ούτε ουρανοξύσται. Θα πρέπει όμως να είναι οικοδομαί καλαισθηται με σχέδια και με αρχιτεκτονικάς γραμμάς, ώστε να λείψη από το μέσον της πόλεως ο αναχρονισμός εκείνος των θλιβερών παραγκών και

να μπορεί ο επισκέπτης να ικανοποιήσει στοιχειωδώς έστω την αισθητική του. Επί του προκειμένου να πρέπει κυρίως να λάβει μέριμναν ο κ. Νομάρχης ή ο κ. Νομομηχανικός. Και τούτο διότι εξωδίκως επιληροφορήθημεν ότι εις την θέσιν των τέως παραγκών, θα ανεγερθούν... νέαι παράγκαί!”.

ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Η πρώτη μεγάλη πυρκαγιά μετά τον πόλεμο εκδηλώθηκε τον Ιούνιο του 1954 και παραλίγο να υπάρξουν θύματα: “Η πόλις της Μεσσήνης ανεστατώθη χθες συνεπεία πυρκαϊάς η οποία εξερράγη την 10.30’ π. μ. ώραν εις οίκημα της κεντρικής πλατείας, όπου στεγάζεται το ραφείον Πλουμίδη. Το πυρ απετέφρωσε πλην του ραφείου και το κάτωθεν αυτού (εις το ισόγειον) ευρισκόμενον κατάστημα υφασμάτων Κώστα Τσαλιμάκη. Ευτυχώς εγκαίρως μετεφέρθησαν τα υφάσματα του καταστήματος έξωθι αυτού και διεφυλάχθησαν.

Επίσης απετεφρώθησαν το οίκημα του πρατηρίου υγρών καυσίμων Κροντήρη, το συμβολαιογραφείον Θεοδωρόπουλου και το γραφείον των φορτοεκφορτωτών.

Πανικόν προεκάλεσε το γεγονός ότι παραπλεύρως του καιομένου ραφείου ευρίσκεται αποθήκη βενζίνης εκ της οποίας άμεσος υπήρχε κίνδυνος επεκτάσεως της πυρκαϊάς εις τας γύρω οικοδομάς, αποτελουμένας εκ ξύλων κατά μέγα μέρος. Τα πλησίον καταστήματα και αι οικίαι εξεκενώθησαν προ του κινδύνου αυτού, ευτυχώς όμως οι καταφθάσαντες εγκαίρως άνδρες των πυροσβεστικών αντλιών βοηθούμενοι και από τα αστυνομικά όργανα κτώρθωσαν να απομονώσουν την βενζιναποθήκην και να εντοπίσουν την πυρκαϊάν. Ευτυχώς δεν υπήρχε βενζίνη εις δοχεία, έξω της τσιμεντένιας αποθήκης, η οποία δεν διατρέχει κίνδυνον αναφλέξεως.

Αι προκληθείσαι πάντως ζημίαι εις τας οικοδομάς αι οποίαι είναι ανασφάλιστοι, υπήρξαν

σημαντικά ανερχόμενα εις πολλές δεκάδας χιλιάδας δραχμών. Κατά προχείρους υπολογισμούς αι προκληθείσαι ζημίαι εις τα οικήματα ανερχονται εις 200 χιλιάδας δραχμάς. Δεν εξηκριβώθη η αιτία εξ ής προήλθε το πυρ.

Η πυρκαϊά είχε ως αποτέλεσμα τον σοβαρόν τραυματισμόν του Π. Τσακατιάν, υποστάντος κατάγμα της δεξιάς χειρός. Ούτος μετεφέρθη ει την εν Καλάμαις κλινικήν Αντύπα. Ετραυματίσθη επίσης ελαφρώς ο Π. Λουκάκος”.

Μια δεύτερη ανταπόκριση την επόμενη δίνει διευκρινήσεις σχετικά με το τι συνέβη: “Υστερα από δεκαπέντε και πλέον χρόνια ο από πυρκαϊάς πανικός ήλθε και πάλιν προχθές δια να ταραξή την ηρεμία της Μεσσήνης. Τα καταστήματα Πλουμίδη-Πατρινού και Κροντήρη υπέστησαν μεγάλας ζημίας. Το καφενείον “Λέσχη” και το κουρείον Βασιλάκη υπέστησαν και αυτά ζημίας τινάς.

Παρ’ ολίγον όμως να έχομεν και ανθρώπινα θύματα, Ο Ιω. Τοκατιάν, γκαρσόνι της “Λέσχης”, ετραυματίσθη υπό τας ακολούθους συνθήκας: Όταν αντελήφθη το πυρ ανήλθεν εις το ραφείον Πλουμίδη δια να παράσχη βοήθειαν. Όταν κατήρχετο εθραύσθη η ξύλινη κλίμαξ, η οποία είχε καή εις έν μέρος και ούτος έπεσεν επί του αντιπροέδρου του δημοτικού συμβουλίου Μεσσήνης τραυματισθέντος και αυτού ελαφρώς.

Η Μεσσήνη ευχαριστεί την Πυροσβεστικήν Υπηρεσίαν και την Χωροφυλακήν δια την καταστολήν της πυρκαϊάς. Αξίζει όμως έπαινος και εις τους δύο τραυματίας μας που προσέτρεξαν άμέσως δια να προσφέρουν την βοήθειάν των”.

Πυρκαγιές σε καταστήματα εκδηλώθηκαν και τα νεότερα χρόνια, όπως φαίνεται όμως χωρίς να προξενήσουν τον πανικό που περιγράφεται στα ρεπορτάζ των προηγούμενων χρόνων. Και αυτό γιατί έσβησαν γρήγορα ενώ είχε δημιουργηθεί πλέον πυροσβεστική υπηρεσία και οι παρεμβάσεις ήταν σχετικά αποτελεσματικές...

Εβλεπαν «κίνδυνο» στο τρένο

Το τρένο φεύγει από το Νησί, κάπου τη δεκαετία του 1930, η εικόνα πάνω στη γέφυρα με το φυλάκιο και τον ευκάλυπτο. Συνδεδεμένο με τη ζωή της πόλης για κάποιες ηλικίες, αντιμετώπιστηκε αρνητικά από σημαντικό μέρος του πληθυσμού της πόλης από την αρχή. Το 1882 κυκλοφορούσε στο Νησί η εφημερίδα “Πάμισος” προσκείμενη στην οικογένεια Καρατζά, αν όχι και ιδιοκτησία της. Υποστήριζε το Δήμαρχο Ιωάννη Καρατζά και το δημαστυνόμο (και αργότερα δήμαρχο) Γεώργιο Καρατζά, αλλά και τον Αλέξανδρο Κουμουνδούρο. Η χρονιά εκείνη χαρακτηρίζεται ως “έτος μηδέν” για το σιδηρόδρομο, καθώς την άνοιξη αυτού του χρόνου ψηφίζονται από τη Βουλή τρία νομοσχέδια που υπέβαλε η κυβέρνηση Χ. Τρικούπη και ξεκινάει η δεκαετία που άλλαξε ριζικά το τοπίο στις μεταφορές. Η συζήτηση στη Βουλή ήταν μεγάλη και εκδηλώθηκε σφοδρή αντιπαράθεση ανάμεσα στο Χ. Τρικούπη και τον Αλ. Κουμουνδούρο για τα

γεωμετρικά χαρακτηριστικά του σιδηροδρόμου και τη στόχευση του εγχειρήματος. Κατά βάση ο Τρικούπης υποστήριζε τη μετρική γραμμή ως ανταποκρινόμενη στις οικονομικές δυνατότητες και τη γεωμορφολογία και ο Κουμουνδούρος την κανονική γραμμή με στόχο τη σύνδεση με διεθνείς γραμμές που θα μπορούσαν να κατασκευαστούν. Στην αντιπαράθεση για τις γραμμές που θα έπρεπε να θεωρηθούν ως “διεθνείς” και να γίνουν κανονικές όπως υποστήριζε η αντιπολίτευση ο Τρικούπης περιέλαβε μόνο αυτή της Καλαμάτας ως προέκταση της γραμμής Αθήνας-Λάρισας-Θεσσαλονίκης: “Το διεθνές της γραμμής ταύτης στηρίζεται επί της ελπίδος, την οποία δυνάμεθα να έχωμεν, ότι αι Καλάμαι θα είναι το ευρωπαϊκόν άκρον της συγκοινωνίας των δια του σιδηροδρόμου μεταβιβαζομένων εις Αίγυπτον και δι’ Αιγύπτου εις την Ινδικήν. Αλ’ αυτή η ελπίς δεν είναι θετική. Ουδόλως είναι βέβαιον ότι το εμπόριον των Ινδιών μετά της Ευρώπης δια της Αιγύπτου

θέλει προτιμήσει τον σταθμό των Καλαμών μάλλον ή άλλους, έστω και απώτερους της Αιγύπτου, αλλά παρέχοντας άλλα πλεονεκτήματα”. Συζήτηση περί “συνδυασμένων μεταφορών” στα τέλη του 19ου αιώνα, αλλά σύμφωνα με τον Τρικούπη, εξ αιτίας του ορεινού εδάφους, η κατασκευή της κανονικής γραμμής ως την Καλαμάτα θα απαιτήσει τέτοια δαπάνη “ώστε να μη δυνάμεθα να κατασκευάσωμεν άλλην γραμμήν”.

ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Αυτή η συζήτηση επεκτάθηκε και στις ενδιαφερόμενες περιοχές, οι καλαματιανοί υποδέχθηκαν και ενθουσιασμό το ενδεχόμενο να φθάσει τρένο στην πόλη και υποστήριξαν ότι η προέκταση προς το Νησί θα ήταν αμοιβαία επωφελής. Η αντίδραση της εφημερίδας “Πάμιος” ήταν σφοδρή και πέρα από την αντιπολιτευτική λογική έθετε το πρόβλημα ότι η λειτουργία της γραμμής θα είναι “καταστροφή” για την πόλη (και την επαρχία Μεσσήνης κατά τον ισχυρισμό). Το τρένο θα ακύρωνε τις προσπάθειες για λιμάνι στη Μπούκα και θα οδηγούσε μελλοντικά τα εμπορεύματα στο υπό κατασκευή λιμάνι της Καλαμάτας. Μαθήματα εμπειρικής “χωροταξίας” η οποία επιβεβαιώθηκε στην εξέλιξη καθώς η κατασκευή του σιδηροδρόμου προκάλεσε και τις πρώτες μεγάλες μετακινήσεις προς τα κέντρα, αλλάζοντας το ρόλο των διαφορετικών περιοχών. Και είναι “κοινό μυστικό” ότι πλήθος οικογενειών εμπόρων μετακινήθηκαν από το Νησί στην Καλαμάτα σε μια πορεία, κάτι που αποτυπώνεται και στις απογραφές. Ας δούμε πως διαμορφώνεται ο πληθυσμός:

Ετος	Κάτοικοι
1856	3.692
1861	4.790
1870	5.397
1879	5.853
1889	6.325
1896	6.175
1907	6.039

Γύρω στις 6.000 εμφανίζεται ο πληθυσμός

σε όλες τις απογραφές με εξαιρέσεις που επιβεβαιώνουν τον κανόνα. Με την ανάπτυξη των μεταφορών η πόλη δέχεται πληθυσμό από την ενδοχώρα και κάνει προς τα αστικά κέντρα. Πολλές φορές οι νέοι κάτοικοι μένουν 1-2 γενιές και μετακινούνται. Η λειτουργία αυτή αποτελεί ένα ξεχωριστό χαρακτηριστικό και θα μπορούσε να γίνει αντικείμενο επισταμένης έρευνας.

Πίσω στο Μάιο του 1882 και το δημοσίευμα της εφημερίδας “Πάμιος”: “Η επαρχία Μεσσήνης επιβαλούσα φόρον επί των προϊόντων αυτής δια κατασκευήν λιμένος σκοπόν προτίθεται την ανάπτυξιν του εμπορίου αυτής, Τούτο δι’ όλων των μέσων θέλει το επιδώσει. Γνωρίζει δε καλώς, ότι πάσα διευκόλυνσις της συγκοινωνίας μεταξύ επαρχίας Καλαμών και Μεσσήνης είναι καταστροφή δια την τελευταίαν. Κατά συνέπειαν αι ενέργεια και σκέψις των κ. Καλαμίων αποκλειστικώς προς το συμφέρον αυτών αποβλέπουσι. Δεν τους κακίζομεν δια τούτο. Αλλά το να ζητώσι ν’ αποδείξωσι, ότι τα συμφέροντα αμφοτέρων των επαρχιών προάγονται δια της κατασκευής σιδηροδρόμου διερχομένου και δια Μεσσήνης και καταλήγοντος εις την παραλία των Καλαμών, είναι το ίδιον ως ζητεί ν’ αποδείξει ο κ. Τρικούπης ότι επιβάλων φορολογίαν επί όλων των εν γένει ειδών των γεωργών της Ελλάδος, ανακουφίζει την γεωργικήν τάξιν αυτής. Ας φροντίζωσιν όθεν περί μόνης της επαρχίας αυτών, όπως και ημείς φροντίζομεν περί μόνης της ιδικής μας”.

ΛΙΜΑΝΙ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΜΟΣ

Η εφημερίδα υποστήριζε φανατικά την κατασκευή λιμανιού στο Κουλτούκι και το πρόβαλε με κάθε ευκαιρία όπως φαίνεται και από δημοσίευμα τον Απρίλιο του 1882: “Μετά χαράς αναγγέλομεν εις τους συμπολίτας ημών ότι η επί των Δημοσίων και Δημοτικών Εργων συσταθείσα εν Αθήναις εταιρία απέστειλε εγκύκλιόν της προς την λιμενικήν επιτροπήν ημών, αναγγέλουσα την ίδρυσιν αυτής. Ευελπιστούμεν ότι η ημετέρα λιμενική επιτροπή θέλει σπεύσει να έλθη εις διαπραγματεύσιν μετά της εν λόγω εταιρίας περί κατασκευής λιμένος εν τη λίμνη

Κουλτούκι, ήτις κείται πλησίον της θαλάσσης και δι' ολίγων χρημάτων δύναται να μετατραπή εις ασφαλέστατον και ευρύχωρον λιμένα".

Και προσπαθεί να πείσει ότι είναι επωφελής για όλους οι εξαγωγές από το λιμάνι της Μπούκας γράφοντας τον Ιούλιο του ιδίου χρόνου: "Υπενθυμίζομεν και αύθις τοις εμπορευομένοις τα εν Μεσσήνη προϊόντα, ότι η δια της παραλίας εξαγωγή ου μόνον εύκολος είναι αλλά και επωφελεστάτη. Διότι το μεν λιμενικόν ταμείον κατεσκεύασεν ωραίαν αποβάθραν, ο δε δήμος πλάττωσεν εις το ήμισυ τον προϋπάρχοντα λιμενικόν φόρον, ισοδυναμούντα προς το ήμισυ του επιβληθέντος εν Καλάμαις. Προς δε και η μέχρις παραλίας Μεσσήνης μεταφορά είναι κατά το ήμισυ σχεδόν ολιγωτέρα της προς παραλίαν των Καλαμών. Τέλος η υπό της δημοτικής αρχής καταστάσα και διατηρουμένη ασφάλεια και τάξις είναι αρκούντες λόγοι, όπως πείσωσι τους κ. κ. εμπόρους να προτιμήσωσι την Μεσσήνην από εκείνην των Καλαμών".

Στο ίδιο φύλλο προβάλλεται η ανάγκη κατασκευής οικισμού στη Μπούκα, ο οποίος ουσιαστικά θα λειτουργεί ως υποστηρικτικός του λιμανιού και ήταν "σύλληψη" του Κουμουνδούρου: "Επί της υπουργίας του κ. Κουμουνδούρου εξεδόθη διάταγμα συνοικισμού της παραλίας Μεσσήνης. Επειδή όμως επρόκειτο να εισαχθή εις την Βουλήν νόμος περί συνοικισμού, ανεβλήθη η κοινοποίησις του Διατάγματος. Ηδη ψηφισθέντος του Νόμου περί συνοικισμού, ανάγκη να κοινοποιηθή τούτο. Εάν ο αρμόδιος υπουργός λάβη υπ' όψιν τα έγγραφα του κ. Δημάρχου Παμίσου, δι' ών επανειλημένως συνίστα τον συνοικισμόν, θέλει ανεύρη τους λόγους οίτινες θέλουσι πείση αυτόν εις την ταχείαν κοινοποίησιν του Διατάγματος. Επί του αντικειμένου τούτου πολλάκις θ' αναφερομεν, καθόσον δια την επαρχίαν Μεσσήνης

είναι ζήτημα ζωτικών". Τελικά εκδόθηκε το Διάταγμα και δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης στις 4 Σεπτεμβρίου 1882, αλλά οικισμός δεν κατασκευάστηκε ποτέ παρά τα κίνητρα που δόθηκαν.

ΤΑ ΑΤΜΟΠΛΟΙΑ

Το Νοέμβριο ο συντάκτης της εφημερίδας ενθουσιάζεται από την προσέγγιση ατμοπλοίων στη Μπούκα: "Πρώτην ήδη φοράν εφέτος η παραλία ημών παρουσιάζει λαμπρόν φαινόμενον. Ατμόπλοια διαφόρων σημαίων διαδέχονται άλλα συμπληρούντα ή λαμβάνοντα εντεύθεν το φορτίον αυτών. Οκτώ μέχρι τούδε επεσκέφθησαν την παραλίαν ημών και αναμένονται έτερα δύο". Αλλά την πρωτοχρονιά του 1883 απορεί γιατί δεν προσεγγίζουν για πολλούς μήνες ατμόπλοια παρότι εκτιμά ότι τα κέρδη είναι προφανή: "Είναι άπορον πως, αφ' ού η Ελληνική Ατμοπλοϊκή Εταιρία διακόπτει άνευ αποχρώντος λόγου εφ' ικανούς μήνας τας προσεγγίσεις των ατμοπλοίων της εις την ημετέραν παραλίαν, δεν κατανόσαν αι άλλα εταιρείαι το συμφέρον αυτών, όπως προσεγγίζωσι τα ατμόπλοια αυτών αφ' ού τα κέρδη είναι προφανή".

Η επαρχία ημών Μεσσήνη έχει κατ' αυτούς τους μήνας εισαγωγήν εμπορευμάτων σημαντικήν και εξαγωγήν προϊόντων ουκ ευκαταφρόνητον και ο αριθμός των επιβατών είναι μέγας και είναι ευκολώτερον και ευωνότερον να γίνονται αι εκφορτώσεις και φορτώσεις εκ της ημετέρας παραλίας, όπου η αμαξωτή οδός είναι σύντομος και άριστη και η αποβάθρα επίσης".

Ορισμένα πράγματα κινούνται πέρα από προθέσεις και επιθυμίες, ως αποτέλεσμα διοικητικών και χωροταξικών ρυθμίσεων, αλλά και κοινωνικών μεταβολών.

Φορολογική εξέγερση το 1840

Καλλιέργεια φυσικιού στη Μεσσήνη μάλλον τη δεκαετία του 1950. Οι άνθρωποι της πόλης ήταν πάντα δεμένοι με την καλλιέργεια της γης και ζούσαν απ' αυτή. Αυτό ήταν και η αιτία μιας άγνωστης κοινωνικής εξέγερσης το φθινόπωρο του 1840. Το κράτος αμφισβητώντας την κυριότητα των κτημάτων επέβαλε ως φόρο διπλοδέκατο, δηλαδή 25% επί του ακαθαρίστου εισοδήματος. Οι Νησιώτες αρνήθηκαν να το καταβάλουν και το κράτος έστειλε στρατό για να υποχρεώσει τους αγρότες να πληρώσουν.

ΣΤΡΑΤΟΣ ΓΙΑ ΤΟ... ΦΟΡΟ

Και μας πληροφορεί η εφημερίδα "Αθηνά" (που αναφέρεται σε ξενοκρατία) στις 16 Οκτωβρίου ότι στάλθηκαν 300 στρατιώτες τους οποί-

ους υποχρεώθηκαν να τρέφουν οι κάτοικοι: "Εν μέσω της μεγαλτέρας γαλήνης παρεδόθη η πόλις Νησίου εις τον βιασμόν και κατάθλιψιν τριακοσίων περίπου στρατιωτών, διότι ετόλμησε να φιλονικήση με την εξουσίαν την κυριότητα των κτημάτων της, αναγνωρισμένην προ αμνημονεύτων χρόνων, και ηρνήθη κατά συνέπειαν την απόδοσιν επικαρπίας φόρων, τους οποίους ποτέ δεν επλήρωσε, κατά τας απαιτήσεις της. Σκοπεύοντες εν τούτοις να εξιστωρήσωμεν κατόπιν λεπτομερώς την υπόθεσιν αυτήν, λέγομεν ήδη, ότι η εξουσία φέρει το πρόσωπον του ενάγοντος εις την περίστασιν αυτήν, και ότι η πράξις των κατοίκων του Νησίου είναι απλή μόνον άρνησις. Το μέτρον επομένως της αποστολής και διατροφής τοσούτων στρατιωτών δεν δύναται κατ' ουδένα λόγον να δικαιολογηθή.

Εννοούμεν οποίαν η εξουσία δίδει σημασίαν εις τας δικαίας φωνάς μας. Αδιάφορος εις την ιστορίαν, ακολουθεί πραγματικώς τον δρόμον της, μη ταραττομένη ποσάς από τας αναποφεύκτους τοιαύτης διαγωγής συνεπειάς, τας οποίας θεωρεί, φαίνεται, ασχέτους με την ύπαρξιν της, ήτις, καθ' ημάς, δεν είναι άλλη, παρά η ευημερία του οποίου διοικεί λαόν. Ημείς μολοταύτα, εκπληρούντες ιερόν καθήκον μας, θέλομεν υψώσει την φωνήν μας δια την άδικον των συμπολιτών μας θυσίαν, δια να δείξωμεν τουλάχιστον πόσον η εξουσία σέβεται τα δικαιώματα των πολιτών και πόσον ούτοι πρέπει να ελπίζουν”.

Την ίδια ημέρα στο θέμα αναφέρεται και η εφημερίδα “Αιών” φίλα προσκείμενη στην εξουσία: “Οι κάτοικοι του Νησίου της Μεσσηνίας αντιποιοούνται από του πολέμου ιδιοκτήτους τας γαίας των, εν ώ η κυβέρνησις τας θεωρεί εθνικάς. Εντεύθεν μεταξύ τούτων και των ενοικιαστών υπήρξαν επί των προλαβόντων χρόνων διάφοροι διενέξεις, αίτινες επανελήφθησαν, ως ήτο φυσικόν και επί του τρέχοντος έτους. Κατά δυστυχίαν όμως εις την Ελλάδα δεν ακολουθεί τι, χωρίς ν’ αποδοθή εις πολιτικήν αιτίαν και χρώμα. Ούτοι διεφθαρμένοι τινές, εκρωμάτισαν ως στάσιν, πολιτικούς έχουσαν σκοπούς, την εναντίον των ενοικιαστών αντίστασιν των κατοίκων, αρνουμένων να δώσωσι, το οποίον οι ενοικιασταί απήτουν διπλοδέκατον.

Τι ακολουθεί; Συγκέντρωσις άμεσος στρατιωτικής δυνάμεως εις Νησίον των Καλαμών επί λόγω στάσεως, μη υπάρχουσας. Εάν η συγκέντρωσις αύτη δεν έτεινεν εις ανωτέρας περί της Μεθώνης και Πύλου αιτίας, είναι άλλως άδικος ως επιβαρύνουσα τολυς δυστυχείς κατοίκους, δι’ υπόθεσιν εντελώς δικαστικήν. Εναντιούνται οι κάτοικοι δικαίως ή αδίκως εις την απόδοσιν του διπλοδέκατου; Υπάρχουσι Δικαστήρια ενώπιον των οποίων ηδύνατο να λυθή η προκειμένη διαφορά μεταξύ αυτών και του Δημοσίου. Πας άλλος λόγος είναι ανίσχυρος. Και η κυβέρνησις οφείλει να συναισθάνεται πολύν την δυστυχίαν των λαών της”.

ΚΑΙ ΑΛΛΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Λίγες ημέρες αργότερα στέλλονται εκατο-

ντάδες στρατιώτες και χωροφύλακες και η “Αθηνά” διεκτραγωδεί τα βάσανα των Νησιωτών που έπρεπε να τρέφουν τους στρατιώτες και τα ζώα τους: “Ταύτην την στιγμήν, καθ’ ήν ανέγνωμεν τας εφημερίδας, ηκούσαμεν ήχους των ταμπούρων. Κοντά εις τριακοσίους στρατιώτας, τους οποίους αναφέρει η εφημερίς, υπάρχουν σήμερα επτακόσιοι, συγκείμενοι από ιππείς 120, από δύο λόχους των ελαφρών ταγμάτων, από τέσσαρας λόχους της γραμμής, και από 11 ενωμοτίας χωροφυλάκων. Ολα ταυτά τα στρατεύματα τροφοδοτούνται από τους δυστυχείς κατοίκους καθώς και οι ίπποι των. Η δυστυχία μας είναι μεγάλη και απεριγραπτος. Ο Διοικητής μας επαναπαύεται εις τα δάφνας του, περιμένων ίσως χρυσούν σταυρόν. Δεν έχωμεν καιρόν να σας γράψωμεν εκτεταμένως. Είμεθα παραζαλισμένοι, διότι δεν δυνάσμεθα να τρέφωμεν τόσους στρατιώτας, ενώ ευρισκόμεθα εις την ελεεινοτέραν κατάστασιν της δυστυχίας.

Μένει ακατανόπητος αναντιρρήτως η τοιαύτη της εξουσίας διαγωγή. Ερωτώμεν προς τούτοις ποίος νόμος προσδιορίζει τοιαύτην ποινήν; Δεν πιστεύομενα ακόμη να θεωρή η εξουσία τους νόμους, τους οποίους αυτή πρώτη χρεωστεί να σέβεται ως ψιλούς τύπους, ασχέτως με την διαταγήν της. Τα κόνακια, ίδιον άλλης εποχής, παρήλθον μετ’ αυτής. Ηδη δε καθό ποινή αποκρουομένη από την νομοθεσίαν μας, φέρει τον χαρακτήρα της βίας και του αυθαιρέτου. Ευχόμεθα τέλος πάντων να μην επανέλθωμεν εις λυπηράν αυτήν περίστασιν”.

Στις 9 Νοεμβρίου η “Αθηνά” επανέρχεται καταγγέλοντας ότι οι στρατιώτες παρεμβαίνουν στις επικείμενες δημοτικές εκλογές: “ Η στρατιωτική διατροφή εξακολουθεί έτι να καταθλίβη την δυστυχήν Μεσσηνίαν, εις το πείσμα της δικαιοσύνης, την μεγάλην παραβίασιν της οποίας δεν έχομεν σκοπόν ν’ αναπτύξωμεν ήδη επανειλημμένως. Δεν σκοπεύομεν επίσης να εξιστρίσωμεν τα δεινά των κατοίκων, ευκατανόπητα εις μόνον τον γιγνόσκοντα την στρατιωτικήν ηθικήν και την υλικήν των Ελλήνων κατάστασιν, ιδίως μάλιστα των Μεσσηνίων, εις τους οποίους η ξενοκρατία άμα επάτησε την Ελλάδα εξακολουθεί να ικανοποιή όλας τας

αντιπάθειάς της και ν' αναπαύη τα άλογα πάθη της. Ο, τι όμως αναφέρομεν είναι η νέα φάσις, την οποίαν η διαμονή των στρατευμάτων τις τον τόπον έλαβεν.

Είναι γνωστή η φανατιώδης προσήλωσις τωνών εκ των στρατιωτών τούτων εις έν κόμμα. Οι στρατιώται ούτου παρεκτός των οποίων προ πολλού διέδιδον φημών, ότι θέλουν διαμείνουν μέχρι της αποπερατώσεως των Δημοκρασιών δια να στρέψουν δια της βίας προς το συμφέρον των συμπατριωστών τους, ήρχισαν κατ'αυτάς να κάμουν αποπείρας των σχεδίων των, απειλούντες τους κατοίκους ως πληροφορούμεθα, αν δεν λάβουν το μέρος των φίλων των. Έχοντες υπ' όψιν τα υπερασπιζόμενα παρ αυτών πρόσωπα, πιστεύομεν ότι αιτία της διαγωγής αυτής είναι τα πολιτικά πάθη και ο φαρτρισμός των στρατιωτών τούτων, και όχι συστηματικά σχέδια του απολυτισμού εναντίον ενός δικαιώματος, το οποίον και αυτή η Τουρκοκρατία εσεβάσθη. Τούτο μολοντούτο θέλομεν γνωρίσει ως εκ των μέτρων της εξουσίας προς θεραπείαν του κακού τούτου, το οποίον δεν αγνοεί αναντιρρήτως. Οθεν αποφεύγομεν ήδη να κάμωμεν όσας έδει παρατηρήσεις. Ο Κύριος Καρώσης εν τούτοις, του οποίου η μέχρι τούδε διαγωγή εις Μεσσήνην είναι άξια επαίνων, δεν πρέπει να λησμονήση οποίαν εις τον χαρακτήραν του θέλει προστρίψει κηλίδα αν αδιαφορήση το καθ' ημάς, θέλομεν ακολουθήση τον ρουν των πραγμάτων και ας όψωνται οι αίτιοι”.

Και λίγο αργότερα αρχίζει το ξυλοκόπημα: “Ο, τι υποπτευόμεθα δεν το απεφύγαμεν. Την 7 τρέχοντος διευθύνετο εις την οικίαν του ο κύριος Α. Ζαλμάς. Καθοδόν προσεβλήθη από τρεις στρατιώτας της γραμμής, οίτινες επιπεσόντες αίφνης επάνω του, τον εκτύπησαν απανθρώπως και αποτόμως αφήσαντές τον ημιθανή. Ευρίσκεται ήδη κλοινήρης, μη δυνάμενος να μεταβή εκτός της οικίας του από τους διπνεκείς πόνους. Το κτύπημα τούτον ως γενόμενον επαυτοφόρω, έδοσε την μεγαλτέραν εντύπωσιν. Καταγίνεται να ανακαλύψη τι, επειδή τουλάχιστον δεν γνωρίζει τους κτυπήσαντες αυτόν, ως μη ελθών ποτέ με αυτούς εις ομιλίαν. Περί τούτων ανεφέρθη η αστυνομία

επισημως εις τον ταγματάρχην Ροδίτην, όστις διώρισε τριμελή επιτροπήν να εξετάση περί τούτου, αλλ' εισέτι δεν είδομεν τι. Και είθε να εύγωμεν ηπατημένοι από τας οποίας μαντεύομεν αιτίας.

Διάφοροι άλλοι ραβδισμοί έλαβον χώραν κατ' άλλων πολλών, και μάλιστα κατ' αδυνάτων γυναικών. Αι καταχρήσεις αύται λαμβάνουν την πηγην των από τους δύο λόχους της γραμμής, οι στρατιώται των οποίων δεν φυλάττουν καμμίαν πειθαρχίαν. Εξ εναντίας δε εκείνοι των ακροβολιστών και των ιππέων φέρονται τακτικώτατα, παραδειγματιζόμενοι κυρίως από τους αρχηγούς των. Ο Θεός να μας φυλάξη από τα μεγαλτέρα, διότι δεν έμεινε πλέον ασφάλεια του πολίτου”.

Ο “Αιών” όμως τα βρίσκει... όλα καλά: “Τα πάντα υπάρχουν ενταύθα εν άκρα πουχία και ευταξία. Ο προ ολίγου ερχομός των στρατιωτών εις Νησί, και η ολιγοήμερος διατροφή των από τους κατοίκους, προεξένησαν κατ. Αρχάς ολίγον θόρυβον, εν ώ τινές των κατοίκων έκαμαν την ανοψίαν να αντισταθώσι εις το αυθαίρετον μέτρον της εξουσίας περί αποδόσεως του διπλοδεκάτου και ηδύνατοξ να ματαιώσωσι τούτο δια της νομίμου οδοϋ εντός οκτώ ημερών. Οι ίδιοι τούτοι μ' όλα αυτά εξακολουθούσι φλυαρούντες και προσπαθούντες να ενσπεύρωσι σκάνδαλα μεταξύ των αξιωματικών του Πυροβολικού κατά των ακροβολιστών και τ' ανάπαλιν. Το αληθινόν είναι ότι όλοι οι αξιωματικοί των διαφόρων αποσπασμάτων, ανώτεροι των ανοψιών τούτων και των εντοπίων παθών, διατηρούσι την μεγαλυτέραν μεταξύ των αρμονίαν, ο δε διοικητής του Σώματος λαμβάνει τα πλέον αυστά μέτρα κατά πάσης παρεκτροπής. Οι κάτοικοι πωλούσι τα προϊόντα των εις διπλασίαν τιμήν και ελειονολογούσι τους ανοήτους των συμπολιτών, οίτινες προεκάλεσαν την συρροήν των στρατευμάτων. Το περίεργον είναι, ότι προσπαθούσι οι τοιούτου να περιπλέξωσι και τον Διοικητήν, δθα να συμπράττει εις τους σκοπούς των.

Άλλη είναι η αληθής κατάστασις των εδώ πραγμάτων. Ευχόμεθα νουν εις εκείνους, όσοι εξυβίζουσι τους αξιωματικούς, υπέρ των οποίων θέλει ομιλή άπασα η Μεσσηνία χάριν της αλη-

θείας.

Οι τοιοῦτοι ἐκ των ραδιούργων θέλουσι μετανοήσῃ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, ὅταν ανακαλυφθῇ ἡ ἀλήθεια ἐν γένει”.

ΕΙΣΠΡΑΚΤΟΡΕΣ ΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ

Οἱ στρατιῶτες γίνονται εἰσπράκτορες καὶ ὅσοι δὲν πληρώνουν θὰ πρέπει νὰ τρέφουν ἄλλους 3-4 στρατιῶτες που προβαίνουν σὲ βιαιότητες. Τὴν ἴδια ὥρα ὁ ἐνοικιαστὴς των φόρων αὐθαιρετῇ με τὴν ἀνοχὴ τῆς ἐξουσίας σὲ βάρος των ἀγροτῶν: “Τὶ νὰ σου γράψω, φίλε, περὶ τοῦ Νησίου; Ἡμέρα τῆς ἡμέρας ἀναφύονται νέαι πληγαὶ καὶ καταθλίψεις. Χθὲς κατὰ συνέπειαν ἀναφοράς τοῦ ἐνοικιαστοῦ μας διετάχθη νὰ γίνον ἀλοι αἱ εἰσπράξεις διαστρατιωτῶν, καὶ ἀκουσον! Ὁποῖος δημότης χρεωστῇ, ἀμέσως κοντὰ εἰς ὅσους στρατιῶτας ἔχει τοῦ στέλλοντα προσέτι τρεῖς ἢ τέσσερες, οἵτινες ἀμα φθάσουν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀμέσως διατάττουν φαγητόν, φονεύουν ὅ, τι ζῶν ἐύρουν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ, καὶ τέλος κάμνουν τὰς μεγαλητέρας καταχρήσεις, καταβασανίζοντες τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐκφέροντες εἰς αὐτοὺς μυρίας ὕβρεις καὶ κακώσεις. Τέλος δὲ ἤρχισαν καὶ τοὺς ραβδισμοὺς εἰς ἐκεῖνους, οἵτινες δὲν ἔχουν ὄρνιθας καὶ γάλλους νὰ τοὺς τρέφωσι. Ἐρωτῶμενοι ἐπὶ τίνι βάσει κάμνουν ταῦτα, ἀποκρίνονται ὅτι ἐστὶ ἔχομεν διαταγὴν νὰ κάμνωμεν.

Δὲν φθάνει φίλε, ὅτι ἐλήφθη τοιοῦτον μέτρον δια τὴν εἰσπραξίν των ἐφετεινῶν φόρων, ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἐβλήθη εἰς ἐνέργειαν καὶ δια τὰ καθυστερούμενα ἄλλων ἐτῶν. Θλίψεις, στεναχώρια, ἤχοι στεναγμῶν καὶ δάκρυα κατακαλύπτουσι τὰ πρόσωπα των ἀνθρώπων. Ὅσα συμβαίνουν καθ' ἐκάστην εἶναι δύσκολον νὰ περιγραφῶν ἐν πρὸς ἐν. Παρατηρεῖς τοὺς στρατιῶτας ἐμβαίνοντας εἰς τὰς οἰκίας, καθὸ διατεταγμένοι, θύοντας καὶ ἀπολύοντας. Ὅταν ὑπάγῃ τις νὰ παραπονεθῇ τότε τρώγει τὰς περισσοτέρας.

Ἀκουσον καὶ ἄλλα ἀν θέλης. Εἰς τὰ μωροπερίβολα εἶχον οἱ ἀνθρώποι διάφορα σπαρτά, καὶ κατὰ τὸ ἐφετεινόν διάταγμα πρέπει νὰ φορολογηθῶσιν εἰς διπλόν φόρον. Τὶ συμβαίνει ὁμῶς ἐνταῦθα; Ὁ ἐνοικιαστὴς ζητεῖ νὰ τὰ φο-

ρολογήσῃ ὡς ἐθνικά καὶ ὅχι ὡς ἐθνικοῖδιοκτητα. Τὴν τοιαύτην διένεξιν διευκρίνησεν ὁ Διοικητὴς, ὅτι πρέπει νὰ φορολογηθῶσιν ὡς ἐθνικά, διότι ἐάν αἱ γαῖαι ἦναι σκεπασμένοι ἀπὸ δένδρα, αὐτὰ ὁμῶς εἶναι ἐθνικά, καὶ οὕτως ἐξακολουθοῦν νὰ πληρώνουν οἱ κάτοικοι ἀντὶ εἴκοσι τοῖς ἑκατόν, εἴκοσι πέντε, χάρις εἰ τὴν πατρικὴν πρόνοιαν τοῦ Διοικητοῦ μας. Ἀφοῦ προχθὲς ἐγένε ἡ καταμέτρσις τοῦ οἴνου εἰς τὰς ἀποθήκας, μερικοὶ ἀνεφέρθησαν νὰ ἀποφασισθῇ καὶ ἡ τιμὴ δια νὰ ἰδῶσιν ἀν τοὺς συμφέρει νὰ δώσωσιν εἰς τὸν ἐνοικιαστὴν τὸν φόρον εἰς εἶδος ἢ εἰς χρήματα. Τέλος ἐδιωρίσθησαν πραγματοποιήματα, οἵτινες λαβόντες ὑπ' ὄψιν τὰς διαφόρους τιμὰς ἀπεφάσιον τέλος πάντων, ἀν καὶ παρανόμως, πρὸς 7,50 δραχμὰς τὸ φορτίον. Οἱ φορολογούμενοι λοιπὸν κατὰ τὴν ἐννοιαν τοῦ διατάγματος ἐκλεξαν νὰ δώσωσιν φόρον εἰς χρήματα, ὁ ἐνοικιαστὴς δὲν θέλει, ἀλλὰ θέλει οἶνον καὶ οὕτως ἐσφράγισε τὰ βουτσὰ των φορολογουμένων καὶ ἀντὶ δύο φορτίων οἴνου, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ λάβῃ δικαίωμα, σφραγίζει ἐν βουτσὶ ἀπὸ δέκα φορτώματα, τοῦ λέγομεν, νὰ σου δώσωμεν κατὰ τὸ διάταγμα χρήματα, μας λέγει ὅτι, θέλω πρὸς δέκα δραχμὰς τὸ φόρτωμα, διότι ἡ τιμὴ ἥτις ἀπεφασίσθη εἶναι δι' ἐκεῖνους οἵτινες ἀνεφέρθησαν ζητούντες νὰ κοπῇ ἡ τιμὴ. Ὁ Διοικητὴς καίτοι γνωρίζων ταῦτα ἀδιαφορεῖ, καὶ τὶ ἀπάντησεν; Ὅτι πρέπει νὰ δώσωσιν οἱ φορολογούμενοι τὸν φόρον εἰς οἶνον καὶ δια τὴν ἔλλειψιν ἥτις δύναται νὰ γίνῃ, δια τὴν ρετσίνην καὶ τὰ λοιπὰ τῆς μετακομίσεως ἐξόδα νὰ ἐνάξουν τὸν ἐνοικιαστὴν εἰς τὸ Διοικητικὸν Δικαστήριον. Ἀκουσον ἀδελφέ, ποῖα δυστυχία, ποῖα παρανομία νὰ ἐνάξωμεν τὸν ἐνοικιαστὴν δια τρεῖς, τέσσερας δραχμὰς, τὰς ὁποίας ἐξόδευσεν ἕκαστος δια τὴν μετακομιδὴν τοῦ φόρου εἰς τὴν ἀποθήκην.

Εἰς ὅσα ὠμίλησε προχθὲς ἡ Ἀθηνά περὶ δημοκρασιῶν, ὅτι δηλαδὴ θέλουσι διαμείνει τὰ στρατεύματα ἐδῶ, δὲν ἐψεύσθη, διότι αὐτὰ μας ἐπιβεβαιοῦν εἰσέτι οἱ ἴδιοι οἱ στρατιωτικοί”.

ΒΙΑΙΟΤΗΤΕΣ ΣΕ ΒΑΡΟΣ ΠΟΛΙΤΩΝ

Ἡ “Ἀθηνά” τὸ Δεκέμβριον φιλοξενεῖ σοβαρὰς καταγγελίας με βιαιότητες των στρατιωτῶν, ἀπαντώντας στο δημοσίευμα τοὺς “Αἰῶνα”:

“Όσον κολακευτικός είναι ο ανταποκριτής του Αιώνας περί όσων πληροφορεί αυτόν δια τους δεινώς πάσχοντες Νησιώτες, περί των οποίων πολλάκις επληρώθησαν αι στήλαι όλων των Ελληνικών εφημερίδων, όσον και αν παρίσταται ούτος ως αμέτοχος των Μεσοπνιακών πραγμάτων, αποκαλών άλλους ραδιούργους, όσον εκ της ίδιας αυτού εκθέσεως γίνεται φανερά τα υποκινήσαντα αυτόν φανατικά αίτια να θυσιάση τόσον λίβανον και να πλέξη τόσον ακαίρους στεφάνους υπέρ στερεώσεως των φίλων του, τόσον περισσότερο δεν φαίνεται αληθής εις τας πληροφορίας του, και αν δεν έχομεν αυτόν φίλον ηθέλαμεν τον διακηρύξη στεντορίως όχι ειλικρινή Ελλάδα. Και ιδού φίλε επειδή συ απεισιώπησες την αλήθειαν, ημείς δεν διαστάζομεν να την είπωμεν, και βεβαιωθείτε, ανακαλύπτοντας αυτήν ποτέ δεν θέλομεν μετανοήσεις, ως εις τας πληροφορίας σου εκθέτεις. Ευταξίαν νομίζεις, φίλε ανταποκριτά του Αιώνας, τους ραβδισμούς διαφόρων τιμίων πολιτών, και οι ραβδούχοι, κατίοι εγνωσμένοι ως τοιοῦτοι, να περιφέρονται ασυστόλως; Ευταξίαν νομίζεις το να κλαπῶσι δύο εμπορικά καταστήματα καθ’ ολοκληρίαν και να τρυπηθῶσι άλλα τρία; Ευταξίαν νομίζεις το να κλαπῶσι καζάνια και άλλα τοιαῦτα είδη; Και παρουσιαζόμενοι οι παθόντες ν’ αποβάλλωνται με το μαρς; Ευταξίαν λέγεις το να διαρρήξωσιν την θύραν του πολίτου Ανδρέα Κορκονικήτα, του οποίου ελλείποντος εις Καλάμας, μετέβησαν εκείσε οι ανθυπολοχαγοί Σάσαρης και Ροδίτης και ο εξ Αργους ανθυποπιστής Χρηστακόπουλος κ’ ενήργησαν δια των ευρισκομένων εκεί πλοσίων σφυρών και χαλκῶν την διάρρηξιν της θύρας, όπου εισελθόντες εξέβαλλον την προσφάτως τέξασα σύζυγον αυτού, αποπειραθέντες και την απόρριψιν του βρέφους; Ευταξίαν θεωρείς ενώ τότε ευρέθη εκεί ο αμερόληπτος και τίμιος Ιωάννης Χρονόπουλος, όστις αφού τους παρεκάλεσε να υπομείνουν μέχρις της ελεύσεως του οικοδεσπότη εκτυπήθη παρ’ ενός εξ αυτών και κακήν κακώς απεβλήθη; Τα πάντα εν ευταξία υπάρχουν, να περιφέρεται τις Κίκκος Κερκυραίος κατά τας 25 λήξαντος Νοεμβρίου βαστών καμουτσίον εις τας χείρας, ως άλλος Γιαννίσαρης, και ζητών να κτυπήση τον Αστυνόμον επιφέρων

και μυρίας κατ’ αυτού ὕβρεις; Μένει και έμεινε ασφάλεια τις εις τους πολίτας, όταν αυτός ο Κερκυραίος εισήρχετο εις το καφενείον του Χρονόπουλου ζητών την Αθηνάν και απειλών εφώναζε “τον ηξεύρω ποιός είναι, αλλά θέλω τον κάμει να τον σπκώσουν δεκαπέντε”; Δεν πιστεύεις φίλε ότι εκ των αξιωματικών τινές είπον εις πολίτην τινά ν’ αλλάξει δρόμον, ο έστι να γίνη Νάπας, ει δ’ άλλως θέλει δαρείς; Όσον δε περί διπλασίας τιμής των προϊόντων, βεβαιώσου κύριε ανταποκριτά του Αιώνας, ότι καθ’ όλην την διάρκειαν της εις Νησίον διαμονής των στρατευμάτων, ούτε άνθρακες, αλλ’ ούτε καυσόξυλα εφάνησαν, ούτε ωφελήθη τις το παραμικρόν.

Παραλείποντες χάριν συστολής, και άλλα τραγικώτερα, δεν ημπορούμεν να μην αποδώσωμεν όλα ταῦτα εις την αδράνειαν του Εμήρ Βεκίρ του Νησίου, όστις υπερβαίνει πολύ περισσότερο εκείνου του Λιβανίου όρους, εν γνώσει του οποίου συνέβησαν τα δεινά, και ως εκ της μεγάλης αδράνειάς του και κερδοσκοπίας του έμενον αθεράπευτα, διότι πολλοί εκ των αξιωματικών εφέρθησαν τιμίως μη εξωκείλαντες, ως ο Κερκυραίος”.

Τελικά οι στρατιώτες αποχώρησαν αφού έμειναν για δύο μήνες όπως μας πληροφορεί ο “Αιών” στα τέλη Δεκεμβρίου ωραιοποιώντας την παρουσία τους: “Χθες και σήμερα ανεχώρησαν τα ενταύθα διαμένοντα διάφορα στρατιωτικά σώματα δια τους ιδίους των σταθμούς. Η διαμονή των επεβάρυνε κατά μικρόν τους κατοίκους. Πρέπει όμως να είπωμεν, ότι η φρόνησις των αρχηγών των και η άγρυπνος επιτήρησις αυτών, περιέστειλε πολύ τας αταξίας των στρατιωτών, αίτινες ήτο επόμενον να λάβωσι χώραν, εν ώ οι στρατιώται δεν κατέλυον εις τους κανονικούς των στρατώνας, αλλ’ εις τας οικίας των πολιτών”.

ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΚΤΑΣΕΙΣ

Ο αριθμός των κατοίκων της πόλης που έπρεπε να πληρώσει τη διπλοδεκάτη ήταν πολύ μεγάλος, όπως προκύπτει από συμβολαιογραφικά έγγραφα που έχουν αναρτηθεί στη σελίδα του fb “Περιοδικό Γαρζενικός”, ενώ το ίδιο μεγάλη είναι η έκταση όπως φαίνεται

από τα σχετικά τοπωνύμια:

«Αριθ. 1464 πληρεξούσιον 9 Νοεμβρίου 1840
οάββατον

Σήμερα την εννάτην του μηνός Νοεμβρίου του 1840 έτους, ημέραν Σαββάτον μετα μεσημβρίας εν Νησίω ενεφανίσθησαν εις το κατάστημα του Ειρηνοδικείου Παμίσου ον και Συμβολαιογραφείον ευρισκόμενον άνω των εργαστηρίων του Πανάγου Μιχάλου, ενώπιον εμού του υποφαινομένου Ηλία Γεωργίου Βεργόπουλου, Ειρηνοδίκου Παμίσου του εκπληρούντος έργα Συμβολαιογράφου κατοίκου ταύτης της πόλεως η Θεοδώρα χήρα ποτε Γιαννάκου Πουλόπουλου, η Αναστασούλα σύζυγος Δημητρίου Γεωργούλια χωρίς τινός επαγγέλματος ή επιτηδεύματος, ο Πανάγος Πουλόπουλος, ο Κώνστας Νικολόπουλος, ο Θεοδωράκης Φωτεινόπουλος, ο Παναγιώτης Δημητρόπουλος, ο Παναγιώτης Φωτεινόπουλος, ο Γεωργάκης Γκάβετας, ο Παναγιώτης Ρήγας, αγωγιάται άπαντες, ο Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος χρυσοχόος, ο Χρήστος Μανολόπουλος, ο Γεώργιος Καρβουνιάρης, ο Μήτρος Γιαννακόπουλος, ο Θεοδωράκης Σαραντόπουλος, γεωργοί άπαντες κάτοικοι ταύτης της πόλεως, ο Γεώργιος Καλυβιώτης κάτοικος του χωρίου Καρτερόλι του Δήμου Τρίκκης, γεωργός και ο Κωνσταντίνος Τσούσης κάτοικος του χωρίου Γαιδουροχωρίου του αυτού Δήμου Τρίκκης, κτίστης, και γνωστοί μου άπαντες, οίτινες αφού πρώτον ενήργησα όσα διαλαμβάνει το άρθρον 173 του περί Δικαστηρίων και Συμβολαιογραφείων Οργανισμού, εξηγήσας εις αυτούς τα προσόντα αυτού, μου είπον να εκθέσω τα ακόλουθα. Επειδή ούτοι έχουν ακίνητα κτήματα εξ αμπελώνων, συκοδένδρων και ελαιοδένδρων κείμενα εις την θέσιν Κουμαριαίς Καρτερολαίκες Βασάνα, εντός των ορίων Νησίου, τα οποία ούτοι θέλουν ως πλήρη ιδιοκτησίαν των, ενώ το Δημόσιον αντιποιούται αυτά ως Εθνικοϊδιόκτητα, και επ' αυτή τη αξιώσει ο ενοικιαστής των εφειτειών προσόδων του Δήμου Παμίσου ζητεί να φορολογήσ η τα προϊόντα των με έγγειον και επικαρπίας φόρον, και επειδή ούτοι δεν δέχονται ν' αποδώσουν φόρον επικαρπίας δια τα εν των αυτών κτημάτων των προϊόντα των, αλλά θέλουν να διεκδικήσουν τα δίκαιά των

τόσων περί της ιδιοκτησίας των αυτών κτημάτων των, όσον και περί του ζητουμένου φόρου επικαρπίας ενώπιον των αρμοδίων Δικαστηρίων' δια τούτο αποκαθιστώσι και διορίζουν Πληρεξούσιους Επτρόπους των τους ομοδίκους των Ηλίαν Στυλιανόπουλον ιερέα και Οικονόμον, Παναγιώτην Τομαράν και Ιωάννην Μιστριώτην δια να παρίστανται αντ' αυτών, τόσον ενώπιον του Δικαστηρίου των εν Καλάμαις Πρωτοδικών δια την περί κυριότητος αγωγής, όσον και ενώπιον του Διοικητικού Δικαστηρίου Μεσσηνίας δια τον παρά του Ενοικιαστού ζητούμενον φόρον επικαρπίας ».

«Αριθ. 1558 πληρεξούσιον

Σήμερα την εβδόμην του μηνός Ιουλίου του 1841 έτους, ημέραν Δευτέραν προ μεσημβρίας εν Νησίω ενεφανίσθησαν εις το Ειρηνοδικείον Παμίσου ο και Συμβολαιογραφείον μου ευρισκόμενον άνω των εργαστηρίων του Πανάγου Μιχάλου, ενώπιον εμού του υποφαινομένου Ηλία Γεωργίου Βεργόπουλου, Ειρηνοδίκου Παμίσου του εκπληρούντος έργα Συμβολαιογράφου κατοίκου ταύτης της πόλεως, οι Ευστράτιος Θεοφιλόπουλος, κλητήρ, Ηλιού Τακτικίνα, Λυμπέριος Κούστας, Μανολού Μανολόνυμφη, Μαρίνος Εξυδακτυλόπουλος, Μιχαήλ Κουμάντος, Πανάγαινα Σταμπολτσίνα, Μήτραйна Σαραντόνυμφη, Μάρκος Μαρκόπουλος, Μανολάκης Μενεγόπουλος, Νικολάκης Κουτουρίσης, Νικολάκαινα Λαμπράκαινα, Νικολάκης Νικολόπουλος, Νικολίνα Καραμπέτσεινα, Νικολού Ουτσικίνα, Νικολάκης Μουρίκης, Πούλος Μαρκόπουλος, Παναγιώτης Σαμαρτσάκης, Παναγιώτης Χωραίτης, Πανάγαινα Κουμαντίτσα, Παναγιώτης Ταμπάκης, Παναγιώτης Χαϊνης, Παναγιώτης Κυριακόπουλος, Πανάγαινα Χήναινα, Παναγιώτης Γρύλος, Παναγιώταινα Τσαφατίναйна, Πανάγαινα Τρίτσεινα, Παναγιώτης Γαλανέας, Παναγιώτης Μπακαργύρης, Παναγιώταινα Κολαδάκαινα, Παναγιώταινα Γυφτάκαινα, Πανάγος Σπανιόλος, Πανάγαινα Γαβρίλαινα, Πετρού Αδαμόνυμφη, Παναγιώτης Δαρειώτης, Παναγιώτης Καρελάς, Παναγιώτης Πλιάσας, Παναγιώτης Ζολότας, Παναγιώτης Π. Καρελάς, Παναγιώτης Ποθητός, Παναγιώταινα Καρτερουλιότσεινα, Πούλος Τσίρης, Πούλαινα Καρακάξαινα, Πούλος Μπουλι-

δόγαμβρος, Παναγιώτης Μιχαλόπουλος, Παναγιώτης Σπάλας, Παναγιώτης Τσοπάνης, Στάθης Βουτόπουλος, Σαράνταινα Κουτραφουλίτσα, Σταύρος Κουκουμάς, Στάθαινα Καρβουνιάραινα, Στασινίνα Βάραινα, Στάθαινα Καρτερουλιότιτσα, Σπύρος Καλαβρυτινός, Σταύραινα Καρτερουλιότιτσα, Στάθαινα Κούταινα, Σπύραινα Σεΐζενα, Στυλιανός Καρελάς, Σπύραινα Σκουζού, Γιαννού Ταριότιτσα, Σπύρος Αρτινόπουλος, Φίλιππος Σάρας, Χατζη Παναγίαινα Σταμπολτσιάνα, Χριστοδουλίνα Τουβογιαννού, Χρυσούλα Μαργιολίτσα, Χρήστος Καμπάς, Νικολού Κοροβέσαινα, κτηματία άπαντες, Λάμπρος Μπουλούκος, Μιχάλης Κολαράκιας, Νικολάκης Μαρκόπουλος, Νικόλαος Πολυχρονάκης, Νικόλαος Πατρίκης, Νικόλαος Μπρούμας, Νικολάκης Τσόνης, Νικολάκης Κλάπας, Νικόλαος Κουτσαβίτης, Νικόλαος Γιουρούκης, Παναγιώτης Μαυρόκολας, Παναγιώτης Βλαχάκης, Πέτρος Πουλόπουλος, Πέτρος Γυφτάκης, Παναγιώτης Ζορμπάς, Παύλος Τράγος, Παναγιώτης Κατσάς, Παναγιώτης Καρτερουλιότης, Πανάγος Μαργιόλος, Πανάγος Μούγιος, Πανάγος Σπανός, Παναγιώτης Αβαρτσάρης, Πανάγος Τόσκας, Παναγιώτης Καντιάνης, Πανάγος Μαυροειδής Παναγιώτης Τόκας, Παναγιώτης Σκληβάγκος, Παύλος Πούπουλας, Πούλος Χατσιαλιότης, Πούλος Ούτσικας, Στυλιανός Ούτσικας, Στάθης Καλαθάς, Σταύρος Σπανός, Φώτος Πουλόπουλος, Φώτος Καντιάνης, Χρήστος Μανολόπουλος, Χρήστος Ούτσικας, Χρήστος Καρτερουλιότης, Χρήστος Π.υτσάς, Χρήστος Σμυρνιός, Χρήστος Κατσάς, Χριστόδουλος Μαργιολόγαμβρος, Χρήστος Π...χαβας, Δημήτριος Καρακάξης, Κωνσταντίνος Ράσος[Γ], γεωργοί άπαντες, Μιχαήλ Ζαλμάς, Νικολάκης Κουμάντος, Πανάγος Μιχάλος, Πανάγος Ζαλμάς, Παναγιώτης Χρονόπουλος, Μιχαήλ Μενιδίτσας, Ιωάννης Τέντες, Χριστόδουλος Τυρινός, έμποροι άπαντες, Γεώργιος Δρακόπουλος, καφφεπώλης, Νικόλαος Κωστόπουλος Αλμπάνης, Νικόλαος Κατσαριότης, Νικόλαος Τουρτούνης, Νικόλαος Καραμουργσαρόγαμβρος, Πέτρος Τράγος, Παναγιώτης Τρικάτσουλας, Παναγιώτης Βλαχόγιαννης, Πέτρος Κοσμάς, Παναγιώτης Ασιλάνης, Παναγιώτης Τσορουτάνης, Παύλος Μισός, Παναγούλιας Γαλιότος, Πανάγος Τουρτούνης, Στάθης Καρλότσης, Πέτρος Σακούλης, Χρήστος

Φαρμάκης, κηπουροί άπαντες, Πούλος Χαΐνης, αρτοποιός, Μανόλης Σμυρνιός, Νικόλαος Σμυρνιός, Νικόλαος Τσούσης, Πανάγος Τασκαρόλης, Σωτήριος Τσούσης, Πούλος Τ.χόγαμβρος μαραγγός, τέκτονας, και κτίσται άπαντες, Λάμπρος Ζαχαρόπουλος, Μάρκος Τακλόγαμβρος, Μήτρος Λίχας, Μιχάλης Ζαχαρόπουλος, Νικόλαος Ζαγκλακάς, Νικολάκης Σταυρόπουλος, Πούλος Γαρζενικιώτης[Βλασσόπουλος], Παναγιώτης Μουσελίμος, Πανάγος Κάββετας, Πανάγος Βασιλόπουλος, Παναγιώτης Γεωργόπουλος, Παναγιώτης Γρίτης, Πανάγος Πούτσης, Πανάγος Χατοσής Γαρζενικιώτης, Παναγιώτης Τσαγκάρης, Αθανάσιος Παλιός, Παναγιώτης Πούτσης, Πέτρος Ζαγκλακάς, Παναγιώτης Κουρεμένης, Παύλος Παυλόπουλος, Παναγιώτης Φωτεινόπουλος, Παναγιωτάκης Πούτσης, Πανάγος Σαραντόπουλος, Πέτρος Κανελλόπουλος, Σταθης Μουκιορούφης, Φώτος Σαραντόπουλος, Χρήστος Καραμάνος, αγωγιάται άπαντες, Παναγιώτης Κ. Χρονόπουλος, Στασινός Πικραμένος, Στάθης Τσάννες, , κουρείς και οι τρεις, Μάρκος Μπολάνης, Παναγιώτης Κωρονιός, Παναγιώτης Ζακύνθιος, Χρήστος Ανδρουτσόπουλος, Σανδαλοποιοί άπαντες, Παναγιώτης Δαιμονέας, Πανάγος Δημητρουλάκης, Παναγιώτης Πολυχρονάκης, Πνευματωπώλαι, Χαράλαμπος Παλιός, Χρήστος Βελιόπουλος, αγωγιάται, Παναγιώτης Κούτης, Πέτρος Γεωργιλόπουλος, βαφείς αμφοτεροι, Πέτρος Γιαννουσόπουλος, Πέτρος Κούτης, Σταύρος Κουτσόλαας, Στασινός Τσοπανόπουλος, Χρήστος Περδίκης, κρεοπώλαι, Φώτος Ζερβόγαμβρος, καπνοπώλης, Παναγιώτης Καλαμαριώτης, Δήμαρχος Παμίσου, Χρόνης Ταλακουρόγαμβρος, μάγειρας, Νικόλαος Αποστολόπουλος, Στέργιος Λογιωτάτου, Χρήστος Αποστολόπουλος, Χριστόδουλος Παππαγεωργίου, ράπται, Στάθης Χαριτόπουλος, Σπύρος Σαμαρτσής, Μιχάλης Παντελόπουλος, σαμαροποιοί, Πανάγος Πραπαράς, μουσικός, Ηλίας Ανδρόνης, οικονόμος, Γεώργιος Π Μαρκόπουλος, Δημήτριος Ποδαρόπουλος, Αθανάσιος Βλαχάκης, Αναστάσιος Καραντσάς, ιερείς άπαντες κάτοικοι ταύτης της πόλεως όλοι ούτοι, Νικόλαος ιερεύς Φανεστρόπουλος, Αναστάσιος Γύφτος, Αγγελής Νασόπουλος, Γεώργιος Νάσος, Γιαννούλης Μαντσαρόγαμβρος, Γεώργιος Σκαρ-

παθιώτης, Ιωάννης Τριανταφυλλόπουλος, Ιωάννης Σασανέας, Γρηγόριος Κορφοξυλιώτης, Δημητράκης Νασόπουλος, Θεόδωρος Νάσος, Κωνσταντίνος Μαντσαράκης, Νικολάκης Γύφτος, Πανάγος ψαθάς, Παναγιώτης Σφονδίδας, Πανάγος; Μπακανδρέας, Πανάγος Κουτσοπέτρος, Παναγιώτης Σφονδυλάκης, Παναγιώτης Σαραντόπουλος, Χρήστος Σκουμπής, Λιάκος Τεριζότης, Θεοδωρού Κουρλέταινα, Χαραλάμπαινα Παρασκευόνυμφη, Ιωάννης Μπισέας, Γεώργιος Μαντσαράκης, κάτοικοι άπαντες του χωρίου Τσιτσόρι, του Δήμου Παμίσου και γνωστοί μου απαξάπαντες, οίτινες μου είπον να εκθέσω τα ακόλουθα. Επειδή το Δημόσιον του Ελληνικού Κράτους έχει αξιώσεις ιδιοκτησίας και κυριότητος επί των κτημάτων των συγκειμένων εκ διαφόρων ειδών δένδρων, οίον ελαίων, συκέων, μωρέων και λοιπών οπωροφόρων δένδρων, αμπέλων, σταφιδαμπέλων, και κήπων, κειμένων εις τον Δήμον Παμίσου της Επαρχίας Μεσσήνης, εκόντων δε όρια προς μεν την άρκτον το ρεύμα του Βούτη, τον παλαιόν δρόμον της Βλαχόστρατας, προς δε δυσμάς τα ληνοστάσια Πηλαλίστρας, τα σταυροδρόμια Τρικκλυσίου και Αγίου Νικήτα, το μεγάλο λιθάρι, την γέφυραν του Τσιτσορείκου Ποταμού, και την θέσιν λίμνη του Γυφτοπανάγου λεγομένην, προς δε μεσημβρίαν την αυτήν λίμνην του Γυφτοπανάγου, το παλαιόν χωρίον Τσιτσόρι, την εκκλησίαν

του Αγίου Νικολάου, το Εθνικόν ελαιώνα Τσιτσόρης, τα μελισσομάνδρια, την φτερόλακκα, τον λόφον του Μέξα, την ράχην καλουμένην σπίτι του Μανιάτη, τον δρόμον Κολοσούρτι, και την θέσιν καλουμένην του Δεσπότη ο ληνός, την ταράτσα, του πηγαδούλη, τον χάνδακα Μάρτας διευθυνόμενον μέχρι του παλαιού κεραμοκαμίνου, εις τα ρωμαίικα αλώνια, τα οποία ειρημένα κτήματα ευρίσκονται προ αμνημονεύτων ετών εις την διακατοχίν και κυριότητα των άνω ειρημένων ιδιοκτητών, δια ταύτα όλοι ομού καθό ομόδοικοι διορίζουν και ονομάζουν τον κύριον Χρήστον Ζώτον Πληρεξούσιον αντιπροσωπό των και δικηγόρον παρά τοις εν Αθήναις Δικαστηρίοις δια να υπερασπισθή και υποστηρίξη τας ανωτέρω ιδιοκτησίας των και παν άλλο δίκαιό των, αναφερόμενος και εμφανιζόμενος ενώπιον πάσης Διοικητικής και Δικαστικής Αρχής. [κλπ]

Μάρτυρες: Ανάστος Παπαγιαννόπουλος, εκ της κωμοπόλεως Βαλτεσινίκου του Δήμου Μολοττού της επαρχίας Γόρτυνος, διαμένοντος εις ταύτην την πόλιν, επιστάτου του Τελωνείου Νησίου, και Αναστάσιος Βασιλείου, κάτοικος ταύτης της Πόλεως χωρίς τινός επαγγέλματος ή επιτηδεύματος».

[Η φωτογραφία από το λεύκωμα των ΓΑΚ Μεσσηνίας για το Νησί]

«Πλατεία Ζηλίωνος»

Μανάβικο στην Μερλοπούλου και στην περιοχή γύρω από την Κάτω Πλατεία της Μεσσήνης, Νικολάου Χιώτη σήμερα. Η πλατεία έχει τη δική της ιστορία και η αναζήτηση άρχισε από τον εντοπισμό ενός παλιού ονόματος που έχει ξεχαστεί πλέον.

ΠΛΑΤΕΙΑ ΖΗΛΙΜΩΝΟΣ

Υπάρχει σε μια διαφήμιση που δημοσιεύτηκε στις αρχές του 1929 και η οποία αφορούσε την “Υποδηματοποιία Κοκκίνη και Τσώνη εν Μεσσήνη” η οποία έκανε γνωστό μεταξύ άλλων

ότι: “Υπό την διεύθυνσιν του αρτιώτατα κατηρτισμένου τεχνικώς, επανελθόντος εξ Αθηνών αποφοίτου της πεφημισμένης Πανελληνίου Σχολής Υποδηματοποιίας κ. Νικ. Τσώνη και του εκ πείρας πολλά σπουδάσαντος κ. Δημ. Κοκκίνη γνωστοποιούμεν προς την αξιότιμον πελατείαν μας ότι κατηρτισμένοι ήδη τελείως τόσοσιν από απόψεως τέχνης, όσον και υλικών δυνάμεθα να εξυπηρετήσωμεν και τους πλέον ιδιοτρόπους και να ικανοποιήσωμεν κάθε γούστο και ελάττωμα”.

Οι διαφημιζόμενοι είχαν βάλει και τη διεύθυνσή τους: “Κάτω Πλατεία (Ζηλίωνος)”. Την

περίοδο του μεσοπολέμου η πλατεία είναι αυτό το ανεξήγητο από πρώτη άποψη όνομα που δεν υπήρχε ούτε είχε σχέση με τη Μεσσήνη. Μετά από 8 περίπου χρόνια ο αείμνηστος Θεοδ. Τσερπές, σε μια μικρή σειρά 4 άρθρων για την ιστορία της Μεσσήνης που δημοσιεύτηκε στη “Σημιαία” τον Ιούλιο του 1937, αναφερόμενος σε άλλο θέμα μας αποκαλύπτει το μυστικό της ονοματοθεσίας η οποία ενδεχομένως ήταν και εθιμική. Γράφει λοιπόν για τις συνοικίες της Μεσσήνης από την απελευθέρωση μέχρι τα χρόνια της βασιλείας του Οθωνα. Αναφερόμενος στην συνοικία του Αγίου Ιωάννη αναφέρει ότι σε αυτή βρίσκεται “το επί μοιράρχου Ζηλίμωνος αργότερον, απαλλοτριωθέν παζάρι, ήδη δε κάτω πλατεία”. Με βάση αυτό μπορούμε να συμπεράνουμε πως μέχρι και μετά τα μέσα του 19ου αιώνα αλλά πριν το τέλος του, η κάτω πλατεία ήταν χώρος παζαριού το οποίο απομακρύνθηκε με πρωτοβουλία του μοιράρχου Ζηλίμωνα. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τι εννοούσε ο αείμνηστος Θεοδ. Τσερπές με τη λέξη “απαλλοτρίωση” φαίνεται όμως ότι η δημιουργία της κάτω πλατείας στη συλλογική μνήμη αποδιδόταν στον Ζηλίμωνα. Και γιαυτό πήρε το όνομά του, χωρίς να γνωρίζουμε αν αυτό είχε γίνει με απόφαση δημοτικού συμβουλίου ή εθιμικά λεγόταν έτσι.

ΛΑΧΑΝΑΓΟΡΑ ΚΑΙ Ο ΤΣΟΥΣΗΣ ΣΕ ΑΡΓΙΑ

Η δημιουργία της πλατείας σε συνδυασμό με τον αποχετευτικό αγωγό οδήγησε στην οργάνωση ενός κέντρου γύρω από το οποίο αναπτύχθηκαν εμπορικές και βιοτεχνικές δραστηριότητες, σε αντίθεση με την πλατεία Αλωνίων όπου κυριαρχούν οι ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Αλλά η πλατεία σταδιακά μεταβλήθηκε σε... λαχαναγορά καθώς είχε μείνει χωρίς φροντίδα. Και απετέλεσε έναν από τους λόγους για τους οποίους τέθηκε σε αργία από το Νομάρχη ο εκλεγμένος Δήμαρχος Σταύρος Τσούσης

το καλοκαίρι του 1953 για... παράβαση καθήκοντος στην οποία υπέπεσε κατά τους Επιθεωρητές του υπουργείου Εσωτερικών. Σε επιστολή που έστειλε στο Νομάρχη με τίτλο “Αι πράξεις μου υπήρξαν νόμιμοι” διαβάζουμε μεταξύ άλλων ότι: “Η Λαχαναγορά δεν είχε ωρισμένην θέσιν. Η κάτω πλατεία είχε καταληφθεί αυθαιρέτως παρά οπωροπωλών, ενώ ήτο προορισμένη δι’ ανθόκηπον. Την έκμα ανθόκηπον σύμφωνα μα μελέτην της Μηχανικής Υπηρεσίας και φυσικά απεμάκρυνα τους αυθαιρέτως καταλαβόντας ταύτην. Επομένως δεν υπάρχει παράβασις καθήκοντος διότι δεν ήτο ανεγνωρισμένη ως Λαχαναγορά. Απόφασις δημοτικού συμβουλίου ήτο περιττή αφ’ ού επρόκειτο περί επανορθώσεως αυθαιρέτως καταληφθείσης πλατείας”.

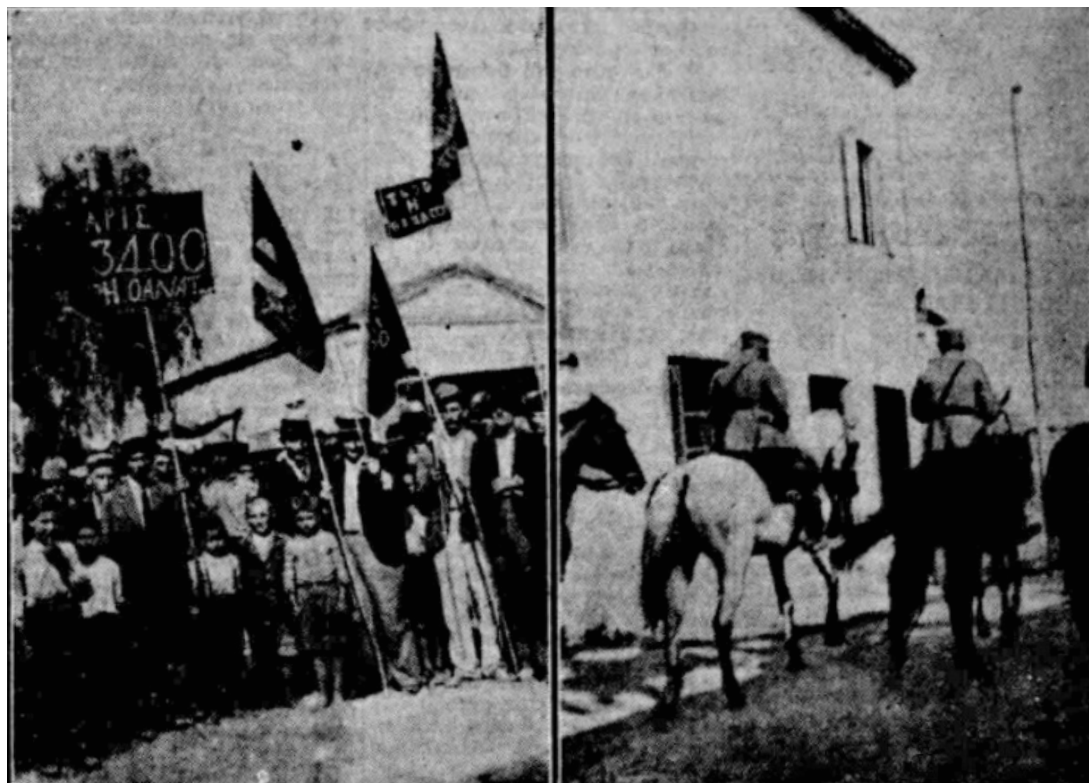
Πρέπει να σημειωθεί ότι τα άλλα ζητήματα για τα οποία παύθηκε ο Στ. Τσούσης ήταν η μεταφορά του παζαριού από το πάρκο στις παρυφές της πόλης, η κατασκευή των σφαγείων και η εφαρμογή του νόμου για το τέλος πεζοδρομίων.

Στη Μεσσήνη επικράτησε ένταση, από την πλευρά του Στ. Τσούση και των υποστηρικτών του η παύση θεωρήθηκε πολιτική δίωξη από την κυβέρνηση “Συναγερμού”, έγιναν κινητοποιήσεις και παρήλθε ο μήνας της αργίας χωρίς να επιβληθεί μεγαλύτερος χρόνος από το υπουργείο Εσωτερικών λόγω των αντιδράσεων. Παράλληλα ο Στ. Τσούσης κατέθεσε προσφυγή στο Συμβούλιο Επικρατείας...

Κάπως έτσι διαμορφώθηκε το μεγάλο και περιπονημένο παρτέρι της Κάτω Πλατείας με τις μπορντούρες και τις τριανταφυλλίες όπως και τα υπόλοιπα της πόλης. Και το οποίο ξηλώθηκε μετά από δεκαετίες όταν επινοήθηκε η ιστορία των αναπλάσεων που διαδέχεται η μια την άλλη...

[Η φωτογραφία είναι από το λεύκωμα των ΓΑΚ για το Νησί]

Όταν η σταφίδα έδινε ζωή και πίκρες

“**Ε**ξασμένη” καλλιέργεια στην περιοχή του Νησιού η κορινθιακή σταφίδα, αποτέλεσε σχεδόν για έναν αιώνα το προϊόν γύρω από το οποίο περιστράφηκε η κοινωνική και οικονομική ζωή, ενώ στην πόλη πραγματοποιήθηκαν ιστορικές σημασίας κινητοποιήσεις των παραγωγών της ευρύτερης περιοχής. Μετά τα μέσα του 19ου αιώνα η καλλιέργεια της σταφίδας και στην περιοχή του Νησιού γνώρισε θεαματική ανάπτυξη. Η μεγάλη ζήτηση και οι υψηλές τιμές οδήγησαν σε πολλαπλασιασμό των καλλιεργουμένων εκτάσεων, αλλά και σε συχνές κρίσεις στη συνέχεια.

Η περίοδος της μεγάλης σταφιδικής κρίσης η οποία χρονολογείται από το 1892 μέχρι το 1905 περίπου, υπήρξε η αφορμή εμφάνισης μεγάλων εκδηλώσεων αγροτικής διαμαρτυρίας

με πρωταγωνιστές τους μικροϊδιοκτήτες σταφιδοπαραγωγούς της Πελοποννήσου. Επίκεντρο της εξέγερσης ήταν ο Πύργος όπου εξελίχθηκαν ακόμη και ένοπλες συγκρούσεις με καταστροφές δημοσίων κτηρίων κλπ. Λιγότερο έντονη ήταν η κρίση στην περιοχή της Μεσσίνης όπου οι παραγωγοί “ελαχιστοποιούσαν τις αρνητικές συνέπειες της σταφιδικής κρίσης, αφού παρήγαγαν και άλλα προϊόντα (λάδι, σύκα) και δεν ήταν απόλυτα εξαρτημένοι από τα έσοδα της σταφίδας”⁽¹⁾.

Στην περίοδο αυτή δημιουργήθηκε το περίφημο “σταφιδικό ζήτημα” που έγινε αντικείμενο συζήτησης πολλές φορές στη Βουλή, η οποία συγκρότησε ειδική κοινοβουλευτική επιτροπή. Στην κοινοβουλευτική αυτή επιτροπή συμμετείχαν μεταξύ άλλων και οι βουλευτές Παν. Μερλόπουλος και Αντ. Καραντζάς⁽²⁾. Ο Παν.

Μερλόπουλος μάλιστα ανέπτυξε ιδιαίτερη δραστηριότητα για το θέμα αυτό και το 1895 εξέδωσε βιβλίο με τίτλο “Αγορεύσεις εν τη Βουλή κατά την πρώτην Σύνοδον της ΙΔ’ περιόδου επί της συζήτησεως των περί σταφίδος νομοσχεδίων”⁽³⁾.

Οι παραγωγοί σταφίδας ιδιαίτερα στα χρόνια αυτά βρέθηκαν σε πολύ δύσκολη θέση. Γιατί πέραν των άλλων είχαν να αντιμετωπίσουν και το τοκογλυφικό σύστημα που επικρατούσε στις σταφιδοφόρες περιοχές της Πελοποννήσου: “Καθώς ο τόκος που ζητεί η Τράπεζα (σ. σ. Εθνική που είχε εγκατασταθεί στη Βόρεια Πελοπόννησο), είναι κατά πολύ κατώτερος της ελεύθερης αγοράς, η Τράπεζα δανείζει τον ιδιώτη χρηματιστή ή μεγαλέμπορο της Πάτρας π. χ. με 7% ή 8%, αυτός κατόπιν δανείζει τον έμπορο της Κυπαρισσίας προς 12% ή 15%, εκείνος με τη σειρά του δανίζει προς 18% ή 24% τον τοκογλύφο της Μεσσήνης, ο οποίος πιστοδοτεί την περιφέρειά του προς 20-38% ή και περισσότερο”⁽⁴⁾.

Οι επιπτώσεις της κρίσης δεν ήταν οι ίδιες σε όλες τις περιοχές. Για παράδειγμα η Μεσσήνη είχε πολύ υψηλή παραγωγικότητα σε σύγκριση με άλλες περιοχές. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα αγόρευσης του βουλευτή Αιγίου Παναγιωτόπουλου, τον Ιούλιο του 1895. Οπως έλεγε στην Αιγιαλεία “... η σταφίς παράγεται επί των ξηροτέρων τόπων, επί τόπων αιχμηρών, οι οποίοι μετά μεγάλης δυσκολίας μεταβλήθησαν εις σταφιδώνας, επί των οποίων μόνον τριβόλια και ακάνθαι εφύοντο πριν. Κατά μέσον δε όρον χρειάζονται 3 στρέμματα ίνα παραχθεί μια χιλιάς. Στη Μεσσήνη όμως “... παράγεται η σταφίς επί ενός στρέμματος μιάμιση χιλιάς”⁽⁵⁾.

Η περιοχή της Μεσσήνης όμως μειονεκτούσε γιατί η σταφιδοπαραγωγή της ήταν συνδεδεμένη με τη ρώσικη αγορά η οποία δεν αποτελούσε σταθερό κέντρο κατανάλωσης, όπως τονίστηκε στη συνεδρίαση της Βουλής τον Ιούλιο του 1895⁽⁶⁾.

Η κρίση όμως οδήγησε και σε συγκρούσεις τοπικών συμφερόντων, όπως φάνηκε στις συζητήσεις της Βουλής. Έτσι για παράδειγμα το Φεβρουάριο του 1895, η προτροπή για πρόωρο τρύγο από τους εμπόρους της Μεσσήνης προς

τους ντόπιους παραγωγούς γίνεται αντικείμενο επικρίσεων από το βουλευτή Φλέσσα, σε μια αντιπαράθεσή του με τον βουλευτή Δαγρέ. Βασική αιτία ήταν οι αυξημένες τιμές πώλησης που πετύχαιναν οι έμποροι της Μεσσήνης “με τη διοχέτευση στην αγορά των περιμαρολίων σε βάρος των ποιοτήτων Πατρών και Πύργου, των οποίων οι τιμές έπεφταν αφού επωλούντο πολύ αργότερα”⁽⁷⁾.

Η κινητικότητα που αναπτύχθηκε γύρω από το σταφιδικό ζήτημα, οδήγησε στη δημιουργία του Σταφιδικού Συνδέσμου Μεσσηνίας το 1898 με σκοπό την προστασία του πολύτιμου αυτού προϊόντος για το Νομό. Στο πρώτο διοικητικό συμβούλιο του Συνδέσμου συμμετείχε σαν σταφιδοπαραγωγός και είχε τη θέση του αντιπροέδρου ο Γεώργιος Καρατζάς⁽⁸⁾.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΑΠΟ ΠΕΡΟΝΟΣΠΟΡΟ

Το 1900 η παραγωγή καταστρέφεται από περονόσπορο λόγω συνεχών βροχοπτώσεων και οι ζημιές στο Δήμο Παμίσου χαρακτηρίζονται “απελπιστικάί”⁽⁹⁾. Η κατάσταση των μικρών παραγωγών γίνεται απελπιστική, σημειώνονται συγκρούσεις με τη χωροφυλακή και στην πόλη πραγματοποιείται μεγάλο συλλαλητήριο: “Μεθ’ όλην την ενσκήψασα συμφοράν εις τον λαόν της Μεσσήνης, μεθ’ όλην την στυγνήν πενίαν την κατατρέχουσα αυτόν, μεθ’ όλην την προβάλλουσαν πείναν, ο υπερήφανος αυτός λαός εσίγησεν άχρι τούδε απεχδεχόμενος πιάν τινά σκέψιν της κυβερνήσεως προς ανακούφισιν των παθόντων εκ της θεομηνίας πληθυσμών.

Άλλ’ ήδη ότε η δημόσια ασφάλεια σαλεύεται, πλείστοι δε πεινώντων και γυμνπευόντων κτηματιών οδηγούνται εις τας πολιτικές φυλακάς, ήδη τότε εγένετο απαρχή της διασαλεύσεως της δημοσίας τάξεως ένεκα της σύμβασης σπουδαίας συμπλοκής του εισπράκτορος και των χωροφυλάκων μετά των πολιτών εις τι χωρίον περίξ της Μεσσήνης, καθ’ ήν ετραυματίσθησαν σοβαρώς οι χωροφύλακες, ήδη ότε οι οφειλέται προς το Δημόσιον ετράπησαν εις τα όρη φεύγοντες τα χωρία και τας πόλεις, ήδη ο λαός ούτος συνήλθεν εν πολυπληθεί συλλαλητηρίω εν τη πλατεία της πόλεως ένθα ηγόρευσεν ο ιατρός Κροντήρης και ο πρώην

βουλευτής Μερλόπουλος. Ο κ. Μερλόπουλος υπέδειξε λυσιτελή μέτρα άτινα δέον να λάβη η κυβέρνηση προς πραγματική προστασίαν του απελπίσαντος λαού. Κύριον δε μέτρον υποδειχθέν υπό του κ. Μερλοπούλου είνε η εν Πάτραις συγκρότησις σταφιδικού πελοποννησιακού συνεδρίου αποτελούμένου εξ αντιπροσώπων των κοινοτήτων των παθουσών εκ της θεομηνίας επαρχιών, όπως ούτοι διασκεφθώσι περί των ληπτέων μέτρων υποδειχθσομένων προς την κυβέρνησιν προς ανακούφισιν των πενομένων πληθυσμών.

Ο λαός ποιούμενος έκκλησιν προς τα φιλελεύθερα υμών αισθήματα παρακαλεί όπως υποστηρίξητε τον δίκαιον αυτού αγώνα τπον συνδεόμενον προς την σωτηρίαν του αναξιοπαθούντος και εγκαταλειμμένου λαού, του παρέχοντος δια της εργασίας του και των φόρων του σπουδαίαν συμβολήν εις το κράτο ρκαι το ελληνικόν εμπόριον.

Η Επιτροπή: Γερασιμόπουλος δικηγόρος, Δ. Αλεβίζος ιατρός, Γ. Ζολώτας κτηματίας, Δ. Πετρόπουλος έμπορος, Θ. Βρεττός ιατρός, Ιω. Κορκονικήτας κτηματίας, Γ. Φάκωνας ιατρός, Δ. Αλμπάνης κτηματίας, Χαρ. Κάβετας έμπορος, Αλεξ. Παπασταθόπουλος έμπορος” (10).

ΤΟ ΜΟΝΟΠΩΛΙΟ

Και καθώς η κρίση της σταφίδας οξύνεται, οι αγροτικοί πληθυσμοί το 1903 βλέπουν την υπογραφή σύμβασης με αγγλική εταιρεία για τη δημιουργία μονοπωλίου ως σανίδα σωτηρίας. Ξεσπούν μεγάλες κινητοποιήσεις, γίνεται συλλαλητήριο στο Νησί και οι έμποροι της Μεσσήνης διαψεύδουν πως είναι εναντίον του μονοπωλίου: “Τηλεγράφημα εις τους αύτοθι σταφιδοκτήμονας εντεύθεν καθ’ ά αναγράφεται σήμερα, ότι σταφιδέμποροι και υπάλληλοι παρακρατήσεως Μεσσήνης και Μελιγαλά αντιδρώντες κατά του μονοπωλίου εματαίωσαν συλλαλητήρια των σταφιδοπαραγωγών υπέρ αυτού ψευδαίσταται και προέρχονται εκ κακοβουλίας, διότι και συλλαλητήριον πάνδημον εγένετο π’ρο ημερών ενταύθα και ουδείς υπάρχει καθ’ όλην την επαρχίαν εναντίον του μονοπωλίου.

Οι έμποροι Μεσσήνης: Μιχαλόπουλος, Κόλ-

λιας, Κρασσακόπουλος, Σχουμάχερ, Δ. Φωτόπουλος, Κοκκινόπουλος, Στρούμπος, Παπασταθόπουλος, Παπαδόπουλος, Κοντογιαννάκος, Μιχαλακέας. Αλμπάνης. Πετρόπουλος”⁽¹⁰⁾

“Απειλητικό” είναι το τηλεγράφημα προς το βουλευτή (επαρχίας) Μεσσήνης Νικολαΐδη: “Προς τον βουλευτήν κ. Νικολαΐδην απεστάλη το κατωτέρω τηλεγράφημα: “Εν τω χθεσινώ φύλλω της “Ακροπόλεως” μετ’ εκπλήξεως είδομεν την υμετέρων γνώμην αντιστρατευομένην εις την σύμβασιν του Μονοπωλίου. Η επαρχία της Μεσσήνης αποδοκιμάζει την στάσιν σας αν όντως ή αληθής. Δηλούμεν δε και δι’ υμών προς άπαντας τους αντιπροσώπους της επαρχίας Μεσσήνης ότι μετ’ αγωνίας αναμένομεν την ταχείαν ψήφισιν της συμβάσεως. Αλλως θεωρούμεν περιττήν την αντιπροσωπειάν σας εν τη Βουλή.

Κόλιας, Χόνδρος, Ρούτσας, Μακρυνιώτης, Αλμπάνης (και πλείοσαι άλλα υπογραφαί)”⁽¹¹⁾.

Το σχέδιο τελικά ναυάγησε για πολλούς λόγους και η διαχείριση του προϊόντος συνεχίστηκε από τη Σταφιδική Τράπεζα μέχρι το 1905 και την “Ενιαία” από το 1905 μέχρι το 1924.

Λίγο αργότερα το 1903 πραγματοποιείται στην Αθήνα η ετήσια Σταφιδική Συνέλευση για τον ορισμό του παρακρατήματος, στην οποία από το Δήμο Παμίσου παίρνουν μέρος οι Δ. Φεσσάς και Α. Πολυχρονέας⁽¹²⁾.

ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1920-1930

Η σταφιδική κρίση εντείνεται τη δεκαετία του 1920-1930 και το Νησί γίνεται επίκεντρο συνεδρίων και συλλαλητηρίων που συγκεντρώνουν παραγωγούς από την ευρύτερη περιοχή. Το 1926 εκδηλώνεται μια σύγκρουση ανάμεσα στους συνεταιρισμούς και τους μη συνεταιρισμένους αγρότες με επίκεντρο τον ΑΣΟ που μόλις είχε ιδρυθεί για τη διαχείριση της σταφίδας. Οι συνεταιρισμοί τάσσονται υπέρ του ΑΣΟ και οι μη συνεταιρισμένοι εναντίον.

1926 – ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΚΑΤΑ ΑΣΟ

Οι δεύτεροι αντιδρούν μαχητικά και οργανώνουν αλληπάλληλα συνέδριο και το τρίτο κατά σειρά πραγματοποιείται στο Νησί από οργανωτική επιτροπή στην οποία συμμετέχουν

οι: Στυλιαν. Παναγόπουλος πρόεδρος Κτηματικού Συλλόγου Νησιού, Ν. Ζαμάνης πρόεδρος Κοινότητας Δάρα, Βασ. Γιαννακόπουλος πρόεδρος Κοινότητας Λυκοτράφου, Γεωργ. Γεωργακόπουλος πρόεδρος Κοινότητας Μαυρομματίου, Νικ. Σαμπαζιώτης σταφιδοπαραγωγός Καρακασίλι, Αλ. Κατσούλης σταφιδοπαραγωγός Αβραμιού, Παν. Σκιαδόπουλος σταφιδοπαραγωγός Χάστεμι, Νικ. Κότσιρας σταφιδοπαραγωγός Πιλαλίστρα, Αχιλ. Παπαθανασόπουλος σταφιδοπαραγωγός Σπιτάλι, Ευσταθ. Καμπούκος σταφιδοπαραγωγός Νησιού, Γ. Παντούλης σταφιδοπαραγωγός Νησιού, Χ. Ζαχαρόγιαννης σταφιδοπαραγωγός Νησιού, Ι. Π. Ζαλμάς σταφιδοπαραγωγός Νησιού⁽¹³⁾.

Σύμφωνα με τη "Σημαία": «Το τρίτον εν Μεσσήνη συγκροτηθέν συνέδριον υπήρξε επιβλητικώτατον. Ο χώρος του θερινού κινηματοθέατρου της γείτονος Μεσσήνης, υπερπληρώθη από υπερδισχιλίους συρρεύσαντας εκεί σταφιδοπαραγωγούς, συνεταιρισμένους και μη, τους οποίους ήκωσεν επί των αυτώ η οικονομική κρίσις και η επιθυμία εξευρέσεως τρόπου απομακρύνσεως άμεσων κινδύνων και μεγαλύτερων και αναπόφευκτων οικονομικών συμφορών. Εις το συνέδριον τούτο παρέστη και ο πρόεδρος της Κοινότητος Μεσσήνης κ. Μπαρδόπουλος. Υπό της γενικής συνελεύσεως ωρίσθησαν ως πρόεδρος ο δικηγόρος κ. Χ. Μανδηλάρης πρόεδρος του εν Θουρία συνεταιρισμού Αγροτική Λαϊκή Τράπεζα, αντιπρόεδρος ο κ. Αν. Πανταζόπουλος πρόεδρος Κτηματικού Συλλόγου Μεσσήνης και γραμματέας ο κ. Γεωργ. Σταυρούλιας σταφιδοπαραγωγός εκ Μαντζάρι»⁽¹⁴⁾.

1926 - ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΥΠΕΡ ΑΣΟ

Την ίδια ημέρα όμως ταυτοχρόνως στη Μεσσήνη πραγματοποιείται και άλλο συνέδριο, αυτό των συνεταιριστικών οργανώσεων για το οποίο το "Θάρρος" γράφει μεταξύ άλλων: «Την παρελθούσαν Κυριακήν συνεκροτήθη εν Μεσσήνη το συνέδριον των συνεταιρικών οργανώσεων των επαρχιών Καλαμών και Μεσσήνης, ασχοληθέν επί του σταφιδικού. Πολύ προ της 9ης η εκεί ευρεία αίθουσα της Φιλαρμονικής κατεκλύσθη από τους αντιπροσώπους 150 συνεταιρισμών των Ενώσεων συγκεντρωθέντων

αμφοτέρων των επαρχιών. Την 10ην κηρύσσεται η έναρξις του συνεδρίου και καταρτίζεται το προεδρείον εκ των κ. κ. Πουλόπουλου προέδρου, Γιαννόπουλου αντιπροέδρου και Ζάννια γραμματέως»⁽¹⁵⁾. Το συνεταιριστικό συνέδριο καταλήγει σε ψήφισμα το οποίο υποστηρίζει τον ΑΣΟ, καταδικάζει τους "θορυβοποιούς" και προβάλλει συγκεκριμένα αιτήματα: «Συνεταιρισμένος σταφιδικός κόσμος συνελθών σήμερον εν Μεσσήνη εις συνέδριον όπως εξετάσῃ τα αίτια της χαλαρώσεως των τιμών της σταφίδος κατόπιν του θορύβου όστις επιπλέον εδημιουργήθη κατά του ΑΣΟ μετά μακράν συζήτησιν και έρευναν περί της θέσεως του όλου σταφιδικού ζητήματος και της ανάγκης της υπάρξεως και σκοπιμότητας του Σταφιδικού Οργανισμού: Ομολογεί την ανάγκην της υπάρξεως και διατηρήσεως του ΑΣΟ ως μόνο σωτήριου διά τον σταφιδοπαραγωγόν. Εκφράζει ευχύν όπως ο Οργανισμός προβή εις αγοράν ετέρων 10 εκατομμυρίων λιτρών εντός του Νοεμβρίου και ει δυνατόν εις 2.500 τουλάχιστον. Εκφράζει ευχύν ει δυνατόν πληρωθούν αγορασθέντα ποσά εις σελλίνια 80 τα δε πλεονάσματα εις το τέλος της σταφιδικής χρήσεως προς 2.600 και μόνον τα των παραγωγών και συνεταιρισμών, αποκλειομένων παντελώς των ενεχύρων εμπόρων. Προς συγκράτησιν της χαλαρώσεως των τιμών αναγνωρίζει την ανάγκην αυξήσεως δανείων επ' ενεχύρω εις δρχ. 2.000 κατά χιλιόλιτρον, αναλαμβάνοντος του Οργανισμού εν ανάγκη την καταβολήν της σχετικής προμήθειας. Κωφεύει συστηματικώς αντιδράσεις κατά οργανισμού και οργανώσεων του διαφόρων υπόπτων προσώπων, γνωστών και δεδηλωμένων εχθρών συνεταιρισμών. Αποδοκιμάζει και στιγματίζει θορυβοποιούς επιζητούντος νέαν υποδούλωσιν της σταφίδος. Συνεταιρισμένος κόσμος διαδηλοί αφοσίωσιν ιδρύματά του, δηλών ότι δεν θα επιτρέψῃ υπονόμευσίν των».

Εκλέγεται επιτροπή υποστήριξης των αιτημάτων στην οποία συμμετέχουν οι Δημ. Καρελάς, Γ. Ξενόγιαννης, Αθ. Γιαννούκος, Αθ. Σχινάς, Παν. Νικητόπουλος, Ιω. Παπαμικρούλης, Γ. Χριστόφίλος, Κ. Σταματούπουλος, Ανδρ. Παναγόπουλος, Π. Λιανός, Θεοδ. Θεοφιλόπουλος, Ιω. Χαυτάκος, Γ. Παπαγεωργίου, Λεων. Παλα-

μάρας.

Το ψήφισμα του συνεδρίου των αντιδρώντων στον ΑΣΟ επαναδιατυπώνει τα αιτήματα των δύο προηγούμενων και εκλέγει επιτροπή για την προώθηση των αιτημάτων αποτελούμενη από τους Παν. Τσιτούρα, Αλεξ. Μπαρδόπουλο, Στυλ. Παναγόπουλο, Νικόλαος Ρούτσπ, Τάκης Δεληγιάννη, Χρ. Ζαχαρόγιαννη⁽¹⁶⁾.

Όμως οι λεγόμενες "επιτροπές σταφιδικών συνεδρίων" οργανώνουν νέο συνέδριο στην Καλαμάτα αναφέροντας τα εξής στη σχετική πρόσκληση:

«Βέβαιοι όντες ότι ουδενός διαφεύγει την προσοχήν η σοβαρότης του προκείμενου ζητήματος και η τρομερά κρίσις ήν διέρχονται οι σταφιδοπαραγωγοί καθώς και ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσεως επί των επαγγελματιών των πόλεων ελπίζομεν ότι τόσον οι κ. κ. Βουλευταί ως και οι λοιποί ενδιαφερόμενοι θα σπεύσωσι να συμβάλωσι διά της παρουσίας και της συζητήσεως αυτών, εις την εξεύρεσιν ριζικής λύσεως του σταφιδικού ζητήματος προς οικονομικήν βελτίωσιν των δυστυχών σταφιδοπαραγωγών».

Από τις υπογραφές προκύπτει ότι το συνέδριο συνδιοργανώνεται με επαγγελματικούς και άλλους φορείς στη βάση της λογικής που αναπτύσσεται στην πρόσκληση καθώς αυτή την υπογράφουν μεταξύ των άλλων τα μέλη των σταφιδικών επιτροπών: Π. Τσίτουρας, Β. Δεδούσης, Γ. Κανελλόπουλος πρόεδρος Κοινότητας Μελιγαλά, Αλ. Μπαρδόπουλος πρόεδρος Κοινότητας Μεσσήνης, Περ. Μπούρας πρόεδρος συνεταιρισμού Μπούγα, Στυλ. Παναγόπουλος πρόεδρος Κτηματικού Συλλόγου Νησίου, Χρυσ. Μανδηλάρης πρόεδρος συνεταιρισμού Θουρίας, Ηλ. Τσιλίκας πρόεδρος συνεταιρισμού Σκάλας, Ηλ. Μαράκας σταφιδοπαραγωγός Ζευγολατιού, Δ. Χρυσοσπάθης σταφιδοπαραγωγός Ζευγολατιού, Γ. Σταυρόπουλος σταφιδοπαραγωγός Μαντζάρι, Α. Σταματόπουλος σταφιδοπαραγωγός Ασλάναγα, Νικ. Ρούτσπς σταφιδοπαραγωγός Νησίου, Χ. Ζαχαρόγιαννης σταφιδοπαραγωγός Νησίου, Ιω. Νιάρχος σταφιδοπαραγωγός Αρφαρά, Α. Λυμπερόπουλος σταφιδοπαραγωγός Χασάμπασα, Ανρδ. Κατσούλης πρόεδρος Κοινότητας Μπαλιάγα, Α. Τσισιόπουλος σταφιδο-

παραγωγός Ναζηρίου, Αν. Τζαμαλής σταφιδοπαραγωγός Ασλάναγα, Δ. Παπαγεωργακόπουλος σταφιδοπαραγωγός Γλιάτα⁽¹⁷⁾.

1929- ΤΑ ΣΤΑΦΙΔΟΑΓΡΟΤΙΚΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ

Το 1929 κορυφώνεται η διαδικασία ίδρυσης σταφιδοαγροτικών σωματείων. Η σύνθεση του σταφιδοαγροτικού σωματείου Μεσσήνης είναι η εξής: Πρόεδρος Στυλ. Παναγόπουλος, αντιπρόεδρος Γεωργ. Πολυχρονέας, ταμίας Ανδρ. Παναγόπουλος, γραμματέας Δημ. Καραπατέας, σύμβουλοι Ευστ. Καμπούκος, Στεφ. Ζολώτας, Παναγ. Μισελίνος και Χαρ. Κόλλιας. Αναπληρωματικοί Παναγ. Γαλανάκης, Ιωαν. Παπανικολάου, Αθαν. Αλευράς. Ενώ την Ομοσπονδία Σταφιδοαγροτικών Σωματείων Παμίσου αποτελούσαν οι εξής: Πρόεδρος Δημ. Αργυρόπουλος, αντιπρόεδρος Δημ. Νικολόπουλος, ταμίας Πούλος Κάβετας, γραμματέας Αλευράς και σύμβουλος Κων. Ζέρβας⁽¹⁸⁾. Συντηρητικών αντιλήψεων η Ομοσπονδία Σταφιδοαγροτικών Σωματείων Παμίσου, αποχωρεί από τη Συνομοσπονδία όταν σε αυτή πλειοψηφούν οι αριστεροί αγροτιστές και στη συνέχεια αδρανοποιείται. Από τη γενική συνέλευση διασώζεται η δημοσίευση των πρακτικών. Σύμφωνα με αυτά από τη συνέλευση εκδιώκεται ο αντιπρόσωπος της Συνομοσπονδίας Αλεξ. Γεωργουλόπουλος και ο γενικός γραμματέας της Ομοσπονδίας Ι. Αλευράς αναφέρει ως ένα από τα σημεία σύγκρουσης με την ΣΑΜ την άρνηση να απαλειφθεί από το καταστατικό η διάταξη "περί συνεργασίας μετ' άλλων συναφών οργανώσεων ή διεθνών τοιούτων". Καταγγέλλει ότι "παρά τας διαμαρτυρίας πλείστων Ομοσπονδιών, επιμείναντες να μας σερβίρουν διά την διοίσην μίαν πεντάδα επισημονίσκων και ήρχισεν πλέον να ογκούται εντός μας η υποψία ότι οι κύριοι Δημόπουλος Ηλίας ιατρός και Γεωργουλόπουλος Αλέξανδρος διδάσκαλος ορμώνται από ιδιοτελείς και εντελώς ασύμφορους διά την αγροτικήν τάξιν ιδέα". Και μπαίνει στο (αντικομμουνιστικό) "ψητό" της υπόθεσης: "Την υποψίαν μας αυτήν μετέβαλλεν εις πεποίθησιν διά τους κυρίους Δημόπουλον και Γεωργουλόπουλον ότι είναι οι ακούραστοι εργάται των νεοεμφανισθέντων ολέθριων κοινωνικών θεωριών και η καθόλου

συναλλαγή μας ως και η βεβαίωσις την οποίαν έκαμεν εν τη γενική συνελεύσει ο κ. Παναγ. Ζέππος μέλος του διοικητικού συμβουλίου της Ομοσπονδίας όστις εις συνομιλίαν του μετά του ιατρού Δημόπουλου τον πρώτψαν "γιατί γιατρέ σε πολλά χωριά που πηγαίνομεν να ιδρύσωμεν σωματεία μας λέγουν κομμουνιστάς;" απαντώντας ο κ. Δημόπουλος είπεν "πόσο κουτοί είναι οι χωριάτες, δεν ξέρουν πως αν επικρατήσει ο κομμουνισμός αυτοί θα φάνε με χρυσά κουτάλια". Ο πρόεδρος του Σωματείου Μεσσήνης Πολυχρονέας δηλώνει ότι "πρόκειται περί ανθρώπων διανοηθέντων να πωλήσουν την οργάνωσιν ωσάν ταπεινοί έμποροι" και ο αντιπρόσωπος της Πιπερίτσας Χαρ. Αλευράς δηλώνει ότι "πρέπει να τους πετάξουμε, είναι κομμουνιστάι, πρέπει να φύγουν από μέσα". Ο αντιπρόσωπος της Χάστεμης Ν. Παπαδόπουλος συμπεραίνει ότι "οι κ.κ. Δημόπουλος και Γεωργουλόπουλος είναι καθαροί κομμουνιστάι" και στο ίδιο πνεύμα μιλούν οι επόμενοι που παίρνουν το λόγο⁽¹⁹⁾.

1930 – Η ΜΕΓΑΛΗ ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΗ

Το 1930 με κεντρικό αίτημα τον καθορισμό υψηλότερων τιμών σταφίδας, οι σταφιδοπαραγωγοί καλούνται σε μεγάλο συλλαλητήριο στο Νησί. Σε σχετική προκήρυξη είναι εμφανής η επίδραση της απειλής καταστολής που διατυπώνουν τις προηγούμενες ημέρες οι κυβερνητικοί παράγοντες, ενώ από τα ονόματα φαίνεται πως το συλλαλητήριο οργανώνεται από αγροτιστές και συνεταιριστές των περιοχών Μεσσήνης και Καλαμάτας: «Σας καλούμεν όπως προσέλθετε την ερχομένην Κυριακην 3 Αυγούστου και ώραν 11 π.μ. Εις τον θερινόν κτηματογράφον Νησίου έξωθεν του Ταμείου διά να διαμαρτυρηθούμε και να φωνάξουμε ότι δεν είναι δυνατόν να ζήσουμε με 5 δραχμάς την οκά την σταφίδα που λεν να μας την πάρουν. Σας συνιστούμε δε να τηρήσουμε τάξιν παραδειγματικήν για να αποδείξουμε ότι σκοπός της συγκεντρώσεως δεν είναι η δημιουργία θορύβου, αλλά η υπόδειξις νομίμων μέτρων η εκπλήρωσις των οποίων ήθελαν συντείνει να καλυτερεύση η τιμή της σταφίδος για να μπορέσουμε και μεις να ζήσουμε και εκπληρώσουμε

και τας υποχρεώσεις μας. Η συγκέντρωσις πρέπει να είναι μια ειρηνική διαμαρτυρία.

Η οργανωτική επιτροπή

Κωνστ. Φωτόπουλος (ιατρός), Αλέκος Ασποστολάκης, Γεωργ. Καπερώνης, Τάκης Δεληγιάννης, Χαρ. Χριστακόπουλος, Κωνστ. Σخينάς, Ανδρ. Παπατσαρουχάς, Νικολ. Παπαδόπουλος, Παναγ. Πανόπουλος, Περικλής Καψαλιάρης, Προκ. Παπαγεωργίου, Θεοδ. Κορμάς, Γεωργ. Δημητρακόπουλος, Χριστ. Ζαχαρογιαννης, Ευγ. Φρούντας, Σταυρ. Γαλανάκης, Περ. Βενιζέλος»⁽²⁰⁾.

Το συλλαλητήριο πραγματοποιείται με τη συμμετοχή χιλιάδων σταφιδοπαραγωγών, ο ιστορικός ηγέτης των σταφιδοπαραγωγών στη συνέχεια Τάσης Κουλαμπάς επιχειρεί να μιλήσει και συλλαμβάνεται όπως επίσης και στελέχη του ΚΚΕ που μοίραζαν προκηρύξεις: «Οι αγροτοφασίστες της Μεσσηνίας κάτω από την πίεση και αγανάχτηση των μαζών, κάλεσαν στις 3 τρ. συλλαλητήριο των φτωχών σταφιδοπαραγωγών στο Νησί της Μεσσηνίας. Από τις 9 το πρωί οι φτωχοί σταφιδοπαραγωγοί άρχισαν να κατεβαίνουν με μαύρες σημαίες και συνθήματα "ψωμί". Η κομμουνιστική οργάνωση τους μοίραζε προκηρύξεις υποδεικνόντάς τους τη θέση που πρέπει να πάρουν. Οι φτωχοί σταφιδοπαραγωγοί τις δέχτηκαν με μεγάλο ενθουσιασμό.

Κατά τις 11 π.μ. είχαν συγκεντρωθεί περί τους 4.000 χωρικοί. Ο πλούσιος χωρικός και αγροτοφασίστας Τάκης Δεληγιάννης από το Μελιγαλά τους μίλησε μαζί με άλλους αγροτιστές Ι. Βενιζέλο και Θ. Κορμά λόγια πλούσια και παχιά. Μέσα όμως σ' όλη την αριστερή φρασεολογία, έχωσαν και την ανάγκη της νομιμοφροσύνης. Μάλιστα ο Κορμάς είπεν συγκεκριμένα πως "πρέπει να δείξουμε στην πατρίδα ότι είμεθα ήσυχοι πολίτες και την υποστηρίζουμε ηθικά και υλικά". Οι μάζες όμως από κάτω φώναζαν "η πατρίδα μας θέλει μόνο για τα μακελειά".

Ο φτωχός αγρότης σ. Κουλαμπάς ζήτησε το λόγο μα οι αγροτοφασίστες παρήλκυσαν το ζήτημα για να τους δοθεί χρόνος να ειδοποιήσουν την Αστυνομία. Όταν δε ο σ. ανέβηκε στο βήμα και άρχισε να μιλάει τον τράβηξαν κάτω με το ζόρι και οι αγροτοφασίστες άρχισαν

να τον χτυπούν, ενώ στη μάζα διέδιδαν ότι είναι πληρωμένος από τον ΑΣΟ και τον Τερζάκη. Η αστυνομία επενέβη και συνέλαβε τον σ. Κουλαμπά και τους σ. Μάντζαρη και Ζερμπίνο. Στο Αστυνομικό Τμήμα άρχισαν να τους βρίζουν χαισοοπίτες κτλ. Τέλος απέλυσαν τον σ. Κουλαμπά και κράτησαν τους δύο άλλους με την κατηγορία ότι μοίραζαν προκηρύξεις.

Οι φτωχοί αγρότες έχουν καθήκον να εντείουν την κινητοποίησή τους κατά του κράτους και του ΑΣΟ συγχρόνως όμως και κατά των αγροτιστών από τους οποίους πρέπει να ξεκαθαρίσουν τις γραμμές τους. Αυτό αποτελεί και προϋποθετικό όρο για τη νίκη τους»⁽²¹⁾.

Αντικυβερνητική η "Σημαία" προβάλλει εκτενώς το συλλαλητήριο αλλά ταυτοχρόνως επιτίθεται κατά του Κουλαμπά και των κομμουνιστών: «Προχθές Κυριακήν εις την γείτονα Μεσσήνη έλαβε χώραν το προ ημερών αποφασισθέν συλλαλητήριον διαμαρτυρίας των σταφιδοπαραγωγών της περιφέρειάς κατά της κυβερνήσεως και του Αυτόνομου Σταφιδικού Οργανισμού, διά των αστόχων ενεργειών τους των οποίων επήλθε η σημερινή κρίσις της σταφίδος.

Χιλιάδες σταφιδοπαραγωγών απ' όλας τας περιφέρειάς από πρωίας συνεκεντρούντο ες την κεντρικήν πλατείαν της πόλεως με αναπεπταμένες μαύρας σημαίας επί κεφαλής.

Η πόλις ευρίσκεται εν πραγματική αναστάτωση. Παντού ηκούντο φωνές: Ψωμί, πεινάμε, κάτω οι κλέφτες.

Την 11 π.μ. ακριβώς άπαντες οι συναθροισθέντες ανερχόμενοι εις 6.000 περίπου με τον πόνον και την αγανάκτησιν καταφανή στο πρόσωπό των, συνεκεντρώθησαν έξωθι του θερινού κινηματογράφου της πόλεως.

Πρώτος ο κ. Δεληγιάννης επετέθη χαρακτηριστικώτατα κατά της κυβερνήσεως διά την αστοργίαν και αμεριμνησίαν ην επέδειξε προς τους σταφιδοπαραγωγούς, κατέκρινε δε τας μεροληπτικάς και ασυμφόρους ενεργείας του υπουργού της Εθνικής Οικονομίας κ. Βουρλούμη κατά το εν Αθήναις σταφιδικόν συνέδριον. Ακολούθως κατηγόρησε την διοίκηση του Αυτόνομου Σταφιδικού Οργανισμού διά τα ασύστολα και πολλαπλά έξοδα, και την κακήν δια-

χείριον του όλου ζητήματος, και εζήτησε την άμεσον απομάκρυνσιν όλων των σημερινών διοικούντων ως αποβλεπόντων εις καθαρώς ατομικά των συμφέροντα και ουχί εις τα γενικά τοιαύτα.

Μετά ταύτα και υπό το αυτό σχεδόν πνεύμα ομιλούν οι κ. κ. Ι. Βενιζέλος, Θ. Κορμάς και Α. Μπάμπαλης όστις με πειστικά λόγια, κατώρθωσε ν' αποδείξη πόσον άστοχα και ασύμφορα διά τον παραγωγικόν κόσμον ηργάσθησαν μέχρι σήμερον και εξακολουθούν δυστυχώς να εργάζονται οι διάφοροι σημαίνοντες του ΑΣΟ και της κυβερνήσεως.

Μετά ταύτα ο κ. Βενιζέλος ανέγνωσε το κάτωθι ψήφισμα το οποίον επιδοκιμασθέν διά φωνών και καταφατικών χειρονομιών επεδόθη εις τον εκεί παρευρισκόμενον Νομάρχη κ. Μαρκέλλον.

Το ψήφισμα έχει ούτως:

Σταφιδικόν συνέδριον συνελθόν την 3ην τρέχοντος εν Μεσσήνη ψηφίζει τα κάτωθι και ζητεί την άμεσον αποδοχήν τούτων παρά της κυβερνήσεως

1. Την διετήν αναστολήν εγγείου φορολογίας 75 εκατομμυρίων.
2. Την αύξησιν της τιμής του προς βιομηχανοποίησιν και παραγωγήν οιοπνεύματος παρακρατήματος δι' αυξήσεως της φορολογίας του οιοπνεύματος.
3. Την άμεσον καταγγελίαν της Ελληνογαλλικής συμβάσεως.
4. Την κατάργησιν της εσωτερικής και εξωτερικής διαφημίσεως.
5. Την κατάργησιν υπηρεσίας ΑΣΟ και σύμπτυξιν των υπηρεσιών αυτού και τον περιορισμόν προσωπικού εις το ελάχιστον χάριν οιοκονομιών.
6. Καθορισμόν καταστατικού γενικής συνελεύσεως και ρύθμισιν προς καλυτέραν εκπροσώπισιν εις ταύτην συνεταιρισμένων και μη.
7. Αποδοκιμάζει την διεύθυνσιν και τα αιρετά μέλη του συμβουλίου του ΑΣΟ ως συντελέσαντες κατά το πλείστον εις την σημερινήν κρίσιν και ζητεί άμεσον απομάκρυνσιν αυτών ως εχθρών της παραγωγής και την προσωρινήν εξακολούθησιν των εργασιών υπό Διοικούσης Επιτροπής εκ παραγωγών.

8. Τον καθορισμόν τιμής εξαγοράς πλεονασμάτων εις κατώτατον όριον δραχ. 2.600 κατά ενετικόν χιλιόλιτρον.

9. Την μείωσιν ναύλων και κομίστρων.

10. Την απαγόρευσιν εισαγωγής μελάσπς και οινοπνεύματος.

11. Την μη μεταφοράν πλεονασμάτων παλαιάς εσοδείας εις νέαν.

12. Την κατάργησιν της συμβάσεως κοινοπραξιών.

13. Την ενευχρίασιν σταφιδοκάρπου με μικρόν τόκον και με προκαταβολήν δραχ. 2.000 από αρχής Σεπτεμβρίου μέχρι τέλους σ. Ετους

14. Αποδοκιμάζει νόθον συνέδριον Αθηνών εις το οποίον επλαστογραφήθη η θέλπισι των σταφιδοπαραγωγών.

15. Την κατάργησιν των τοπικών φόρων.

16. Την μελέτην και οργάνωσιν διαχειρίσεως υπό του Οργανισμού προς καλλιτέρευσιν της ποιότητος και συσκευασίας της σταφίδος.

17. Αξιοί από τους βουλευτάς και γερουσιαστάς Μεσσηνίας την υποστήριξιν των αιτημάτων καθώς και από τους αρχηγούς των κομμάτων.

18. Χαιρετίζει τους σταφιδοπαραγωγούς Ηλείας και τίθεται αλληλέγγυον αυτών.

Μετά την ανάγνωσιν του ανωτέρω ψηφίσματος ανεγνώσθη έγγραφον της Ομοσπονδίας Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Μεσσηνίας προς την Οργανωτικήν Επιτροπήν. Εχει δε ούτως:

Ο επαγγελματικός και βιοτεχνικός κόσμος της Μεσσηνίας του οποίου η τύχη είναι αρρήκτως συνδεδεμένη με την τύχην του σταφιδοπαραγωγού, μετά συμπαθείας παρακολουθεί τον δίκαιον και ευγενή αγώνα και επιδοκιμάζει απολύτως ενέργειαν υμών τείνουσαν εις την καλλιτέρευσιν του παραγωγού, του μοχθούντος, του εργάτου δια την εξοικονόμησιν του ξηρού των άρτου.

Δηλοί ότι τάσσειται ανεπιφυλάκτως παρά το πλευρόν υμών έτοιμος προς πάσαν θυσίαν προς επικράτησιν των απόψεών σας.

Ο πρόεδρος Δ. Χρόνης, ο γραμματεύς Ηλ. Καλογερόπουλος.

Είτα τελευτησάντων των ρητόρων τα πλήθη διαλύονται σύχως.

Μετά την αγόρευσιν του κ. Κορμά παρουσιάσθη εις τον προϊστάμενον της Οργανωτικής

Επιτροπής άτομον τι, το οποίο εδήλωσεν ότι είναι αντιπρόσωπος των παραγωγών Πυλίας και εξήτησε να ομιλήσει επ' ολίγον και αυτός εις τα πλήθη.

Χωρίς καμμίαν αντίρρησιν και όλως ευγενώς ο κ. Δεληγιάννης το επέτρεψε, ούτος δε ανήλθεν εις το πρόχειρον βήμα και ήρχισε ομιλών.

Τα πρώτα του όμως λόγια απεκάλυψαν εις το ανωτέρω άτομον τον κομμουνιστήν Κολαμπάν, τον οποίον το πλήθος εκμανέν ήρπασε από του βήματος και παρ' ολίγον θα ελυνησάρην αν δεν επενέβαινον τα αστυνομικά όργανα, άτινα μετά δυσκολίας απέσωσαν από των χειρών του πλήθους και εν κακή καταστάσει.

Ο εν λόγω κομμουνιστής ωδηγήθη στο Αστυνομικόν Τμήμα όπου και εκρατήθη. Ο συλληφθείς Α. Κολαμπάς μετά του επίσης κομμουνιστού Ζερμπίνου οίτινες χθες την πρωίαν μετεφέρθησαν ενταύθα, διένειμον προκηρύξεις προς τους σταφιδοπαραγωγούς»⁽²²⁾.

Σε φιλοκυβερνητική (βενιζελική) γραμμή το "Θάρρος" τάσσειται κατά του συλλαλητηρίου και αφιερώνει ελάχιστο χώρο για τα όσα συνέβησαν σε αυτό: "Την παρελθούσαν Κυριακήν εγένετο εν Μεσσηνίη η προαναγγελθείσα συγκέντρωσις των σταφιδοπαραγωγών προς ένδειξιν διαμαρτυρίας εναντίον της κυβερνήσεως διά την επιδεικνυομένην από μέρος της ακηδίαν ως προς το σταφιδικόν ζήτημα. Προς τους συγκεντρωθέντας ωμίλησαν κατά σειράν οι εκ των μελών της οργανωτικής επιτροπής κ. Δεληγιάννης, Ιω. Βενιζέλος και Θ. Κορμάς τονίσαντες ότι παρίσταται απόλυτος ανάγκη όπως η κυβέρνησις ενδιαφερθή προσωπικώς εις την υπόθεσιν της τιμής της σταφίδος. Μετά ταύτα ενεκρίθη και απεστάλη προς την κυβέρνησιν ψήφισμα διαμαρτυρίας, εν ω τονίζεται ότι οι σταφιδοπαραγωγοί Μεσσηνίας τάσσονται υπέρ των αιτημάτων των σταφιδοπαραγωγών Πύργου. Κατά την συγκέντρωσιν συνελήφθησαν και δύο κομμουνισταί οίτινες απειπειράθησαν να διανείμουν προκηρύξεις εν αις μεταξύ των άλλων κατεφέροντο δι' υβριστικών φράσεων εναντίον του κ. Βενιζέλου και των άλλων υπουργών. Ούτοι απεστάλησαν εις τον κ. εισαγγελέα επί παραβάσει του ιδιωνύμου"⁽²³⁾.

Ο Τάσπς Κουλαμπάς και τα άλλα στελέχη

του ΚΚΕ που συνελήφθησαν, δικάστηκαν και καταδικάστηκαν με το ιδιώνυμο το Σεπτέμβριο του ιδίου χρόνου, παίρνοντας το δρόμο της εκτόπισης.

ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1936

Στο διάστημα από το 1931 μέχρι το 1936 στο Νησί γίνονται τρία μεγάλα συλλαλητήρια των σταφιδοπαραγωγών, στα οποία παίρνουν μέρος χιλιάδες άνθρωποι κάθε φορά ενώ σε αυτά μιλούν ιστορικοί ηγέτες του αγροτικού κινήματος αλλά και τοπικοί παράγοντες με τον Δημ. Κούτσικα να εμφανίζεται για πρώτη φορά στο Νησί ως αγροτιστής.

1931 – ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΓΟ

Ενώ οι παραγωγοί σταφίδας αντιμετωπίζουν μεγάλα προβλήματα, έρχεται ο καιρός για να προκαλέσει ολοκληρωτική καταστροφή. Στις 27 Μαρτίου πέφτει χιόνι σε όλη την Πελοπόννησο και τη νύχτα της 27ης προς 28η Μαρτίου “σκληρός” πάγος προκαλεί ανυπολόγιστες ζημιές σε όλες τις σταφιδοπαραγωγικές περιφέρειες.

Αμέσως ξεσπούν μεγάλα συλλαλητήρια διαμαρτυρίας, ενώ στη Μεσσήνη απειλείται σύρραξη σταφιδοπαραγωγών και χωροφυλάκων: “Οι σταφιδοπαραγωγοί συνεκρότησαν το απόγευμα της Κυριακής εις την Μεσσήνην υποβλητικόν και τεράστιον συλλαλητήριον, εις το οποίον έλαβον μέρος συντετριμμένοι, απηλπισμένοι, κλαίοντες με μαύρας σημαίας εφ’ ων ήτο αναγεγραμμένη η λέξις “ψωμί” χιλιάδες παγοπλήκτων σταφιδοπαραγωγών των Κοινοτήτων Σπερχογείας, Μικρομάνης, Θουρίας, Πιλαλίστρας, Λυκοτράφου, Πιπερίτσας, Καρτερολίου, Αβραμιού, Τζωρίου, Μαδαίνης, Μαυρομματίου, Μυσιρλή, Χάστεμης, Αντικαλάμου και πολλών άλλων. Προς τους συνελθόντας ωμίλησαν διά μακρών οι κ.κ. Κορκονικήτας, Φεσσάς, Παναγιωτακόπουλος, Κανελλόπουλος και άλλοι διεκτραγωδήσαντες την οικτράν θέσιν των παραγωγών και συστήσαντες την λήψιν διαφόρων μέτρων. Προχθές εις την πλατείαν της Μεσσήνης παρ’ ολίγον να δημιουργηθώσι και λυπηρά επεισόδια, των οποίων την ευθύνην εξ ολοκλήρου θα έφευρεν η Υποδιοίκσις Χωροφυλακής Μεσσήνης. Ευτυχώς όμως επενέ-

βησαν οι ψυχραιμότεροι και ούτω απεσοβήθησαν τα επεισόδια. Οπωσδήποτε πρέπει να τονισθή ενταύθα ότι ο τρόπος καθ’ ον ενήργησεν η Αστυνομία Μεσσήνης δεν ήτο εν πάση περιπτώσει ο ενδεδειγμένος. Οι παγοπλήκτοι συγκεντρωθέντες και πάλιν έξωθι του Κοινοτικού Καταστήματος ενέκριναν ψήφισμα με το οποίον αξιούν: Αμεσον αποστολήν επιτροπών ελέγχου προς διαπίστωσιν της καταστροφής εντός πέντε ημερών. Αμεσον αποζημιώσιν εκ του ΑΣΟ και εναπομείναντος ποσού εκ του κονσόρτσιουμ. Χορήγησιν μακροπρόθεσμων δανείων τοκοχρεωλυτικών επί μίαν δεκαπενταετίαν. Εξεύρσιν τρόπου αποζημιώσεως κηπουρών καταστραφέντων και τούτων παντελώς. Χορήγησιν αλεύρων υπό Αγροτικής Τραπέζης επί πιστώσει και κατάργησιν του δασμού σίτου εις τας παγοπλήκτους περιφέρειας. Αναστολήν βεβαιώσεως και εισπράξεως φόρων επί μίαν τριετίαν”⁽²⁴⁾

Το ψήφισμα της Μεσσήνης υπογράφουν οι: Παν. Κορκονικήτας πρόεδρος της Κοινότητας Μεσσήνης, Φεσσάς, Θεοδ. Κορμάς, Χρίστος Παπαδόπουλος πρόεδρος Αντικαλάμου, Γ. Δικαίος πρόεδρος Σπερχογείας, Παν. Χριστοφιλόπουλος πρόεδρος Καρτερολίου, Γ. Ξενογιάννης πρόεδρος Λυκοτράφου, Φωκ. Βρεττός Πρόεδρος Ταμείου Ελαιοπαραγωγής, Κ. Μπουντούρης πρόεδρος Πιλαλίστρας, Ανδρέας Κρεμμυδάς κηπουρός, Χρ. Αλεξόπουλος πρόεδρος Αβραμιού και Δημ. Χρόνης πρόεδρος Ομοσπονδίας Επαγγελματιών⁽²⁵⁾.

Οι τοπικές εφημερίδες αποφεύγουν να περιγράψουν τι έχει συμβεί στη Μεσσήνη, αλλά ο Θόδωρος Κορμάς (εκ των ηγετών αργότερα της εξέγερσης του 1935), ο οποίος και ήταν βασικός ομιλητής στο συλλαλητήριο (3) με επιστολή του στην οποία υπογράφει ως «γενικός γραμματεύς Μεσσηνίας του Αγροτικού Κόμματος Ελλάδος», προβαίνει σε σοβαρές καταγγελίες: «Είμαι υποχρεωμένος να διαμαρτυρηθώ με όλην την δύναμιν της ψυχής μου κατά των προχθεσινών αυθαιρεσιών, παρεκτροπών, κακοποιήσεων, ξυλοκοπήματος, βανδαλισμών και βαρβαροτήτων, οίτινες έλαβον χώραν εκ μέρους της Αστυνομίας Μεσσήνης κατά των δυστυχημένων αγροτών, οίτινες συνήλθον εκεί ψύχως διά να διατρανώσουν τον πόνον των και την

οδύνην των προς τους αρμοδίους λόγω της γνωστής θλιβεράς καταστροφής του πάγου, ήτις μετέβαλε την βλασάνουσαν και ωργώσαν ύπαιθρον, τον ελπιδοφόρον εκείνον ανθώνα, όχι μόνον της Μεσσηνίας και γενικώς της Πελοποννήσου, αλλά γενικότερον της εθνικής μας οικονομίας, εις σάβανον και τέλειον νεκροταφείον.

Διά τινά λόγον η αστυνομική δύναμις της υποδιοικήσεως Μεσσηνίας, εξυλοκόπησε αγρίως διά των υποκοπάνων δυστυχείς και βλέποντας επισημειούμενον απ' αυτών το φάσμα της πείνης σταφιδοπαραγωγούς. Τι άλλο έκαμαν οι ατυχείς και καταδικωόμενοι από όλα τα στοιχεία της φύσεως και της κοινωνίας ακόμη εκείνοι υπάρχεις, οίτινες λέγονται αγρόται, τι άλλο έκαμαν λέγομεν από του να ενώσουν φωνήν απέλπιδα και πλημμυρισμένην από πόνον και απόγνωσιν προς την κυβέρνησιν; Τι άλλο έκαμαν από του να φωνάζουν ότι πεινάμε, θα πεθάνουμε αν δεν ληφθούν μέτρα; Πρέπει να γνωρίζει η αστυνομία ότι εις τοιαύτας ημέρας εθνικού πένθους και τελείας συντρίψεως και καταστροφής των παραγωγών, είναι υποχρεωμένη και αυτή να σέβεται τον πόνον των αγροτών και να ανέχεται έστω και μικροπαρεκτροπάς, έστω και φράσεις απεγνωσμένου παραληρήματος και πεινασμένου. Δεν είχαν σκοπόν οι σταφιδοπαραγωγοί να διαταράξουν την τάξιν και δεν εδικαιολογούντο τα μεσαιωνικά αυτά μέσα ξυλοκοπήματος των χωρικών. Ελπίζομεν ότι η διοικήσις Χωροφυλακής Μεσσηνίας, ο διοικητής της οποίας περιόδευσε και είδε το μέγεθος της καταστροφής των αγροτών, θα εξακριβώση ποίοι ήταν οι υπεύθυνοι των εν Μεσσηνή προχθές επεισοδίων και αγρίων ξυλοκοπημάτων των παραγωγών, εάν ταύτα οφείλονται εις κατώτερα όργανα, υπαξιωματικούς ή χωροφυλακας όπερ και πιστεύομεν ή εις τους αξιωματικούς και θα τιμωρήση τους υπαιτίους αμειλίκτως εκδίδουσα και σχετικήν διαταγήν, όπως του λοιπού αποφεύγονται παρόμοιαι ακρότητες και βαρβαρότητες»⁽²⁶⁾.

Τα γεγονότα αποκαλύπτει και ο απεσταλμένος της εφημερίδας "Ελεύθερος Άνθρωπος" Ν. Αναστασόπουλος ο οποίος γράφει: «Εκτροποι

σκηναί συνέβησαν εις την Μεσσηνήν, την ευθύνην των οποίων φέρει εξ ολοκλήρου η Χωροφυλακή. Ούτω ενώ οι κάτοικοι της κωμοπόλεως και των περιχώρων είχαν συγκεντρωθεί εις την κεντρικήν πλατείαν διά να εγκρίνουν ψήφισμα προς την κυβέρνησιν, ενεφανίσθη μαινόμενος και κρατών μάνλικερ εις τας χείρας, ακολουθούμενος δε και υπό ισχυράς δυνάμεως χωροφυλάκων, ο διοικητής της Χωροφυλακής κ. Ανδροβιτοσανέας, όστις ηθέλησε να διαλύση διά της βίας τους 3.000 και πλέον συγκεντρωθέντας χωρικούς. Διά να επιτύχη τον σκοπόν αυτόν εκάλεσε τους άνδρας εις τα όπλα και επέμεινε να διαλυθή η συγκέντρωσις. Εις ωρισμένην μάλιστα στιγμήν διέταξε και πυρ, ευτυχώς όμως η υπό τας διαταγάς του δύναμις δεν υπήκουσεν, ούτω δε απεφεύχθη σοβαρά αιματοχυσία. Παρά ταύτα όμως ο διοικητής χωροφυλακής έκαμε χρήσιν του υποκοπάνου του όπλου του, ετραυμάτισε δε πολλούς μεταξύ των οποίων και τον Γεώργιον Χιώτην εις την οσφυακήν χώραν»⁽²⁷⁾.

Καθώς η υπόθεσις παίρνει έκτασι, η Διοίκηση Χωροφυλακής εκδίδει ανακοίνωσι με την οποία διαψεύδει τις πληροφορίες που δημοσιεύτηκαν και τις αποδίδει σε... αριστερίζοντα στοιχεία: «Τα δημοσιευόμενα εις τον αθηναϊκόν και εγχώριον Τύπον, σχετικώς με το λαβών χώραν επεισόδιον εις Νησίον μεταξύ Χωροφυλακής και αγροτών καθ' ο οι χωροφύλακες διαταχθέντες να πυροβολήσωσι δεν υπήκουσαν εις την διαταγήν του διατάξαντος πυρ αξιωματικού, δεν ανταποκρίνεται ποσώς προς την αλήθειαν, διότι τοιούτη διαταγή ουδέποτε εις ουδένα εδόθη, ούτε και ένοπλος ήτο η παρασταμένη διά την τάξιν δύναμις, παρεστάθη δε το επεισόδιον κατά τον ανωτέρω τρόπον, προφανώς εκ κακών πληροφοριών ή εξ υστεροβουλίας ή από αριστερίζοντα στοιχεία τα οποία η εν Νησίω αστυνομική αρχή ηθέλησε να επαναφέρη εις την οδόν της νομιμότητος εξ ης είχαν απομακρυνθή διά λόγους ευνοήτους»⁽²⁸⁾.

1932 – ΣΥΛΛΑΛΗΤΗΡΙΟ
ΣΤΟ ΓΗΠΕΔΟ "ΠΑΜΙΣΟΥ"

Νέες κινητοποιήσεις οργανώνονται το 1932 και στη Μεσσηνή πραγματοποιείται συλλαλη-

τήριο σε κλειστό χώρο, ενώ είναι εμφανής η προσπάθεια υπονόμευσης της κινητοποίησης καθώς έχουν αρχίσει ήδη οι διεργασίες για τις εκλογές και σε αυτή πρωταγωνιστούν στελέχη του Αγροτικού Κόμματος: «Σήμερα την πρωίαν συγκροτείται εις κλειστόν χώρον εν Μεσσήνη το προ πολλού παρασκευαζόμενον συλλαλητήριο των σταφιδοπαραγωγών προκειμένου να ζητήση από την κυβέρνησιν την επίλυσιν των γνωστών ζητημάτων των τα οποία αφορούν αυτήν ταύτην την ύπαρξιν των.

Ως έχομεν πληροφορίας το εν λόγω συλλαλητήριο εννοούν και άλλαι επαρχίαι, πλείστοι αμέσως ενδιαφερόμενοι των οποίων οι κάτοικοι θα προσέλθουν εις το συλλαλητήριο ίνα επιδοκιμάσουν τας απόψεις των συναδέλφων των. Κατόπιν τούτου δύναται να λεχθή ότι το εν λόγω συλλαλητήριο θα παρουσιάση όγκον.

Είμεθα εις θέσιν να γνωρίζομεν ότι οι σταφιδοπαραγωγοί ας, οι οποίοι δια της νομίμου οδού θα διεκδικήσουν εκείνα που τοις ανήκουν θα αποδοκιμάσουν σκαιώς πάντα όστις ήθελε τυχόν εκμεταλλευθή το συλλαλητήριο διά πολιτικούς λόγους. Και η απόφασις αυτή έχει ληφθή κατόπιν των κυκλοφορησάσων φημών ότι ίσως τινές σταφιδοπατέρες επωφελούμενοι της συγκροτήσεως του συλλαλητηρίου και της ομιλίας την οποίαν θα κάμουν, κατευθύνουν το συλλαλητήριο προς αυτήν ή αυτήν την πολιτικήν ιδεολογίαν την οποίαν ασπάζονται και διά την οποίαν εργάζονται.

Ο Διοικητή Χωροφυλακής κ. Παπαευσταθίου ομιλών χτες προς τους δημοσιογράφους επί του σημερινού συλλαλητηρίου ετόνισεν ότι το Σύνταγμα επιτρέπει τας συναντήσεις εν κλειστώ χώρω και εν ανοικτώ ακόμη εφ' όσον υπάρχουν οι απαιτούμενες προϋποθέσεις αίτινες εγγυώνται περί του φιλοσύχουν των συνερχομένων. Εις την προκειμένην περίπτωσιν εσυνέχισε ο κ. Παπαευσταθίου, δεν έχομεν λόγους να μη επιτρέψωμεν μίαν συγκέντρωσιν η οποία θα αποτελεσθή από αγρότας Μεσσηνίους. Και τονίζω τας λέξεις “αγρότας Μεσσηνίους” διότι γνωρίζω καλώς και εκ συστάσεων αλλά και εκ της ενταύθα, έστω ολιγοχρονίου παραμονής μου, το συντηρητικόν και το νομοταγές του χαρακτήρος αυτών. Υπ' αυτάς λοιπόν τας συνθήκας

ευρίσκω περιττόν να λάβω σοβαρά μέτρα προς διασφάλισιν της τάξεως. Βεβαίως, θα ληφθούν έκτακτα μέτρα, αλλ' όχι εκείνα τα οποία θα ελαμβάναμεν προκειμένου περί άλλου νομού»⁽²⁹⁾.

Το συλλαλητήριο πραγματοποιείται στο γήπεδο του “Παμίσου” που γεμίζει με σταφιδοπαραγωγούς οι οποίοι φθάνουν στη Μεσσήνη με κάθε μέσο. Κύριοι ομιλητές σε αυτό είναι ο γιατρός Δημ. Κούτσικας και ο σπουδαίος αγροτιστής Λούλης Τσικλητήρας:

«Προχθές την πρωίαν και ακριβώς την 10ην πρωινήν συνεκροτήθη το προ εβδομάδων προπαρασκευαζόμενον συλλαλητήριο των σταφιδοπαραγωγών της επαρχίας Μεσσηνίας, εν τω εκεί Γυμναστηρίω. Πολύ πριν της ως άνω ώρας ήρχισαν να προσέρχονται πυκναί ομάδες σταφιδοπαραγωγών εις την γείτονα Μεσσηνήν δι' όλων των μεταφορικών μέσων και πεζή ίνα λάβουν μέρος εις το συλλαλητήριο και ενώσουν τας φωνάς των εις μίαν ομαδικήν διαμαρτυρίαν κατά του κράτους το οποίον δεν εννοεί να επιλύση διάφορα σταφιδικά ζητήματα εκ των οποίων εξαρτάται αυτή αύτη η ύπαρξις των.

Και δεν είχε σημάνει η 10η πρωινή οπότε το ευρυχωρότατον εν Μεσσηνή Γυμναστήριον “Πάμισος” είχε κατακλυσθή υπό εκατοντάδων σταφιδοπαραγωγών όχι μόνον της επαρχίας Μεσσηνίας, αλλά και άλλων γειτονικών περιφερειών, αι οποία πυνόψαν το συλλαλητήριο των συναδέλφων των διά της συμμετοχής των εις αυτό και της εγκρίσεως των αποφάσεων τας οποίας έλαβε τούτο.

Εις το συλλαλητήριο προσήλθον περισσότεροι των χιλίων σταφιδοπαραγωγοί.

Δέον να σημειωθή ότι το συλλαλητήριο υπήρξε ειρηνικότατον, μηδενός εκτρόπου λαβόντος χώραν. Και τούτο, βεβαίως, δεν οφείλεται εις τα έκτακτα μέτρα τα οποία έλαβεν η χωροφυλακή προς πρόληψιν τυχόν ταραχών, αλλά εις το συντηρητικόν και νομοταγές του χαρακτήρος των σταφιδοπαραγωγών μας, οι οποίοι εξεδήλωσαν, ως πάντοτε και προχθές τον πόνον των εν απολύτω τάξει και ησυχία.

Ακριβώς την 10ην πρωινήν έλαβε τον λόγον ο ιατρός κ. Κούτσικας ο οποίος, επετέθη δρι-

μύτατα κατά του κράτους, το οποίον είπε, ουδέποτε προσέβλεψεν την παραγωγήν με βλέμμα συμπαθείας και το οποίον δεν εννοεί να τονώσει κάπως το ηθικόν της και να δεχθή το δίκαιον απέναντι μιας τάξεως ανθρώπων οι οποίοι ανελλιπώς προσφέρουν εις τον δημόσιον κορβανάν και όπως ανέκαθεν περαγνωρίσθησαν. Εν τέλει ο κ. Κούτσικας αφού ανέπτυξεν εν πλάτει τα θέματα διά τα οποία εκλήθη το συλλαλητήριο, παρεκάλεσε τους συγκεντρωθέντας όπως κοινή βοή εγκρίνουν το συνταχθέν ψήφισμα το οποίο απέστειλαν αρμοδίως.

Μετά τον κ. Κούτσικαν ωμίλησεν ο κ. Λούλης Τσικλητήρας ο οποίος επετέθη δριμύτατα κατά των ιθυνόντων και εκαυτηρίασε την μέχρι σήμερον αστοργίαν του κράτους έναντι των παραγωγών της Μεσσηνίας, των κυριολεκτικώς βυθισθέντων εις την απόγνωσιν συνεπεία τούτου και των γνωστών καιρικών συμφορών. Εν τέλει ο κ. Τσικλητήρας ανέλυσε τα υπό συζήτησιν θέματα και ανέπτυξε πειστικώτατα διατί οι σταφιδοπαραγωγοί οφείλουν να ζητούν από το κράτος όσα γνωστά ζητούν, τα οποία να υποβάλουν τηλεγραφικώς προς τους αρμοδίους, όχι πλέον με την παράκλησιν της ταχείας υιοθετήσεώς των, αλλά με την αξίωσιν διότι οι σταφιδοπαραγωγοί αγνοούν εκείνο που δικαιωματικά τους ανήκει.

Μετά τον κ. Τσικλητήρα ωμίλησαν και άλλοι ρήτορες υπό το αυτό σχεδόν πνεύμα, τέλος δε το συλλαλητήριο συνέταξε και απέστειλε το ακόλουθο ψήφισμα:

"Σύμψας λαός της Μεσσηνίας συνελθών σήμερον εις έκτακτον συλλαλητήριον ιδών ότι η προβλεπομένη τιμή της σταφίδος εφετεινής εσοδείας ουδόλως ήθελεν ανταποκριθή εις τας πολλαπλάς ανάγκας των παραγωγών των οποίων εσχάτως είναι λίαν δυσχερής η θέσις και πεπειθώς ότι εις περίπτωσιν καθ' ην δεν ήθελον ληφθή μέτρα προς προστασίαν της σταφίδος θα υποστή την εξ αιτίας θάνατον

Ψηφίζει

- Καθορισμόν τιμής πλεονασμάτων σταφίδος εφετεινής εσοδείας ουχί δύο αλλά τέσσαρας χιλιάδας κατά χιλιόλιτρον συμφώνως συναλλαγματικής διαφοράς.

- Κατάργησιν εγγείου φορολογίας.

- Κατάργησιν επαχθεστάτου παρακρατήματος σταφίδος και σύκων.

- Απαγόρευσιν εισαγωγής εκ του εξωτερικού μελάσσης και οινοπνεύματος.

- Η οφειλή Τραπεζής Αθηνών να μη κρατηθή υπό του κράτους αλλά να παραδοθή εις τον ΑΣΟ.

- Ελευθέρα χορήγησιν παρακρατήματος σταφίδος προς απάσας τας εταιρείας προς οινοπνευματοποίησιν και αύξησιν τιμής οινοπνεύματος.

- Απαγόρευσιν οινοπνευματοποιήσεως καρουπιών"»⁽³⁰⁾.

1934 – ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ

Επόμενος σταθμός είναι το μεγάλο συλλαλητήριο που πραγματοποιείται το Σάββατο 8 Σεπτεμβρίου στην πλατεία. Ομιλητές και πάλι ο γιατρός Δημ. Κούτσικας αλλά και δύο ιστορικά στελέχη του αγροτικού κινήματος, ο Γιώργης Δάλλας και ο Χρήστος Κουβελιώτης: «Την πρωίαν συνεκροτήθη ενταύθα το προαναγγελθέν συλλαλητήριο, εις το οποίον προσήλθον κατά χιλιάδας οι σταφιδοπαραγωγοί των επαρχιών Καλαμών, Πυλίας και Μεσσήνης με μαύρας σημαίας και λάβαρα, επί των οποίων ανεγράφοντο αι φράσεις: Πεινάμε – 3.400 ή θάνατος.

Οι σταφιδοπαραγωγοί προσήρχοντο κατά πυκνάς φάλαγγας με σάλπιγγας, ενώ οι κώδωνες των εκκλησιών εκρούοντο πενήθμως και τα καταστήματα έκλειον το εν μετά το άλλον. Εξ άλλου ολόκληρον την πόλιν περιέτρεχον πυκνοί περίπολοι πεζών και εφίππων χωροφυλάκων την δε τήρησιν της τάξεως είχεν αναλάβει προσωπικώς ο ίδιος ο Διοικητής της Χωροφυλακής Μεσσηνίας κ. Σταμάτης.

Δεν είχον αρχίσει ακόμη τον λόγον των οι ρήτορες, ότε ο κ. Δάλλας εκ μέρους της συλλαλητηριακής επιτροπής μεταβαίνει εις το τηλεγραφείον και καλεί ενταύθα τον κ. Νομάρχη, ίνα παραλάβη το εγκριθεσόμενον ψήφισμα. Αλλ' ο κ. Νομάρχης απήντησε ότι αδυνατεί ν' απομακρυνθεί της έδρας του. Τούτου δ' ένεκα το ψήφισμα δεν εστάλη και προς αυτόν.

Περί την 10ην πρωινήν, εμφανίζεται από του εξώστου της οικίας, ένθα το οδοντιατρείον της διδος Ανδρουσινού, ο σταφιδοπαραγωγός

κ. Δάλλας επί τη θέα του οποίου οι σταφιδο- παραγωγοί εκραύαζον: Πεινάμε – 3.400 ή θάνατος. Ο κ. Δάλλας ομιλών διά μακρών τονίζει ότι η σημερινή συγκέντρωσις έχει κυρίως σκοπόν να δείξει ο κόσμος την δύναμίν του και να διεκδικήση τα δικαιώματά του ομαδικώς. Συνεχίζων λέγει ότι ουδείς απολύτως έχει το δικαίωμα να περιφρονή τον αγροτικόν κόσμον που μόνος του εξασφαλίζει το ισοζύγιον των πληρωμών, τονίζει δε ότι ο λαός πρέπει να είναι κυρίαρχος όχι μόνον εις τα χαρτιά. Τους πολιτικούς, λέγει, δεν τους αναβιβάζει και τους καταβιβάζει κανείς άλλος εκτός του λαού. Και ο λαός που έπαυσε πλέον να είναι φέουδο των εξ επαγγέλματος πολιτικών, αξιού, αυτήν την στιγμήν, να παύσουν να τον αντιπροσωπεύουν οι βουλευταί και οι γερουσιασταί του, εφ' όσον απεδείχθησαν ανίκανοι να προασπίσουν τα συμφέροντά των. Καταλήγων συνιστά εμμονήν εις τον αγώνα, διότι μόνον ούτω είναι δυνατόν να καθορισθή το παρακράτημα εις την τιμήν των 3.400 δραχμών.

Φωναί: 3.400 ή θάνατος. Κάτω οι βουλευταί και οι γερουσιασταί μας. Κάτω οι υποτιμητές.

Μετ' αυτού λαμβάνει τον λόγον ο ιατρός και σταφιδοπαραγωγός κ. Κούτσικας, όστις λέγει επί λέξει το εξής: “Ολόκληρος ο λαός της Μεσσηνίας ευρίσκεται εν εξεγέρσει κατεχόμενος υπό ιεράς αγανακτήσεως την οποίαν του προεκάλεσαν αι αποφάσεις του ΑΣΟ. Ο ΑΣΟ χωρίς να συντρέχει κανείς απολύτως λόγος εξ όσων ψευδέστατα μας προέβαλαν οι ιθύνοντες, καθώρισε την τιμήν του παρακρατήματος εις το ποσόν των 2.500 δραχμών, πράγμα που πλήττει καιρίως ολόκληρον τον νομόν Μεσσηνίας, τοσοούτω μάλλον καθόσον κατά την εφετεινήν εσοδειάν όχι μόνον η σταφίς υπέστη σοβαρωτάτας βλάβας αλλά και τα άλλα προϊόντα του τα σύκα και η οινοπαραγωγή υπέστησαν πραγματικήν καταστροφήν. Ο λαός της Μεσσηνίας αντιμετωπίζει την στιγμήν αυτήν μίαν κρίσιν πολύ σοβαράν. Ολόκληρος ο νομός Μεσσηνίας απειλείται από τον εκ πείνης θάνατον. Και όπως είναι φυσικόν εις τοιαύτας περιστάσεις, ο πληθυσμός ολόκληρος του Νομού απετάρθη προς τους αντιπροσώπους του εν τοις κοινοβουλίοις και τους είπε: Κύριοι εις τας 26 Σε-

πτεμβρίου 1932 και εις τας 5 Μαρτίου 1933 υπέγραψα μεθ' υμών συμβόλαιον, μέσα εις το οποίον αναγράφεται ρητώς ο όρος ότι αναλαμβάνετε την υποχρέωσιν να υπερασπίζεσθε τα δίκαιά μου με όλην την δύναμιν της ψυχής σας, όπόταν δε βλέπετε ότι τα δίκαιά μου ταύτα καταπατούνται και στραγγαλίζονται, έχετε την ρητήν υποχρέωσιν να εγκαταλείψετε τας αιθούσας του Κοινοβουλίου. Ηδη τα δίκαιά μου ταύτα σφαγιάζονται κατά τρόπον πρωτοφανή. Καλείσθε όθεν να υποβάλετε τας παραιτήσεις σας, εγκαταλείποντες τας αιθούσας του Κοινοβουλίου. Και οι κύριοι αυτοί τι απήντησαν εις τον λαόν; Οι κύριοι αυτοί λησμονήσαντες και συμβόλαια, λησμονήσαντες και υποχρεώσεις απήντησαν εις τον λαόν ότι αι αποφάσεις του ΑΣΟ είναι λίαν ικανοποιητικά και παύσατε να φωνάζετε χωρίς λόγον και χωρίς να έχετε κανέν απολύτως δίκαιον. Μόνον ένας εκ των 13 αντιπροσώπων του Νομού, ο κ. Μαυρομιχάλης, εξήρθη εις το ύψος των περιστάσεων και πιστός εις τας εντολάς του λαού υπέβαλε την παραίτησίν του από του βουλευτικού αξιώματος. Δεν θέλομεν ν' αμφισβητήσωμεν ότι οι αντιπρόσωποί μας κατέβαλλον απεγνωσμένα προσπαθείας διά την επίτευξιν μιας καλύτερας λύσεως του σταφιδικού ζητήματος διά τον Νομόν μας. Εγκαλούμεν όμως τούτους ότι δεν εξήντησαν και το τελευταίον ατού των και δεν υπέβαλον τας παραιτήσεις των, διότι θέλομεν να πιστεύομεν ότι η κυβέρνησις προ μιας τοιαύτης εξεγέρσεως των αντιπροσώπων ενός ολόκληρου λαού ευρισκομένη, θα εκάμπτετο και η κατάστασις σήμερα θα ήτο αλλοία.

Η κυβέρνησις ως γνωστόν, προβάλλει πάντοτε το επιχείρημα της αδυναμίας του ΑΣΟ να πληρώση πέραν των 2.900 δραχμών τα πλεονάσματα. Αλλ' οι αδιάψευστοι και αναλλοίωτοι αριθμοί, τους οποίους πλειστάκις μετεχειρίσθημεν και περί των οποίων εγένετο ήδη λόγος υπό του προλαλήσαντος, αποτελούν την καλύτεραν απάντησιν εις τας αιτιάσεις της κυβερνήσεως και πείθουν πάντα αμερόληπτον παρατηρητήν ότι ο ΑΣΟ ευρίσκεται εις θέσιν να πληρώση τα πλεονάσματα και εις το ποσόν ακόμψ των 3.500 δραχμών, χωρίς εκ τούτου να διατρέχει κανένα κίνδυνον χρεωκοπίας.

Αλλα λοιπόν είναι τα αίτια της μικρής τιμής και όχι ο φόβος του ΑΣΟ.

Φωναί: Πεζ τα όλα!

Και είναι γνωστά τα αίτια αυτά. Είναι η πίεσις ην υπέστη η κυβέρνησις από μέρους των παραγωγών Πατρών και Κορίνθου προς τους οποίους χαριζομένη διέπραξε το σφάλμα της καταδίκης του Μεσσηνιακού λαού. Θέλομεν όμως να πιστεύωμεν ότι έστω και αργά, έστω και την τελευταίαν ώραν η κυβέρνησις συναισθανομένη το σφάλμα της και προ παντός αντιλαμβανομένη το μέγεθος της αδικίας η οποία προσεγένετο εις τον Μεσσηνιακόν λαόν εκ της αποφάσεως του ΑΣΟ, θα σπεύσῃ να τροποποιήσῃ ταύτας, εν εναντία όμως περιπτώσει ημεῖς οίτινες εμοχθήσαμεν και υπέστημεν αναριθμήτους θυσίας διά να αναβιβάσωμεν το Λαϊκόν Κόμμα εις την αρχήν και συνεπώς διά τούτο ήμεθα ημαρτημένοι, θα καλέσωμεν και πάντας τους λοιπούς ημαρτημένους ίνα πρώτοι τον λίθον κατά της κυβερνήσεως βάλωμεν”.

Εἴτα ο κ. Καψαλιάρης λέγει τα εξής: “Ποία άραγε να είναι η αιτία εκείνη ήτις εξηνάγκασεν όλους ημάς να εγκαταλείψωμεν την πτωχὴν μας καλύβην και να συγκεντρωθώμεν εδώ; Μήπως κανένα χαρμόσυνον εθνικόν γεγονός συνετέλεσε εις τούτο ή μήπως καμμία συμφορά; Ναι! Συμφορά λέγω διότι περί αυτής πρόκειται. Συμφορά ήτις δυστυχώς δεν είναι κεραυνοβόλος, ὡστε να εξαφανίση από προσώπου γης ημάς, ίνα μη είδωμεν προ των οφθαλμών μας την δυστυχίαν των παιδιών μας, την πείναν, τον εξευτελισμόν και την ατιμίαν. Ποία Νέμεσις άραγε εξαποστέλει καθ, ημών ταύτην; Και ποία δύναμις είναι εκείνη που μπορεί να εμποδίση ταύτην ίνα μη πραγματοποιήση τους φοβερούς σκοπούς της;”.

Συνεχίζων ο κ. Καψαλιάρης αποδεικνύει δι’ αριθμών το δυνατόν του καθορισμού της εξαγοράς του παρακρατήματος εις την τιμήν των 3.400 δραχμών, επαινεί την στάσιν του κ. Μαυρομικάλη όστις παρητήθη χάριν των σταφιδοπαραγωγών, ενώ οι άλλοι ουδόλως συνεκινήθησαν από τας διαμαρτυρίας του πενομένου λαού και καταλήγει: “Ας ενώσωμεν την δύναμίν μας και ας αξιώσωμεν και διά τελευταίην πλέον φοράν από τους υπευθύνους ν’ αλλάξουν σκέ-

ψιν, ν’ αναθεωρήσουν τας αποφάσεις των και να παύσουν να μας εμαπίζουν με τας καταστροφικὰς χρηματικὰς δέθεν διευκολύνσεις των, καθ’ όσον τοιαύτας διευκολύνσεις όταν η οργή μας εκοπάσῃ θα τας πάρωμεν μόνοι. Εμπρός ας ενωθώμεν όλοι ως εις άνθρωπος και ας υψώσωμεν τας χείρας εις τον ύψιστον και ας ορκισθούμε εις το όνομά του ότι θ’ αγωνισθώμεν μέχρις εσχάτων διά την πραγμάτωσιν των δικαίων απόψεών μας”.

Ζητοκραυγαί και παταγώδη χειροκροτήματα των σταφιδοπαραγωγών εκάλυψαν τον λόγον του κ. Καψαλιάρη, ενώ άλλοι εκραύγαζον: Ζήτω ο Μαυρομικάλης – Κάτω οι κοινοβουλευτικοί μας εκπρόσωποι – 3.400 ή θάνατος – Δεν θα πληρώσωμεν φόρους.

Τελευταίος λαμβάνει τον λόγον εκ μέρους των σταφιδοπαραγωγών της επαρχίας Πυλίας ο κ. Χρ. Κουβελιώτης όστις λέγει τα εξής: “Συνάδελφοι του Μεσσηνιακού κάμπου. Οι σταφιδοπαραγωγοί της Πυλίας δι’ εμού ως εκπροσώπου των απευθύνουν σε σας τους αδελφούς μας θερμόν χαιρετισμόν και διατρανώνουν την αλληλεγγύη και την απόφασίν των ν’ αγωνισθούν παρά το πλευρόν σας και το πλευρόν ολόκληρου του σταφιδικού κόσμου της Πελοποννήσου για να επιβάλουμε τας δικαίας απαιτήσεις μας. Πρέπει να μάθουν ότι όχι μόνον οι σταφιδοπαραγωγοί της Μεσσηνίας, όχι μόνον οι σταφιδοπαραγωγοί της Πυλίας, αλλά ολόκληρος η Πελοπόννησος εξηγέρθη κατά των εις θάνατον καταδικαστικών αποφάσεων του ΑΣΟ και εἶνε αποφασισμένη να αγωνισθῆ μέχρις εσχάτων. Ολόκληρη η Πελοπόννησος φλογίζεται από μαι και μόνη ιδέα, την ιδέα του δικαιώματος της ζωής, μέσα στη ζωή και μια και μόνον μυριόστομος κραυγή δονεί την ατμόσφαιρα: ή ζωή ή θάνατος”.

Φωναί: Ζήτω η Πυλία – Ζήτω ο σταφιδικός κόσμος.

Εἴτα ο κ. Καψαλιάρης, αναγιγνώσκει το κάτωθι ψήφισμα όπερ και γίνεται δεκτόν διαζητοκραγών υπέρ του αγώνος των σταφιδοπαραγωγών: Χιλιάδες σταφιδοπαραγωγοί επαρχιών Μεσσηνίας και Καλαμών συγκεντρωθέντες εν Μεσσήνῃ συν γυναιξί και τέκνοις εν πλήρει απογοτεύσει και αγανακτήσει συγκροτήσαντες

συλλαλητήριο και ακούσαντες τους ρήτορας ενέκρινε διά κοινής βοής το κάτωθι ψήφισμα: 1) Υποβάλλοντες ύστατον έκκλησιν αξιούμεν παρ. Αρμοδίων άμεσον αναθεώρησιν αποφάσεων ΑΣΟ κανονιζομένης τιμής αγοράς πλεονασμάτων δραχμάς 3.400 δυνηθώμεν ανταπεξέλθωμεν βιωτικές ανάγκας και αποφύγωμεν άμεσον απειλήν καταστροφής και λοιπών προϊόντων σύκων και οινοπαραγωγής, άλλως δηλούμεν ότι είμεθα αναγκασμένοι παύσωμεν πληρωμήν φόρων, χρεών ιδιωτικών τραπεζιτικών όντες αποφασισμένοι εις την βίαν αντίτάξωμεν βίαν. 2) Άμεσον υπό εξαγωγέων καταβολήν δελτίων και αγοράν πλεονασμάτων από 15 Σεπτεμβρίου. 3) Άμεσον κατάργησιν συναλλαγματικού παρακρατήματος, κατάργησιν εγγείου φορολογίας, περιορισμόν εξόδων ΑΣΟ εις 10 εκατομμύρια δι' άμέσου απολύσεως αργομίσθων, περιορισμόν σπατάλης, σύστασιν επιτροπής από σταφιδοπαραγωγούς εκλεγόμενους κατόπιν πανσταφιδικής συσκέψεως, συμβούλων Ελεγκτικού Συνεδρίου και Αεροπαγιτών ελέγξουν διαχείρησιν ΑΣΟ και παραπέμψουν ορκωτά δικαστήρια τυχόν υπευθύνους. 4) Μείωσιν των φορολογιών και υποτίμησιν άμεσον του άρτου.

Υπογραφαί: Δ. Κούτσικας, Γ. Δάλλας, Μ. Πολυδούρης, Ι. Τζαφούλιας, Ν. Παναγιωτακόπουλος, Δ. Χρόνης, Δ. Κασκούτης. Δ. Πολυδούρης. Περικλ. Καψαλιάρης. Δ. Παντελόπουλος, Χ. Κουβελιώτης. Στ. Διακουμογιαννόπουλος, Διον. Μαρκόπουλος⁽³¹⁾.

Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΣΕ ΦΘΙΝΟΥΣΑ ΠΟΡΕΙΑ

Και εδώ ολοκληρώνεται ο κύκλος των κινητοποιήσεων σταφιδοπαραγωγών στο Νησί καθώς ακολουθεί η εξέγερση του 1935 σε Πυλία – Τριφυλία και η κήρυξη στρατιωτικού νόμου που απαγορεύσει τις συγκεντρώσεις, ενώ το 1936 η δικτατορία Μεταξά “προλαβαίνει” τις κινητοποιήσεις που ετοιμάζονταν.

Η καλλιέργεια στην πόλη πλέον είχε ελαττωθεί σημαντικά και υπήρχαν 191 καλλιεργητές στη μεγάλη τους πλειοψηφία φτωχοί όπως δείχνουν τα στοιχεία, ενώ καλλιεργούνταν 1.100 στρέμματα⁵: Μέχρι 5 στρέμματα είχαν 114 παραγωγοί (386 στρέμματα), από 5 μέχρι 10 στρέμματα

63 παραγωγοί (473 στρέμματα), από 10-15 στρέμματα 10 παραγωγοί (138 στρέμματα), από 15 μέχρι 20 στρέμματα 2 παραγωγοί (38 στρέμματα) και περισσότερα από 20 στρέμματα 2 παραγωγοί (65 στρέμματα). Τη μεγαλύτερη παραγωγή στην περιοχή της Μεσσηνίας είχαν η Ανδρούσα (353 παραγωγοί, 2.500 στρέμματα), το Αριστοδήμειο (217 παραγωγοί – 2.260 στρέμματα), η Βρωμόβρυση (231 παραγωγοί – 1.200 στρέμματα), το Καρτερόλι (252 παραγωγοί – 1.670 στρέμματα), η Εύα (333 παραγωγοί – 2.500 στρέμματα) και Πιπερίτσα (145 παραγωγοί – 1.200 στρέμματα).

Κλείνοντας την αναφορά στη σταφίδα θα έπρεπε να αναφερθούμε στον Παναγιώτη Σταυρόπουλο, Υπήρξε μια σπουδαία προσωπικότητα του συνεταιριστικού κινήματος. Γεννημένος στο Αριστοδήμειο το 1905 αποφοίτησε από την Εμπορική Σχολή Καλαμάτας. Διετέλεσε διευθυντής της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Μεσσηνίας μετά το 1925 και μέχρι το 1962. Συμμετείχε ενεργά σε πλήθος συνεταιριστικών συνεδρίων στη Μεσσηνία αλλά και έξω από αυτή, και είχε μεγάλο κύρος ανάμεσα στο συνεταιριστικό κόσμο και τους πάσης φύσεως αγροτιστές. Αφανώς είχε μεγάλη συμμετοχή στις κινητοποιήσεις τόσο οργανωτικά όσο και με την τεκμηρίωση των προτάσεων και της κριτικής καθώς διετέλεσε μέλος της διοίκησης του ΑΣΟ την περίοδο εκείνη. Ο γιός του Σταύρος είχε διατελέσει χρόνια πρόεδρος του συλλόγου “Το Νησί”.

(1) Μ. Χουμεριανού “Αγροτική κρίση 1893-1905” (στο βιβλίο “Νεοελληνική κοινωνία – Ιστορικές και κριτικές προσεγγίσεις)

(2) “Μεσσηνιακά Νέα” φύλλο 82

(3) Μ. Φερέτου “Μεσσηνιακά 1969-1970”

(4) Β. Πατρώνη “Σταφίδα και αγροτική μεταρρύθμιση” (στο βιβλίο “Νεοελληνική κοινωνία – Ιστορικές και κριτικές προσεγγίσεις)

(5) Μ. Χουμεριανού, το ίδιο

(6) Μ. Χουμεριανού, το ίδιο

(7) Μ. Χουμεριανού, το ίδιο

(8) “Μεσσηνιακά Νέα”, φύλλο 54

(9) “Θάρρος” 16/6/1900

(10) “Εμπρός” 12/6/1900

(11) “Εμπρός” 14/4/1903

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

- (12) "Εμπρός" 2/8/1903
- (13) "Θάρρος" 9-10-1926
- (14) "Σημαία" 12-10-1926
- (15) "Θάρρος" 12-10-1926
- (16) "Σημαία" 13-10-1926
- (17) "Θάρρος" 4/1/1927
- (18) "Σημαία" 5/6/1929
- (19) "Σημαία" 20/10/1929
- (20) "Σημαία" 2/8/1930
- (21) "Ριζοσπάστης" 13/8/1930
- (22) "Σημαία" 5/8/1930
- (23) "Θάρρος" 5/8/1930
- (24) "Σημαία" 29/3/1931
- (25) "Ελεύθερος Ανθρωπος" 30/3/1931

- (26) "Θάρρος" 31/3/1931
- (27) "Σημαία" 2/4/1931
- (28) "Ελεύθερος Ανθρωπος" 1/4/1931
- (29) "Σημαία" 4/4/1931
- (30) "Θάρρος" 24/7/1932
- (31) "Θάρρος" 26/7/1932
- (32): "Σημαία" 9/9/1934
- (33) Ν. Αίβαλιωτάκη "Ο κάμπος της Μεσσηνίας και αι ορεινά λεκάναι αυτού"

[Φωτογραφίες από το μεγάλο συλλαλητήριο των σταφιδοπαραγωγών στη Μεσσήνη το Σεπτέμβριο του 1934 που δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα "Ακρόπολις"...]

Οι πρωτοπόροι της ορυζοκαλλιέργειας

Μια ιστορική φωτογραφία του 1920 που απαθανατίζει μέλη της διοίκησης του Συνεταιρισμού Ορυζοκαλλιέργειας Μεσσηνίας. Σύμφωνα με τη λεζάντα που συνοδεύει τη φωτογραφία απαθανατίζονται: 1) Γενναίος Γαρδίκης Νομογεωπνεύων Μεσ-

σηνίας, 2) Ιωάννης Σιγάλας ειδικός ορυζοκαλλιεργητής, 3) Απ. Ανδρουσινός ιατρός μέλος εποπτικού συμβουλίου συνεταιρισμού, 4) Δημ. Αποστολόπουλος γραμματέας και μέλος διοικητικού συμβουλίου συνεταιρισμού, 5) Ευστ. Καμπούκος μέλος εποπτικού συμβουλίου, 6)

Παναγ. Γαλανάκης αντιπρόεδρος διοικητικού συμβουλίου, 7) Ηλ. Πατρινός μέλος διοικητικού συμβουλίου, 8) Νικ. Κόλλιας πρόεδρος διοικητικού συμβουλίου, 9) Νικ. Ρούτσος προϊστάμενος εποπτικού συμβουλίου, 10) Αν. Βακαλόπουλος ταμίας συνεταιρισμού (θανών), 11) Κων. Καραμανλής μηχανοδηγός βενζιναρότρων, 12) Ιακ. Κονδυλάκης μηχανοδηγός.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ

Για την ορυζοκαλλιέργεια στο Νησί λέγονται διάφορα αλλά η προσφυγή στις πηγές εκείνης της εποχής μας δίνει ακριβή εικόνα των όσων διαδραματίστηκαν. Ένα είδος “ημερολογίου” δημοσίευσε ο Νομογεωπόνος Γεν. Γαρδίκης το 1923, σύμφωνα με το οποίο “κατά τον Οκτώβριον του 1918 ο τέως Νομογεωπόνος Μεσσηνίας κ. Ιω. Καραμάνος εξήτει το πρώτον παρά του Υπουργείου της Γεωργίας την έγκρισιν της μεταβάσεώς του εις Πρέβεζαν προκειμένου να προμηθευθή εκ της περιφερείας εκείνης τον αναγκαιούντα προς σποράν σπόρον ορύζης, ίνα διανεμίη τούτον εις διαφόρους καλλιεργητάς της περιφερείας Μεσσηνίας [...]

Το υπουργείον λαβόν υπ’ όψει την αίτησιν του κ. Καραμάνου διατάσσει τον Νομογεωπόνον Τρικάλων τον Νοέμβριον του 1918, ίνα παράλληλως εκ των Ζωγραφείων κτημάτων 1.000 οκάδας ορυζοσπόρου και να αποστείλει τούτον παραλαβήν του Γραφείου Νομογεωπόνου Μεσσηνίας, το οποίο ελάμβανε συγχρόνως διαταγήν να διαθέσῃ τον ορυζόσπορον εις τους κτηματίας προς δραχμάς δύο, λεπτά είκοσι κατ’ οκάν”.

Όμως κάποιοι παραγωγοί απέσυραν το αρχικό ενδιαφέρον ενώ άλλο “δια να αποφύγουν την καλλιέργειαν ταύτην ισχυρίζοντο ότι ο παραληφθείς ορυζόσπορος ήτο ακριβός”.

Εκεί που ξεκινούσε την προσπάθεια ο Καραμάνος πήρε μετάθεση αλλά πρόλαβε να παρέμβει ώστε να σταλεί ο ειδικός καλλιεργητής ρυζιού Ιωαν. Σιγάλα: Εις την ψυχολογικήν ταύτην κατάστασιν των γεωργών, δυστυχώς διετάχθη παρά του σεβαστού υπουργείου, να μεταβή εις Βόλον δια την εποικιστικήν υπηρεσίαν ο τέως Νομογεωπόνος Καραμάνος και νηαγκάσθη συνεπώς ν’ αφήσῃ την πρωτοβουλίαν της εισαγωγής της καλλιέργειας ορύζης εν τη κολιλάδι

του Παμίσου εις ημάς και μόνον. Ευτυχώς κατά την εξ Αθηνών διέλευσίν του, Απρίλιον του 1919, προκαλεί διαταγήν του σεβαστού υπουργείου δια την άφιξιν ενταύθα του μόνου ειδικού ορυζοκαλλιεργητού Ι. Σιγάλα, τοποθετημένου τότε εις το Γραφείον του Νομογεωπόνου Πρεβέζης.

Πράγματι την 24 Απριλίου αφίκετο εκ Πρεβέζης ο ειδικός ορυζοκαλλιεργητής, όστις κατόπιν συνεννόσεως μετέβη εις την περιφέρειαν της Μεσσηνίας με την εντολήν, ίνα προπαγανδίσῃ και πείσει μερικούς καλλιεργητάς, δια να καλλιεργήσουν ολίγα στρέμματα δι’ ορύζης ιδίαις δαπάναις. Παραλλήλως εξητήσαμεν παρά του Υπουργείου μας, ίνα εγκρίνη να χορηγώσωμεν εις τους καλλιεργητάς τον σπόρον της ορύζης δωρεάν”.

ΑΠΡΟΘΥΜΙΑ ΤΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΩΝ

Στο Νησί όμως δεν ήθελαν ούτε... τσάμπα το σπόρο, οι γεωπόνοι ζήτησαν να καλλιεργηθεί πειραματικά μια μικρή έκταση μέσα από εμπόδια και δυσκολίες: “Οι πολλά λέγοντες και ολίγα πράττοντες κτηματíαι αρνούνται την παραλαβήν του δωρεάν ορυζοσπόρου. Ηναγκάσθημεν τότε ίνα μη ματαιωθή η εισαγωγή μιας τοιαύτης καλλιέργειας, να ζητήσωμεν παρά του σεβαστού υπουργείου την 29 Απριλίου 1919, την έγκρισιν ίνα προβώμεν εις την δοκιμαστικήν καλλιέργειαν της ορύζης δαπάναις του Υπουργείου. Την 5 Μαΐου εγκρίνει το υπουργείον την πειραματικήν καλλιέργειαν της ορύζης εν Μεσσηνίη και χορηγεί πίστωσιν 1.000 δραχμών προς τούτο. Αμέσως μεταβαίνομεν εις Νησίον μετά του προπαγανδίζοντος ειδικού ορυζοκαλλιεργητού Σιγάλα, σπεύδομεν προς ενοικίασιν αγρού.

Τα εμπόδια της εγκαταστάσεως του υποδειγματικού τούτου αγρού ήσαν πολλά και τα κυριώτερα 1) έλλειψις καταλλήλου αγρού πλησίον της πόλεως δια την περαιτέρω επίβλεψιν και 2) έλλειψις ύδατος, καθ’ όσον το φράγμα του ποταμού προς ύδρευσιν έδει ως συνθήκως να κατασκευασθή αρχάς Ιουνίου. Και τον μεν αγρόν μετά πολλάς παραπλανήσεις εύρομεν, πληρώσαντες υπερβολικόν αντίτιμον ενοικιάσεως, το δε ύδωρ ήτο αδύνατον να προμηθευθώμεν ενωρίς. Ηναγκάσθημεν τότε μη φεισθέν

ντες εξόδων να καταβάλωμεν ιδιαίτεραν αποζημίωσιν εις τον κατασκευαστήν του φράγματος (τραβολόγον) και να πληρωσωμεν ιδιαίτερα επίσης έξοδα δια τον καθαρισμόν ενός χάνδακος προκειμένου να μεταφέρωμεν το ύδωρ εις τον υποδειγματικόν αγρόν, Κατορθώσαμεν τέλος μετά πολλών βασάνων να λάβωμεν το ύδωρ και την 13 Μαΐου να σπείρωμεν τον αγρόν [...] Δια της σποράς αυτής ετίθετο ο πρώτος θεμέλιος λίθος του όλου οικοδομήματος”.

Αλλά καλλιέργησε και ο Π. Γαλανάκης: “Παραλλήλως του υποδειγματικού τούτου αγρού απεφάσισεν επίσης και εις μόνον κτηματίας της περιφέρειας εκείνης, ο Π. Γαλανάκης, να καλλιέργηση όρουζαν επί 4 περίπου στρεμμάτων”.

ΑΛΩΝΙΣΜΑ ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ

Ο Γεν. Γαρδίκης παρουσιάζει τα όσα συνέβησαν στη διαδικασία της καλλιέργειας και στη συνέχεια δίνει στοιχεία για την παραγωγή, τονίζοντας την έμπνευση του Σιγάλα να γίνει το αλώνισμα στην πλατεία για να το δουν οι Νησιώτες που δεν είχαν μπει στον κόπο να πάνε για να δουν από κοντά την καλλιέργεια. Η απόδοση του Γαλανάκη ήταν σημαντική υψηλότερη του πειραματικού αγρού: “Την 13 Σεπτεμβρίου περατούται ο θερισμός της ορύζης και τη εμπνεύσει του ειδικού ορυζοκαλλιεργητού Σιγάλα αποφασίζομεν ν’ αλωνίσωμεν την όρουζαν εν τη πλατεία του Νησίου με τον σκοπόν να προκαλέσωμεν την περιέργεια και εκείνων πλέον των ατόμων, άτινα δεν είχαν λάβει τον κόπον να μεταβώσι εις τον υποδειγματικόν αγρόν, δια να παρακολουθήσωσι την καλλιέργειαν της ορύζης. Την 16 Σεπτεμβρίου εισεκόμιζεν εις τας αποθήκας Νησίου το μεν γραφείον μας όρουζαν με απόδοσιν 320 οκάδες κατά στρέμμα, ήτοι 1.600 οκάδες, ο δε ιδιώτη κτηματίας Π. Γαλανάκης όρουζαν με 450 οκάδες κατά στρέμμα, ήτοι οκάδας 1.850”.

ΙΔΡΥΣΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ

Τη δεύτερη χρονιά, το 1920 δηλαδή, σημειώνεται έκρηξη ενδιαφέροντος καθώς “α δηλωθέντα στρέμματα ανήλθον πλέον των 1.000, ο δε απαιτούμενος δια την σποράν ορυζόσπορος

των άνω στρεμμάτων ανήρχετο εις 10.000 οκάδας και καθημερινώς νύξανον τα καλλιεργηθσόμενα στρέμματα”. Η καλλιέργεια γινόταν κυρίως από ετεροεπαγγελματίες που αντιλήφθηκαν ότι θα μπορούσαν να έχουν μια κερδοφόρα ενασχόληση με τη γη. Γιατροί, φαρμακοποιοί, έμποροι είναι κατά βάση οι 17 πρώτοι καλλιεργητές που σπεύδουν να δημιουργήσουν συνεταιρισμό. Το καταστατικό προέβλεπε “καθετοποιημένη” καλλιέργεια στο πλαίσιο του συνεταιρισμού: “Αποδίδοντες μεγάλην σπουδαιότητα εις την επέκτασιν της ορυζοκαλλιεργείας εν τω Νομώ μας κατειδομεν ότι δια την συστηματοποίησιν ταύτης ήτο αναγκαία η ίδρυσις ενός ειδικού συνεταιρισμού ορυζοκαλλιεργείας μεταξύ των ορυζοκαλλιεργητών Μεσσήνης [...] Την 1 Δεκεμβρίου του έτους 1919 συνήρχοντο εν Μεσσήνη κατόπιν προσκλήσεώς μας 17 καλλιεργηταί, ίνα υπογράψουν το συνταχθέν παρ’ ημών καταστατικόν του συνεταιρισμού σκοπόν έχοντος να φροντίζη δια την επέκτασιν της ορυζοκαλλιεργείας, να ενεργή προμηθείας σπόρου ορύζης, να ενεργή δια την ανόρυξιν των αποστραγγιστικών κανδάκων, να ορίζη υδρονομείς δια την κανονικήν λήψιν του ύδατος, να προβαίνει εις την κατασκευήν τεχνικών φραγμάτων δια την λήψιν περισσότερου ύδατος εκ του ποταμού Παμίσου, να δανείζεται χρήματα, ν’ αποκτά και να συντηρή μηχανήματα (βενζινάροτρα, αλωνιστικές μηχανάς, αποφλοιωτικά και στιλβωτικά μηχανήματα) και να διδη ταύτα να χρησιμοποιούν οι συνεταιίροι, καταβάλλοντες διακαιώματα, να φροντίζη δια την σύστασιν συνεταιρικού εργοστασίου κατεργασίας της ορύζης, να ενεργή την από κοινού πώλησιν της ορύζης και εν γενεί να προασπίζη τα συμφέροντα των ορυζοκαλλιεργητών, λύων συμβιβαστικώς τας εκάστοτε αναφαινομένας διαφοράς”

BENZINAPOTPA

Η καλλιέργεια με τα βόδια ήταν δύσκολη και για το λόγο αυτό ο συνεταιρισμός κάνει ενέργειες και προμηθεύεται από το υπουργείο Γεωργίας δύο βενζινάροτρα τα οποία προκαλούν μεγάλη εντύπωση και όλοι τα ζητούν για να καλλιέργησουν: “Το έτος 1920 ήτο έτος επε-

κτάσεως της ορυζοκαλλιέργειας και εδραιώσεως αυτής. Παραλαμβάνομεν το βενζιναρότρον από το υπουργείον το οποίον εκ του σταθμού του σιδηροδρόμου διευθύνομεν εις τους αγρούς. Η δια του βενζιναρότρου καλλιέργεια των αγρών της περιφέρειας Μεσσήνης ενθουσιάζει τους παρισταμένους πλείστους παραγωγούς οίτινες σπεύδουν να υποβάλλουν σχετικές αιτήσεις δια την χρήση του βενζιναρότρου. Θέλουν πάντες να καλλιεργήσουν δια βενζιναρότρου διότι βλέπουν καλύτεραν εργασίαν και ευθηνότεραν [...] Ο αραβόσιτος αμέσως ελπισμονήθη, όλοι άπαντες έβλεπον προς την όρουζαν [...] Παραλαμβάνομεν μετ' ολίγον και δεύτερον βενζιναρότρον. Δυστυχώς όμως αι βροχαί δεν επιτρέπουν να εργασθώσι τα βενζιναρότρα”.

Κάτι οι βροχές, κάτι η απειρία των χειριστών που ήρθαν και ένα από αυτά βγαίνει εκτός οπότε επιστρατεύεται τρίτο από Νησιώτη ιδιώτη: “Έρχεται κατά το διάστημα τούτο και τρίτον βενζιναρότρον ιδιώτου εκ Μεσσήνης, το οποίον υποβοηθεί την επέκτασιν της καλλιέργειας, ήτις πραγματικώς είχε καθυστερήσει, ένεκαν των συνεχών βροχών και της μη κανονικής εργασίας των βενζιναρότρων”.

Έτσι “καλλιεργούνται 1.400 στρέματτα δια την σποράν ταύτην, εξ ών 536 εκαλλιεργήθησαν δια τον βενζιναρότρων και τα υπόλοιπα δι' αροτήρων βοών. Εάν υπήρχε αφ' ενός μεν σπόρος ορύζης και αφ' ετέρου χρονικόν διάστημα μεγαλύτερον δια την καλλιέργειαν περισσοτέρων στρεμμάτων, αναμφιβόλως τότε θα εσπεύροντο περισσότερα των 2.000 στρεμμάτων”.

ΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ

Το ενδιαφέρον που δείχνουν οι καλλιεργητές οδηγεί στην ιδέα προμήθειας μηχανημάτων αποφλοιώσεως και στίλβωσης: “Έφ' όσον πλέον είχε λήξει το προπαγανδιστικόν έργον της επέκτασεως της ορυζοκαλλιέργειας, έδει να φροντίσωμεν παραλλήλως δια την προμήθειαν αποφλοιωτικών και στιλβωτικών μηχανημάτων της ορύζης”.

Δημιουργείται επιτροπή από μέλη του συνεταιρισμού η οποία “τη υποδείξει της αρμοδίας υπηρεσίας του υπουργείου μας, προέβαινεν εις την παραγγελίαν μιας αποφλοιωτικής, μιας

στιλβωτικής μηχανής και ενός ορυζοδιαλογέως εις Αμερικνήν δια της εταιρείας Γεωργικών Επιχειρήσεων Κυπριάδη-Ψωρούλα”.

Επειδή όμως ο συνεταιρισμός δεν μπορούσε να πάρει πάνω του την υπόθεσιν νομικά και οικονομικά, ζήτησε τη συνδρομή της Παμμεσοσνιακής Ένωσης: “Έδει να χρησιμοποιήσωμεν προς τούτο την ενταύθα Παμμεσοσνιακήν Προμηθευτικήν και Πωλήσεως Ένωσιν των Γεωργικών Συνεταιρισμών, ήτις περιέκλειε εις τους κόλπους της, τον παραγωγικόν τούτον συνεταιρισμόν. Δια καταλλήλων ενεργειών προς το υπουργείον μας, επιτυχάνομεν εγγύσιν του Κράτους, παρά τη Έθνοκραπέζη, προς την Παμμεσοσνιακήν Ένωσιν εκ δραχ. 40.000 δια την προμήθειαν των σχετικών μηχανημάτων κατεργασίας ορύζης, βενζιναρότρων και αλωνιστικών μηχανών, άτινα θα παρεδίδοντο εις τον συνεταιρισμόν ορυζοκαλλιέργειας προς χρήση”.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ

Άλλεπάλληλα προβλήματα όμως δημιουργούν απογοήτευση στους παραγωγούς: “Την 4 Σεπτεμβρίου αρχίζει ο θερισμός της ορύζης επί 1.200 στρεμμάτων, καθόσον τα 200 περίπου στρέμματα εκ των καλλιεργηθέντων απέτυχον εκ της κακής ποιότητος του σπόρου της ορύζης. Την 12 του ιδίου μηνός αρχίζει ο αλωνισμός της ορύζης υπό δύο αλωνιστικών μηχανών του συνεταιρισμού και μιάς τοιαύτης ενός ιδιώτου και περαιούται την 31 Οκτωβρίου. Λόγω όμως των συνεχών βροχών του φθινοπώρου, όχι μόνον καθυστέρησε μέχρι του Οκτωβρίου ο αλωνισμός της ορύζης, αλλά και πολύς καρπός έπαθεν από σήψιν.

Εάν δε προσθέσωμεν εις την σήψιν του καρπού τας πλημμύρας, αίτινες συμπαρέσυραν αλωνισθέντα έτοιμον καρπόν ορύζης, φθάνομεν το ποσόν των 100.000 οκάδων ορύζης, ζημίαν τουτέστιν πολύ σοβαράν, δυναμένην εις το μέλλον να προληφθή δια της πρώιμου σποράς της ορύζης κατά Απρίλιον, οπότε μέχρι 20 Αυγούστου σύναται να εναποθηκευθή, οιονδήποτε παραχθισόμενον ποσόν ορύζης”.

Κοντά σε αυτά ο θάνατος του Βακαλόπουλου τον Οκτώβριο του 1920 από πανώλη και η

“ενοχοποίηση” της ορυζοκαλλιέργειας δημιούργουν ακόμη μεγαλύτερες δυσκολίες στο εγχείρημα.

ΑΠΟΥΛΗΤΟ ΤΟ ΡΥΖΙ

Οι μήνες πενούσαν και μηχανήματα δεν έρχονταν, ενώ ο συνεταιρισμός και η Γεωργική Υπηρεσία χτύπαγαν όλες τις πόρτες για να επεξεργαστούν το ρύζι ή να το πουλήσουν αναποφλοίωτο: “Παρέρχονται οκτώ μήνες από της εποχής της παραγγελίας των μηχανημάτων της κατεργασίας ορύζης και η αναλαβούσα την προμήθειαν αυτών Εταιρεία δεν κατόρθωσεν εις το μέγα αυτό χρονικόν διάστημα να παραδώσῃ τα μηχανήματα. Οι παραγωγοί ήρχισαν να στεναχωρούνται διότι εξαντλήσαντες τα οικονομικά των, ήθελον να πωλήσωσι την όρυζαν προς αντιμετώπισιν των υποχρεώσεων των. Αλλά που να πωλήσωσι ακατέργαστον όρυζαν; Απετάνθημεν εις την εταιρείαν την αναλαβούσα την προμήθειαν των μηχανημάτων και ελαμβάνομεν την απάντησιν ότι δεν εφορτώθησεν εισέτι τα μηχανήματα εξ Αμερικής. Απετάνθημεν εις το εν Λαζαρίνη εργοστάσιον των Ζωγραφείων κτημάτων δια ν’ αναλάβει την αποφλοίωσιν της Μεσσηνιακής ορύζης και ελαμβάνομεν την απάντησιν ότι στερείται μηχανικού το ορυζοποιείον. Απετάνθημεν εις άπαντα τα Εμπορικά Επιμελητήρια του κράτους δια δειγμάτων ακατεργάσου ορύζης και ελαμβάνομεν την απάντησιν ότι δεν δύνανται ν’ αγοράσωσιν ακατέργαστον όρυζαν”.

Η απογοήτευση πλέον είναι έκδηλη: “Εισέρχεται το τρίτον έτος 1921 με πλήρη απογοήτευσιν των καλλιεργητών και της υπηρεσίας. Πλησιάζει η εποχή της προκαταρκτικής καλλιέργειας και ουδείς θέλει να ακούσῃ περί ορυζοκαλλιέργειας. Ελάχιστοι παραγωγοί, μεταξύ των οποίων και ο Π. Γαλανάκης, εκράτησαν την πεποίθησιν, την διαρκώς όμως εξασθενούσαν περί του μέλλοντος της καλλιέργειας

Ο συνεταιρισμός προσπαθεί να πουλήσει στο υπουργείο Στρατιωτικών αναποφλοίωτο ρύζι αλλά συναντάει άρνηση: “Προσφέρει ο συνεταιρισμός 200.000 οκάδες ορύζης προς το υπουργείον των Στρατιωτικών και υποβοηθεί την προσφοράν ταύτην η Παμμαεσσηνιακή Ενω-

σις δια πολλών αναφορών της, καθώς και το Γραφείον μας. Δυστυχώς το υπουργείο Στρατιωτικών απορρίπτει την προσφοράν ως ασύμφορον”.

Με μια νέα κίνηση δρομολογείται η προμήθεια μηχανημάτων για το εργοστάσιο από την Γερμανία, ενώ ο συνεταιρισμός συναντάει νέες αρνήσεις παρά το γεγονός ότι δίνει το ρύζι “κοψοχροσιά”: “Η εν Αθήναις μεταβείσα επιτροπή του συνεταιρισμού εξουσιοδοτεί την Εταιρείαν Γεωργικών Επιχειρήσεων, αφού εδήλωσεν ότι δεν δύναται να φέρει τας εις Αμερικνήν παραγγελθέντα μηχανήματα κατεργασίας ορύζης, να φέρῃ ταύτα εκ Γερμανίας. Παράλληλα ενεργεί και εις το υπουργείον Επισιτισμού, ίνα αγοράσῃ την όρυζαν Μεσσήνης εις μίαν τιμήν λογικήν, έστω και 90 λεπτῶν κατ’ οκάν, αφού είχε εξασφαλίσει παρά του υπουργείου μας την καταβολήν του υπολοίπου της αξίας της ορύζης εν είδει βραβείου προς τους ορυζοκαλλιεργητάς”.

ΣΥΛΛΑΛΗΤΗΡΙΟ ΣΤΟ ΝΗΣΙ

Οι παραγωγοί παίρνουν βραβείο 100.000 δραχμών, αλλά αυτό δεν λύνει το πρόβλημα και προχωρούν στη συγκρότηση συλλαλητηρίου: “Ο υπουργός Γεωργίας κ. Τερτίπης, έχων και την γνώμην της υπηρεσίας σύμφωνον, ζητεί εις το πρώτον συγκροτηθέν Υπουργικόν Συμβούλιον την παροχήν βραβείου εις τους ορυζοκαλλιεργητάς της Μεσσήνης εκ 100.000 δραχμών και επιτυγχάνει τούτο [...] Η παροχή όμως του βραβείου τούτου, ούσα βεβαίως λίαν ενισχυτική προς τους ορυζοκαλλιεργητάς, δεν έλυεν ουσιαστικώς το ζήτημα διότι η εναποθηκευμένη όρυζα εξηκολούθει να μη διατίθεται και επομένως τα οικονομικά τόσων ανθρώπων, εξαντληθέντων εκ της καλλιέργειας, ήσαν όχι εν καλή καταστάσει. Επρεπε προ παντός να πωληθῇ η όρυζα της οποίας η περαιτέρω διατήρησις ήτο αμφίβολος. Προς τούτο συγκροτούν εν Νησίω κατά Μάιον συλλαλητήριοι οι καλλιεργηταί και ζητούν παρά της κυβερνήσεως την αγοράν ορύζης παρά του υπουργείου Επισιτισμού”. Με την κινητοποίηση και τις πιέσεις πολιτικών παραγόντων το ρύζι πάει για... ζωτροφή καθώς “πείθεται τέλος η κυβέρνησις

και αγοράζει παρά του συνεταιρισμού 180.000 οκάδας ορύζης προς δρ. 1,15 κατά οκάν δια την τροφήν των ζώων”.

ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΗΜΙΤΕΛΕΣ

Με τα πολλά φθάνουν τα μηχανήματα στήνεται από “αδαή” τεχνικό, δεν παράγεται καλό προϊόν και καλείται ο Καθηγητής Παπανδρέου να εξετάσει την κατάσταση, ο οποίος υποβάλει ενθαρρυντική έκθεση και προτάσεις βελτίωσης: “Κατά τον χρόνον τούτον, ήτοι μετά 13 μήνας παραλαμβάνει ο συνεταιρισμός τα εκ Γερμανίας αποφλοιωτικά και στιλβωτικά μηχανήματα. Αλλά τα μηχανήματα αυτά προκειμένου να εγκατασταθώσιν, είχαν ανάγκην εξόδων. Παρακαλείται πάλιν η Παμμεσοσηνιακή Ενωσις και προβαίνει δια λογαριασμόν του συνεταιρισμού εις την εγκατάστασιν μηχανημάτων δια μηχανικού τον οποίον έστειλε η προμηθεύσασα ταύτα Εταιρεία. Δυστυχώς όμως η Εταιρεία και εις αυτό το σημείο είχε το ατύχημα να αποστείλη τεχνίτην αδαέστατον και μετά παρέλευσιν 50 ημερών αναγκάζεται η Παμμεσοσηνιακή Ενωσις να φέρη τροποποιήσεις εις την εγκατάστασιν. Πλην όμως τα μηχανήματα ταύτα ήσα, ελλιπή και δεν απέδιδον όρουζαν κατά το πλείστον εμπορεύσιμον. Προστρέξαμε τότε εις το υπουργείον και εξητήσαμεν την ενταύθα άφιξιν του δυναμένου να έχη γνώμην δια την περαιτέρω κατεύθυνσιν των ορυζοκαλλιεργητικών ζητημάτων, Καθηγητού της Ανωτάτης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών κ. Παπανδρέου.

Πράγματι προ μνός αφίκετο ο κ. Παπανδρέου, παρακολούθησε τα πάντα, έδωκε τας απαιτούμενας οδηγίας και υπέβαλε σχετικήν έκθεσιν εις το υπουργείον, εν τη οποία αναφέρει τα της ορυζοκαλλιεργείας Μεσοσηνης και υποδεικνύει τα ληπτέα μέτρα προ ετην συμπλήρωσιν τόσων των ελλειπόντων μηχανημάτων, όσον και της κατασκευής μονίμου φράγματος προς υδροληψίαν των ορυζώνων”.

ΑΠΡΟΘΥΜΙΑ ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΩΝ

Την τρίτη χρονιά έρχεται φυσιολογικά η απροθυμία για καλλιέργεια στην οποία προχωρούν μόνον 10 καλλιεργητές: “Τα αναφερ-

θέντα δυσμενή δια την ορυζοκαλλιεργειαν αίτια είχαν επιδράσει επί της ψυχολογικής καταστάσεως των καλλιεργητών τόσο, ώστε κε των 84 καλλιεργητών του 1920 να καλλιεργήσωσι περί τους 10 μόνον κατά το 1921. Αλλά μήπως επέδρασαν μόνον τα ψυχολογικά ταύτα αίτια επί της μη καλλιεργείας περισσότερων στρεμμάτων; Οχι. Συνέτεινε προς τούτο και η μη έγκαιρος κατασκευή του φράγματος προς υδροληψίαν των ορυζώνων. Την κατασκευήν των φραγμάτων κατά το 1920 ανέλαβε ο συνεταιρισμός όστις όχι μόνον παρουσίασε πλείστα φράγματα και εξυπηρετήθησαν δια τούτων οι καλλιεργητές αρκούντως, αλλά και παρέδωκε επιπροσθέτως ταύτα εις χρίσιν πολύ ενωρίτερον από τον αναλαβόντα κατά το 1921 την κατασκευήν ενός μόνον φράγματος εργολάβου [...] Η καταστροφή αύτη του φράγματος κατά διαφόρους εποχάς, συνέτεινεν, ώστε εκ των 500 περίπου στρεμμάτων που εσπάρησαν δι’ ορύζης, να επιτύχωσι μόνον τα 150, αποδόσαντα 30.000 οκάδας ορύζης. Η αποτυχία των 150 στρεμμάτων ήτο αρκετή να απογοητεύση τόσο τους αποτυχόντας ορυζοκαλλιεργητάς, όσον και τους μέλλοντας να στραφώσιν προς την καλλιέργειαν της ορύζης καλλιεργητάς.

Κλείει ούτω το τρίτο έτος 1921 με καλλιεργητάς απογοητευμένους, θέλοντας να προχωρήσουν προς την ορυζοκαλλιεργειαν, την οποίαν εύρισκον πολύ απλουστέραν καλλιέργειαν των υπαρχουσών και πολύ προσοδοφόρον, αλλά διστάζοντας συνάμα δια την τελειοποίησιν των μηχανημάτων της κατεργασίας ορύζης, γεύονται αυτήν και την ευρίσκουν πολύ ανωτέραν της ξενικής ορύζης. Δεν επροχώρουν όμως εμπρός, διότι θέλουν πλήρη κατεργασίαν της ορύζης και από εμπορικής απόψεως”.

Στη συνέχεια ο Γαρδίκης παρουσιάζει μια σειρά προτάσεις προκειμένου να εδραιωθεί η καλλιέργεια και έτσι κλείνει το ιστορικό μέχρι το 1921.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΟΡΥΖΟΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ

Τη συνέχεια στην υπόθεση δίνει ο Ιωάννης Σιγάλας στο δικό του “ημερολόγιο” που εξηγεί ότι το 1922 η καλλιέργεια επεκτάθηκε αφού

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

πείσθηκε ο Δ. Παπαδόπουλος να καλλιεργήσει επιχειρηματικά πλέον ρύζι σε έκταση 360 στρεμμάτων, ενώ όλοι οι άλλοι μαζί καλλιεργησαν 100 στρέμματα: “Βλέποντες την απογοήτευση και αποθάρρυνση των συνεταιρίων δια την εξακολούθηση της ορυζοκαλλιέργειας, συνάμα δε και την απονέκρωση του συνεταιρισμού, εφροντίσαμε και ανέλαβε δια ιδίων της λογαριασμόν η Παμμεσσηνιακή Ενωση όλα τα μηχανήματα ορυζοκαλλιέργειας παρά του συνεταιρισμού, ήτοι δύο βενζιναρότρα, δύο αλωνιστικές μηχανές ως και τα αποφλοιωτικά και σιλβωτικά μηχανήματα, παραγγείλασα συνάμα και τα υπόλοιπα μηχανήματα ίνα η κατεργασία ορύζης γίνεται τελεία. Εκ παραλλήλου δε επείσαμεν και τον ιδιώτην κ. Δ. Παπαδόπουλον εκ Μελιγαλά και εκαλλιέργησε κατά το έτος 1922 έκτασιν εκ 360 στρεμμάτων, εκαλλιέργησαν δε και άλλοι διάφοροι 100 στρέμματα. Η επιτυχία της καλλιεργηθείσας εκτάσεως ορύζης υπήρξε άριστη. Ο μεν κ. Δ. Παπαδόπουλος εισεκόμισε εκ 360 στρεμμάτων 130 χιλιάδας οκάδας ήτοι κατά στρέμμα 361 οκάδας οι δε άλλοι διάφοροι εισεκόμισαν εκ των 100 στρεμμάτων 35 χιλιάδας οκάδας ήτοι κατά στρέμμα 350.

Τολμών μεν δε να είπωμεν ότι το έτος 1923, κατόπιν της συμπλήρωσης των αποφλοιωτικών μηχανημάτων παρά της Παμμεσσηνιακής Ενώσεως, και της επιτυχίας της ορυζο-

καλλιέργειας κατά το τρέχον έτος θέλουσι καλλιεργηθή πλέον των 1.000 στρεμμάτων”.

ΔΥΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ

Όπως φαίνεται από το απόσπασμα αυτό, ο συνεταιρισμός οδηγήθηκε σε διάλυση και η περιουσία του πέρασε στη διαχείριση της Παμμεσσηνιακής που ήταν και η εγγυήτρια του δανείου. Και το 1926 ο Γ. Αθανασιάδης-Νόβας μας πληροφορεί με ρεπορτάζ στην εφημερίδα “Πολιτεία” ότι το 1923 καλλιεργήθηκαν 800 στρέμματα, το 1924 καλλιεργήθηκαν 1.200 στρέμματα, ενώ “διαρκώς επεκτείνεται η καλλιέργεια, αυξάνει η απόδοσις, συνεχώς βελτιούται η ποιότης”. Μας πληροφορεί ακόμη ότι το συνεταιριστικό εργοστάσιο πουλήθηκε τον Παν. Γαλανάκη, ενώ εργοστάσιο έκανε και ο Παπαδόπουλος σε συνεργασία με τον Καρατζά: “Λειτουργούν εν Μεσσήνη δύο ορυζοεργοστάσια, παραγωγής 20 τόννων το 24ωρον. Το εργοστάσιον της Παμμεσσηνιακής περιήλθεν εις τον κ. Γαλανάκην, το δεύτερον δε ανήκει εις τους κ. κ. Παπαδόπουλον και Καρατζάν, οι οποίοι ενεργούν και μεγάλην καλλιέργειαν ορύζης εις ενοικιαζομένους αγρούς”.

Κάπως έτσι περιγράφουν οι πηγές το ξεκίνημα μιας καλλιέργειας η οποία μέσα από δυσκολίες και εμπόδια κυριάρχησε τα μεταπολεμικά χρόνια στο Νησί. Και έχει εγγραφεί ανεξίτηλα στη συλλογική μνήμη του τόπου..

Βαμβάκι το... καπιταλιστικό

Κάποιοι Νησιώτες το έχουν ακούσει από μεγαλύτερους, η μεγάλη πλειοψηφία όμως αγνοεί ότι προπολεμικά καλλιεργήθηκε βαμβάκι στον κάμπο και μάλιστα με τη μορφή της επιχειρηματικής γεωργίας καθώς ασχολήθηκαν με την καλλιέργεια κεφαλαίουχοι ετεροεπαγγελματίες προσδοκώντας μεγάλα κέρδη. Και αυτό σε “ανταγωνισμό” με το ρύζι το οποίο όμως νίκησε κατά κράτος και αποτέλεσε για δεκαετίες βασική καλλιέργεια.

Μια συνοπτική εικόνα της βαμβακοκαλλιέργειας δίνει στη μελέτη του “Ο κάμπος της Μεσσηνίας και οι ορεινά λεκάνια αυτού” ο Ν. Αϊβαλιωτάκης, που εκπονήθηκε γύρω στο 1940 για λογαριασμό της ΑΤΕ:

“Η καλλιέργεια του βάμβακος μέχρι του 1910 ήτο γνωστή μεν εις την περιφέρειαν ταύτην, εγένετο όμως εις πολύ μικράν έκτασιν, με μικράν παραγωγήν προοριζομένην δια τας στοιχειώδεις ανάγκας του καλλιεργητού (κατασκευή βαμβακερών υφασμάτων, εφαπλωμά-

των, προσκεφάλων κλπ.). Η καλλιέργεια αυτή δεν ήτο εύκολον ν’ αναπτυχθή, διότι οι καλλιεργηταί επεδίδοντο εις συμφερωτέρας καλλιεργείας (μαύρη σταφίδα, αμπέλου, λαχανικά) και διότι το εισόδημά τους τότε από σταφίδα ήτο επαρκέστατον δια να ζήσουν άνετα και δεν τους επέζε η ανάγκη να προσανατολισθούν προς άλλας καλλιεργείας και να εκμεταλλευθούν εδάφη τα οποία δεν ήτο δυνατόν να καλλιεργηθούν με τας συνήθεις καλλιεργείας. Κατά το έτος 1930 η Γεωργική Υπηρεσία έκαμε πειράματα δια την εισαγωγήν και πάλιν της εν λόγω καλλιεργείας, εδοκιμάσθησαν δε εν μικρώ αι ποικιλίαι Acala, Ingold, Σακελλαρίδης κ. α. Τα πειράματα ταύτα εγένοντο κυρίως εις την περιοχόν της πόλεως Μεσσηνίας. Η δοκιμαστική αυτή καλλιέργεια εστέφθη υπό επιτυχίας, τα καλύτερα δε αποτελέσματα έδωσε η ποικιλία Acala. Κατά την επακολουθήσαν τριετίαν δεν εγένετο καλλιέργεια, και τούτο δέον ν’ αποδοθή αφ’ ενός μεν εις τας τιμάς, αι οποία

ήσαν χαμηλά, αφ' ετέρου δε εις την μικράν ζήτησιν, ήτις ωφείλετο εις την έλλειψιν ωργανώμενου εμπορίου λόγω μη υπάρξεως σημαντικής παραγωγής. Κατά το 1934 αι τιμαί εβελτιώθησαν κατά πολύ, ήρχισε δε και πάλιν καλλιεργούμενος ο βάμβαξ, εν εκτάσει πλέον. Ούτω κατά το έτος αυτό εκαλλιεργήθησαν υπό τριών κυρίως επιχειρηματιών περί τα 250 στρέμματα, ευρισκόμενα παρά την κοίτην του ποταμού Παμίσου, και τούτο καθ' όσον τα εδάφη ήσαν τα ελαφρότερα και ως εκ τούτου ευκολώτερον καλλιεργήσιμα. Κατά το έτος τούτο η καλλιέργεια επέτυχαν, αποδώσασα 150-200 οκάδας κατά στρέμμα και αι τιμαί του βάμβακος ήσαν ευνοϊκώταται (18-20 δραχμές κατ' οκάν συσπόρου).

Η επιτυχία αύτη ενεθάρρυνε πολλούς επιχειρηματίας και το επόμενον έτος (1935) αμέσως η καλλιεργηθείσα έκτασις ανήλθεν εις 3.000 στρέμματα. Δέον να σημειώσωμεν ότι κατά το έτος τούτο τα 90% και πλέον της σπαρείσης εκτάσεως εκαλλιεργήθησαν από ομάδα επιχειρηματιών (ιατρών, συμβολαιογράφων, δικηγόρων, ξενοδόχων, κουρέων) οίτινες προς τον σκοπόν τούτον ενοικίασαν αγρούς. Η επιτυχία κατά το έτος τούτο επίσης εξησφαλίσθη διότι η απόδοσις κατά μέσον όρον ανήλθε εις 180 οκάδας ανά στρέμμα και η τιμή ήτο επίσης εξαιρετική (20-23 δραχμές κατ' οκάν). Η επί 2 έτη συνεχής επιτυχία ενεθουσίασε έτι περισσότερον και το επόμενον έτος εσπάρησαν 7.000 στρέμματα. Λόγω όμως των βροχών, οίτινες ημπόδισαν το φύτρωμα του σπόρου ή παρέσυραν αυτόν, δεν εφύτρωσε ο βάμβαξ, παρ' ότι σε πολλά σημεία εσπάρη εκ νέου. Επίσης λόγω των πρώιμων και πολλών βροχών κατά την εποχήν της συγκομιδής και της εμφανίσεως εντόμων και ασθeneιών (εκ της Earia 40% καταστροφή, εκ του ρόδινου σκώλικος, όστις ενεφανίσθη εις το τέλος της συγκομιδής, εζημιώθη η παραγωγή κατά 10%), η μέση απόδοσις κατήλθεν εις τας 30 οκάδας ανά στρέμμα, η δε τιμή του λόγω της κακής ποιότητος του προϊόντος, εκυμάνθη μεταξύ 5-19 δραχμών κατ' οκάν αναλόγως της ποιότητος.

Η ανωτέρω καταστροφή επέδρασεν ελάχιστα εις την ψυχολογίαν των επιχειρηματιών είτε

διότι ο χρόνος είχε εξαλαίψει την εικόνα της καταστροφής, είτε διότι παρέμεινεν ακόμη η εντύπωσις της πλουσίας εσοδείας των δύο προηγούμενων ετών και το επόμενον έτος εσπάρησαν πάλι αρκεταί εκτάσεις. Η σπαρείσα έκτασις ανήλθεν εις την υπό μελέτην περιφέρειαν εις 5.380 στρέμματα (σ. σ. από το σχετικό πίνακα φαίνεται ότι τα 3.500 εσπάρησαν στην περιφέρεια Μεσσηνής ενώ τα υπόλοιπα ήταν διασκορπισμένα σε 25 κοινότητες).

Η μέση παραγωγή κατά το έτος αυτό ανήλθεν εις 50 οκάδας κατά στρέμμα και η τιμή πωλήσεως αυτού εις 5-10 δραχμάς κατ' οκάν αναλόγως της ποιότητος. Κατά το 1938, παρ' ότι αι αποδόσεις του περυσινού έτους ήσαν μέτριαι, εσπάρησαν ελάχιστα στρέμματα (300 περίπου) εις την ιδίαν ως άνω περιφέρειαν. Τούτο οφείλεται κυρώς εις το ότι η καλλιέργεια της ορύζης κατά το παρελθόν έτος (1937) απέδωσε άριστα αποτελέσματα και οι αγροί οι σπειρόμενοι δια βάμβακος εκαλλιεργήθησαν δια ορύζης".

ΠΑΝΙΚΟΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑ

Το 1935 είναι η καλύτερη χρονιά για την βαμβακοκαλλιέργεια σε απόδοση και τιμή, αλλά αρχικά τα πράγματα πάνε στραβά: "Οι βαμβακοκαλλιεργητές της πόλεως μας είνε πανικόβλητοι από της χθες εξ αφορμής της αιφνιδίως εμφανισθείσης καταστρεπτικής ασθeneίας του βάμβακος η οποία είναι κεραυνοβόλος και απειλεί να εξαφανίση σύμπασαν την βαμβακοκαλλιέργειαν εντός ελαχίστου χρονικού διαστήματος ένα δεν ληφθούν σύντονα κατασταλτικά μέτρα εγκαίρως και εντός της σήμερον ει δυνατόν.

Η εκδηλωθείσα καταστρεπτική νόσος συνίσταται εις την εμφάνισιν βακτηριδίων χρώματος καφέ, τα οποία από της κορυφής του φυτού κατέρχονται προς τον κορμόν. Τοιαύτη δε είναι η επίδρασις των ώστε, υπερχίλια φυτά βάμβακος του τμήματος του κ. Ζαλμά εις τα οποία η ασθeneία εξεδηλώθη την μεσημβριάν χθες, το βράδυ της αυτής ημέρας είχαν ξηρανθεί.

Οι βαμβακοκαλλιεργηταί της πόλεως είναι αναστατοι εκ της εμφανισθείσης αυτής επαράτου νόσου η οποία απειλεί να καταστρέψει εξ ολοκλήρου τας βαμβακοφυτείας εις την καλύτεραν

περίοδον της αναπτύξεώς των, και ζητούν την ταχίστην αποστολήν γεωπόνων, οι οποίοι μελετώντες την ασθένειαν να υποδείξουν πάραυτα τον καλύτερον και αποτελεσματικώτερον τρόπον καταπολεμήσεώς της.

Η αποστολή των γεωπόνων πρέπει να είναι ταχίστη διότι λόγω της καταπληκτικής ταχύτητος μεθ' ής εκδηλούνται αι συνέπειαι της νόσου, κρίνεται ότι αν επέλθη έστω και επί μικρόν καθυστερήσις, θα καταστή εκτάκτως δυσχερές το έργον της περιώσεως των βαμβακοφυτειών της Μεσσήνης από βεβαίων καταστροφών" ["Σημαία" 6/7/1935]

Μετά τον αρχικό πανικό το κλίμα αλλάζει σε λίγες ημέρες και εμφανίζεται αισιοδοξία: "Η βαμβακοκαλλιέργεια η οποία εκτείνεται εις 4.800 περίπου στρέμματα, παρά τα πλήγματα τα οποία εδέχθη εκ της ξηρασίας και εκ της τελευταίως εμφανισθείσης ασθένειας φαίνεται ότι θ' αποδώσῃ τους αναμενόμενους καρπούς. Εις την χειροτέραν περίπτωσιν η καλλιέργεια βάμβακος εις έκτασιν ενός στρέμματος απαιτούσα έξοδα 1.200 δρχ. εν τω συνόλω, θα αποδώσῃ έσοδον τουλάχιστον 2.500 δρχ., ενώ εις την καλύτεραν το έσοδον τούτο πρέπει ν' ανέλθῃ εις 3.500 με 4.000 δρχ.

Με τους υπολογισμούς αυτούς οι οποίοι πλησιάζουν να γίνουν πραγματικότης, είναι φυσικόν να επικρατή μεγάλος ενθουσιασμός μεταξύ των αγροτικών πληθυσμών. Η απογοήτευσις από την καλλιέργειαν της σταφίδος ωθεί έτι περισσότερο τον Μεσσήνιον προς την βαμβακοκαλλιέργειαν, η οποία έχει ήδη προκαλέσει αμέριστον την προσοχήν των αγροτών, δια των μεγάλων ελπίδων τας οποίας εμπνέει. Τον ενθουσιασμόν αυτόν ουδόλως έπληξεν η εμφανισθείσα εσχάτως ασθένεια εις τον καλλιεργούμενον βάμβακα. Οι καλλιεργηταί βεβαίως εταράχθησαν. Αλλά το γεγονός ότι εις ορισμένας μόνον περιοχάς εσημειώθη το κακόν και ότι περισσότερο δεν επεξετάθη μέχρι της στιγμής προεκάλεσε ανακούφισιν.

Πληροφορούμεθα ότι κατόπιν ενεργειών του προϊσταμένου της Γεωργικής Υπηρεσίας του Νομού κ. Βελώνη κατέρχεται εντός των ημερών ο ειδικός φυτοπαθολόγος κ. Σαργιάννης δια την εξακρίβωσιν της τελευταίως

ενσκηψάσης ασθένειας εις τον βάμβακα" ["Σημαία" 12/7/1935]

Και οι καλές ειδήσεις συνεχίζονται: "Η εξέλιξις της βαμβακοκαλλιέργειας παρουσιάζεται αρίστη. Διεπιστώθη ήδη απολύτως ότι η βαμβακοκαλλιέργεια δύναται ν' αποτελέσῃ την κυριότερων πηγὴν πλούτου εν Μεσσηνία, δεδομένου ότι αι εξαφανισθείσαι ασθένειαι δεν προεκάλεσαν ειμὶ ασπμάντους καταστροφάς, αναποφεύκτους άλλωστε. Ο ενθουσιασμός των καλλιεργητῶν είναι απαραιμίωτος. Αναμένεται μόνον η καθοδος των ειδικῶν υπαλλήλων της Αγροτικής Τραπέζης δια την μελέτην των παραγωγικῶν έργων. Εκ της εκτελέσεως αυτῶν εξαρτάται κυρίως η πρόοδος της βαμβακοκαλλιέργειας" ["Σημαία" 23/7/1935]

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΠΟΙΗΣΗ

Ένα εξαιρετιὰ ενδιαφέρον κείμενο εμφανίζεται στη "Σημαία" τον Αύγουστο, προέρχεται από τον ανταποκριτή της στη Μεσσήνη "Δ. Οικονομ." ο οποίος στο πρώτο μέρος παρουσιάζει τον καπιταλιστικό τρόπο οργάνωσης της βαμβakoπαραγωγής και την προλεταριοποίηση των φτωχῶν αγροτικῶν στρωμάτων: "Η βαμβακοκαλλιέργεια της Μεσσήνης με τις σημαντικές σ' απόδοση ικανοποιήσεις των δύο τελευταίων ετῶν, αρχίζει ήδη να γίνεται μια από τις πιο γόνιμες και πλουτοφόρες πηγές της αγροτικής μας περιφερείας. Και ως τοιαύτη από τον κύκλον όλων εκείνων των ανθρώπων της πόλεώς μας που διαθέτουν χρηματικά κεφάλαια και είναι πρόθυμοι να συνεχίσουν την βαμβakoπαραγωγήν, μελετάται μετά την πλήρη αποπεράτωση των υδραυλικῶν έργων Παμίσου και την εξυπηρετικήν εκτέλεση των παραλλήλων αρδευτικῶν έργων ν' αναπτυχθῇ εις ευρυτάτην κλίμακα. Ολόκληρος ο Μεσσηνιακός κάμπος πρόκειται να μεταβληθῇ εις γεωργικὴν περιοχὴν καθαρῶς βαμβakoπαραγωγικὴν της οποίας τα ωφέλη θα είναι – ως κατ' αυτούς προβλέπονται – πολλά και κοινὰ δι' ολόκληρον την περιφέρειαν Παμίσου-Καλαμών, της οποίας το οικονομικὸ πεδίο εν σχέσει με τους βιωτικὸς ὀρους, θα βελτιωθῇ σημαντικὰ κατὰ βάσιν. Ὑστερα λοιπόν από ένα τέτοιο ασφαλές γεγονός

και χάριν των αναγνωστών της αγαπητής “Ση-μαΐας”, θελήσαμε να επισκεφθούμε τα εκατέρωθεν της δημοσίας οδού Μεσσήνης-Καλαμών εκτεινόμενα και μεταξύ του Παρίσου και του ρέματος “Λυγδού” περιεχόμενα βαμβακοφυτεμένα μέρη και να εξετάσουμε εκ του πλησίον, παίρνοντας και την γνώμην των πιο ειδικών, τους όρους τους ευνοούντας την ανάπτυξιν του βάμβακος, τη μέλλουσα να λάβη καλλιεργητική επέκταση και τα γενικά ωφέλη που εξ αυτής μπορούν να προκύψουν. Μολονότι ημείς εκ των προτέρων δεν διστάζωμεν από του να μη αποκρύωμεν τους δικαιολογημένους φόβους μας, που είναι και εντατικάί φήμαι προερχόμεναι μεσ’ από τους εργατικούς κύκλους έρχονται να ενισχύσουν. Η εργατική τάξη δεν θα πρόκειται δηλαδή να λάβη μέρος εις τα κοινά, ως λέγουν, αγαθά καθ’ όσον μηχαναί οργώματος, σποράς, βοτανίσματος, σκαλίσματος τας οποίας έχουν κατά νουν οι κεφαλαιούχοι της βαμβακοπαραγωγικής επιχειρήσεως να προμηθευτούν και αι οποία θα εκτελούν τας μόνας σπουδαιότητας εργασίας, θα αντικαταστήσουν τας εργατικάς χείρας, η εργασία των οποίων θα περιορισθή μόνο στο τσάπισμα στο στο μάζεμα κατά το στάδιο της ωριμάνσεως [...]

[...] Ας μας επιτραπή να ανοίξωμεν και μια σπουδαίαν παρένθεση. Το ότι σε κάθε επικερδή επιχείρηση είτε βιομηχανική είναι, είτε γεωργική, πάντοτε τα κλειδιά κατέχει η κεφαλαιοκρατική τάξη, χαρακτηριστικό γεγονός της σημερινής κοινωνίας περιτράνωσ και στη μικρή αυτή περιοχή της γεωργίας μας, αποδεικνύει ότι η ενοικίασις των προς καλλιέργειαν προοριζόμενων αγρών εκ μέρους των κεφαλαιούχων. Αύτη θα συνίσται εις 250-300 δραχμάς κατά στρέμμα. Και ως εκ τούτου δεν επιτρέπεται να θεωρώμεν τον γεωργόν, όπως σήμερον τον έχουμε καταντήσει, ως ακένωτον πηγνήν πλούτου εις στιγμήν που ούτε και τα ίδια του τα κτήματα δεν μπορεί να εκμεταλλευτή ή κι’ αν δυνηθή εργαζόμενος νυχθημερόν να παράγη προϊόν τι εμπορεύσιμο, να ικανοποιείται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μη μπορεί να εξασφαλίστα αναγκαιούντα ζωής αν όχι ανέτου, τουλάχιστον υποφερτής. Και υπό των συνεπειών μιας τοιαύτης καταστάσεως πιεζόμενος αδράχνει

την αξίνα ή τον κασμά στα γερά του χέρια και από εργάτης μεταβάλλεται εις προλετάριον εργάτην, προσπαθούντα να ζήση πουλώντας την χερική του δύναμη ως εμπόρευμα στους κεφαλαιούχους, προς καλλιέργειαν των ιδίων του κτημάτων που προς αυτούς ενοικιάζει η πωλεί. Και όλα αυτά τα αναφερόμενα στυγνά περιστατικά που επιτρέπουν βαθμιαίως την προλεταριοποίησιν των αγροτών, πρέπει να σημειώσωμεν πως δεν είναι εγκεφαλικά αποκυήματα της κακής ώρας, αλλά σκέψεις αποκρυσταλλομένες και προερχόμενες μέσ’ από την αγροτική μας ζωή, που επί χρόνια ολόκληρα ζούμε και επί σειράν ετών μελετούμε. Χαρακτηριστικό γεγονός του φαινομένου τούτου είναι η αύξησις του πληθυσμού της πόλεώς μας δια συνεχών μετοικήσεων εκ των γύρω γεωργικών χωριών, η αύξησις της εργατικής τάξεως, η δημιουργία αγροτοτσιφλικάδων και για να ρθούμε στο θέμα μας, η κατά πεννητάδας κάθοδος, απ’ όλα τα χωριά του Μεσσηνιακού κάμπου, εργατών στη βαμβακοπαραγωγική περιοχή μας. Επίκαιρη πάνω σ’ αυτό το ζήτημα είναι η εκφρασθείσα γνώμη υπό του κ. Δημ. Ανδρουσινού φαρμακοποιού Μεσσήνης και συνάμα βαμβακοπαραγωγού 200-300 στρεμμάτων, ως εν συνεχεία αναφέρωμεν. Μας λέγει πως η βαμβακοκαλλιέργεια της Μεσσήνης εκ μέρους κεφαλαιούχων τινών, αποβαίνει λίαν εξυπηρετική δια τον τόπον. Διότι και μια καλλιέργεια εντελώς ξένη μέχρι τούδε καθιστά γνωστή και κτήματα ακαλλιεργήτα ελλείψει κεφαλαίου εκ μέρους των ιδιοκτητών-αγροτών ενοικιάζει και στους εργάτες δίνει εργασία και γενικώς την οικονομική κρίση απ’ όλους τους κλάδους δια μέσου των κοινωνικών σχέσεων προλαμβάνει. Θέλομεν να πιστεύωμεν δε πως ο κ. Ανδρουσινός εκφραζόμενος ούτως, ασφαλώς θα είχε υπ’ όψιν του “το μη χείρον βέλτιστον”. Γιατί ημείς γενικώτερα εκφραζόμενοι και πάντοτε ευρισκόμενοι εντός του πλαισίου της Λογικής και της Δικαιοσύνης, φρονούμεν ότι θάπρεπε τα εκ της επικερδούς αυτής επιχειρήσεως απορρέοντα ωφέλη ν’ ανήκουν εξ ολοκλήρου στον αγρότη-εργάτη-βαμβακοκαλλιεργητή που και τα ίδια του κτήματα καλλιεργεί και τον ίδιο του τον ιδρώτα χύνει, για να καρ-

πωθή τ' αγαθά το κεφάλαιο. Να μην κρατά το κεφάλαιο δούλο τον αγρότη-εργάτη. Αλλά τούτο συμβαίνει και θα συμβαίνει σε κάθε καπιταλιστική κοινωνία σαν τη σημερινή" [13/8/1935]

ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΕΡΓΑΤΩΝ ΓΗΣ

Στο δεύτερο μέρος της ανταπόκρισης παρουσιάζεται μια συζήτηση με εργάτες γης οι οποίοι μιλούν για τη σκληρή δουλειά και την εκμετάλλευση: "Κύριος σκοπός αυτής μου της ανταπόκρισης είναι ως επί το πλείστον τα πορίσματα της βαμβακοπαραγωγικής απόδοσης και η μελέτη των ευνοούντων την ανάπτυξιν του βάμβακος όρων. Αλλά και η εξέταση των συνθηκών εργασίας των δουλευτών και από της απόψεως αυτής βέβαια δεν περιμένετε πράγματα ικανοποιητικά για τους εργάτες. Αμοίβονται γλισχρότατα. Αλλά ας αφήσουμε τους ίδιους τους εργάτες να μιλήσουν, να εξωτερικεύσουν υποκειμενικά τον πόνο τους. Σ' ερώτησή μας αν είναι ευχαριστημένοι από τη δουλειά τους και το ημερομίσθιό τους απαντούν:

- Μας ρωτάται αν είμαστε ευχαριστημένοι από τη δουλειά μας. Αλλά σας ερωτώμεν και μεις. Πότε και πως σήμερα ο εργάτης με τέτοιους όρους εργασίας μένει ευχαριστημένος; Ψηνόμαστε από το πρωί μέχρι το βράδυ μέσα σε τούτο το λιοπύρι, χύνουμε ποτάμια ιδρώτα, κοπιάζουμε σε μεγάλο βαθμό, κοπιάζουμε σε μεγάλο βαθμό εξαντλούμεθα όσο δεν παίρνει και δεχόμαστε καρτερικά και αμίλητα κάθε ιδιοτροπία του επιστάτη για 50 δραχμές. Μας βλέπεις τώρα που σκαλίζουμε. Αλλ' έπρεπε να μας δεις όταν σπέρνουμε. Τα γόνατά μας λυγίζανε, η μέση μας κοβότανε, ο ιδρώτας έτρεχε και μεις σωριαζόμαστε κατάχαμα εξαντλημένοι. Να επιστρέφαμε και με τις 50 δραχμές στο σπίτι κάτι πάει κι' έρχεται. Επιβαρυνόμαστε οι ίδιοι με τα έξοδα της διατροφής μας. Και για να τις φέρουμε πίσω ή πρέπει να σουρθούμε με την κοιλιά ή όπως συνήθως συμβαίνει μάλλον δε κατά κανόνα να γευματίζουμε εξαντλημένοι μ' ένα κομμάτι ξερό ψωμί, με μια ντομάτα χωρίς αλάτι και μ' άφθονο νερό. Αλλά ως να μη μας έφτανε κι, αυτό, τώρα παθαίνουμε και κάποιο άλλο, το χειρότερο. Προτιμούν περισ-

σότερο τις γυναίκες εργάτριες γιατί λείπει τους συμφέρει. Τις πληρώνουν μόνον 35 δραχμές. Αλλά μη φαντάζεστε πως οι γυναίκες αποδίδουν στην ουσία λιγότερο από τους άντρες; Αστείο πράμα.

Τώρα θα μας πης γιατί δεχόμαστε να δουλέψουμε με τέτοιους όρους. Τι να κάνουμε, η ανάγκη, η πείνα, η δυστυχία βλέπεις. Κι' αν δεν θελήσης σου την πιάνει ο άλλος τη δουλειά. Μπορούμε λοιπόν να κάνουμε διαφορετικά;

- Λένε πως ύστερα από ένα-δύο χρόνια δεν θα σας χρειάζονται καθόλου. Θα σας αντικαταστήσουν με μηχανήματα. Είναι σωστό αυτό;

Εντύπωση μούκανε πως δεν εξεπλάγη κανένας με τα λόγια μου. Μόνο δύο γυναίκες σκυμμένες στη δουλειά κάτι μουρμούρισαν με δυσαρέσκεια.

- Αν είναι σωστό ρωτάτε; μ' απαντά ένας εργάτης. Οπως σε βλέπω και με βλέπεις. Τα ξέρουμε αυτά καλύτερα από σας. Μήπως εφέτος οι περισσότεροι δεν ώργωσαν, δεν έσπειραν, δεν βοτάνισαν με μηχανές; Του χρόνου θα φέρουν νέες και πιο τελειοποιημένες όλοι τους. Οι μηχανές σημαίνουν θάνατο για μας τους φτωχούς εργάτες. Αλλά να δούμε τέλος πάντων που θα καταλήξουμε" [14/8/1935]

Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ

Στο τρίτο μέρος το κλίμα αλλάζει και αρχίζει να παρουσιάζεται η καλλιέργεια: "Πραγματικά χάρμα οφθαλμών είναι η απέραντη εκείνη έκταση η κατάφυτη και καταπράσινη που εκτείνεται δεξιά κι' αριστερά μπρος στα μάτια του καθενός που προσπερνά τη γέφυρα του Παμίσου και αφήνει το βλέμμα του να χάνεται στο πράσινο της Μεσοπνιακής κοιλάδας. Αυτή συγκεκριμένη όλα τα σχέδια, όλους τους κόπους, όλα τα έξοδα κι' όλα τα κέρδη των βαμβακοπαραγωγών που ολημερίς παρακολουθούν εκ του πλησίον τη συστηματική περιποίηση πούναι μια από τις απαραίτητες ανάγκες για την τελείαν ανάπτυξιν του βάμβακος, που προσέχουν εντατικά μη τυχόν παρουσιασθή καμία ασθένεια κι' ενεργούν κεραυνοβόλως για την πλήρη εξαφάνισή της γιατί σκέπτονται πως η επιχείρησή τους είναι πολύ λεπτή και σοβαρή και εις περίπτωσιν αποτυχίας η ζημιά είναι πολύ

μεγάλη. Σ' όλα γενικώς τα μέρη βλέπουμε ομίλους ανθρώπων που εργάζονται ακατάπαυστα και επιμελημένα. Προχωράμε ανάμεσα στα φυτεμένα μέρη και θαυμάζουμε τη θαλερότητα του φυτού. Φαίνεται πως στην εξαιρετη καλλιεργητική περιποίηση έρχεται σε μεγάλο βαθμό αρωγός και η σύσταση του εδάφους" [15/8/1935].

Στη συνέχεια αρχίζει να ξετυλίγεται η καλλιεργητική διαδικασία σε συζήτηση του συντάκτη με τον Δ. Ανδρουσινό, ενώ στο τέλος αναγγέλεται το τέταρτο και τελευταίο μέρος το οποίο για άγνωστο λόγο δεν δημοσιεύεται ποτέ. Έχει αφήσει στην ιστορία όμως μια πολι-

τικοκοινωνική προσέγγιση σπάνια για τα δεδομένα εκείνης της εποχής.

Δεν γνωρίζουμε το συντάκτη και το πλήρες όνομα, φαίνεται όμως ότι γνωρίζει τη μαρξιστική θεωρία και με βάση αυτή προσπαθεί να ερμηνεύσει το νέο φαινόμενο στη γεωργία της Μεσσηνίας και του κάμπου. Το οποίο όμως αποδείχθηκε θνησιγενές καθώς τα μικρά περιθώρια κέρδους και η καλή πορεία της ορυζοκαλλιέργειας στρέφουν μικρούς και μεγάλους παραγωγούς προς αυτή.

[Στη φωτογραφία συλλογή βαμβακιού στον κάμπο από τη μελέτη του Ν. Αίβαλιωτάκη]

Βάσανα και αγώνες πατατοπαραγωγών

Nσιώτικο καρναβάλι τη δεκαετία του 1950 ή 1960, πικρή σάτιρα για τα βάσανα των πατατοπαραγωγών που είχαν την... τιμητική τους και στο λόγο του καρναβάλου κάθε χρόνο.

Η καλλιέργεια της πατάτας στη Μεσσηνή (Νησί) ξεκίνησε σε μικρή έκταση το 1912 και το 1938 η πόλη είχε γίνει η σημαντικότερη πατατοπαραγωγός περιοχή του Νομού, είχαν αρχίσει να φυτεύονται και αμμώδη εδάφη και η καλλιέργεια πρώιμης πατάτας.

ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ

Μια πολύ ενδιαφέρουσα συνοπτική παρουσίαση αυτής της πορείας γίνεται σε μελέτη της ΑΤΕ το 1938 από τον Ν. Αίβαλιωτάκη ο οποίος γράφει: "Η Μεσσηνία και ιδίως οι Καλάμαι, είναι από τα πρώτα μέρη εις τα οποία η πατάτα μετά την εισαγωγήν της εις την Ελλάδα. Προ του 1912 η πατάτα ήτο γνωστή μόνον εις την περιφέρειαν των Καλαμών και σχεδόν άγνωστος εις την υπόλοιπον Μεσσηνίαν και εις αυτήν ακόμη την Μεσσηνήν, όπου σήμερον καλλιεργείται εντατικώς και θεωρείται το πρώτον πατατοπαραγωγικόν κέντρον της Μεσσηνίας. Η παραγωγή της εις Καλάμας προ του 1912 ανήρχετο εις 50.000 οκάδας καταναλισκομένη επιτοπίως. Η πρώτη αποστολή εις Αθήνας εγέ-

νετο το έτος 1890 κατά το Πάσχα, υπό του Γεωργίου Καρτάλια εις ποσότητα 2.000 οκάδων. Μετά το 1912 η καλλιέργειά της διεδόθη εις την Μεσσηνήν και εις την υπόλοιπον Μεσσηνίαν αυξανόμενη διαρκώς μέχρι του 1938, οπότε έλαβεν την πλέον εντατικήν της μορφήν. Σήμερον καλλιεργείται κυρίως εις την Μεσσηνήν και Καλάμας. Εις την Μεσσηνήν κατά τα έτη 1930-35 εκαλλιεργήθησαν κατά μέσον όρον 1.000 στρέμματα, κατά τα έτη 1936-37 εκαλλιεργήθησαν 2.500 στρέμματα και τα έτη 1937-38 εκαλλιεργήθησαν 3.500 στρέμματα. Εις τας Καλάμας κατά τα έτη 1930-1936 εκαλλιεργήθησαν περί τα 1.000-1.500 στρέμματα και κατά τα έτη 1937-1938 εκαλλιεργήθησαν 1.500-2.000 στρέμματα. Μικρότερα πατατοπαραγωγικά κέντρα είναι τα χωρία Ασπρόκωμα και Μαυρομμάτι εις τα οποία καλλιεργούνται κατά τα τελευταία έτη ετησίως εις μεν το πρώτον περί τα 600 στρέμματα εις δε το δεύτερον περί τα 250 στρέμματα. Εις τα υπόλοιπα χωρία καλλιεργούνται ελάχιστα στρέμματα από 10-100 εις έκαστον εκ τούτων.

Η πατάτα εις την Μεσσηνίαν εκαλλιεργείτο μέχρι πέρυσι εξ ολοκλήρου σχεδόν εις εδάφη αμμοαργιλώδη. Κατά την παρελθούσαν καλλιεργητικήν περίοδον η καλλιέργεια επεξετάθη και εις τα αμμώδη εδάφη. Εις την κάτω Μεσ-

σπνίαν, ειδικώς εις Καλάμας-Μεσσήνην, λόγω των ολίγων χειμερινών παγετών η πρώιμος καλλιέργεια της πατάτας είναι δυνατή. Δια τούτο σπείρεται από τας αρχάς Δεκεμβρίου και τελειώνει η σπορά τέλη Μαρτίου. Πολύ πρώιμος θεωρείται η πατάτα όταν σπείρεται κατά τον Δεκέμβριον μήνα μέχρι το πρώτον 10ημερον του Ιανουαρίου, μεσοπρώιμος όταν σπείρεται από το δεύτερον 10ημερον μέχρι το τελευταίον του Ιανουαρίου και όψιμος όταν σπείρεται μετά τον Φεβρουάριον και έπειτα (αι εποχαι αύται μεταβάλλονται αναλόγως των καιρικών συνθηκών). Πολύ πρώιμος πατάτα καλλιεργείται περί τα 1.500 στρέμματα εις τα αμμώδη εδάφη των Καλαμών και της Μεσσήνης. Από έκτασιν 1.000 στρεμμάτων περίπου λαμβάνεται και δευτέρα εσοδεία κατά το φθινόπωρο-χειμώνα. Η φύτευσις της γίνεται από 20 Ιουλίου μέχρι τέλος Σεπτεμβρίου”.

Ο ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ

Η ανοδική πορεία της καλλιέργειας και της παραγωγής σφραγίστηκε από την ίδρυση συνεταιρισμού πατατοπαραγωγών το 1940. Ο πόλεμος ανέκοψε τη δραστηριότητά του και περιόρισε την καλλιέργεια αλλά αμέσως μετά το τέλος του υπήρξε εκ νέου δραστηριοποίηση. Μια γλαφυρή περιγραφή για το συνεταιρισμό από την οποία μαθαίνουμε τα ιδρυτικά μέλη και τις δραστηριότητές του, έκανε το Φεβρουάριο του 1952 ο Πότης Λουκάκος: “Συνεταιρισμός επεξεργασίας και πωλήσεως γεωμύλων και κηπευτικών προϊόντων”. Αυτός είναι ο τίτλος που δόθηκε στον αγροτικό συνεταιρισμό του Νησιού που τα γραφεία του στεγάζονται κάτω απ’ το ψηλό οίκημα όπου ήταν πρώτα, πιο παλιά, η Αγροτική Τράπεζα. Δεν θάταν άσχημο να παρουσίαζα τη ζηλευτή δράσι του αγροτικού αυτού συγκροτήματος του τόπου μας. Και νάμαι λοιπόν σήμερα γι’ αυτό το σκοπό στο γραφείο του. Ηθελα να ιδώ πως κινείται, πως εργάζεται και τι προσφέρει στους αγρότες. Στα γραφεία του βρίσκω τον πρόεδρό του κ. Γιώργο Καρτερολιώτη, ένα ηλιοκαμένο αγροτόπαιδο που μερόνυχτα δουλεύει για την πρόοδο του συνεταιρισμού. Πιο πέρα στην ίδια αίθουσα σκυμ-

μένοι πάνω σε σωρό βιβλία δουλεύουν ο διευθυντής του κ. Χαρίλης Κόλλιας, ο λογιστής του κ. Δημητράκης Πουλόπουλος, ο γραμματεύς του κ. Νικολάκης Αποστολόπουλος και ο αποθηκάριος κ. Μιχάλης Βασιλοπανάγος. Αρχίζω φιλική συζήτηση με τον κ. Καρτερολιώτη η οποί αποχωρώντας έφθασε στο ποθούμενον αποτέλεσμα για την μέχρι τούδε δράσι της αγροτικής αυτής ανθοδέσμης του τόπου μας.

Στις 17/3/1940 με πρωτοστάτας τους Ν. Παυλάκον, Στυλ. Παναγόπουλον, Ιωαν. Αλεξανδρόπουλον, Στέφανον Ζολώταν, Γ. Παντελάκην, Κ. Παπαδόπουλον, Δημ. Ρούτσιν και άλλους, ιδρύθη και υπεγράφη το καταστατικόν του συνεταιρισμού, εκλεγέντος τότε προέδρου του κ. Γ. Παντελάκη. Εμεσολάβησαν κατόπιν τα απαίσια της κατοχής χρόνια και ο συνεταιρισμός αυτός παρέμεινε ξηραμένος για να ξεμπουμπουκιάσει ευθύς ως έληξε η κατοχή.

Υπό τον άμεσον έλεγchon, παρηκολούθησιν και καθοδήγησιν του Επιθεωρητού Συνεταιρισμών Μεσσηνίας κ. Φώτη Φραγκογιαννόπουλου και των εποπτών της ΑΤΕ. Αρχισε λοιπόν από τότε η αλματική πρόοδος του ούτως ώστε σήμερα να αποτελή την μεγαλύτεραν αγροτική κυψέλην όλων των συνεταιρισμών του είδους του η οποία διοχετεύει σε όλην την Ελλάδα τη γλυκύτητα της παραγωγής της, και που σκοπόν η ίδρυσις της έχει την προάσπισιν των αγροτικών συμφερόντων, εξυπηρέτησιν των αγροτών εις την παροχήν δανείων, λιπασμάτων και άλλων απαραίτητων δια την ανάπτυξιν της παραγωγής γεωργικών εφοδίων μέσω της ΑΤΕ. Παρέχει κυρίως προστασίαν της τιμής των προϊόντων του, την εξεύρεσιν καταλληλότατων και ευθυνών σπόρων από τα κέντρα σποροπαραγωγής Πάρνωνος, Αλαγονίας κλπ. Χάρις λοιπόν στη ζηλευτή δράσι και απόδοσι του συνεταιρισμού τούτου εις την προώθησιν και προάσπισιν της πατατοκαλλιέργειας κυρίως, το υπουργείον ανεγνώρισεν της Μεσσήνης ως κέντρον σποροπαραγωγής. Το κέντρον τούτον θα λειτουργήσει κατά το τρέχον έτος συμφώνως προς την διαταγήν του υπουργείου Γεωργίας, θα επιφέρει δε τεράστια οφέλη διότι ένα μεγάλο ποσοστόν της παραγωγής θα διατίθεται δια σποράν των άλλων Ελληνικών πε-

ριφερειών και ούτω οι τιμαί κατά τον μήνα Ιούνιον της εαρινής παραγωγής πατάτας δεν θα υποχωρούν. Εξετάζω τώρα την οικονομική κατάστασιν του συνεταιρισμού και διαπιστώνω ότι είναι ανθηρότατη εις τοιούτον μάλιστα βαθμών ώστε μεταξύ του συμβουλίου επικρατεί σκέψεις να γίνονται αι δέουσαι προσπάθειαι δια την αγοράν οικοπέδου προς ανέγερσιν μεγάλων αποθηκών, κατάλληλων προς δημιουργίαν και εγκατάστασιν ψυγείων ξηράς ψύξεως προς διατήρησιν των νωπών προϊόντων. Ο συνεταιρισμός αριθμεί 480 συνεταίρους με προοπτικήν αυξήσεως εγγραφής μελών δια της εγγραφής εις αυτόν όλων των παραγωγών οι οποίοι κατά την γνώμην μου έπρεπε να έχουν ήδη εγγραφή γιατί τούτο επιβάλλει το συμφέρον τους. Διεπίστωσα όμως και κάτι καλόν δια τους συμπαθείς και αγαπητούς μας αγρότας: ότι δεν έχει ακόμη αναπτυχθεί η συνεταιριστική συνείδησις, όπως γίνεται σε άλλας έξω της Ελλάδος χώρας, διότι δεν προσέρχονται τακτικά εις τας γενικάς συνελεύσεις εις τας οποίας διατυπούνται και αναπτύσσονται ζητήματα τέτοια που αφορούν αυτήν ταύτην την καλλιτέρευσιν της ζωής των ιδίων των οικογενειών των. Κάθε λοιπόν πρόσκλησις του συμβουλίου των ας γίνει γι' αυτούς Ευαγγέλιον.

Μια σχεδόν ολόκληρον ώρα κάθησα στο υπέροχον και νοικοκυρεμένον αυτό αγροτικόν κέντρον και πιστέψτε με έμεινα έκπληκτος για όσα είδα και άκουσα για την τάξιν και πειθαρχίαν που επικρατεί στα γραφεία του και για την υπέροχον δράσιν του διοικητικού του συμβουλίου που αποτελείται από τους εξής: Πρόεδρος Γ. Καρτερολιώτης, αντιπρόεδρος Δ. Ρούτσπς (Χρ. Βενέρος ως προσυπογράφων) και σύμβουλοι Στεφ. Ζολώτας, Ν. Παυλάκος, Χαρ. Κακαβάς και Περ. Μουρίκης,

Τελειώνοντας την έρευνάν μου συγχαίρω το διοικητικόν συμβούλιον δια τους υπερανθρώπους κόπους που καταβάλλει δια την καλλιτέρευσιν της ζωής των συναδέλφων των καθώς και όλους τους αποτελούοντας ταύτην αγρότας ευχόμενος κάθε εις αυτούς λαμπράν προκοπήν”.

Πράγματι ο συνεταιρισμός είχε δραστηριο-

ποιηθεί μετά τον πόλεμο και γινόταν προσπάθεια καλύτερη οργάνωσις της καλλιέργειας, καθώς διαβάζουμε τον Αύγουστο του 1947: “Ο διευθυντής της Γεωργίας Μεσσηνίας μετά γεωπόνων της Γεωργικής Υπηρεσίας και της Αγροτικής Τραπεζής επεσκέφθησαν την γείτονα Μεσσήνην και έδωσαν οδηγίας προς τους πατατοπαραγωγούς επί της καλύτερας χρήσεως των χημικών λιπασμάτων και του τρόπου σποράς των πατατών δια την έντασιν της παραγωγής κατά την οριζομένην καλλιεργητικήν περίοδον. Επίσης συνειργάσθησαν μετά του Διευθυντού Αγροτικής Τραπεζής Μεσσηνίας και του προέδρου του συνεταιρισμού πατατοκαλλιεργητών δια τον αυτόν σκοπόν”.

Τον Απρίλιο του 1948 ο συνεταιρισμός στέλνει στην Αθήνα πρώιμη πατάτα, η παραγωγή της οποίας έκανε άλμα και έφθασε τα 5 εκ. οκάδες: “Ο συνεταιρισμός πωλήσεως πατάτας Μεσσηνίας απεφάσισε την οργάνωσιν μεταφοράς δια θαλάσσης και διάθεσιν δια των συνεταιρικών πρατηρίων εις τας λαϊκάς αγοράς Αθηνών-Πειραιώς. Η εφετεινή παραγωγή πρώιμου πατάτας Καλαμών-Μεσσηνίας υπολογίζεται ότι θα ανέλθη εις 5.000.000 οκάδας”.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΑΛΛΟΙ... ΕΧΘΡΟΙ

Το Μάιο του 1948 έχουμε την πρώτη διαμαρτυρία από τη Μεσσήνη για την εισαγωγή πατάτας από το εξωτερικό την ώρα που είναι σε εξέλιξη η παραγωγή στην περιοχή: “Προς την κυβέρνησιν και τας εφημερίδας απεστάλη το ακόλουθον τηλεγράφημα: “Οι πατατοκαλλιεργητές Μεσσηνίας πληροφορηθέντες την έκδοσιν αδειών εισαγωγής γεωμήλων εκ του εξωτερικού είναι ανάστατοι, διότι τοιαύτη ενέργεια της κυβερνήσεως εις εποχήν εκριζώσεως των γεωμήλων Μεσσηνίας θέλει οδηγήσῃ χιλιάδας πατατοκαλλιεργητών εις οικονομικήν καταστροφήν. Δια του τηλεγραφήματος οι πατατοπαραγωγοί Μεσσηνίας παρακαλούν την κυβέρνησιν όπως λάβη τα ενδεικνυόμενα μέτρα τονίζοντες ότι η παραγωγή Μεσσηνίας καλύπτει την κατανάλωσιν του εσωτερικού μέχρι τέλους Ιουνίου”.

Το 1947 και το 1948 σημειώνονται την άνοιξη ζημιές από τον πάγο: “Μεγάλοι ζημιαί

επροξενήθησαν εις την εαρινήν καλλιέργειαν και ιδίως την πατατοπαραγωγήν, συνεπεία των παγετώνων των τελευταίων ημερών. Εις πολλάς περιοχάς κατά τας υπάρχουσας πληροφορίας, οι καλλιεργηταί δεν θα δυνηθούν να αντιμετωπίσουν ούτε τα έξοδά των, δι' ό και η κρήνη των καλλιεργητικών δανείων επιβάλλεται να πραγματοποιηθή το συντομώτερον, όχι δια ποσόν 30.000 και 35.000 δραχμών κατά στρέμμα, αλλά τουλάχιστον κατά 100.000 δια να δυνηθούν οι καλλιεργητές να αντισταθμίσουν τας ζημίας των και ανταποκριθούν έστω και μερικώς τας έναντι της Αγροτραπέζης και τρίτων υποχρεώσεις των, αι οποίαι συνεπεία και της τελευταίας καιρικής ακαταστασίας επολλαπλασιάσθησαν”.

Τον Ιούνιο του 1951 εκδηλώνεται η προσπάθεια για το σποροπαραγωγικό κέντρο στη Μεσσήνη, η οποία όπως φαίνεται από την απουσία πληροφοριών στη συνέχεια, δεν ευοδώθηκε: “Εις τας αποθήκας του συνεταιρισμού πωλήσεως και επεξεργασίας γεωμύλων και κηπευτικών προϊόντων Μεσσήνης συνεκεντρώθησαν 300 τόνοι πατατοσπόρου ποικιλιών Μπάνερ και Απτουντέν, οι οποίοι θα παραληφθούν προσεχώς υπό της ΚΥΔΕΠ και θα προωθηθούν εις Θήβας και Χαλκίδα. Εφ' όσον ο πατατόσπορος θα ευδοκιμήσει εις τας ανωτέρω περιοχάς, η Μεσσήνη θα γίνη, μόνιμον κέντρον ανεφοδιασμού των. Ο ειδικός φυτοπαθολόγος κ. Ν. Πάνου, ο οποίος εξήτασε τον πατατόσπορον της Μεσσήνης δεν διεπίστωσε την ύπαρξιν μικροβίων”.

ΤΟ 1954 ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΥΛΛΑΛΗΤΗΡΙΟ

Το Μάιο του 1954 οργανώνεται το πρώτο συλλαλητήριο για την τιμή της πατάτας στη Μεσσήνη με μεγάλη συμμετοχή: “Ο λαός της Μεσσήνης κατήλθε σήμερα εις συλλαλητήριον τασόμενος αλληλέγγυος προς τους πατατοπαραγωγούς της περιφέρειας εις τον αγώνα των δια την διάθεσιν, εις μίαν λογικήν τιμήν, του προϊόντος του, το οποίον υπό τας δημιουργηθείσας από της κυβερνήσεως συνθήκας, πωλείται εις την εξευτιλιστικήν τιμήν των 800 δραχμών κατ' οκάν ή παραμένει αζήτητον.

Ο πυρήν του συλλαλητηρίου εδημιουργήθη

εις την προ του Δημαρχείου πλατείαν, όπου από της 10ης π. μ. ώρας ήρχισαν διαρκώς συρρέουσαι μεγάλοι ομάδες παραγωγών εκ των πέριξ. Από της ώρας ταύτης και μέχρι της λήξεως της διαδηλώσεως τα καταστήματα της Μεσσήνης ήσαν κλειστά, εις εκδήλωσιν πλήρους αλληλεγγύης προς τους παραγωγούς. Υπό της διοικήσεως του Εργατικού Κέντρου εξ άλλου, είχε δοθή εντολή όπως οι εργάται απεργήσουν κατά το δώρον του συλλαλητηρίου.

Οι συγκεντρωθέντες ανερχόμενοι εις δύο περίπου χιλιάδας, κατευθύνθησαν εις την κεντρικήν πλατείαν και εκείθεν – δεδομένου ότι είχαν απαγορευθεί η πραγματοποίησις της συγκεντρώσεως εις ανοικτόν χώρον – κατέληξαν εις τον θερινόν κινηματογράφον “Τιτάνια”, προηγουμένων των προέδρων των τοπικών οργανώσεων κ. κ. Σ. Μποσίνη, Κ. Διαμαντάκου, Γ. Τσακανίκου, του διευθυντού του συνεταιρισμού πατατοπαραγωγών Χαρ. Κόλλια και του κ. Φ. Παπαδοπούλου προέδρου του δημοτικού συμβουλίου. Τρεις φωτορεπόρτερς ελάμβανον φωτογραφίας από την συγκέντρωσιν εις το κινηματοθέατρον “Τιτάνια”.

Προς τους συγκεντρωθέντας ωμίλησεν κατ' αρχήν ο δικηγόρος κ. Αθαν. Κανελλόπουλος, ο οποίος εις σύντομον, εμπνευσμένον λόγον, εξέθεσε την κατάστασιν των παραγωγών, διεκτραγωδήσας την δεινήν θέσιν εις ήν έχουν περιέλθει [...]

[...] Ομίλησεν εν συνεχεία ο πρόεδρος του συνεταιρισμού πατατοπαραγωγών κ. Γ. Τσακανίκος εκθέσας τα των ενεργειών του κατά τα πραγματοποιηθέντα εις Αθήνας ταξίδια προς επίτευξιν λύσεως των ζητημάτων των παραγωγών και ακολούθως οι πρόεδροι Ομοσπονδίας Επαγγελματοβιοτεχνών κ. Διαμαντάκος, Εμπορικού Συλλόγου κ. Φωτόπουλος και Εργατικού Κέντρου κ. Μποσίνης, τονίσαντες ότι οι τάξεις των τάσσονται ανεπιφυλάκτως αλληλέγγυοι των αγωνιζομένων παραγωγών”.

Στο ψήφισμα που εκδόθηκε αναφέρεται ότι ο λαός της Μεσσήνης:

1. Τάσσεται εις το πλευρόν των παραγωγών και αξιού από την κυβέρνησιν να θέσθ εις εφαρμογήν το Ν. Δ, 26/7/53 καθορίζον κατωτάτην τιμήν κηπευτικών προϊόντων προς προ-

στασίαν παραγωγής και ανωτάτην τιμήν προς προστασίαν των καταναλωτών.

2. Καθορισμός χρονικών ορίων πωλήσεως εκάστης περιφέρειας ανάλογα με τον χρόνον ωριμάνσεως προς αποφυγήν μεγάλης προσφοράς.

3. Μέριμνα αρμοδίων προς εξαγωγήν εις το εξωτερικόν ή εξαγοράν ποσότητος υπό της ΑΤΕ έναντι χρεών.

Για την επιτροπή υπογράφουν οι: Πρόεδρος Συνεταιρισμού Μεσσήνης Γ. Τσακανίκος, Μαυροματιού Η. Μπάμπλης, Αναλήψεως Π. Χαϊδόγιαννης, Πρόεδρος Ομοσπονδίας Επαγγελματιών Κ. Διαμαντάκος, Εμπορικού Συλλόγου Κ. Φωτόπουλος, Εργατικού Κέντρου Σ. Μποσίνης.

Παράλληλα εκφράζεται η προειδοποίηση ότι “οι παραγωγοί είναι αποφασισμένοι να φθάσουν μέχρι καθόδου εις απεργίαν διακόπτοντες παντελώς την μεταφοράν των προϊόντων εις τας πόλεις”.

Την επομένη ημέρα ο Πότης Λουκάκος σε ανταπόκριση εξηγεί τους λόγους για τους οποίους οργανώθηκε το συλλαλητήριο γράφοντας “εισάγομεν εκ του εξωτερικού πατάτα, ενώ η μεσοπνιακή παραγωγή σαπίζει, δύο οκάδες πατάτας ένας καφές”

Μετά τις κινητοποιήσεις ο Νομάρχης ανακοινώνει τα κυβερνητικά μέτρα σύμφωνα με τα οποία καθορίζεται τιμή πώλησης κατά 50% υψηλότερη της τρέχουσας, απαγορεύονται οι εισαγωγές και διευκολύνονται οι εξαγωγές. Για να φύγει η πατάτα στο εσωτερικό τα εστιατόρια σε όλη την Ελλάδα υποχρεώνονται να μαγειρεύουν καθημερινά διάφορα φαγητά με... πατάτα τα οποία μάλιστα ονοματίζονται. Σύμφωνα με την ανακοίνωση του Νομάρχη: “1. Το υπουργείον Γεωργίας απεφάσισε τον καθορισμόν του ποσού των 12 νέων δραχμών (1.200 παλιών) ως κατωτάτου ορίου πωλήσεως της πατάτας. Κάτω της ανωτέρω τιμής δεν θα είναι δυνατόν να γίνωνται αγοραί ή πωλήσεις γεωμήλων.

2. Απαγορεύθη η εισαγωγή πατάτας εκ του εξωτερικού.

3. Εδόθη εντολή όπως μειωθούν τα σιδηροδρομικά ναύλα δια την αποστολήν γεωμήλων

εις το εξωτερικόν.

4. Η κυβέρνησις επέτυχε την αγοράν υπό ξένων κρατών ως της Δυτικής Γερμανίας, γεωμήλων.

5. Το υπουργείον Εμπορίου εκοινοποίησε προς τας διοικητικάς και αστυνομικάς αρχάς εγκύκλιον όπως άπαντα τα εστιατόρια, ταβέρνες κλπ. προσφέρουν καθ’ εκάστην υποχρεωτικώς φαγητά εκ πατάτας ήτοι τα κατανομαζόμενα εις την εγκύκλιον: γιαχνί, φούρνον, σαλάτα, πουρέ και τηγαντές. Οι μη συμμορφούμενοι προς την ανωτέρω απόφασιν εστιατορες κλπ. θα καταμνύονται”.

ΑΝΑΣΤΑΤΩΣΗ ΤΟ 1955

Το 1955 δημιουργείται εκ νέου αναστάτωση με την πρόθεση της κυβέρνησης να κάνει εισαγωγή πατάτας: “Υπήρχον χθες πληροφορία εξ Αθηνών συμφώνως προς τας οποίας η κυβέρνηση προσπαθεί να πραγματοποιήσει λίαν προσεχώς εισαγωγήν πέντε χιλιάδων τόννων γεωμήλων εκ του εξωτερικού. Αι ανωτέω πληροφορία ανεστάτωσαν ως ήτο φυσικόν τον πατατοπαταγωγικόν κόσμον και προεκάλεσαν εντόνους διαμαρτυρίας.

Τας προμεσημβρινάς ώρας χθες, επιτροπή πατατοκαλλιεργητών, εις την οποίαν μετείχον ο διευθυντής της Ενώσεως Γεωργικών Συνεταιρισμών Καλαμών κ. Ρουσόπουλος, ο διευθυντής της Ενώσεως Γεωργικών Συνεταιρισμών Μεσσήνης κ. Π. Σταυρόπουλος, ο πρόεδρος των καλλιεργητών γεωμήλων Μεσσήνης κ. Γ. Τσακανίκος, ο διευθυντής του συνεταιρισμού κ. Χαραλ. Κόλλιας και ο γενικός γραμματέας της Ομοσπονδίας Επαγγελματιών και Βιοτεχνών κ. Δ. Καραμπατάς, επεσκέφθησαν τον αναπληρούντα τον Νομάρχην τμηματάρχη της Νομαρχίας κ. Ιατρίδην, προς τον οποίον διεμαρτυρήθησαν εντόνως.

Από την Νομαρχίαν ζητήθη όπως εκτεθή η κατάσταση προς τους αρμοδίους των υπουργείων Εμπορίου και Γεωργίας και τονισθή, ότι θα απετέλει καίριον κτύπημα κατά της παραγωγής η εισαγωγή έστω και μιάς οκάς πατάτας. Η επιτροπή των πατατοκαλλιεργητών επεσκέφθη επίσης τους αρμοδίους διευθυντάς Γεωργίας Μεσσηνίας προς τους οποίους επίσης ετόνισεν

ότι επιβάλλεται όπως γίνουν αι δέουσαι ενέργειαι δια να αποτραπή η εισαγωγή γεωμήλων.

Ως εδnlώθη εκ μέρους της επιτροπής, αν αι διαμαρτυρίαι δεν εισακουσθούν και δεν ματαιωθή η εισαγωγή, οι πατατοκαλλιεργηταί είναι αποφασισμένοι να χρησιμοποιήσουν το έσχατον μέσον, συγκροτούντες συλλαλητήρια και εγκαταλείποντες την καλλιέργεια”.

Παρά τις δηλώσεις του υπουργού Εμπορίου Μακκά ότι μπορεί να γίνουν εισαγωγές, μετά τις κινητοποιήσεις ο υφυπουργός Γεωργίας δηλώνει ότι αποκλείεται να γίνει κάτι τέτοιο: “Δια τηλεγραφήματος προς την Νομαρχίαν και την Διεύθυνσιν Γεωργίας Μεσσηνίας, ο υφυπουργός Γεωργίας κ. Καβδάς γνωρίζει ότι συνωμίλησε μετά του υπουργού Εμπορίου δια το ζήτημα της εισαγωγής πατάτας. Προστίθεται ότι θέμα εισαγωγής πατάτας δεν υφίσταται”

ΤΟ 1957 ΣΑΠΙΣΑΝ ΟΙ ΠΑΤΑΤΕΣ

Τον Ιούνιο του 1957 εκδηλώνεται στη Μεσσηνή γενική εξέγερση καθώς οι πατάτες σαπίζουν απούλητες στις αποθήκες και πετάγονται στον Πάμισο. Τα προβλήματα είχαν διαφανεί νωρίς, καθώς στις αρχές Απριλίου ο νομάρχης κ. Κυρ. Σταμουλάς επισκέφθηκε τη Μεσσηνή όπου μεταξύ άλλων “μετά των γεωργικών οργανώσεων εξητάσθη το όλως ιδιαιτέρως απασχολούν τους αγρότας της περιοχής, ζήτημα τοποθετήσεως των γεωμήλων (πατάτας) εις τας αγοράς του εσωτερικού. Διεπιστώθη κατά την συζήτησιν ότι λόγω της μεγάλης παραγωγής του προϊόντος επιβάλλεται η λήψις προστατευτικών μέτρων εκ μέρους της Νομαρχίας τόσοσν διά την συγκράτησιν των τιμών όσοσν και διά την εξασφάλισιν των πατατοπαραγωγών έναντι του εμπορίου”.

Ως τρόπος για τη διασφάλισιν των παραγωγών οι οποίοι πωλούσαν πατάτες στους εμπόρους, επιλέχθηκε η διάθεση του προϊόντος μέσω της Ένωσης, η οποία όμως δεν είχε καμία εμπορική αρμοδιότητα. Σε αγορανομική διάταξη που υπέγραψε ο νομάρχης αναφέρονταν μεταξύ άλλων τα εξής: “Πάσα πώλησις γεωμήλων εις ποσότητα άνω των 100 οκάδων και μεταφορά εκτός του Νομού Μεσσηνίας, διενεργείται υποχρεωτικώς μέσω των κατά τόπους Ενώσεων

Γεωργικών Συνεταιρισμών του Νομού Μεσσηνίας ή των Γεωργικών Συνεταιρισμών, κατόπιν προηγουμένης εξουσιοδοτήσεως αυτών, υπό των οικείων Ενώσεων, παρεχομένης εγγράφως. Η εκλογή του παραγωγού εξ ου θα προέρχονται τα προς αγοράν γεωμύπλα ανήκει εις τον αγοραστήν. Οι μη ανήκοντες εις συνεταιρισμών παραγωγοί εξυπηρετούνται υποχρεωτικώς όσοσν αφορά την πώλησιν του προϊόντος των, διά των Ενώσεων ή των εξουσιοδοτημένων συνεταιρισμών της περιοχής των”.

Παρά την αναμενόμενη υπερπαραγωγή όμως, η κυβέρνηση αποφάσισε να κάνει εισαγωγές πατάτας ξεσπκώνοντας διαμαρτυρίες. Το θέμα τέθηκε στον πρώην υπουργό και βουλευτή Στ. Κωστόπουλο, ο οποίος επισκέφθηκε τη Μεσσηνή στα τέλη Απριλίου όπου “τερματίζων την πρόσφατον περιοδείαν του, και κληθείς υπό των διοικήσεων των πατατοπαραγωγών έλαβε μέρος εις την συγροτηθείσαν μεγάλην σύσκεψιν εις την οποίαν εξητάσθησαν τα ζητήματα που απασχολούν τους πατατοκαλλιεργητάς. Ο κ. Κωστόπουλος ωμίλησε προς τους εκπροσώπους των καλλιεργητών και εξέφρασε την συμπάθειάν του προς τον διεξαγόμενον υπ’ αυτών αγώνα και την προθυμίαν του όπως συμβάλη εις την επιτυχίαν των επιδιωκόμενων σκοπών. Ετονίσθη ότι οι καλλιεργηταί αντιμετωπίζουν σήμερον αυξημένα έξοδα και πρέπει το κράτος να μεριμνά ώστε να εξασφαλίζονται ανάλογοι τιμή”.

Σε τηλεγράφημα που έστειλε ο κ. Κωστόπουλος αναφέρει τα εξής: “Διερμηνεύων αγανάκτησιν πατατοπαραγωγών Νομού Μεσσηνίας δια ενεργηθείσαν και ενδεχομένως μελετωμένην νέαν εισαγωγήν πατάτας εκ Κύπρου καθ’ ήν εποχήν η γνωστή πρώιμος παραγωγή Νομού Μεσσηνίας ευρίσκεται διάθεσιν καταναλώσεως θεωρώ χρέος μου να διαμαρτυρηθώ εντόνως δια άστοχον χειρισμόν ζητήματος από μέρους αρμοδίων υπουργών. Τοιαύτη τακτική καταδικάζει όχι μόνον σημερινούς πατατοπαραγωγούς αλλά και το μέλλον της καλλιέργειας ταύτης εις την χωράν μας, δεδομένου, ότι παραγωγοί διαπιστώνουν εγκατάλειψιν των εις εκμετάλλευσιν εισαγωγέων εμπόρων και κερδοσκοπίας. Ανάγκη απόλυτος ανασταλή κάθε εισαγωγή

και οργανωθή οπωσδήποτε σύστημα υποστηρίξεως τιμών και ασφαλίσεως κατά υποτιμητικής κερδοσκοπίας”.

Όμως εισαγωγή έγινε, όπως αποκάλυψε με επιστολή του ο πρόεδρος της Κτηματικής Αδελφότητας Καλαμάτας Δημ. Λιακάκης, ο οποίος έγραφε ότι “η κυβέρνηση και δη το υπουργείον Εμπορίου εγνώριζε άριστα ότι εφέτος είχομεν πλουσίαν παραγωγήν πατάτας λόγω της μεγάλης καλλιέργειας και των καλών καιρικών συνθηκών. Επίσης εγνώριζε καλώς ότι η συγκομιδή της πατάτας αρχίζει από 1ης Απριλίου η πρώτη “ξερική” και από τας 20 Απριλίου αρχίζει πλούσια συγκομιδή. Καίτοι λοιπόν το εγνώριζε εισήγαγε το τελευταίον δεκαήμερον Απριλίου χιλιάδας τόννους πατάτας εκ του εξωτερικού, με αποτέλεσμα να πωλείται η Μεσοσπονιακή πατάτα εις τόσον εξευτελιστικές τιμάς, μη καλύπτουσας ούτε τα έξοδα καλλιέργειας”. Παράλληλα στην επιστολή επικρίνεται η μέθοδος της πώλησης μέσω Ένωσης, προφανώς γιατί οι έμποροι, εκβιάζοντας για χαμηλότερες τιμές με απευθείας συναλλαγή, απείχαν από την αγορά.

Λίγες ημέρες αργότερα ορίζεται κατώτατη τιμή πώλησης πατάτας από Μεσοσπονία, Ηλεία, Αχαΐα και Νάξο στις 2 δραχμές η οκά. Οι Ένωσεις θα πλήρωναν 1,60 δρχ. την οκά για το 60% των ποσοτήτων και 1,20 δραχμές την οκά για το υπόλοιπο 40%. Η διαφορά από τις 2 δραχμές την οκά που θα πλήρωναν οι έμποροι, θα πήγαινε για να εξαγοραστούν τα πλεονάσματα της πατάτας. Έτσι προέκυπτε ένας μέσος όρος τιμής που πληρωνόταν ο παραγωγός στις 1,44 δραχμές η οκά.

Με απόφαση του υπουργού Εμπορίου κ. Μάρτη αποφασίστηκε να γίνει εξαγορά των πλεονασμάτων από την ΚΥΔΕΠ προκειμένου να διατεθεί στις βιομηχανίες για την παραγωγή γλυκόζης και ο βουλευτής Αποστ. Σκινιάς σπεύδει να κάνει γνωστό μεταξύ άλλων ότι “κατόπιν παραστάσεων μου προ τον υπουργόν Εμπορίου συνεκάλεσεν ούτος βιομήχανους γλυκόζης και ηξίωσε όπως αντί αραβοσίτου και λοιπών προϊόντων προς παραγωγήν γλυκόζης χρησιμοποιούν εφεξής πατάταν”.

Οι πατάτες όμως αρχές Ιουνίου πουλιούνται

στην Αθήνα προς 1,50 δραχμή η οκά και οι λογαριασμοί δείχνουν ότι στον παραγωγό φθάνουν μόλις 30-40 λεπτά, ενώ την πληρώνουν μεσίτες και παραγωγοί για παραβίαση της αγορανομικής διάταξης.

Την επόμενη μέρα ο υφυπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας Ιωαν. Ψαρρέας ανακοινώνει ότι μετά από τηλεφωνική επικοινωνία που είχε με τον υπουργό Εμπορίου Παν. Παπαληγούρα, αποφασίστηκε η χρηματοδότηση της ΚΥΔΕΠ με 15 εκατομμύρια δραχμές για να προχωρήσει σε συγκέντρωση. Με βάση τους υπολογισμούς του η ΚΥΔΕΠ θα αγοράζε 6 εκατομμύρια οκάδες προς 1,20 δραχμές την οκά για να τη διαθέσει στη βιομηχανία. Την ίδια ημέρα δημοσιεύεται επιστολή διαμαρτυρίας της Ένωσης προς τους αρμόδιους υπουργούς και τους βουλευτές Μεσοσπονίας κ. κ. Σκινιά, Λαντζούνη, Κωστόπουλο, Μπούτο, Κοκκέβη, Σπέντζα, Καλαντζάκο, Σαμαρά και Καμβύση, αλλά και προς τις συνεταιριστικές οργανώσεις. Η επιστολή υπογραφόταν από τον πρόεδρο της Ένωσης Παν. Πανόπουλο και ανέφερε τα εξής: “Διερμνεύοντες αγανάκτησιν πατατοπαραγωγών περιφέρειάς μας διαμαρτυρόμεθα εντόνως δι’ αδιαφορίαν αρμοδίων διά τύχην πατατοπαραγωγής. Τρία εκατομμύρια οκάδες πατάτας παραμένοντα αζήτητα εις αγρούς περιφέρειας ενώσεώς μας, διατρέχουν κίνδυνον άμεσης καταστροφής. Προ τεραστίων ζημιών αγρόται ευρίσκονται εν αναστατώσει και αγανακτήσει. Οργάνωσίς μας αδυνατεί συγκράτηση κατάστασιν δι’ απλών δηλώσεων προς παραγωγούς περί επικείμενης λήψεως αποτελεσματικών κυβερνητικών μέτρων προστασίας άτινα παρά τας σχετικές δημοσιεύσεις εις τον τύπον δεν εξαγγέλλονται επισήμως. Ποιούμεθα υστάτην έκκλησιν περί ταχείας λήψεως και εξαγγελίας αποτελεσματικών μέτρων. Κρίνεται απαραίτητος άμεσος χρηματοδότησις ΚΥΔΕΠ δι’ επαρκών κεφαλαίων ίνα πραγματοποιηθή εξαγορά καταστρεφόμενης πλεοναζούσης παραγωγής. Σχετική χρηματοδότησις αποδεχόμεθα εσχάτη ανάγκη βαρύνη μέλλουσαν παραγωγήν γεωμήλων. Εξευρεθή λύσις διά βιομηχανικήν αξιοποίησιν εξαγορασθησομένων γεωμήλων διά παραγωγήν γλυκόζης, οινόπνευματος, κτηνοτροφών, παρασκευήν διπυ-

ρήτου άρτου και πρόσμιξιν γεωμήλων εις άρτον. Ληφθούν αποτελεσματικώτερα μέτρα αγορανομικής διατάξεως διά πραγματοποίησιν τιμής καταναλισκόμενης πατάτας δύο δραχμών βάσει εισηγήσεως ΠΑΣΕΓΕΣ. Περαιτέρω καθυστέρησις εξαγγελίας ανωτέρω μέτρων δικαιώνει πεποιθήσιν παραγωγών ότι εμπαίζονται υπό αρμοδίων υπουργείων και συνεταιρικών οργανώσεων, κινδύνους ους μη δυνάμενοι αντιμετωπίσωμεν απεκδυόμεθα πάσης ευθύνης”.

Το πρόβλημα όμως παραμένει άλυτο και τα προβλήματα μεγάλα. Σε εκτενές κείμενο με το ιστορικό της απόφασης πληροφορούμαστε ότι το πρόβλημα ξεκίνησε τη Μεγάλη Πέμπτη, όταν με πρόφαση την έλλειψη πατάτας έγινε εισαγωγή ποσότητας 2 χιλιάδων τόννων οι οποίες πουλήθηκαν προς 3,20 δραχμές την οκά και οι παραγωγοί έμειναν με τις υποσχέσεις. Στο μεταξύ οι υπάλληλοι της αρμόδιας υπηρεσίας όταν άρχισε η συγκέντρωση έκριναν ότι μόνον το 20-40% της πατάτας έκανε για συγκέντρωση και ξεσπκώθηκαν νέες διαμαρτυρίες. Ενώ έπεφταν ποινές φυλάκισης μέχρι και 2 μήνες στους παραβάτες της αγορανομικής διάταξης αλλά όλης περιέργως οι πατάτες έφθαναν στην αγορά με 1,5 δραχμή την οκά.

Και αυτή η προβληματική συγκέντρωση όμως διακόπηκε με αποτέλεσμα να ξεσπκωθούν οι πατατοπαραγωγοί στη Μεσσήνη, καθώς όχι μόνον δεν επαληθεύτηκε η υπόσχεση για συγκέντρωση 6 εκ. οκάδων πατάτας, αλλά διακόπηκε η συγκέντρωση: “Οι πατατοπαραγωγοί Μεσσήνης ευρίσκονται εις αναστάτωση λόγω της εγκαταλείψεως των εκ μέρους του κράτους, η οποία τους καταδικάζει εις μαρασμόν. Αι οργανώσεις των πατατοπαραγωγών θα διαμαρτυρηθούν εντόνως. Σκηναί απελπισίας διεδραματίσθησαν συνεπεία τηλεγραφήματος της ΚΥ-ΔΕΠ εκ του οποίου προέκυπτεν, ότι ετερματίζετο η συγκέντρωσις. Το τηλεγράφημα ληφθέν την 10.30 π. μ. ώραν χθες εις την Ένωσιν Γεωργικών Συνεταιρισμών Μεσσήνης ανέφερεν, ότι θα διεκόπτετο η συγκέντρωσις, διότι η ζητηθείσα ποσότης των 870 χιλιάδων τόννων υπερεκαλύφθη. Το τηλεγράφημα εξερράγη ως βόμβα εις την πόλιν. Η συγκέντρωσις διεκόπη αμέσως,

ενώ περίπου πεντακόσιοι διαδηλωταί παραγωγοί κατπυθύνθησαν προς την πλατείαν, ζητούντες να κλείσουν τα καταστήματα εις ένδειξιν διαμαρτυρίας. Οι πατατοπαραγωγοί μετέβησαν εις την υποδιοίκησιν Χωροφυλακής, ο διοικητής της οποίας επικοινωνήσεν με την Νομαρχίαν και τον διοικητήν Χωροφυλακής Μεσσηνίας και ανέφερε τα συμβαίνοντα. Κατόπιν τούτου έφθασεν ενταύθα ο διευθυντής της Νομαρχίας κ. Σταύρου και ο διοικητής Χωροφυλακής κ. Καντάρης. Η ηρεμία απεκατεστάθη μετά την λήψην τηλεγραφήματος του υπουργείου Εμπορίου εις το οποίον ανεφέρεται ότι η συγκεκρινη ποσότητα πατάτας ανέρχεται εις 1.865.000 οκάδας. Υπήρχον πληροφορία συμφώνως προς τα οποίας θα γίνη δεκτή προς συγκέντρωσιν ετέρα ποσότης εκ πεντακοσίων χιλιάδων οκάδων πατάτας. Τοιουτοτρόπως το συνολικόν ποσόν της συγκεκρινησμένης ποσότητας αναβιβάζεται 1.865.000 οκάδας». Στο μεταξύ έντονες είναι οι διαμαρτυρίες Καλαματιανών παραγωγών γιατί στην περιφέρειά τους είχαν συγκεντρωθεί μόνον 15.000 οκάδες”. Κάτω από την πίεση των πραγμάτων ο υφυπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας Ιωάν. Ψαρρέας ανακοινώνει ότι θα συγκεντρωθούν 500 τόννοι πατάτα πλέον των 1.750 τόννων που είχαν προβλεφθεί αρχικά.

Η κατάσταση όμως ήταν έκρυθμη, οι παραγωγοί ξεσπκώθηκαν και επαπειλήθηκαν σοβαρά επεισόδια. Η ζωή στην πόλη είναι αφόρητη από τις πατάτες που σαπίζουν μέσα στο κατακάλοι. Την περιγραφή της κατάστασης έκανε σε ρεπορτάζ ο Σωκράτης Λεκέας, ο οποίος έγραφε: “Ο ελληνικός πλούτος πετιέται στα σκουπίδια. Επερίσσευσαν τα αγαθά εις την Ψωροκώσταινα και το έχομε ρίξει στην τρελή... Δύο αυτοκίνητα φορτωμένα σάπια πατάτα διέσχισαν την Μεσσήνη το πρωί της Κυριακής και πήραν την άγουσαν προς το ποτάμι. Οι παραγωγοί ήθελαν να ξεφορτώσουν εμπρός εις τα γραφεία της Ένώσεως Γεωργικών Συνεταιρισμών ή την Αγροτράπεζαν, αλλά ημποδίσθησαν και το σαπισμένο φορτίο, που άρχισε πια να γίνεται εστία μόλυνσεως, απεμακρύνθη από την πόλιν. Μέχρι τώρα η κρατική αστοργία κατέστησε αζήτητους τους σωρούς της μεσση-

νιακής παραγωγής. Ίδού, ότι άρχισαν να γίνονται και επικίνδυνοι για την δημόσια υγεία της γείτονος. Αφθονη πατάτα εξακολουθεί να μπαίνει με τα αυτοκίνητα από την ύπαιθρο στο Νησί, ενώ η συγκέντρωσις κλείνει. Το πανηγύρι της απελπισίας συνεχίζεται [...]

[...] Η εικόνα που παρουσιάζει η πόλις είναι φρικτή. Ένα χάλασμα ανατολικά του γυμνασίου (σ.σ. το Γυμνάσιο ήταν στη σημερινή θέση του ΟΤΕ), με φραγμένες τις πόρτες είναι γεμάτο πατάτα. Μια αίθουσα μονοκόμματα 10 X 10 περίπου. Γύρω υπάρχουν μικροσωροί σκορπισμένοι. Το μπεζστένι και όλη η πλησίον περιοχή είναι σαν να έβρεχε από τον ουρανό πατάτες. Ακόμη και σε κεντρικούς δρόμους κείται σκορπισμένος ο εθνικός πλούτος, όπου δεν πρόφθασε να τον περιμαζέψει ο οδοκαθαριστής. Επί ημέρες εκτεθειμένο στον αφόρητο καύσωνα το προϊόν αρχίζει να σίπεται. Δεν μπορείς να σταθείς από τις αναθυμιάσεις. Και τα αυτοκίνητα καταφθάνουν συνεχώς με νέα φορτία ενώ τα περιθώρια του αναιμικού προγράμματος συγκεντρώσεων εξαντλούνται. Οκτακόσιες χιλιάδες οκάδες είχαν συγκεντρωθεί μέχρι της μεσημβρίας της Κυριακής στην Μεσσήνη. Και η απομένουσα προς συγκέντρωσις πατάτα, από την τελευταία δόσις των 500.000 οκάδων καλύπτει κάτι πλέον του ενός τρίτου. Τα αυτοκίνητα καταφθάνουν συνεχώς κατάφορτα γεμάτα πατάτα για... πέταγμα. Και συνεχίζεται το πανηγύρι της απελπισίας. Πώς έχομεν την αξίωσι, έπειτα από όλα αυτά, να μείνη ο νέος στο χωράφι του πατέρα του και να μην τραπή προς την πόλιν; Τι να τα κάμη τα ωραία λόγια και τους επαίνους που διαβάζει στις εφημερίδες και ακούει στο ραδιόφωνο, όταν μάλιστα πληροφορείται από τα ίδια αυτά μέσα, πόσον καλύτερα περνούν άλλοι με λιγώτερον μόχθον και χωρίς κινδύνους;”

ΣΥΛΛΑΛΗΤΗΡΙΟ ΤΟ 1964

Τα χρόνια περνούν με συνεχείς διαμαρτυρίες για τις τιμές και τις εισαγωγές, αλλά και τις ζημιές από τον πάγο. Και τον Απρίλιο του 1964 πραγματοποιείται ένα νέο μεγάλο συλλαλητήριο στη Μεσσήνη: “Περί την 10ην πρωινήν χθες επραγματοποιήθη εις την πλατείαν Βασιλέως

Κωνσταντίνου της γείτονος Μεσσήνης, το συλλαλητήριο των πατατοπαραγωγών. Εις την συγκέντρωσις προσήλθον αρκεταί εκατοντάδες πατατοκαλλιεργητών, οι οποίοι διεδήλωσαν την απόφασίν των ν’ αγωνισθούν, προκειμένου να ικανοποιηθή το αίτημα της επιδοτήσεως του προς εξαγωγήν προϊόντος του. Οι έμποροι και οι επαγγελματίαι της γείτονος, εις ένδειξιν συμπαραστάσεως τον αγώνα των παραγωγών, έκλεισαν τα καταστήματα καθ’ όλην την διάρκεια του συλλαλητηρίου.

Εν αρχή ωμίλησεν ο πρόεδρος του Συνεταιρισμού Γεωμήλων Μεσσήνης κ. Δ. Κρασσακόπουλος, ο οποίος αφού εξέθεσε τας ενεργείας της 30μελούς επιτροπής αγώνος πλησίον των αρμοδίων του Κέντρου και του κ. Νομάρχου, εξέφρασε παράπονον διότι, ενώ οι Μεσσήνιοι υπουργοί και βουλευτές τους οποίους ανεφέρθη ότι εξεδήλωσαν την συμπάθειάν των, ο υπουργός των Οικονομικών απέρριψε το αίτημα της επιδοτήσεως. Κατόπιν τούτου – προσέθεσε ο κ. Κρασσακόπουλος – απεφασίσθη η συγκρότησις του συλλαλητηρίου. Εν συνεχεία ετόνισεν ότι η επιτροπή αγώνος εύρε κατανόησιν εκ μέρους του κ. Νομάρχου, ο οποίος εκινήθη δραστηριότητα και εκάλεσε τους συγκεντρωθέντας να τελούν εν αναμονή των κυβερνητικών αποφάσεων δεδομένου ότι αρμοδίως εδηλώθη ότι σήμερον συνέρχεται εκτάκτως η εξ υπουργών οικονομική επιτροπή με μοναδικόν θέμα συζητήσεως την επιδοτήσιν της πρώιμου πατάτας [...]

Μετά τον κ. Κρασσακόπουλον έλαβε τον λόγον ο κ. Ν. Μπουρίκας πρόεδρος της Ενώσεως Γεωργικών Συνεταιρισμών Μεσσήνης ο οποίος απθύθυε θερμόν χαιρετισμόν προς τους συγκεντρωθέντας τους οποίους εκάλεσε να τελούν εν επιφυλακή εν όψει των σημερινών αποφάσεων της οικονομικής επιτροπής.

Ακολούθως ωμίλησαν δι’ ολίγον οι κ.κ. Φ. Μπρούμας πρόεδρος της Ενώσεως Γεωργικών Συνεταιρισμών Καλαμάτας και ο Δ. Μπίτσικας της Ενώσεως Γεωργικών Συνεταιρισμών Κυπαρισσίας”

Με το ψήφισμα οι συγκεντρωμένοι “αξιούν από την κυβέρνησιν:

1. Οπως επιδοτήση πάσαν εξαχθησομένην

δια το εξωτερικόν ποσότητα γεωμήλων προς 0.80 δραχμάς κατά χιλιόγραμμον, ίνα διευκολυνθή η διάθεσις της υπολοίπου παραγωγής εις την εσωτερικὴν κατανάλωσιν και εις τιμὰς λογικὰς δια να καλυφθῆ το πυξημένον κόστος καλλιέργειας, λαμβανομένου υπ' ὄψει ὅτι, οι κατά στρέμμα αποδόσεις των πρώιμων, είναι μειωμένοι.

2. Ὅπως δια την συγκράτησιν τιμῶν εσωτερικοῦ καθορίσιν τιμὴν ασφαλείας οὐχὶ κατωτέραν τῆς 1,50 δρχ. κατά χιλιόγραμμον εις τους τόπους παραγωγῆς, τιμὴ μόλις ανταποκρινομένη προς τα έξοδα του παραγωγού.

3. Ὅπως εις το μέλλον και προ πάσης καλλιέργειας, λαμβάνη και εξαγγέλη τα κατά την κρίσιν της επιβαλλόμενα μέτρα, ὥστε οι παραγωγοὶ να καθορίζουν την καλλιέργειάν των εν γνώσει των δεδομένων.

4. Ὅπως εξαγγελθούν υπό της κυβερνήσεως αμέσως τα μέτρα επιδοτήσεως, ίνα τροφοδοτηθῆ η εξαγωγή δι' ὅσον το δυνατόν μεγαλυτέρων ποσοτήτων, δοθέντος ὅτι τα μέχρι τῆς 5 Μαΐου ε. ε. ὅτε διακόπτεται η εργασία της εξαγωγῆς συνεπεία της επιβολῆς δασμῶν, χρονικὰ περιθώρια, είναι λίαν συντετμημένα”.

Κάτω ἀπὸ τις πιέσεις λίγες ημέρες ἀργότερα ο ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν Σταύρος Κωστόπουλος ἀνακοίνωσε ὅτι θα επιδοτηθῆ για εξαγωγή με το ποσὸ των 50 λεπτῶν κατά κιλὸ, ποσότητα 10.000 τόννων πατάτας.

Η ΠΡΩΤΗ... ΜΗΧΑΝΟΚΙΝΗΤΗ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ

Το 1975, λίγες ημέρες μετὰ το Πάσχα σημειώνεται η πρώτη μεγάλη κινητοποίηση της μεταπολιτευτικῆς περιόδου και ίσως η μεγαλύτερη στο διάστημα ἀπὸ εκείνη την εποχὴ. Ἦταν η πρώτη μηχανοκίνητη κινητοποίηση, ίσως και σε ολόκληρη την Ελλάδα. Την πρώτη ημερὰ οι πατατοκαλλιεργητὲς φθάνουν με τα τρακτέρ και τα αυτοκίνητα μέχρι την κεντρικὴ πλατείας της Καλαμάτας: “Σύσσωμοι οι πατατοκαλλιεργητὲς της περιοχῆς Μεσσηνίας μαζί με εκατοντάδες ἄλλους αγρότες και φοιτητὲς ἀνέβηκαν στα τρακτέρ τους και μπήκαν στην Καλαμάτα για να διαμαρτυρηθοῦν για τη χαμηλὴ τιμὴ της πατάτας. Η πορεία ἐπραγματοποιήθη κατόπιν ἀδείας της Νομαρχίας. Η πομπὴ των

τρακτέρ μπήκε στην Καλαμάτα στις 10 το πρωί χθες και ἀφού διάσχισε την οδὸ Ἀριστομένους σταμάτησε στην πλατεία Βασ. Γεωργίου.

Η επιτροπὴ ἀγῶνος των πατατοκαλλιεργητῶν, κατόπιν συνεννοήσεως με τον ἀντιεπισημοφύλακα κ. Γκούμα και τον Διοικητὴ Χωροφυλακῆς Μεσσηνίας κ. Πουλίδα που ἔφθασαν ἐπὶ τόπου, μετέβη στη Νομαρχία η οποία ἐφρουρεῖτο ἀπὸ ἰσχυρὰ δύναμη αστυνομικῶν με κράνη.

Εἰς την Νομαρχίαν λίγη ὥρα πριν τη σύσκεψη ο κ. Νομάρχης εἶχε τηλεφωνικὴ ἐπικοινωνία με το Ὑπουργεῖο Γεωργίας μερικὰ ἀπὸ τα μέλη της επιτροπῆς δήλωσαν με ἀγανάκτηση ὅτι πρέπει ὁπωσδήποτε να γίνη συγκράτηση της τιμῆς της πατάτας μέχρι 6 δρχ. κατά κιλὸ και ὅτι πρέπει να σταματήσῃ κάποτε η ἐκμετάλλευσί τους ἀπὸ τους ἐμπόρους οι οποίοι ὅπως ἐτόνιζαν, προσφέρουν 4 δρχ. κατά κιλὸ και πωλοῦν χονδρικῶς στην Ἀθήνα με 9-10 δρχ. κατά κιλὸ.

Ἐν συνεχείᾳ συνεκροτήθη σύσκεψη ὑπὸ την προεδρία του Νομάρχου εις την οποία μετέσχον ἐκτὸς των μελῶν της επιτροπῆς ἀγῶνος την ὁποίαν πλαισίωσαν σαν ἐκπρόσωποι του Δήμου Μεσσηνίας οι σύμβουλοι κ. κ. Παῦλος Πτωχὸς και Ι. Ζέππος, και ἐκπρόσωποι των ἀγροτικῶν συνεταιρισμῶν Ἀριος και Ἀγ. Τρύφων καθὼς και οι διευθυνταὶ Γεωργίας και Ἐμπορίου κ. κ. Νικολόπουλος και Θαλασσινός.

Την ὥρα της συσκέψεως οι διαδηλωτὲς που εἶχαν παραταχθῆ μπροστὰ στο κτήριο της Νομαρχίας ἐκραύγαζαν: “Ἐξω οι μαυραγορίτες”, “Λαὲ κουνήσου σου τρώνε το ψωμὶ σου” κλπ.

Στη σύσκεψη που διήρκεσε πάνω ἀπὸ μια ὥρα, οι πατατοκαλλιεργητὲς υπέβαλλαν τα αἰτήματά τους στο Νομάρχη οι ὁποῖοι ἀπαντῶν τους συνέστησε ψυχραιμία προς κάθε κατεύθυνση προς ἀποφυγὴ πανικοῦ για τη διάθεσῆ ἢ ὄχι του προϊόντος. Και συνεχίζων ο κ. Νομάρχης ἐτόνισε ὅτι η πτώση της τιμῆς οφείλεται στους παρακάτω λόγους:

- Ἐφέτος η παραγωγὴ πατάτας εἶναι μεγαλύτερη κατὰ 9.000 τόννους της περυσινῆς.

- Την εποχὴ αὐτὴ μπαίνει στην ἀγορὰ και μεγάλη ποσότητα του προϊόντος ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς της χώρας.

- Ὑπάρχει ἀγοραστικὴ κάμψη σ' ὅλες τις ἀγορὲς και ἰδιαίτερα της ἀθηναϊκῆς.

Οι πατατοκαλλιεργητές αμέσως μετά έφυγαν ήσυχια προς τη Μεσσήνη. Παρόμοια εκδήλωση διαμαρτυρίας έγινε το βράδυ της πρωτομαγιάς στη Μεσσήνη υπό πένθιμες κωδωνοκρουσίες. Επίσης χθες το πρωί πριν την κάθοδο στην Καλαμάτα έκλεισαν όλα τα καταστήματα της Μεσσήνης εις ένδειξιν συμπαράστασης.

Εις τον δίκαιον αγώνα των πατατοκαλλιεργητών συμπαρίστανται ο Σύλλογος Μεσσηνίων Φοιτητών, η Δημοκρατική Κίνησης Νέων Καλαμάτας, οι πολιτευταί κ. κ. Φοίβος Κούτσικας, Αλ. Λυκουρέζος και Αθ. Φιλιππίδης”.

Τη δεύτερη ημέρα οι διαμαρτυρόμενοι ξεκινούν μηχανοκίνητη πορεία προς την Αθήνα και φθάνουν τελικά μέχρι την Ασέα όπου σταματούν μετά από υποσχέσεις για τη λήψη μέτρων προστασίας: “Από τα χαράματα της Κυριακής η πόλις της Μεσσήνης ήταν κατάμεστη από τρακτέρ, αγροτικά αυτοκίνητα και πάσης φύσεως γεωργικά μηχανήματα. Παράλληλα συνεχίζονται οι συσκέψεις των εκπροσώπων των πατατοκαλλιεργητών με τους αρμοδίους προκειμένου να εξευρεθεί μια συμβιβαστική λύσις αναμονής μέχρι το μεσημέρι της Δευτέρας, οπότε σύμφωνα με τις διαβεβαιώσεις των αρμοδίων θα ελαμβάνοντο μέτρα υπέρ των πατατοκαλλιεργητών.

Τις πρώτες απογευματινές ώρες της Κυριακής μετά τις άκαρπες επαφές, ξεκίνησε από τη Μεσσήνη μεγάλη φάλαγγα τροχοφόρων με κατεύθυνση την Τσακώνα. Στα οχήματα ήταν επιβιβασμένοι πολυάριθμοι πατατοπαραγωγοί και άλλοι αγρότες συμπαριστάμενοι στα αιτήματά τους. Στην Τσακώνα έφθασαν στις 4.30 μ. μ. και τοποθετήσανε τα οχήματά τους κατά μήκος της εθνικής οδού Καλαμάτας-Αθηνών.

Εις την Τσακώνα ως πληροφορούμεθα, οι πατατοπαραγωγοί σταμάτησαν δύο φορτηγά αυτοκίνητα που μετέφεραν κηπευτικά. Μετά από παρέμβαση αστυνομικών συνέχισαν το δρομολόγιό τους.

Εν τω μεταξύ εις την Τσακώνα είχε καταφθάσει ισχυρή αστυνομική δύναμις. Παράλληλα είχαν ληφθεί μέτρα για την άνητ διακίνηση των φορτηγών που μετέφεραν κηπευτικά στην Αθήνα. Αλλα από τα οχήματα αυτά κατευθύνοντο εις Αθήνας μέσω Πατρών και άλλα μέσω

Δυρραχίου.

Στις 6 μ. μ. έφθασαν εις την Τσακώνα ο Νομάρχης κ. Πυλαρινός, ο αντιεισαγγελεύς κ. Γκούμας, ο διοικητής Χωροφυλακής κ. Πουλίδης οι οποίοι παρέμειναν εκεί επί μισή ώρα. Κατά την διάρκεια της παραμονής τους είχαν επαφές με τους εκπροσώπους των πατατοπαραγωγών εις τους οποίους συνέστησαν να επιστρέψουν εις τας περιφέρειάς των, ενόψει των μέτρων που επρόκειτο να εξαγγείλει ο υπουργός Γεωργίας.

Οι εκπρόσωποι των πατατοκαλλιεργητών ανέπτυξαν και πάλι τα δίκαια, όπως τα εκαρακτήρισαν, αιτήματά των και διεκτραγώδησαν την οικονομική των κατάστασιν εις την οποίαν ευρίσκονται οι Μεσσήνιοι αγρότες. Μετά από πολλή ώρα, ως πληροφορούμεθα, η επιτροπή διεφώνησε με την σύστασιν των αρμοδίων να επιστρέψουν πίσω, αλλά συνεφώνησαν να μη προχωρήσουν προς Αθήνας μέχρι της εξαγγελίας των μέτρων. Παρά ταύτα, κατά τας αυτάς πάντοτε πληροφορίας, μετά από μίαν ώρα έλαβαν την απόφαση να συνεχίσουν την πορείαν τους κατευθυνόμενοι προς Αθήνας.

Στη Μεγαλόπολη έφθασαν στις 8.30 το βράδυ και συγκεκριμένα εστάθμευσαν μπροστά στο γυμνάσιο, στην κεντρική λεωφόρο, ενώ καθ’ όλη τη διάρκεια της διαδρομής τους μέχρις εκεί, ισχυρή αστυνομική δύναμις της Δ. Χ. Αρκαδίας είχε λάβει μέτρα ασφαλείας.

Στις 10 το βράδυ κατέφθασαν ο Νομάρχης Αρκαδίας, ο Εισαγγελεύς Πλημμελειοδικών και ο Διοικητής Χωροφυλακής και συνέστησαν εις τους διαδηλωτάς να επιστρέψουν στην Μεσσηνία.

Εξω από το γυμνάσιο της Μεγαλόπολης σταμάτησαν τα φορτηγά αυτοκίνητα και αφού κατέβασαν από ένα τον οδηγό διεπίστωσαν ότι μετέφερε πατάτα. Κατόπιν αυτού έθεσαν υπό τον έλεγχό τους, κατόπιν όμως της παρεμβάσεως των αρμοδίων επείσθησαν και τον άφησαν να φύγη.

Πληροφορίες αναβιβάζουν τον αριθμόν των τροχοφόρων σε 150 και τους διαδηλωτές σε 700 έως 800. Τις νυκτερινές ώρες οι αρμόδιοι που ευρίσκοντο σε επαφή με τους πατατοπαραγωγούς τους ε γνώρισαν ότι τη νύκτα συνε-

δρίασαν 4 υπουργοί υπό την προεδρίαν του κ. Ράλλη προκειμένου να εξευρεθεί λύσις του προβλήματος. Οι παραγωγοί διεμήνυσαν και πάλιν εις τους αρμοδίους ότι εμμένουν στο δίκαιο αγώνα τους μέχρι της εξαγγελίας των μέτρων και ότι είναι διατεθειμένοι να συνεχίσουν μέχρι της δικαιώσεώς των.

Από την Μεσσήνη μετέβη εις Μεγαλόπολιν και ο δικηγόρος κ. Κούτσικας τον οποίον ως πληροφορούμεθα, εκάλει η επιτροπή αγώνος. Ο κ. Κούτσικας παρέμεινε εκεί μέχρι των πρωινών ωρών και τους συμπερεσάθη ως εδήλωσαν. Τον κ. Κούτσικα συνόδευε ο δημοτικός σύμβουλος Μεσσήνης κ. Γ. Περιβολάρης.

Νεώτερες πληροφορίες μεταδίδουν ότι οι μετασχόντες της πορείας επέστρεψαν τις νυκτερινές ώρες στη Μεσσήνη.

Τη λήψη μέτρων δια την πατάτα εγνωστοποίησε τηλεφωνικώς εις τον κ. Νομάρχην κ. Πυλαρινόν ο υπουργός Αναπληρωτής Συντονισμού κ. Μπούρος.

Ο κ. Πυλαρινός επικοινωνήσεν με τον Νομάρχην Αρκαδίας, ο οποίος και ανεκοίνωσε εις τους παραγωγούς τα ληφθέντα μέτρα.

Μετά την αναγγελίαν των κυβερνητικών μέτρων ωρισμένοι εκ των παραγωγών εξεδήλωσαν και πάλιν την πρόθεσιν να προχωρήσουν με τα τρακτέρ εις Αθήνας, ενώ οι περισσότεροι εζήτησαν μιαν πρόσθετον διαβεβαίωσιν ότι το τοπικόν εμπόριον θα προέβαινεν εις αγοράν γεωμύλων με την τρέχουσαν τιμήν των 5 δρχ. κατά κιλόν.

Οι ευρισκόμενοι εις Μεγαλόπολιν εκπρόσωποι των αρχών της Αρκαδίας επικοινωνήσαν με τον Νομάρχην Μεσσηνίας εις τον οποίον διεβίβασαν τα αιτήματα των παραγωγών.

Ο κ. Πυλαρινός συνεκάλεσε κατόπιν τούτου εις σύσκεψιν εκπροσώπους των εμπόρων και εξαγωγέων γεωμύλων. Εις την σύσκεψιν κληθέντες παρέστησαν οι διευθυνταί Γεωργίας κ. Ζαρμπαλάς και Εμπορίου Θαλασσινός και ο Πρόεδρος των Γεωργικών Συνεταιρισμών Μεσσήνης κ. Πανόπουλος.

Κατά την σύσκεψιν επεδείχθη κατανόσις εκ μέρους των εμπόρων και εξαγωγέων, οι οποίοι υπεσχέθησαν ότι θα καταβάλλουν πάσαν προσπάθειαν δια την απορρόφωσιν του προϊόντος. Η ανωτέρω υπόσχεσις των εμπόρων διεβιβάσθη υπό του Νομάρχου Μεσσηνίας εις τον κ. Λαμπρινάκον. Την αυτήν υπόσχεσιν διεμήνυσαν και οι κ. κ. Χαρίτσος και Γυφτέας ως εκπρόσωποι των εμπόρων εις τον κ. Μπούτον. Επίσης τα αυτά επανέλαβαν οι κ. κ. Χαρίτσος και Γυφτέας και προς τον Νομάρχην Αρκαδίας ο οποίος και τα διεβίβασε εις τον Νομάρχην Αρκαδίας, ο οποίος και τα διεβίβασε προς τους παραγωγούς οι οποίοι είχαν φθάσει ήδη μέχρι την Ασέα και απεφάσισαν να επιστρέψουν”.

Ο υπουργός Γεωργίας Ιορδάνογλου δηλώνοντας ότι “ανεύθυνοι προεκάλεσαν την αναταραχήν” ανακοίνωσε ότι μέχρι τις 25 Μαΐου θα δοθεί εισοδηματική ενίσχυσις στους παραγωγούς 1 δραχμή για κάθε κιλό πατάτας που θα στέλνεται στο εξωτερικό, ενώ από εκεί και πέρα αν χρειαστεί θα παρθούν νέα μέτρα.

Κάπως έτσι έκλεισε η μεγάλη αυτή κινητοποίηση. Για να ακολουθήσουν και πολλές άλλες μηχανοκίνητες τη δεκαετία του 1980 με αποκλεισμούς στον κόμβο του Ασπροχώματος. Οι οποίες έσβησαν σταδιακά αλλά τα προβλήματα συνεχίζουν να ακολουθούν την πατατοκαλλιέργεια: Τιμές, εισαγωγές, πάγος...

Υγρότοπος και «χαβούζι»

Υδρότοπος το Νησί εν πολλοίς οφείλει την ύπαρξή του στο διάβα των αιώνων σε αυτό το στοιχείο. Αλλωστε οι λέξεις “Νησί” και “Λειμοχώρι” που χρησιμοποιήθηκαν για δύο διαφορετικούς οικισμούς της αργότερα ενιαίας πόλης παραπέμπουν στη “βλάστηση” η οποία ήταν κατορθωτή χάρις σε αυτό το στοιχείο. Και δεν ήταν μόνον ο Πάμισος και οι χείμαρροι που κατεβαίνουν από τους ψηλότερους από τον τόπο οίκησης λόφους, αλλά και ένας πλουσιότατος υδροφόρος ορίζοντας που επέτρεπε την ανόρυξη πηγαδιών για πόσιμο νερό, στοιχείο ζωής. Ακόμη και σήμερα σε χειμώνες με βροχές κάποια υπόγεια πλημμυρίζουν καθώς ανεβαίνει η στάθμη του νερού. Τα πηγάδια και αργότερα οι βρύσες – τρόμπες εξασφάλιζαν το πόσιμο νερό στις γειτονιές.

Υπήρχε όμως πάντα η ανάγκη για πλύσιμο των ρούχων και ως εκ τούτου δεξαμενής νερού που να συγκεντρώνεται. Ετσι κάποια στιγμή κατασκευάστηκε το “χαβούζι”, σε χρόνο άγνωστο και κατά πάσα πιθανότητα στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Σήμερα υπάρχουν κάποια στοιχεία αυτής της κατασκευής στη βόρεια πλευρά της πόλης, εκεί που “σβήνει” ο λόφος ο οποίος καταλήγει στον πάλαι ποτέ (α)ρύακα απέναντι

από τον προσφυγικό συνοικισμό. Η τοποθέτηση δεν ήταν τυχαία, βρισκόταν δίπλα σε φυσικό αποδέκτη νερών στο οποίο κυλούσαν τα βρώμικα νερά και έφθαναν στον Πάμισο. Στη δεξαμενή το νερό έφθανε με φυσική ροή από πηγή η οποία βρισκόταν ψηλότερα και μέχρι τον πόλεμο οι κάτοικοι το χρησιμοποιούσαν ως “πλυντήριο” όπως αναφέρει δημοσίευμα της εφημερίδας “Σημεία” (27/8/1940), σύμφωνα με το οποίο οι Νησιώτες διαμαρτύρονταν γιατί οι αρχές ήθελαν να το καταργήσουν.

Ας δούμε το κείμενο και μετά σχολιάζουμε: “Πολλοί των κατοίκων της γείτονος Μεσσήνης μας γράφουν ότι πρόκειται να καταργηθεί το από πολλών δεκαετηρίδων λειτουργούν έξω της πόλεως πλυντήριο “Χαβούζι”, το οποίο χρησιμοποιείται υπό εκατοντάδων οικογενειών της γείτονος.

Βεβαίως εάν τελικώς αποφασισθεί η κατάργησις του εν λόγω πλυντηρίου, το τοιοούτον θα συμβή διότι αι αρμόδιαι αρχαί έκρινον ως επιβλαβή την λειτουργίαν του εις την υγείαν του συνόλου των κατοίκων της πόλεως, επειδή πιθανώς τα ύδατά του θα αποβαίνουν εστία μόλυνσεως. Εφ’ όσον όμως, όπως μας γράφουν οι επιστολογράφοι μας, υποχρεωθή η Κοινοτική αρχή της Μεσσήνης, να προβαίνη συχνά εις

τον καθαρισμόν του και εις την λήψιν απολυμαντικών της περιοχής μέτρων τότε θα ήτο δυνατόν να παραμείνη εν λειτουργία το εν λόγω πλυντήριο, χωρίς να παραβλάπεται η υγεία των κατοίκων. Η κατάργησις του “Χαβουζίου” μας προσθέτουν, θα υποχρεώση τους κατοίκους να χρησιμοποιούν το άλλο πλυντήριο του “Χότζα” το οποίον ευρίσκεται περί την ώραν έξω της πόλεως και φυσικά η χρησιμοποίησίς του, είναι και δύσκολος και δαπανηρά”.

Και την εποχή εκείνη η πόλη αντιμετώπιζε πρόβλημα με την ελονοσία που μεταδίδονταν από τα κουνούπια τα οποία πολλαπλασιάζονταν στα στάσιμα νερά. Οι διαμαρτυρόμενοι έριχναν την ευθύνη στην Κοινότητα, η οποία δεν καθάριζε το “πλυντήριο” και αυτή ήταν η αιτία του προβλήματος. Με το σχόλιο πληροφορούμαστε πως υπήρχε και άλλο “πλυντήριο” στου Χότζα από την άλλη πλευρά της πόλης στο δρόμο προς τη Μπούκα και πολύ μακριά από τον οικισμό, γεγονός που έκανε δύσκολη τη μετακίνηση. Βάζουν και ένα ζήτημα κόστους, το οποίο μάλλον δημιουργούσε η ανάγκη μεταφοράς των ρούχων μέχρι εκείνο το σημείο. Παρατηρούμε ότι και εκεί το “πλυντήριο” είχε τούρκικο όνομα αλλά και βρισκόταν εκεί που σβήνει ο λόφος ανατολικά κοντά στους βάλτους της παλιάς εποχής.

Για την ιστορία σημειώνω ότι υπάρχει αναφορά από τον επικεφαλής της Γαλλικής Επισημονικής Αποστολής το 1829 Μπορού ντε Σαιν-Βενσάν που αναφέρει την περιοχή ως εξής:

“Στήσαμε τις σκηνές μας βόρεια της κωμόπολης, στη μέση των σκιερών λιβαδιών από

ιτιές, λεύκες και άλλα μεγάλα δέντρα υγρών τόπων. Υπήρχε σ’ αυτό το μέρος μια πηγή με άφθονο νερό με τη γούρνα της”. Η περιγραφή ταιριάζει με τη θέση του “χαβουζιού” και δίνει την εντύπωση “υδροτόπου” στον οποίο αφθονούν υδροχαρή δέντρα και η βλάστηση. Εκεί υπήρχε νερό και τροφή για τα άλογά τους.

Υπάρχει ακόμη μια αναφορά της “Αγροτικής Συντροφιάς” σε επιστολή προς τη “Σημαία” (31/8/1938) στην οποία διευκρινίζει ότι το ελαιουργείο δεν θα εγκατασταθεί στο κέντρο όπως κατήγγειλαν κάποιοι Νησιώτες αλλά “πρόκειται να εγκατασταθεί εις το βόρειον άκρο της πόλεως, εις την οδόν την άγουσαν εις το χωρίον Μαυρομματί, εκτός σχεδίου της πόλεως και επί του πρώην μηχανοστασίου του κ. Αλεξ. Στεφάνου όπου και άφθονα αρτεσιανά υπάρχουν προς χρήσιν του πλυντηρίου μας και εν γένει του ελαιουργείου μας αλλά και άνετος διοχέτευσις των ελαιολιόσμων προς το ρέμα του Μαυρομματίου”. Υποθέτω πως είναι αυτό που γνωρίσαμε τα νεότερα χρόνια ως ελαιουργείο “Πάμισος” και αυτό το απόσπασμα πέραν των άλλων αποτυπώνει την πλούσια υδροφορία της περιοχής και τη λογική λειτουργίας που είναι ίδια με το “χαβούζι” καθώς το ελαιουργείο διαθέτει πλυντήριο του οποίου τα βρώμικα νερά και ο λιόσμος θα οδηγούνταν στο ρέμα και από εκεί στον Πάμισο.

Οι λεπτομέρειες πάντα έχουν τη σημασία τους...

[Το χαβούζι όπως έφτασε στις μέρες μας, διακρίνονται οι θέσεις στις οποίες οι γυναίκες τοποθετούσαν σκαφίδες και ρούχα για πλύσιμο]

Από το πλυντήριο στα σφαγεία του «Χότζα»

Στο κείμενο για το “Χαβούζι” αναφέρθηκαν σε ένα ίδιο “πλυντήριο” στη θέση “Χότζα” (λίγο έξω από την πόλη στο δρόμο προς τη Μπούκα) που ήθελαν οι τοπικοί άρχοντες να στείλουν τους Νησιώτες. Ιχνη αυτής της κατασκευής δεν υπάρχουν σήμερα, καθώς πάνω στα θεμέλια αυτού του πλυντηρίου χτίστηκαν τα δημοτικά σφαγεία το 1952-1953. Μια υπόθεση που αναφέρεται στο άγνωστο κεφάλαιο της τοπικής ιστορίας αυτό της μεταπολεμικής περιόδου. Πολλές φορές το μόνον που τη θυμίζει είναι τα ονόματα κάποιων δημάρχων ή θολές αναφορές σε περιστατικά. Στο Νησί η δημαρχοντία του Σταύρου Τσούση από το 1951 μέχρι το 1959, ήταν περίοδος μεγάλων αλλαγών που επιβλήθηκαν παρά τις αντιδράσεις. Οπαδός του ολοκληρωτισμού στη διεύθυνση των κοινωνικών υποθέσεων διετέλεσε την

εποχή της δικτατορίας του Μεταξά, Νομάρχης στους Νομούς Κοζάνης και Ηρακλείου. Παρ’ όλα αυτά δεν είχε καμία πολιτική εμπλοκή στην κατοχή και τον εμφύλιο. Το 1951 εκλέχτηκε ως “ανεξάρτητος φιλελεύθερος” κόντρα στην επιλογή του κυβερνητικού “Ελληνικού Συνεργισμού”. Και πολιτεύτηκε με απόλυτο τρόπο, σύμφωνα με την ιδεολογία του, κόντρα στην κατάσταση που επικρατούσε στο Νησί, γεγονός που τον έφερνε σταδιακά σε σύγκρουση με όλο και περισσότερους συνεργάτες του.

ΤΑ ΣΦΑΓΕΙΑ ΣΤΟΥ «ΧΟΤΖΑ»

Από τα πρώτα μέτρα που πήρε ήταν η απομάκρυνση του παζαριού από το πάρκο και η μεταφορά στο “Γουρνοπάζαρο” που ήταν τότε έξω από την πόλη. Απαγόρευσε τη σφαγή των ζώων στους δρόμους και κατασκεύασε τα σφα-

γεία στου “Χότζα”. Παράλληλα απαγόρευσε την υπαίθρια πώληση ψαριών ως επικίνδυνη για την υγεία, ενώ απομάκρυνε τους μανάβηδες από τη μικρή πλατεία που την είχαν μετατρέψει σε λαχαναγορά και κατασκεύασε ανθοκήπιο. Και εννοείται ότι εφάρμοσε τα όσα προέβλεπε η νομοθεσία για τη δημοτική φορολογία.

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΚΑΙ ΠΑΥΣΗ

Όλα αυτά σε ελάχιστο χρόνο γεγονός που προκάλεσε αντιδράσεις και διαμαρτυρίες στη Νομαρχία και το υπουργείο Εσωτερικών. Ο Νομάρχης τον έπαυσε για ένα μήνα, ο Τσούσης απείλησε με παραίτηση, κατήγγειλε έμμεσα ότι πρόκειται για πολιτική δίωξη και δημοσιοποίησε τους λόγους της δίωξης. Το “Θάρρος” που φιλοξένησε τις απόψεις του και τον υποστήριξε σθεναρά στην υπόθεση αυτή πολιτικά ήταν τοποθετημένο με τους φιλελεύθερους και το “κέντρο”.

Αρχικά ο Τσούσης δήλωσε: “Εάν πράγματι πολιτικοί λόγοι ώθησαν τον κ. Υπουργόν των Εσωτερικών να διατάξη ανακρίσεις δεν γνωρίζω ακόμη. Θα αναμένω την απόφασιν του κ. Υπουργού και θα επανέλθω. Εκείνο το οποίον, προς το παρόν, δύναμαι να βεβαιώσω είναι, ότι οι παραβάσεις, αι οποίαι μου αποδίδονται, δεν είναι σοβαραί. Διότι η μεταφορά της ιχθυαγοράς επεβάλλετο δια λόγους υγιεινής και πολιτισμού. Δεν γνωρίζω καμία πόλις της Ελλάδος να διεκδική την τιμήν, ότι διαθέτει τας κεντρικάς οδούς προς πώλησιν ιχθύων παραπλεύρως των κόπρων των διερχομένων ζώων.

Όσον αφορά τα σφαγεία είναι γεγονός, ότι τα ζώα εσφάζοντο εντός της πόλεως, προ των οφθαλμών των μικρών παιδιών και των διερχομένων ξένων, πράγμα το οποίον επέβαλλε οπωσδήποτε την κατασκευήν δημοτικών σφαγείων. Τοιαύτα κατασκευάσθησαν κατά τα 2/3 δια των αποδοχών μου ως Δημάρχου, τας οποίας διέθεσα προς τον σκοπόν αυτόν. Τούτο έπαινον θα έπρεπε να επισύρη και πράγματι έπαινον έλαβον επί της προηγουμένης κυβερνήσεως. Παρεπιπτόντως σας αναφέρω ότι μέχρι σήμερον έχω διαθέσει εκ του μισθού μου ως Δημάρχου περί τα 28 εκατομμύρια εις δημοτικά έργα και εις έργα δημοτικής αντιλήψεως. Ως

προς την ζωαγοράν, η οποία αποτελεί το πρώτον θέμα της ανακρίσεως του κ. Επιθεωρητού έχω να τονίσω τούτο: Ευρίσκετο εις την κεντρικήν πλατείαν και έξωθι του Γυμνασίου εις το οποίον φοιτούν μαθηταί και μαθήτριάι. Ευνόητον είναι, ότι επεβάλλετο η απομάκρυνσις εκείθεν της ζωαγοράς.

Οι λοιποί λόγοι είναι εξ ίσου αστήρικτοι και είμαι βέβαιος, ότι οι δημόται μου, οι οποίοι τόσον πανηγυρικός με ετίμησαν, θα έχουσι διαπιστώσει την εργατικότητα και την ανιδιοτέλειαν, η οποία με διέκρινε από τη αναλήψεως των καθηκόντων μου” (“Θάρρος” 16/6/1953).

ΚΑΙ ΝΕΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Δύο ημέρες αργότερα δημοσιοποιείται απάντηση στο Νομάρχη και τον Επιθεωρητή στην οποία ο Τσούσης αναφέρει: “Με όλον τον σεβασμόν και την εκτίμησιν, την οποίαν τρέφω προς τον Νομάρχην κ. Αρώνην δια την μεγάλην του μόρφωσιν και τας διοικητικάς του ικανότητας, ας μου επιτρέψη να διαφωνήσω επί των εξής ζητημάτων, Ουδεμία ενέργειά μου υπήρξε αυθαίρετος. Όλαι αι ενέργειάι μου είναι σύμφωνοι με το πνεύμα και το γράμμα του Νόμου και αναλυτικώς βάσει των δηλώσεών του επεξηγώ:

1) Η ζωαγορά, δια την οποία έγινε τόσος θόρυβος, μετεφέρθη κατόπιν διαταγής της Νομαρχίας. Αρα ουδεμία παράβασις εγένετο.

2) Η Λαχαναγορά δεν είχε ωρισμένην θέσιν. Η κάτω πλατεία είχε καταληφθεί αυθαιρέτως παρά οπωροπωλών, ενώ ήτο προωρισμένη δι’ ανθόκηπον. Την έκαμα ανθόκηπον σύμφωνα με μελέτην της Μηχανικής υπηρεσίας και φυσικά απεμάκρυνα τους αυθαιρέτως καταλαβόντας ταύτην. Συνεπώς δεν υπάρχει παράβασις διότι δεν ήτο ανεγνωρισμένη ως Λαχαναγορά. Απόφασις του Δημοτικού Συμβουλίου ήτο περιττή αφ’ ου επρόκειτο περί επανορθώσεως αυθαιρέτως καταληφθείσης πλατείας. Αρα η ενέργειά μου ήτο νόμιμος.

3) Τα Σφαγεία εγένοντο κατόπιν αποφάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου και εγκρίσεως της Νομαρχίας εις δύο οικονομικά έτη. Η επιπλέον δαπάνη κατεβλήθη παρ’ εμού. Που ευρίσκεται το παράνομον αφού ο Νόμος μου επιτρέπει να

κάμω έργα χωρίς μελέτην εντός ορισμένου ποσού; Εζήτησα μόνον οδηγίας της κτηνιατρικής υπηρεσίας αι οποία μου παρεσχέθησαν πολλάκις και με λεπτομερείας.

Ασφαλώς θα εζήτηουν και τεχνικήν μελέτην αν ο Νόμος το απήτει και προ παντός αν ήσαν απαραίτητα, διότι επρόκειτο περί διαρρυθμίσεως των παλαιών Τουρκικών πλυντηρίων επί των θεμελίων των οποίων έκαμα τα Σφαγεία.

Συμπέρασμα: Είχον απόφασιν του Δημοτικού Συμβουλίου, είχον εγκρίσεις της Νομαρχίας, κατέβαλον την επιπλέον δαπάνην και έκαμα τα Σφαγεία και απήλλαξα την πόλιν από το αίσχος αυτό της σφαγής των ζώων εντός της αυλής. Που είναι το αδίκημά μου;

4) Οσον αφορά την φορολογίαν της γεωργικής παραγωγής. Ο Δήμαρχος δεν επιβάλλει φορολογίας. Ο Δήμαρχος είναι μέλος της επιτροπής και αποτελεί μειοψηφίαν τρόπον τινά και η γνώμη πνίγεται μέσα εις την πλειοψηφίαν της επιτροπής. Αλλά και εκτός τούτου ουδεμίαν φορολογίαν, τονίζω ουδεμίαν φορολογίαν επέβαλον επί της πατάτας. Την μόνην φορολογίαν εις την οποίαν μετέσχον ως Δήμαρχος και μέλος είναι της ορύζης και ελαίου με τα γνωστά αποτελέσματα ώστε από 1084 εγγραφέντων εις τον κατάλογον μόνον περί τους 30 να υποβάλουν ένστασιν. Βεβαίως τα λάθη ανθρώπινα. Ενεκα τούτου ο νόμος προέβλεψεν ένδικα μέσα διότι υπελόγησεν επί της ανθρωπίνης αδυναμίας να προβλέπη και να γνωρίζη τα πάντα. Αρα αν υπάρχουν ευθύνη έπρεπε να ζητηθούν από την επιτροπήν και όχι μόνον από τον Δήμαρχον. Καταλήγω εις το συμπέρασμα ότι τον μοναδικόν φορολογικόν κατάλογον των γεωργικών προϊόντων ο ποίος συνετάγη επί των ημερών μου, τον συνέταξα μετά των άλλων μελών της επιτροπής μετά προσοχής. Τα παράπονα των φορολογουμένων δεν μπορούν να λείψουν.

5) Την φορολογίαν ή μάλλον το τέλος πεζοδρομίου επέβαλε πάλιν η αρμοδία επιτροπή εις την οποίων εγώ ήμην μέλος. Πάντως είμαι ο εισηγητής της επιβολής τέλους "επί πάντων των οπωσδήποτε ποιουμένων χρήσιν πεζο-

δρομίων, οδών, πλατειών κλπ." διότι ο Νόμος και η επεξηγηματική εγκύκλιος το καθορίζει σαφώς. Αλλως τε έχω υποβάλλει ερώτημα εις το υπουργείον και αν έμενον ως Δήμαρχος, θα προσέφευγον εις το Συμβούλιον Επικρατείας κατόπιν βεβαίως εγκρίσεως του κ. Νομάρχου, το οποίον θα απεφαινετο τελικώς επί των απόψεών μου. Εις τον κατάλογον πεζοδρομίων ενεγράφησαν μόνον 280 υπόχρεοι, συνεπώς η φορολογία δεν υπήρξε καθολική.

Υποβάλλω το ερώτημα με όλον τον σεβασμόν προς τον κ. Νομάρχην. Διατί να είμαι υπεύθυνος εγώ αφού αποτελώ μειοψηφίαν εις την επιτροπήν εξακριβώσεως συντάξεως φορολογικών καταλόγων; Δεν νομίζετε ότι μένει κάτι κενόν;" ("Θάρρος" 18/6/1953).

ΑΝΤΟΔΗΜΟΦΙΛΕΙΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

Η δημόσια διαμάχη κράτησε καιρό και ο υπουργός Εσωτερικών άφησε το χρόνο να περάσει χωρίς να εξετάσει την υπόθεση κάτω από την πίεση που ασκήθηκε, έτσι ώστε μετά την παρέλευση μηνός ο Τσούσης επανήλθε στη θέση του κάνοντας παράλληλα προσφυγή στο Συμβούλιο Επικρατείας. Οπως φαίνεται από τα κείμενα ο Σταύρος Τσούσης αξιοποιούσε από τη μια πλευρά τα περιθώρια του δημοκρακεντρικού συστήματος και έπαιρνε μόνος του αποφάσεις χωρίς προσφυγή στο δημοτικό συμβούλιο. Και από την άλλη γνωρίζοντας το νόμο και με την τεχνική του μόρφωση (αξιωματικός του Μηχανικού) υλοποιούσε πρωτοβουλίες αγνοώντας αυτό που ονομάζουμε "πολιτικό κόστος". Ολοι τον θυμούνται βλοσυρό και αυστηρό να κυκλοφορεί στην πόλη και να μοιράζει... παρατηρήσεις αλλά και πρόστιμα σε παραβάσεις, ορισμένες αφηγήσεις κινούνται στο όριο του μύθου και της πραγματικότητας όπως αυτό με τα άλογα και τα γαϊδούρια που έκαναν... πιάτσα στην πλατεία και το πάρκο, τα οποία έλυne και... αμόλαγε με αποτέλεσμα να τα ψάχνουν τα... αφεντικά τους.

[Τα σφαγεία στου Χότζα, φωτογραφία του Προκόπη Μαρκόπουλου από τον «Πάμισο»]

Φωτιές και... κλεφτοκοτάδες

Ο Αγιάννης στη Μεσσήνη όπως φαινόταν από το σιδηροδρομικό σταθμό τη δεκαετία του 1950. Γιορτή τ' Αγιαννίου σήμερα και θυμήθηκα ένα κείμενο για ένα ξεχασμένο έθιμο της παραμονής που έγραψα και δημοσιεύτηκε στον "Πάμισο". Σκέφθηκα λοιπόν ότι θα ήταν χρήσιμο να αναρτηθεί, με λίγες προσθήκες και τροποποιήσεις με πρόσθετα στοιχεία. Φωτιά, κλεφτοκοτάδες και γλέντι μέχρι τη δεκαετία του 1960.

Οι φωτιές, οι χοροί και το γλέντι γύρω από αυτές συναντιούνται πολύ συχνά στη λαϊκή παράδοση και σε διαφορετικές γιορτές. Η παράδοση αυτή σε κάποιες περιπτώσεις συνεχίζονται ακόμη (αποκριές, Κλείδωνας), ενώ σε άλλες περιπτώσεις έχει ήδη ξεχαστεί. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκει ένα έθιμο που χρειάζεται μεγαλύτερη διερεύνηση και ήταν από τα πλέον χαρακτηριστικά στη Μεσσήνη. Ήταν το έθιμο τη φωτιάς που άναβαν την παραμονή των

γιορτών στην πλατεία των εκκλησιών που γιόρταζαν, με μεγάλους κορμούς δέντρων όπως και τις αποκριές. Σε αυτές τις φωτιές ψήνονταν κότες που... έκλεβαν οι επιτήδειοι από τα κοτέτσια, τις οποίες πολλές φορές απολάμβαναν τα... θύματα της κλοπής χωρίς να το γνωρίζουν. Και βέβαια σπνόνταν γλέντι τρικούβερτο γύρω από αυτές με χορούς και τραγούδια. Μια νύξη για το έθιμο κάνει ο Θεόδωρος Μιχ. Τσερπές που γράφει: "Άλλο έθιμο ήταν προπαντός οι φωτιές στις αυλές των εκκλησιών στη γιορτή του αγίου τους με έρανο ή κλεψιές ξύλων υπό των νεαρών, από τα γειτονικά σπίτια κλπ. Εκεί κρατούσε χορός υπαίθριος όλη τη νύχτα".

ΣΤΟΝ ΑΓΙΑΝΝΗ ΤΟ 1949

Η παλαιότητα του εθίμου και η ακρίβεια σχετικά με αυτό, παρουσιάζεται από τον Πότη Λουκάκο το 1949 ο οποίος μιλάει για παλιά εθιμοτυπία "που μας την άφησαν οι πατεράδες μας και οι παππούληδες μας". Περιγράφει τι

ακριβώς γίνεται στην εκκλησία την παραμονή υμνώντας το Μητροπολίτη Μεσσηνίας Χρυσόστομο (Δασκαλάκη) για την ολοκλήρωση της εκκλησίας, με το πομπώδες ύφος που διέκρινε τα γραπτά του. Μιλάει τον τρόπο που... εξασφαλίζονταν οι κότες και τους πρωταγωνιστές του εθίμου στον Αγιάννη: “Να λοιπόν πάλι. Ξανάφτασε και φέτος τ' Αγιαννιού. Ξεχωριστή αυτή η γιορτή για τους Νησιώτες, δεν είναι σαν τις άλλες, καλοί είναι όλοι οι άγιοι του εορτολογίου μα... ο Αγιάννης και ο Αϊ Δημήτρης είναι οι φύλακες, οι υποστηρικτές και οι προστάτες των Νησιωτών, για τούτο σε κάθε δύσκολο που παρουσιάζεται σε μας σε τούτες μάλιστα τις δύσκολες και θλιβερές μέρες της φουρτουνιασμένης ζωής που περνάμε, είναι οι άγιοι αυτοί το βάλαμο και η ανακούφισις που χύνεται στις ψυχές μας.

Μα ο Αϊ Γιάννης, ο Μητροπολιτικός μας άγιος γιορτάζεται με κάποιο ξεχωριστό τρόπο, με κάποια παλνά εθιμοτυπία που μας την άφησαν οι πατεράδες μας και οι παππούληδες μας. Γιορτάζεται με φωτιές και με θυσίες... πουλερικών. Αφθονες κότες ρίπτονται και ψήνονται στη μεγάλη φωτιά τ' Αγιαννιού οι οποίες δεν προσφέρονται από τους ιδιοκτήτες των κοτετσιών – να εδώ είναι το μυστικό – αλλά αρπάζονται κρυφά από ειδικούς και πεπειραμένους κοτάδες – έτσι για το καλό – χωρίς ο ιδιοκτήτης των να μπορέσει την άλλη μέρα να διαμαρτυρηθεί γιατί έτσι τόχει το έθιμο. Φέτος δε που ο ήλιος του καινούργιου χρόνου ανέτειλε πίο ζοφερός και πίο ακτινοβόλος σε προβλέψεις πως η φετινή χρονιά δεν θάναί σάπια σαν κι αυτή τη δίσεκτη που μας πέρασε αλλά γεμάτη καλές ελπίδες. Η γιορτή αυτή θα ξεπεράσει κάθε προηγούμενο. Και να λοιπόν η παραμονή τ' Αγιαννιού ξεφουντώνει στο Νησί και φωτίζει με τη λάμψη της και τη χαρά της όλους εμάς που ζούμε στο Νησί. Η εκκλησία μας φέτος, η μέχρι προχθές γκρεμισμένη δεν είναι όπως πέρυσι ένα άνοστο θρησκευτικό καταφύγιο των πιστών, είναι μια εκκλησία σύγχρονη, μια εκκλησία που λάμπει από διακοσμήσεις, μια μεγάλη τέλος Μητρόπολις που είναι κι αυτή στην πρώτη σειρά των άλλων Μητροπολιτικών εκκλησιών των μεγαλουπόλεων. Εκουράσθη

πράγματι ο Δεσπότης μας για να τοποθετήσει το μεγάλο αυτό θρησκευτικό αριστούργημα πάνω στα παλπά ερείπια της από πολλά χρόνια γκρεμισμένης εκκλησίας μας, και για το σκοπό αυτό edιάλεξε ο γίγας αυτός αρχηγός της εκκλησίας του Νομού μας τους βοηθούς που του έκαναν για τούτο, τους σημερινούς επιτρόπους κ. κ. Γ. Χαρίτον, Βασ. Δημητρόπουλον, Αντ. Σακελλαρόπουλον, Θεοδ. Πανόπουλον και Φωτ. Παπαδόπουλον με συμμετοχήν πάντοτε του σεβασμίου ιερέως της εκκλησίας παπά Κώστα, μπόρεσαν και παρουσίασαν το καινούργιο αυτό εκκλησιαστικό θαύμα, το θρησκευτικόν τούτο οικοδόμημα που συμβολίζει την ανθρωπινήν θέλπισιν.

Αρχίζει λοιπόν την παραμονήν τ' Αγιαννιού η εκκλησία αυτή και παίρνει μια ασυνήθη γιορταστικήν όψιν σε κίνησιν, το δε βράδι είναι ένα ωραιότατον όραμα στα μάτια του προσκυνητή. Απειρα ηλεκτρικά λαμπρόνια μέσα και έξω της εκκλησίας ένα υπέροχο λαμπερό σερρέωμα, έναν αστραποβολούντα από φως ουρανόν, μια πραγματική κατοικία του Θεού.

Και τρέχουν τα κορίτσια και οι νιοί να στολίζουν την σεπτήν εικόνα του Αγίου, προσπαθούν όλοι τους να βάλουν έστω κι ένα τριαντάφυλλο πάνω στην εικόνα γιατί αυτό εκτός από το κερύ τους είναι το τάμα τους για να παντρευτούν τη φετινή χρονιά και εκλιπαρούν τον άγιο να τους λυπηθεί και να τους χαρίσει τη χαρά αυτή που είναι η μοναδική τους απαίτησις, φέτος δε τα τάματα αυτά είναι πολύ περισσότερα γιατί αποφάσισαν τέλος επιμόνως να ζητήσουν τη χάρη αυτή από τον άγιο και κάτι αμφοτέρων των φύλων Νησιώτες που μέχρι προχθές εθεωρούσαν τον εαυτόν τους νέον αλλά κυτάχτηκαν την πρωτοχρονιά στον καθρέπτην και είδαν την τραγικήν πραγματικότητα. Είδαν δηλαδή ότι τα χρόνια στο πέρασμά τους άφησαν επάνω στο πρόσωπό τους άσβυστα τα σημάδια της διάβασής τους και σκόρπισαν συγχρόνως όλους τους ποικιλώνυμους θαυμαστές και θαυμάστριές τους, και φέτος δεν περιμένουν πια το βασιλόπουλο η τη βασιλοπούλα του παραμυθιού να γεννηθεί για να γίνη σύντροφός τους. Και μη νομίζεται ότι είναι λίγοι αυτοί οι υποψήφιοι που γράφω, ως επί το πλείστον και παραδόξως

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

πλεονάζουν τα γεροντοπαλλάκαρα. Μέσα όμως στην ηλεκτρισμένη αυτήν ατμόσφαιρα των ετοιμασιών για τη γιορτή βλέπει κανείς και κάτι άλλο που του κάνει εντύπωση.

Είναι τα λογής λογής δίτροχα που κουβαλούν και σωρώνουν στη μεγάλη διπλανή αυλή της εκκλησίας τεράστιους κορμούς δέντρων για να παρουσιάσουν έναν τεράστιον από ξύλα όγκον. Είναι η φωτιά που θ' αναφτή το σουρούπωμα – η φωτιά τ' Αγιαννιού – όπως την λέμε εμείς, γιατί έτσι την θέλει ο άγιος την φωτιά του. Είναι και αυτή μια ιδιοτροπία του που οι πιστοί την πραγματοποιούν. Και στις 7 η ώρα το βράδυ σαν η νύχτα σκεπάση με το σκοτεινό πέπλο της την πόλη, ο μπάρμπα Σίμος – γιατί αυτός πάντα δίνει το σύνθημα, ρίχνει το πετρέλαιο στο σωρό και βάζει φωτιά. Ε λοιπόν ωραιότερο νυκτερινό θέαμα δεν υπάρχει απ' αυτό που αντικρύζει κανείς. Αυτομάτως από τον ξύλινο αυτόν σωρό ξεπηδούν τεράστιες πύρινες γλώσσες που γλύφουν το στερέωμα λες και προσπαθούν να φτάσουν το θρονί του αγίου, και μαζί με τις φλόγες φουντώνει κι η χαρά του κόσμου που μικρομέγαλοι παρακολουθούν, κι αρχίζει το γλέντι γύρω απ' τη φωτιά, κι' απαραίτητα θα χορεύουνε πρώτα οι υποψήφιοι που αναφέρω πιο πάνω για να ολοκληρωθή το τάμα τους. Εκεί βλέπει κανείς λεβεντιές και τσαλίμια, και όλοι τους συναγωνίζονται αρσενικοί και θηλυκοί ποιός θα ξεπεράσει τον άλλον σε λεβεντιά και τσακίσματα, εκεί πρωτοβλέπονται, εκεί τα πρόσωπά τους φουντώνουν και φωτίζονται από τους πύρινους δαυλούς της φωτιάς, εκεί ξεπροβάλει το πρώτο χαμόγελο αρωματισμένο με τη μυρουδιά των πουλερικών που γύρω, γύρω στις θράκες ψήνονονται, και σαν φωτίση ο Θεός την ημέρα, στο πόδι η γριά Νικολού, η συμπεθέρα, βροντάει το σπίτι του υποψήφιου ή της υποψήφιας. Κι έτσι ολοκληρούται το τάμα, κι έτσι ο άγιος γίνεται ίνδαλμα και προστάτης των ζευγαριών που ενούνται με τις ευλογίες της εκκλησίας.

Και τώρα απ' όλα αυτά που γράφω σεις που το διαβάσετε και ζήτε έξω λίγο απ' το Νησί, εάν είσθε ανύπαντροι, δεν θα επιθυμούσατε να είσθε εδώ να τάξετε και εσείς στον άγιο να χορέψετε στη φωτιά του και να εκπληρωθή η

επιθυμία σας που ασφαλώς θα έχετε; Να λοιπόν πως αρχίζει και πως τελειώνει η ωραία θρησκευτική γιορτή τ' Αγιαννιού στο Νησί που όσοι την ζήσουν θα τους μείνει αξέχαστη”.

ΣΤΟΥΣ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΕΣ

Μετά από λίγες ημέρες ακολουθεί άλλη ανταπόκριση στην ίδια εφημερίδα, μάλλον από άλλον ανταποκριτή που υπογράφει ως “Φώντας” και αναφέρεται στην τέλεση του εθίμου στην εκκλησία των Τριών Ιεραρχών, ο οποίος σπεύδει να δηλώσει ότι τα πουλερικά που ψήνονται είναι προσφορές γειτόνων. Και εδώ διασώζονται ονόματα σχετικά με το έθιμο: “Το απόγευμα της παραμονής, κατά το παλαιό έθιμο, στον αυλόγυρο της εκκλησίας οι ενορίτες φρόντισαν να γίνη η συνηθισμένη φωτιά. Είχαν σωρωθεί μεγάλα κομμάτια ξύλα σε σχήμα κώνου, πάντοτε υπό τις οδηγίες του ερασιτέχνου σε κάθε καλή κίνηση της εκκλησίας μας, επιτρόπου Μπαρμπαλέξη, αξίου διαδόχου του μακαρίτου Σπήλιου Ποτηροπούλου. Δεξί χέρι στη μεγαλοπρεπή εμφάνιση της φωτιάς και τον εξωτερικό στολισμό, είναι ο ευφυής ενορίτη και ρέκτης σ' αυτές τις δουλειές κ. Γκουζούνης Γεώργιος (Βελέντζας). Ο Μπαρμπαλέξης δίδει το σύνθημα και ο Γιώργος βάζει φωτιά. Η λαμπάδα σαν γλώσσα πύρινη σιγά, σιγά γλύφει τα ξερά κλαδιά και οι φλόγες ένοιωθαν τη χαρά της μεγάλης γιορτής. Εφθάναν μεσουράνα, ήθελαν να φθάσουν στη δόξα των μεγάλων διδασκάλων της λατρείας μας, να γίνουν αίνοι, προσευχές και θυμίαμα για το μεγάλο λυτρωτή μας που οι αστέρες της τρισηλίου θεότητας τον παραστέκουν ευλαβικά. Γύρω από τη φωτιά έγιναν χοροί από νιούς και νιές, καθένας έλεγε το τραγούδι του, οι άλλοι ακολουθούσαν και τους εύχονταν του χρόνου διπλοί και ευτυχισμένοι. Πρόχειρη ψοσταριά γύρω, γύρω από κότες και κοτόπουλα, δωρεές από τους γειτόνους, σκόρπιζαν την ευχάριστη κνίσσα τους, έδιναν μεγαλύτερο τόνο στη διασκέδαση”.

ΚΑΤΙ ΑΛΛΑΖΕΙ ΤΟ 1952

Μετά από 3 χρόνια και πάλι ο Πότης Λουκάκος στέλνει ανταπόκριση στην οποία όμως φαίνεται πως κάτι αλλάζει καθώς μεταξύ σο-

βαρού και αστείου διατείνεται ότι ο Μητροπολίτης επιτρέπει το ψήσιμο πουλερικών μόνον εν γνώσει του κατόχου των: “Ξανάφτασε πάλι τ Αγιαννιού. Είναι η γιορτή του Πολιούχου του Νησιού. Είναι ο Αγιάνης ο πιο αγαπημένος των συμπολιτών μου Αγίος. Είναι ο θαυματουργός και προστάτης των Νησιωτών. Γιαυτό και εμείς εδώ ανυπόμονα περιμένουμε νάρθη η ημέρα της μνήμης του. Γιατί ξέρετε πως δεν τον γιορτάζουμε απλά με μόνο το κερί μας ως τάμα, αλλά με μια θεόρατη φωτιά που ανάβεται την παραμονή αρωματισμένη με τσίκνα πουλερικών που άφθονα ψήνονται στους θαμώνες της φωτιάς του. Είναι βλέπετε κι αυτό μια ιδιοτροπία του Αγίου που οι Νησιώτες σπεύδουν να την εκπληρώσουν. Γι αυτό και τα βράδια της παραμονής βάρδιες-βάρδιες όλη τη νύχτα τα κοτέσια φυλάσσονται από τους κατόχους των. Μα φέτος ο Σεβασμιότατος, όπως μούλεγε, επειδή ορισμένη κάνουν κατάχρηση του εθίμου σε απαγωγές πουλερικών, πρόκειται ν απαγορεύσει δι’ εξορκισμού πράξεις τέτοιες, επιτρεπόμενου μόνον του ψοίσματος στη φωτιά του Αγίου πουλερικών της απολύτου κατοχής και κυριότητα του κατόχου των.

Και να λοιπόν η παραμονή του Αγίου ξεφουντώνει στο Νησί κι η πόλις λαμβάνει αλλοιώτικη μεγαλοπρεπή όψη. Και σαν τ’ απόγευμα χτυπήσουν οι καμπάνες της Μητροπόλεως μας που φέρει το όνομα του Αγίου, χιλιάδες μικρομέγαλων προσκυνητών μπαινοβγαίνουν στην εκκλησία για να προσκυνήσουν τη χρυσοσολισμένη εικόνα και ν ανάψουν το τάμα τους και να ζητήσουν από τον προστάτη της πόλεως Αγιο την εκπλήρωση της επιθυμίας τους. Φέτος δε εξαιρετικών χάρις στις προσπάθειες του Δεσπότη μας εις τον οποίον οφείλεται και το θρησκευτικό αυτό αριστούργημα, η πολυτελής δηλαδή της εκκλησίας εμφάνισης και ο οποίος θα χοροστατήση τόσο στον μεγάλο εσπερινόν όσον και στην θείαν λειτουργίαν, αλλά και στους ακούραστους επιτρόπους της εκκλησίας κ. κ. Β. Δημητρόπουλον, Φώτην Παπαδόπουλον, Ντίνον Θεοδωρόπουλον και Ιωάννην Κωνσταντόπουλον η γιορτή θα ξεπεράσει σε μεγαλοπρέπεια κάθε άλλη χρονιά. Ημέρες ολόκληρες κουράζονται οι φιλοπρόδοι Νησιώτες μαζί με

τον σεβάσιμον ιερέαν κ. Κ. Ντούλην και τον καλλίφωνον ψάλτην κ. Λεβέντην για να παρουσιάσουν κάτι που θα μείνη αλψμόνητον. Απειρα ηλεκτρικά λαμπιόνια και ηλεκτρικοί σωλήνες έχουν τοποθετηθή μέσα και έξω της εκκλησίας δίνοντας το φόντο αλψθινού φωταγωγημένου αριστουργήματος.

Και σα η νύχτα με το πικτό σκοτάδι αγκαλιάση την πόλι ο γέρο-Σίμος χρόνια τώρα αναφτής της φωτιάς, φορώντας τον κυανούν μπερέν του – σύμβολον της αγαθότητάς του – ραντίζει με άφθονο πετρέλαιο τους σωρούς των ξύλων που έχουν σωρευθεί στη μεγάλη της εκκλησίας αυλή και βάζη το σπίρτο κρατώντας το πρώτο κοτόπουλο, υπόπτου εννοείται προελεύσεως, το οποίον και ψήνη σαν οι πύρινες φλόγες αρχίσουν και μεταβάλουν τους κορμούς σε θράκες κι αμέσως αρχίζουν οι άλλοι και φουντώνει ο χορός και το γλέντι γύρω από τη φωτιά ως το πρωί. Να λοιπόν πως αρχίζει και πως τελειώνει η γιορτή τ Αγιαννιού που όσο βρεθούν σ αυτή θα τους μείνει για πάντα αξέχαστη.

ΖΗΤΑ ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ

Στο ίδιο φύλλο της εφημερίδας όμως δημοσιεύεται άλλο κείμενο με υπογραφή “Ενας Νησιώτης” και ως “ιδιαιτέρη ανταπόκριση” με το οποίο ζητείται “να εκλείψει η ασχήμια”, καλούνται τα όργανα της τάξης να... αγρυπνούν και αν χρειαστεί να καταργηθεί ακόμη και αυτό το έθιμο που είναι διαβρωτικό για την κοινωνία: “Ο άνθρωπος που γράφει τις γραμμές αυτές αγαπά τον τόπον του όσο τουλάχιστον και το σπίτι του. Το ίδιο αγαπά και σέβεται τας παραδόσεις του τόπου αυτού, όταν μάλιστα αυτές είναι εορταστικές και χαρμόσυνες. Θέλει να γιορτάζουν οι συμπατριώτες του και νοιώθει άμετρη χαρά όταν βλέπη να συνεχίζονται ωραία έθιμα που βοηθούν την κοινωνική αποστολήν του ανθρώπου και δίνουν την ευκαιρίαν της συσφίξεως των σχέσεων των ατόμων.

Αυτές οι γραμμές ήτο αναγκαίον να προταχθούν. Πρέπει να εξηγούμεθα δια να μη παρεξηγούμεθα.

Αλλά ιδού περί τίνος πρόκειται.

Εθιμο παλπό στο Νησί είναι τ άναμμα της φωτιάς τ Αη Γιαννιού. Την παραμονή της γιορ-

τής συγκεντρώνουν ξύλα στον ευρύ χώρο του προαυλίου της εκκλησίας. Και το βράδυ ανάβουν μια μεγάλη φωτιά πριν ακόμη τελειώσει ο εσπερινός και πολλές φορές πριν αρχίσει.

Η φωτιά αυτή καθ' εαυτήν, χωρίς να προξενή κακό, προσθέτει ένα στοιχείο γραφικότητας στην όλη εορτή. Γίνεται εκεί ένα κακό υπό τους οφθαλμούς μάλιστα όλης της κοινωνίας και των αρχών.

Δηλαδή επιτίδειοι νεαροί αλλά και ώριμοι άνδρες επιδίδονται και συναγωνίζονται μάλιστα στο να αρπάζουν κότες απ' τα κοτέτσια των γειτονικών σπιτιών αλλά και των απομακρυσμένων, τις οποίες ψήνουν στη θράκα της μεγάλης φωτιάς και ύστερα τη συνοδεία ξανθής ρετσίνας επιδίδονται εις ευωχίαν η οποία διαρκεί όσο τουλάχιστον και η φωτιά.

Ετσι δημιουργείται μια "κλεφτοκοτάδικη" παράδοση και μαζί μια τάξις ανθρώπων νέων συνθήτως που τα τελευταία χρόνια τροφοδότησε αρκετά το στρατόπεδο των εγκληματιών, οι "κλεφτοκοτάδες".

Τα ευφάνταστα παιδιά του αγρού που παρακολουθούν το έθιμο αυτό νομίζει κανείς πως ονειρεύονται. Πως θα μπορέσουν κι αυτοί να κάμουν το ίδιο που κάνουν οι πεπειραμένοι "κλεφτοκοτάδες" σκέπτονται. Και στοιχηματίζω ότι πολλές νύχτες χάνουν τον ύπνο τους με το να καταστρώνουν σχέδια για του χρόνου ή και για γρηγορότερα αν δοθή η ευκαιρία (Συνεννοούμεθα...).

Το κακό δεν είναι αθεράπευτο. Και το έθιμο μπορεί να διατηρηθή και η ασχήμια να λείψει. Και πρέπει να λήψει η ασχήμια. Με κάθε τρόπο τα όργανα της τάξεως πρέπει να αποτρέψουν το κακό.

Αλλά αν είναι τούτο αδύνατο τότε δεν διστάζω να είπω ότι είναι προτιμότερο να εκλείψει το έθιμο, που δεν λέει και πολλά πράγματα από λαογραφικής απόψεως, και μαζί μ αυτά και η ασχήμια. Ας μην νομισθί ότι υπολογίζω την υλικήν ζημίαν που γίνεται. Οχι, υπολογίζω την ηθικήν. Και είναι ντροπή σε μια πόλι με

τόσο αυστηρές ηθικές αρχές να γίνεται ένα τέτοιο κακό. Και μάλιστα επισήμως.

Πρέπει να λείψει η ασχήμια. Οι αρμόδιοι έχουν το λόγο".

ΤΟ ΤΕΛΟΣ

Φαίνεται όμως ότι οι πίεςεις δεν έπασαν και... πολύ τόπο καθώς το έθιμο εμφανίζεται και πάλι στις εφημερίδες το 1959 και μάλιστα με πανομοιότυπο κείμενο του Πότη Λουκάκου στο "Θάρρος" την παραμονή τ' Αγιαννιού. Το τέλος του εθίμου πρέπει να ήρθε κάποια χρόνια αργότερα, όχι τόσο γιατί υπήρχαν τοπικοί παράγοντες που αντιδρούσαν και πίεζαν για παρέμβαση του Μητροπολίτη, όσο και γιατί η ζωή και οι συνθήκες άλλαξαν ριζικά. Δεν "χάθηκε" μόνο το έθιμο αλλά και τα... κοτέτσια, η αγροτική κοινωνία και κάποια από τα αρχέγονα έθιμά της σαρώθηκαν στο πέρασμα του χρόνου και έμειναν μακρινή ανάμνηση για κάποιους που τα πρόλαβαν έστω και στη δύση τους...

Ένα δημοσίευμα σε περιοδικό της δεκαετίας του 1960 που αναφέρεται στα έθιμα της Μεσσηνίας και υπάρχει στο αρχείο Φερέτου χωρίς χρονολόγηση και υπογραφή (αν και το περιεχόμενο... προδίδει χείρα Λουκάκου), συνοψίζει το έθιμο ως εξής: "Ένα παλιό Νησιώτικο έθιμο που πολύ εντυπωσιάζει, είναι η "Μεγάλη φωτιά τ' Αγιαννιού". Ανάβεται την παραμονή της εορτής του Αγίου Ιωάννου στην πλατωσιά της ομώνυμης εκκλησίας, μετά την τέλεση του Εσπερινού. Πάνω στη θράκα της ψήνονται πουλερικά, κατά κανόνα απαράβατο ύποπτης προελεύσεως. Γύρω απ' αυτήν στήνουν χορό νέοι και νεάνιδες. Σε κάθε χορό συρτό ή τσάμικο, υπό τους ήχους της πίπιζας και του νταουλιού ή γύφτικου κλαρίνου, προσφέρεται στους χορευτές μεζές και κρασί. Ετσι εν μέσω της τσίγκνας των ψηνομένων πουλερικών και αδιαπτώτου κεφιού, ο χορός συνεχίζεται μέχρι των πρωινών ωρών. Και όχι λίγες φορές τελειώνει με τον χορό του Ησαΐα και αποκατάσταση ανυπάντρων".

Όταν φύτεψαν τη Μπούκα

Από τα πλέον χαρακτηριστικά σημεία της Μπούκας στο Νησί είναι και το μεγάλο άλσος με δέντρα μέσα στο οποίο βρίσκεται ο Άγιος Κωνσταντίνος. Πρόκειται για ένα άλσος που φυτεύτηκε το 1951 με προσωπική προσπάθεια του Δασονόμου Περικλή Παναγόπουλου και των συνεργατών του, με αποτέλεσμα να αλλάξει την όψη της παραλίας. Μέρος της προσπάθειας διασώζεται μέχρι σήμερα και προσφέρει χρώμα και σκιά στην εξαιρετική αυτή παραλία. Σημαντικές πληροφορίες για το άλσος αλλά και την κοινωνική ζωή στην περιοχή, δίνει μια ανταπόκριση του Πότη Λουκάκο στο “Θάρρος” με ημερομηνία 25 Μαΐου 1952. Την παρουσιάζω ως έχει και στο τέλος θα γίνει και ο σχολιασμός:

“Στη φαρδιά δημοσιά του Νησιού στο νοτιά της πόλεως κυλούσε την προχθεσινή Τετάρτη

του Αϊ Κωνσταντίνου το λεωφορείο της συγγκοινωνίας μεταφέροντας συνεχώς τους προσκυνητές στο ομώνυμο γραφικό εκκλησιάκι της Μπούκας που ξαναχτισμένο τώρα στο λαιμό της θάλασσας από το γκρέμισμα των κατακτητών, πανηγύριζε. Γιορτάζουν τη μέρα εκείνη τα Νησιώτικα σωματεία Εμπορικός Σύλλογος, Φιλαρμονικής και Ξυλουργών. Τέσσερα χιλιόμετρα απέχουν οι λουρίδες αυτές του δρόμου απ’ το Νησί. Είναι το μοναδικό Νησιώτικο ακρογιάλι όπου οι Νησιώτες τις καυτερές μέρες δροσίζονται αφ’ ενός και αφ’ ετέρου ανανεώνουν τον οργανισμόν τους με το υγιεινό και απαραίτητο της θάλασσας ιώδιο. Είναι η πλαζ του Νησιού.

*

Και βλέπει κανείς από τις αρχές του Ιουνίου λογής λογής ρυθμού καλύβες αναλόγως της

ΤΟ ΝΗΣΙ (ΜΕΣΣΗΝΗ) ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

αρχιτεκτονικής αντιλήψεως των κατασκευαστών τους, άπειρες χορταρένιες καλύβες μέσα στις οποίες παραθερίζουν οι Νησιώτικες οικογένειες. Και έτσι το καλοκαίρι κει πέρα γίνεται καινούργια Νησιώτικη παραλιακή συνοικία, με κέντρα, με κίνηση.

*

Τα καλοκαιρινά βράδια εκτός από τους μονίμους εκεί εγκατεστημένους κουβαλιέται όλο σχεδόν το Νησί. Τι ήταν πρώτα η θαυμάσια αυτή παραλιακή ακτή του Νησιού; Μια σπάνια αμμουδιά, μια αμμουδιά σκέπη, χωρίς φύλλο δένδρου, που αν δεν την πλαισιώνε το φόντο της θάλασσας θα παρουσίαζε ένα ατελείωτο κομμάτι Σαχάρας. Τι είναι όμως τώρα; Το αντίθετο απ' ό, τι ήταν πρώτα. Ένα ξωτικό, ένα παραμυθένιο άλσος, μια απέραντη παραλιακή δενδροστοιχία με έξη χιλιάδες φρεσκοφυτευμένα δενδρύλια, μια ακρογιαλιά που σε λίγα χρόνια θάναι κάτι το μαγευτικό, κάτι το πρωτότυπο, κάτι που αλλού δεν θα υπάρχει.

*

Πως έγινε αυτό το θαύμα; Απλούστατα γιατί υπήρξε κάποιος που πόνεσε, κάποιος που μέσα του έκλεινε την αγάπη προς το Νησί και στο πράσινο, κάποιος τέλος με θέληση που είδε την μεγάλη αυτή έλλειψη και αμέσως πήρε τη μεγάλη, την τεράστια απόφαση να αγκαλιάσει το Νησί με πράσινο, να δώση στους κατοίκους του καινούργια φυσικά πνευμόνια. Και από πέρυσι συνετελέσθη το μεγάλο αυτό ανθρώπινο θαύμα. Ποιός είναι όμως ο πρωτοπόρος και ο δημιουργός του; Ο Δασονόμος του Νησιού κ. Περικλής Παναγόπουλος με την συνδρομή του κ. Δασάρχου Καλαμών και του γραμματέως του εδώ Δασονομείου. Ξένοι άνθρωποι, όχι Νησιώτες, αλλά συνειδητοί υπάλληλοι, το πήραν το Νησί σαν πατρίδα τους, το αγάπησαν με στοργή πατέρα και το αγκάλιασαν και με συμπαραστάτες τις Νησιώτικες αρχές ξεκίνησαν το μεγάλο αυτό δημιούργημά τους.

*

Κουράστηκαν σκληρά, αντιμετώπισαν εμπόδια, αλλά ενίκησαν. Δεν σταμάτησαν όμως. Ακόμη εξακολουθούν, κουράζονται και προσπαθούν τα έργα τους να τα τελειοποιήσουν. Κάθε μέρα σχεδόν ο αγαπημένος μας Δασονόμος βρίσκεται

στα δένδρα του, τα καθαρίζει, τα περιποιείται σαν παιδιά του, παρακολουθεί την ανάπτυξή τους. Ο Δήμαρχός μας, θιασώτης και ούτος του πρασίνου πλάι του, αγωνίζεται για την αναδάσωση της πόλεως, ανήσυχο της προόδου πνεύμα κάθε τόσο βρίσκεται κοντά στα δένδρα του.

*

Σιγά-σιγά και στους Νησιώτες αρχίζει να γίνεται συνείδησις η αγάπη προς το πράσινο. Πάρτε την Τρίπολη, την μεγαλύτερη ομορφάδα της την δίνουν οι δενδροστοιχίες της και το πράσινό της. Έχει γίνει όμως συνείδησις των κατοίκων η αγάπη προς το πράσινο. Και τα πιο μικρά παιδάκια ακόμη λατρεύουν τα δέντρα, εν αντιθέσει προς τους συμπατριώτες μου που κάνουν το αντίθετο, σπάζουν και καταστρέφουν κάθε νεοφυτευμένο δενδρύλλιο και δυστυχώς μπροστά στα μάτια των μεγάλων. Τι πρέπει να γίνη για να προφυλαχθούν τα άψυχα αυτά στολίδια που ζωογονούν τον άνθρωπον;

*

Να αρχίσει αμέσως μια σταυροφορία εκ μέρους των αρχών και της υγιούς κοινωνίας του Νησιού για να εμφυσήσουν στην ψυχή των κατοίκων την αγάπην προς το πράσινο. Να γίνη όπως και σε άλλες εξελιγμένες και προοδευμένες ελληνικές πόλεις Σύλλογοι Φιλοδένδρων, να γίνεται ειδικό μάθημα στα σχολεία για την αγάπη των παιδιών προς τα δένδρα, και τέλος στις δενδροφυτευμένες τοποθεσίες να τοποθετηθούν πινακίδες που να γράφουν και να υπενθυμίζουν ότι δένδρα σε μια πόλη σημαίνει πρόοδος, πολιτισμός και άλσος σημαίνει φιλτράρισμα του μολυσμένου αέρος, υγεία δηλαδή των κατοίκων.

*

Πρέπει όλοι μας να γενούμε φύλακες βοηθώντας τις αρχές στην προφύλαξιν των δενδρυλλίων. Και τέλος όλοι μαζί οι κάτοικοι να βοηθήσουμε στο μέγαλωμα των δένδρων του ωραίου και μοναδικού μας άλσους του Αϊ Κωνσταντίνου της Μπούκας. Σε λίγο καιρό εμείς οι ίδιοι θα απολαμβάνομε την μαγείαν της δενδροφυτευμένης ακρογιαλιάς μας και θα υπερφανευόμεθα για τον κόπον που προσφέρομεν για το μέγαλωμα του πάρκου τούτου. Εξ άλλου

θα είναι και η μεγαλύτερα ηθική ικανοποίηση στους ανθρώπους που ανέλαβαν την ωραία αυτήν πρωτοβουλία”.

Η πρώτη πληροφορία που δίνεται είναι ότι το προπολεμικό εκκλησάκι γκρεμίστηκε από τους Γερμανούς στην κατοχή για λόγο που δεν καταγράφεται. Σε αυτό κατά παράδοση γιόρταζαν έμποροι, ξυλουργοί και η φιλαρμονική ανεξαρτίτως... προστατών αγίων. Η δεύτερη ότι μεταπολεμικά πλέον η καλοκαιρινή ζωή είχε μετακινηθεί προς την παραλία καθώς ήδη εκτελούσαν δρομολόγια λεωφορεία του ΚΤΕΛ υπήρχαν ταξί και ολίγα αυτοκίνητα για τους έχοντες και τετράποδη μετακίνηση για τους μη έχοντες.

Πρέπει να παρατηρήσουμε ότι ο αριθμός

των δέντρων που φυτεύτηκε ήταν πάρα πολύ μεγάλος, όσο και αν ο Πότης Λουκάκος ήταν γενικά της... υπερβολής στα γραπτά του σε αριθμούς και χαρακτηρισμούς. Πράγμα που σημαίνει ότι η δενδροφυτευμένη έκταση ήταν μεγαλύτερη από τη σημερινή. Δεν πρέπει να περάσει χωρίς σχολιασμό η έκφραση περί “εμποδίων” τα οποία όμως δεν προσδιορίζονται, μόνον εικασίες για το ιδιοκτησιακό καθεστώς μπορούμε να κάνουμε. Φιλοπεριβαλλοντική η οπτική του Πότη Λουκάκου αποκαλύπτει την “αθέατη πλευρά” της υπόθεσης του πρασίνου στο Νησί.

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο γιός του Παναγόπουλου διετέλεσε για πολλά χρόνια Νομιάτρος και είχε ιδιαίτερη αγάπη για το Νησί.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

•.....Εισαγωγή	5
•.....Οψιμος αστικός μετασχηματισμός	7
•.....Ένα εμβληματικό κτήριο	9
•.....Τα «δημοτικά μαγαζιά»	11
•.....Το «κονάκι του πασά»	12
•.....Ένα ιστορικό ξενοδοχείο	14
•.....Από την κάτω πλατεία στο Γυμνάσιο	15
•.....Εκεί που... χτυπούσαν τις «κούκλες».....	17
•.....Διασκέδαση με... γαλλικές ρίζες	19
•.....«Εβδομαδιαία αγορά»	21
•.....Αθλητισμός και γήπεδα	22
•.....Η ανεμαντλία του πάρκου	26
•.....Φιλαρμονική, θέατρο και μανδολινάτα	28
•.....Η εξέδρα της Φιλαρμονικής	37
•.....Η Μπούκα, επιβατική και εμπορική «πύλη»	38
•.....Ο Πάμισος πηγή ζωής από την αρχαιότητα.....	43
•.....Δρόμος, διόδια, τρένο και συγκοινωνίες	47
•.....Η περιπέτεια του φωτισμού	52
•.....Από τη «χώρα Νησιόν» στο Νησί	58
•.....«Λειμοχώρι» και Αγιοδημήτρης	62
•.....Αρχαία στο Μετόχι	67
•.....Ενας αιώνας, τρεις σεισμοί στον Αγιάννη.....	71
•.....Εκκλησία χτισμένη με αρχαία	75
•.....Το σπίτι της «Κρεμάλας»	77
•.....Οι μεγάλες πυρκαγιές	80
•.....Εβλεπαν «κίνδυνο» στο τρένο	85
•.....Φορολογική εξέγερση το 1840	88
•.....«Πλατεία Ζηλίων»	95
•.....Όταν η σταφίδα έδινε ζωή και πίκρες	98
•.....Οι πρωτοπόροι της ορυζοκαλλιέργειας.....	113
•.....Βαμβάκι το... καπιταλιστικό	120
•.....Βάσανα και αγώνες πατατοπαραγωγών	125
•.....Υγρότοπος και «χαβούζι».....	138
•.....Από το πλυντήριο στα σφαγεία του «Χότζα».....	140
•.....Φωτιές και... κλεφτοκοτάδες	143
•.....Όταν φύτεψαν τη Μπούκα.....	148

